

ARACS

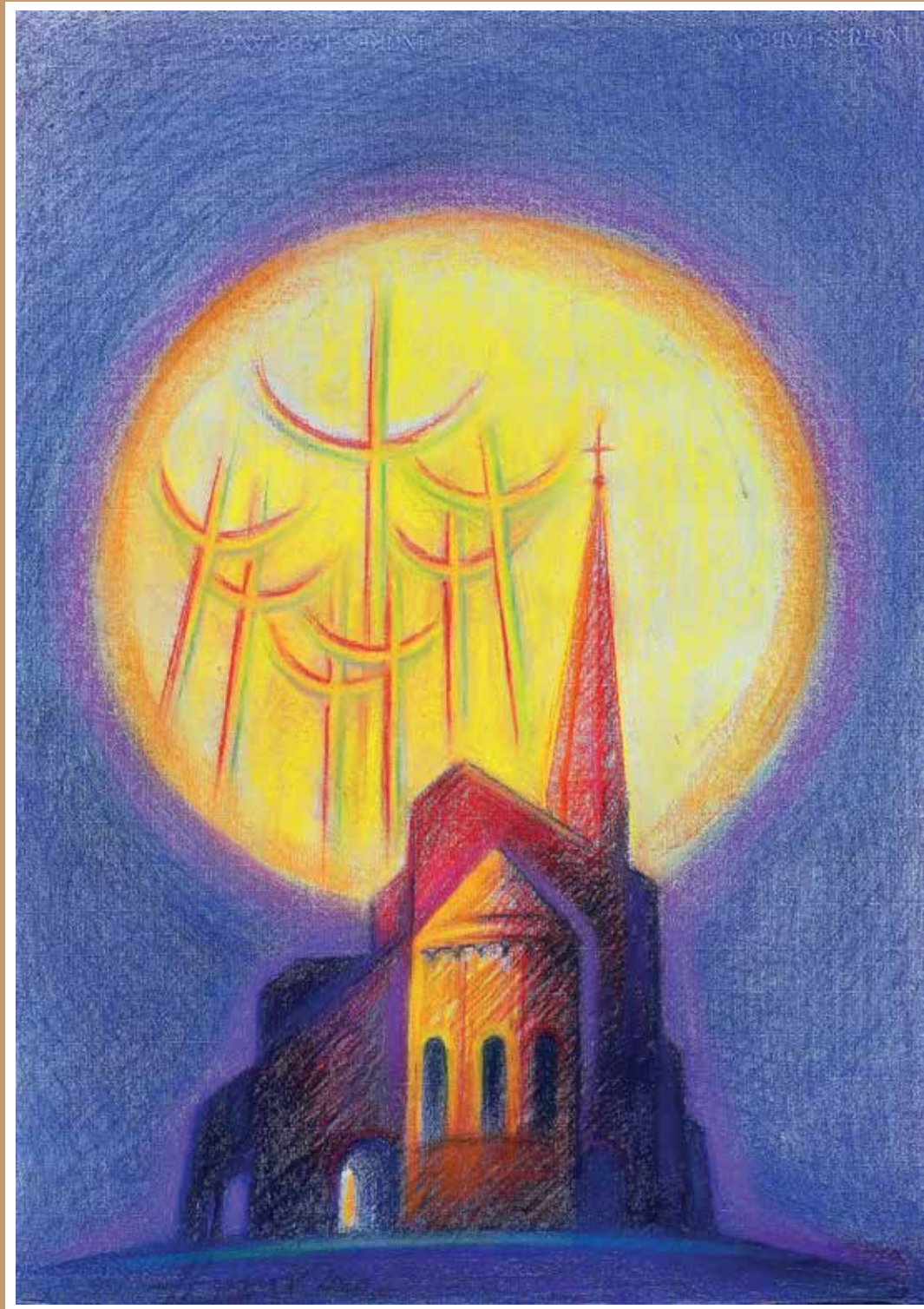

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

2020. június 4.

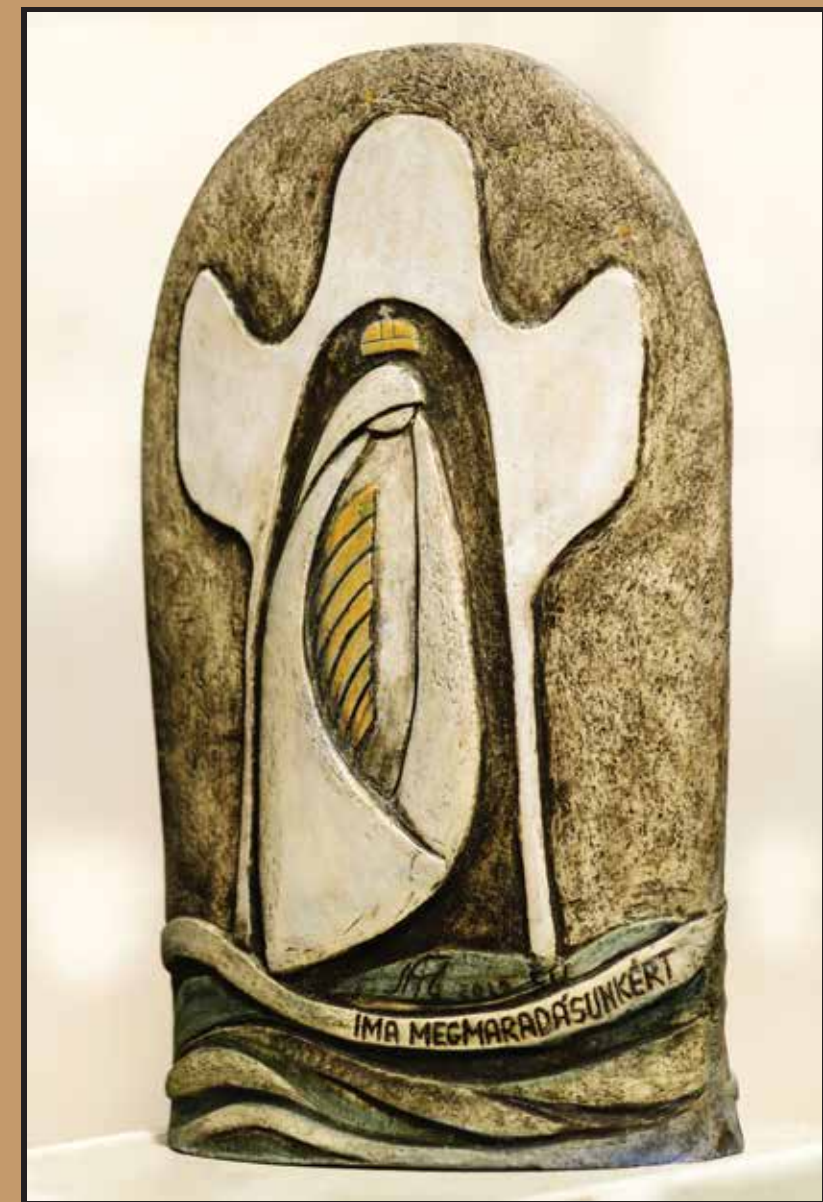
XX. évfolyam, 2. sz.

TRIANON – 100

Gyurkovics Hunor: Boldog magyar feltámadást!

ARACS 2020/2. (77. SZÁM)

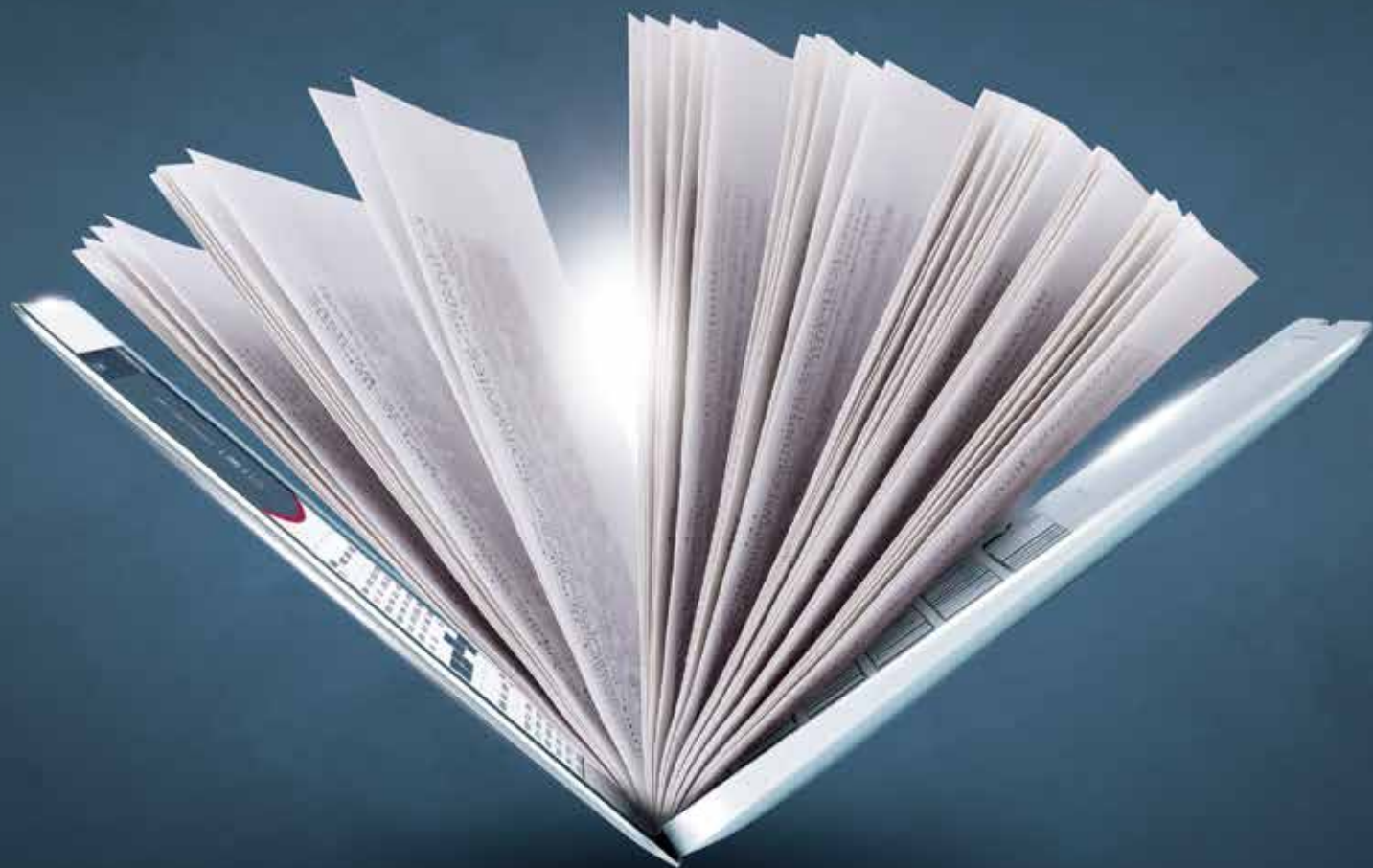

Nemes Fekete Edit: Ima megmaradásunkért

ISSN1451-1762

MMA•MMKI
LEXIKON

Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete által létrehozott
online lexikon
a **kortárs magyar szépirodalmi művekről**
és a **magyar filmkultúra legfontosabb alkotásairól**
tesz közzé szócikkeket.

A lexikon különlegessége, hogy egyszerre
nyújt eligazodást a szakma, az oktatás és a tágabb
értelemben vett olvasóközönség számára.

MMA
MAGYAR MŰVESZETI
AKADÉMIA

www.mmalexikon.hu

Sagmeister Laura: Trianon-illusztráció

Kovács Imre: Szarvasvadászat vérebbekkel

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG KÖZÉLETI FOLYÓIRATA

XX. évfolyam, 2. sz.

1920. június 4.

2020. június 4.

Trianon

A nemzeti összetartozás napja és emlékéve

„ROZSDÁLLVA FORR ÖSSZE A SZÁZÉVES SEB.”

ARACS

A délvidéki magyarság közéleti folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Alapító: Aracs Társadalmi Szervezet, Szabadka

Alapítók: dr. Gubás Jenő (elnök), Utasi Jenő (főszerkesztő), dr. Vajda Gábor (felelős szerkesztő)

Kiadó: Aracs Alapítvány, Horgos

Főszerkesztő: Bata János (bata.horgos@gmail.com)

Olvasószerkesztő: Gubás Ágota

Lektor: Kulhanek Edina

Művészeti szerkesztő és fedőlapterv: Gyurkovics Hunor

Számítógépes tördelés: Harangozó Attila

Nyomda: Grafoprodukt Kft., Szabadka

Nyomdaigazgató: Özvegy Károly

Szerkeszti a szerkesztőbizottság: Bata János, Gubás Ágota, Gubás Jenő, Gyurkovics Hunor, Mihályi Katalin, Utasi Jenő

A szerkesztőség címe: 24000 Szabadka – Subotica, Prvog ustanka 20.

Telefon/fax: (+381)-24/542-069

E-mail: gubasagi@gmail.com

A folyóirat olvasható a www.aracs.org.rs honlapon.

E számunkban a trianoni békediktátum és a nemzeti összetartozás témájához kapcsolódó képzőművészeti munkákból adunk válogatást.

Támogatók:

Számunk szerkesztésében együttműködő partnerünk volt a Magyar Művészeti Akadémia.

MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Biblioteka Matice srpske, Novi Sad

008+32(497.113)

ARACS : a délvidéki magyarság közéleti folyóirata /
főszerkesztő Bata János. – 1. évf., 1. sz. (2001) –
– Horgos : Fondacija Aracs = Aracs Alapítvány, 2001–. –
Ilustr. ; 29 cm

Tromesečno.
ISSN 1451-1762 = Aracs

COBISS.SR-ID 94357250

Tartalom

Iancu Laura	Amikor harmadszor szóltak	5
Apponyi Albert gróf	delegációvezető szóbeli válasza a magyar békedelegációnak átadott békefeltételekre (Párizs, 1920. január 16.)	6
Mérey Katalin	Zaklatott pogány könyörgés száz év után	13
Bencze Izabella	Trianon centenáriuma	15
Kondor Katalin	Trianon – nekem	18
Mezey Katalin	Határaink	22
Diószegi György Antal	Trianon utáni értéktáraink a nemzeti összetartozás emlékévének fényében	25
Madár János	Elárvult idő	35
Borbély László	Péterrévei anziksz	36
Tráser László	Kalodafogságban	41
Ács Margit	Bűnös mulasztás	43
Bertha Zoltán	„Atlantisz harangoz”	45
Surján László	Diké fényére várva	53
Faggyas Sándor	Trianon görbe tükörben – <i>beszélgetés Jankovics Marcellel</i>	54
Radnai István	Versek	59
Stanyó Tóth Gizella	„Itt a helyem” – beszélgetés Dulka Andorral	60
Gutai István	A megjelölt	77
Sági Zoltán	Legnagyobb közösségi traumánk: Trianon	79
Gyémánt Richárd	A Magyar Szent Korona Országainak felbomlása – 1920. június 4.	84
Prokopp Mária	Szűz Mária a zászlókon	106
Tóth Gábor	„Csodálatos lehetett a középkori Magyarország!” – <i>beszélgetés Prokopp Máriával</i>	115
Somogyváry Ákos	Váljon közkinccsé az eredeti, Erkel által megzenésített Himnusz!	119
W.-Nemessuri Zoltán	Meghaladni Trianont	124
Makkai Béla	Hinni a közös felemelkedés kegyelmében	127
Színes melléklet		133

E számunkban a trianoni békediktátum és a nemzeti összetartozás témájához kapcsolódó képzőművészeti munkákból adunk válogatást.

Tóth Dávid: Trianon- emlékmű – Hatvan (részlet)

Amikor harmadszor szóltak

havas tájról érkeztem vissza
farkasok elől a hideg ágyba
végigjártam száz ideiglenes
esztendőt mintha templom
mintha anyám méhe lett volna
olykor-olykor az otthonom

szerettem ahogy szerették
bomlásnak indult nyelvemet
szerettem '38-ban csókolni
imádkozó kezüket lőtt lábukat
szerettem a boncasztalon is
bajnok Aranycsapat hazámat

érvem ha volt is az indulásra
mit értem el vele az irgalom
erdőt növesztett törésre hegre
fáiból temetek épp negyven éve
érvem ha volt is a maradásra
minden éjszaka otthonról jövök haza

Csernik Attila: Trianon

Apponyi Albert gróf delegációvezető szóbeli válasza a magyar békedelegációknak átadott békefeltételekre (Párizs, 1920. január 16.)

Igen tisztelt Elnök Úr, Uraim!

Engedjék meg, hogy még egyszer megköszönjem, hogy alkalmat adtak nekünk álláspontunk kifejtésére. Tulajdonképpen a kérdés megvitatását szerettem volna elérni, mert nézetem szerint ez az egyedüli eszköz, amely bennünket a megértéshez és az előttünk fekvő szövevényes kérdések helyes megismeréséhez vezethet. Minthogy azonban a Legfelsőbb Tanács e tekintetben már kinyilvánította akaratát, meg kell ez előtt hajolnom.

Elfogadom tehát a kész helyzetet, és hogy idejüket túlságosan igénybe ne vegyem, egyenesen a tárgyra térek.

Tegnap óta a helyzet számunkra megváltozott: hivatalosan tudomásunkra hozták a békefeltételeket. Érzem a felelősség roppant súlyát, amely reám nehezedik abban a pillanatban, amikor Magyarország részéről elsőnek kell szólnom ezekről a feltételekről. De tévovázás nélkül nyíltan ki mondok, hogy a békefeltételek, úgy, amint Önök szíveskedtek azokat nekünk átnyújtani, hazám számára lényeges módosítások nélkül elfogadhatatlanoknak látszanak. Tisztán látom azokat a veszélyeket és bajokat, amelyek a béke aláírásának megtagadásából származhatnak. Mégis, ha Magyarország abba a helyzetbe állíthatnánk, hogy választania kellene ennek a békének az elfogadása vagy aláírásának visszautasítása között, úgy tulajdonképpen azt a kérdést kellene feltennie magának: legyen-e öngyilkos azért, hogy ne haljon meg.

Szerencsére még nem tartunk itt. Önök felszólítottak bennünket, hogy tegyük meg észrevételeinket. Ezek közül egynéhányat már a békefeltételek átvétele előtt bátorkodtunk eljuttatni Önökhöz. Biztosak vagyunk abban, hogy Önök a már átnyújtott és a jövőben átnyújtandó megjegy-

zéseinket a helyzet súlyossága által megkövetelt komolysággal és lelkiismeretességgel fogják át tanulmányozni. Reméljük tehát, hogy meg fogjuk győzni Önöket. Reméljük ezt annál is inkább, mert sem ma, sem későbbben nem áll szándékunkban érzelmeinket kitergetni vagy kizárólag az általunk védelmezendőnek ítélt érdekek szempontjait képviselni. Olyan közös álláspontot keresünk, amely a kölcsönös megértést lehetővé teszi. És, Uraim, ezt az álláspontot már megtaláltuk. Ez a nemzetközi igazságosságnak, a népek szabadságának nagy eszméje, amelyet a Szövetséges Hatalmak oly fenn hirdettek, továbbá a béke, a stabilitás és az európai újjáépítés nagy, közös érdekei.

Ezeknek az elveknek és érdekeknek szempontjából vizsgáljuk meg a nekünk felajánlott béke feltételeit. Mindenekelőtt nem titkolhatjuk el megdöbbenésünket a békefeltételek mérhetetlen szigorúsága miatt. E megdöbbenés könnyen magyarázható.

A többi háborút viselő nemzettel, Németországgal, Ausztriával és Bulgáriával kötött béke feltételei mindenesetre szintén szigorúak. De közülük egyik sem tartalmazott olyan, a nemzet létét érintő területi változtatásokat, mint azok, amelyeket nekünk akarnak megszabni.

Magyarország számára ez azt jelentené, hogy elveszíti területének kétharmad és népességének majdnem kétharmad részét, és hogy a megmaradt Magyarországtól megvonják a gazdasági fejlődés majdnem összes feltételeit. Mert az ország e szerencsétlen középső része, elszakítva perifériáitól, meg lenne fosztva szén-, érc- és sóbányáinak legnagyobb részétől, épületfájától, olajától, földgázforrásaitól, munkaerejének jó részétől, alpesi legelőitől, amelyek marhaállományát táplálták; ez a szerencsétlen középső rész, mint mondtam,

meg lenne fosztva a gazdasági fejlődés minden forrásától és eszközétől ugyanakkor, amikor azt kívánják tőle, hogy többet termeljen. Ily nehéz és rendkívüli helyzetet látva felmerül a kérdés, hogy a fent említett elvek és érdekek mely szempontja váltotta ki ezt a különleges szigorúságot Magyarországgal szemben?

Talán ítélethozatal lenne ez Magyarország ellen?

Önök, Uraim, akiket a győzelem a bírói székhöz juttatott, Önök kimondták egykori ellenségeiknek, a Központi Hatalmaknak a bűnösségét, és elhatározták, hogy a háború következményeit a felelősökre hárítják. Ám legyen! De ez esetben a megtorlásnak, úgy vélem, arányban kellene állnia a bűnösség mértékével, és mivel Magyarországot sújtják a legszigorúbb és már a létét is veszélyeztető feltételekkel, azt lehetne hinni, hogy az összes nemzetek közül éppen Magyarországot tekintik a legbűnösebbnek. Uraim! Anélkül, hogy e kérdés részleteibe bocsátkoznék, hiszen ezt benyújtandó okmányaink fogják megtenni, mindenekelőtt úgy vélem, hogy ezt az ítéletet nem lehet kimondani oly nemzet fölött, amely abban a pillanatban, amidőn a háború kitört, nem bírt teljes függetlenséggel, és csak részleges befolyást gyakorolhatott az Osztrák–Magyar Monarchia ügyeire, és amely nemzet ezt, mint a legutóbb nyilvánosságra hozott okmányok bizonyítják, fel is használta arra, hogy helytelenítse azokat a lépéseket, amelyeknek a háborút elő kellett idézniök.

Nem hiszem továbbá, hogy ítélettel állunk szemben, mert hiszen az ítélet oly eljárást tételez fel, amelyben a felek egyforma körülmények között hallgattatnak meg, és egyforma lehetőséget kapnak érveik kifejtésére. Márpedig Magyarországot mindaddig nem hallgatták meg; lehetetlen tehát, hogy a békefeltételek ítélet jellegével bírjanak.

Vagy talán a nemzetközi igazságosság elvének oly alkalmazásáról van szó, amelynek célja a poliglott államalakulatok helyett, amelyek közé Magyarország is tartozik, oly új alakulatokat létrehozni, amelyek igazságosabban oldják meg a területi kérdést a különböző nemzetiségek között, és amelyek hatásosabban biztosítják azok szabadságát? Ha a tényeket tekintem, úgy kénytelen vagyok kételkedni abban, hogy ezeknek a megoldásoknak ez lenne az indítéka.

Mindenekelőtt a Magyarországtól elszakítandó 11 000 000 léleknek 35%-a magyar, ami három és fél milliót jelent akkor is, ha a ránk nézve legkedvezőtlenebb számítást vesszük is alapul. Van köztük még körülbelül egy és egynegyed millió német, ami a magyarság százalékszámával együtt az egésznek 45%-át jelenti. Ezekre nézve a nemzetiségi elv ilyen alkalmazási módja nem előnyt, hanem a szenvedések sorát jelentené. Ha feltesszük tehát – amitől távol állok –, hogy a nemzetiségi elv alkalmazása a fennmaradó 55%-ra nézve előnyösebb állapotot teremtene, mint a történelmi Magyarországon, még mindig az elszakítandó népesség majdnem felére nézve ez az elv nem vonatkozhatik, vagy ha vonatkozik, úgy fordított értelemben.

Márpedig, úgy vélem, ha elvekről van szó, úgy azokat egyenlő módon kell alkalmazni mindazokra, akiket a szerződés rendelkezései érintenek.

Menjünk azonban tovább, és tekintsük a Magyarország romjain megnövekedett államokat. Megállapíthatjuk, hogy nemzetiségi szempontból ezek is éppen úgy vagy talán még inkább megosztottak lesznek, mint az egykori Magyarország.

Nem célozom Önöket, Uraim, kifárasztani azoknak az adatoknak felsorolásával, amelyeket az e kérdésben benyújtandó okmányaink különben is tartalmazni fognak. Addig is azonban, amíg ezeket megismerhetik, kérem Önöket, fogadják el állításaimat, hogy követhessék következtetéseimet, amelyeket levezetni bátor leszek.

Nem látom be, hogy a nemzetiségi elv, a nemzeti homogenitás elve nyerne ezen feldarabolás által. Egyetlen következménye volna ennek, amelyet bátor leszek megemlíteni anélkül, hogy bárkivel szemben is támadó szándékom lenne.

Csak egyszerűen megállapítani kívánom azt a tényt, hogy e következmény a nemzeti hegemóniának átruházása lenne oly nemzetiségekre, amelyek jelenleg többnyire alacsonyabb kulturális fokon állanak.

Következtetéseim igazolására egy pár számadatot idézek.

A magyarságnál az írni és olvasni tudók arányszáma megközelíti a 80%-ot; a magyarországi németeknél a 82%-ot; a románoknál a 33%-ot; a szerbeknél az 59 és egynéhány tizedet, majdnem a 60%-ot.

Ha a felsőbb társadalmi osztályokat tekintjük, és számításba vesszük azokat, akik gimnáziumot végeztek, és letették azt a vizsgát, amelyet Franciaországban a baccalauréat-nak neveznek, úgy megállapíthatjuk, hogy a magyarok arányszáma azok között, akik ily tanulmányokat végeztek és az érettséginek megfelelő képzettséget értek el, 84%, jóllehet a magyarok az összes népességnek csak 54,5%-át teszik; a románok arányszáma az ily tanulmányokat végzettek között 4%, pedig az egész népességnek 16%-át alkotják; a szerbeké 1%, jóllehet számuk az egész népesség 2,5%-a.

Ismétlem, hogy ez a megjegyzésem nem bír senkivel szemben bántó éllel. Ennek a helyzetnek egyedüli oka, hogy ezek a szomszédos népek történelmük szerencsétlen eseményei folytán későbbben léptek be a civilizált nemzetek családjába, mint mi. A tény azonban tagadhatatlan. Nézetem szerint azonban a nemzeti hegemoniának egy alacsonyabb kulturális fokra való átruházása nem közömbös az emberiség nagy kulturális érdekei szempontjából. Ebben az irányban már most vannak bizonyítékaink. Szomszédaink, akik igényt tartanak területünk egy részére, már legalább egy éve hatalmukba kerítették azokat; a fegyverszüneti szerződés értelmében joguk volt ezeknek a területeknek katonai megszállására, de ők kisajátították a kormányzás egész gépezetét. Ennek látjuk már a következményeit. Külön okmányban fogjuk bemutatni, hogy ez alatt az egy év alatt mily nagy kulturális értékek romboltattak le. Látni fogják, Uraim, ezekben az okmányokban, hogy két egyetemünk, amelyek a kultúra legmagasabb fokán állanak, a kolozsvári, a magyar kultúra egyik régi székhelye és az újabb keletű pozsonyi egyetem, tönkretétettek. A tanárok elűzettek, és szeretném, ha megtudnák Önök, hogy kiket ültettek a helyükbe. Felhívom Önöket, hogy küldjenek ki tudósokból állandó bizottságokat, hogy a való helyzetet megismerjék, és hogy az összehasonlítást megtehessék. Lehetetlen, hogy ezek az egyetemek és ezek a fakultások, amelyek történelme a messze múltba nyúlik, így eltűnjenek, és bárkik által felváltassanak. Az újonnan jöttek nem képesek pótolni ezeket a nagyszerű kulturális alkotásokat.

Hasonló a helyzet az egész közigazgatási gépezet és az oktatói testület mindegyik foka tekintetében.

A románok által megszállott területeken máris több mint kétszáz ezer gyermek az utca porában nevelődik a tanítóhiány folytán, mivel a magyar tanítók kiutasítottak, és pótolni őket nem bírják.

Uraim! Azt hiszem, hogy az emberiség nagy érdekei szempontjából nem lehet sem közömbösen, sem megalégedettséggel szemlélni azt a körülményt, hogy a nemzeti hegemonia oly nemzeti ségekre száll át, amelyek ha a legjobb reményekkel kecsegtetnek is a jövőre nézve, de ma még a kultúra alacsony fokán állanak.

Láttuk már, hogy nem ítélethozatalból eredhet az a szigor, amellyel Magyarországot sújtják.

Láttuk, hogy a nemzetiségi elv sem nyerne ezáltal semmit.

Talán akkor oly szándékkal állunk szemben, amely a népek szabadságának eszméjét követi?

Úgy látszik, hogy ennek a szándéknak kiinduló pontja az a feltevés, amely szerint Magyarország idegen nyelvű lakosai szívesebben tartoznának oly államhoz, amelyben az államfenntartó elemet fajrokonai alkotják, mint Magyarországhoz, ahol a magyar hegemonia érvényesül.

Ez azonban csak feltevés, és ha a feltevések útjára lépünk, úgy bátor vagyok megjegyezni, hogy e feltevés fordított értelemben alkalmazható arra a 45% magyarra és németre, akik most új államokhoz csatoltatnak, és kikről ugyanilyen joggal feltehető, hogy szívesebben maradnának a magyar állam polgárai. Ez az okoskodás nem jelentene mást, minthogy az előnyöket a másik oldalra helyezzük. De miért induljunk ki sejtésekből, és miért alapozzunk feltevésekre, amikor a valóság megállapítására rendelkezésünkre áll egy nagyon egyszerű, de egyetlen eszköz, amelynek alkalmazását hangosan követeljük, hogy e kérdésben tisztán lássunk. És ez az eszköz a népszavazás.

Amidőn ezt követeljük, hivatkozunk a Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint semmilyen emberi csoport, az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akarata, megkérdése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben axiómája a józan észnek és a közmórnak, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávétjük magunkat a népszavazás eredményének, bár-

mi legyen is az. Természetesen követeljük, hogy a népszavazás olyan körülmények között tartassék meg, hogy annak szabadsága biztosítva legyen.

A népszavazás annál is inkább szükséges, mivel a Nemzetgyűlés, amely végső fokban hivatalos a javasolt békefeltételek fölött dönteni, csontka lesz. A megszállt területek lakói nem lesznek itt képviselve. Márpedig nincsen olyan kormány vagy Nemzetgyűlés, amely jogi vagy erkölcsi szempontból jogosult volna dönteni azoknak sorsáról, akik ott képviselve nincsenek. Különben a békeszerződés e tekintetben oly kifejezést tartalmaz, amelyekben e nehézség sejtelmé rejlik. „Magyarország a maga részéről lemond, amennyiben számot tarthatna...”; ezek körülbelül a békeszerződés szavai. Valóban nem érezzük magunkat feljogosítva oly határozatok hozatalára, amelyek akár jogi, akár morális kötelezettségeket rónának a lakosságnak arra a részére is, amely a Nemzetgyűlésben képviselve nem lesz. Még egyszer mondom, hogy alapjában véve ez a fő kívánságunk, amelyet a békekonferencia elé terjesztünk. Ha egykori területünk, a történelmi Magyarország érdekében felhozandó érveink az Önök szemében nem lesznek eléggé döntőek, úgy azt javasoljuk, hogy kérdezzék meg az érdekelteket. Előre is alávetjük magunkat ítéletüknek.

Ha pedig mi ezt az álláspontot foglaljuk el, és ha ellenfeleink követeléseiket és aspirációikat nem merik a nép ítélete elé bocsátani, úgy vajon kinek a javára szól a föltevés?

Még egy szempontból vehetjük tekintetbe a népek önrendelkezési jogát. Megkockáztatható volna az az állítás, hogy talán a nemzeti kisebbségek jogai hatásosabban lennének biztosítva az új államok területén, mint ahogyan Magyarországon voltak.

Ez alkalommal nem akarok hivatkozni Önök előtt arra a perre, amelyet Magyarország ellen szándékoztak indítani a nem magyar fajok állítólagos elnyomása miatt. Csak annyit mondhatok Önöknek, hogy nagyon örülnénk, ha a tőlünk elszakított területeken magyar testvéreink ugyanazon jogoknak és előnyöknek birtokában lennének, amelyekkel Magyarország nem magyar ajkú polgárai bírtak.

Erre a kérdésre még lesz alkalmunk visszatérni. Ebben a pillanatban nem vagyok hivatva erről

beszélni, már csak azért sem, mivel nem állnak rendelkezésemre a nélkülözhetetlen okmányok. De kész vagyok bármikor és bárkivel szemben e kérdést behatóan megvitatni. Állíthatom azonban, hogy ha az egykori Magyarország nemzeti politikája ezerszer rosszabb lett volna, mint ahogy azt legelkeseredettebb ellenségeink állították, még akkor is jobb annál a helyzetnél, amelyet szomszédaink és csapataik a megszállt területen teremtettek.

Elő fogunk terjeszteni, Uraim, egy egész sorozat okmányt, különösen azokra a tényekre vonatkozólag, amelyek Erdélyben történtek. Szigorúan megvizsgáltuk az összes jelentéseket, amelyek e tekintetben beérkeztek, és jóllehet ezeknek az okmányoknak hitelességét az erdélyi három keresztény egyház, a katolikus, kálvinista és az unitárius egyház vezetői erősítik, mégsem kívánjuk – nem kívánhatjuk –, hogy pusztán állításunknak hitelt adjanak, mert deklarációkkal szemben állíthatók más deklarációk. Kérjük azonban Önöket, hogy vizsgálják meg a helyszínén a történeteket, küldjenek ki a végső döntés előtt a helyszínre szakemberekből álló bizottságot, hogy meggyőződhesse nek arról, mi történik az említett területen.

Egyedül mi követeljük, Uraim, hogy a helyzetet borító homály eloszlattassék, egyedül mi törekszünk oly döntésekre, amelyek a kérdés teljes ismeretéből fakadnak. Kérjük még továbbá azt is, hogy abban a végső esetben, ha területi változtatásokat fognak reánk kényszeríteni, a nemzeti kisebbségek jogainak védelme hatásosabban és részletesebben biztosíttassék, mint azt a nekünk átnyújtott békejavaslat tervbe veszi. A mi meggyőződésünk szerint a tervbe vett biztosítékok teljességgel elégtelenek. Erősebb biztosítékokat kívánunk, amelyeket a Magyarország területén megmaradó idegen ajkú lakosokkal szemben mi is teljes mértékben készek vagyunk alkalmazni. E tekintetben meghatalmazottjaikkal már teljes egyetértésre jutottunk. Azt hisszük azonban, hogy szomszédainknál erőteljesebb biztosítékok elérése nehézségekbe fog ütközni, mert hiszen elfogultságuk fajtestvéreikkel szemben jóval nagyobb a mienknél. A jelenlegi tapasztalatok is azt mutatják számunkra, hogy e kérdésben szívós ellenállásra fogunk találni. A román csapatoknak a demarkációs vonalra való visszavonása tekintetében, amelyet több ízben kértünk, és amelyet

kormányunk a béke delegáció Párizsba való kiküldésének feltételévé tett, a Szövetséges Hatalmak oly erősen léptek fel a román kormánynál, hogy lehetetlennek látszott, hogy a románok ne teljesítsék a Szövetséges Hatalmak követelését. És mégis így történt. Azt hiszem, megértik tehát, Uraim, aggodalmainkat testvéreinket illetőleg, ha ők ezen idegen uralom alá kerülnének.

Sorra vettem, Uraim, az elveket, amelyek a béke feltételek megállapításánál számba jöhetnek, és megállapíthatom, hogy nem tudtam a nemzetközi igazságosság, a nemzetiségi és a népek szabadsága elvének oly alkalmazását megtalálni, amely a nekünk felajánlott béke indítókait kellőleg megvilágította volna. Talán a fejtegetéseim bevezetésében már említett érdekek, a béke nagy érdekei, az állandóság és Európa rekonstrukciója sugallták őket?

Uraim! A magyar probléma az általános problémának nem olyan kicsiny része, mint azt a statisztika nyers számaiból következtetni lehetne.

Ez a terület, amely Magyarországot alkotja, és amely jogilag ma is Magyarország, századokon át rendkívül fontos szerepet játszott Európában, különösen Közép-Európában a béke és a biztonság fenntartása tekintetében. A magyar honfoglalást és a magyaroknak a keresztény hitre való áttérését megelőző évszázadokban hiányzott itt a nyugalom és a biztonság. Közép-Európa a legkülönbözőbb barbár népek támadásainak volt kitéve. A biztonság csak attól a pillanattól fogva állt fenn, amikor a magyar védővonal kialakult. Az állandóság és a béke általános érdekei szempontjából rendkívül fontos, hogy a zavarok kelet-európai fő fészke ne nyerjen tért, és ne terjeszkedjék ki Európa szívéig.

Miután a török megszállás a Balkán-félszigeten megakasztotta a történelmi fejlődést, az egyensúly ott még mindig nem állt helyre. Adja az Ég, hogy ez mielőbb bekövetkezzen. De ma rendkívül fontos, hogy e zavarok, amelyek Európa békéjét oly sokszor háborították meg, és amelyek bennünket már több ízben a háború küszöbére sodortak, onnan ne terjedhessenek tovább.

A történelmi Magyarország töltötte be ezt a feladatot, az egyensúly és a stabilitás állapotának fenntartását, biztosítva így Európa békéjét a keletről fenyegető közvetlen veszedelmekkel szemben. Ezt a hivatását tíz századon át töltötte

be, és erre egyedül organikus egysége képesítette. Idézem a nagy francia geográfusnak, Reclus Élisée-nek szavait, amelyek szerint ez az ország oly tökéletes földrajzi egység, amely Európában egyedül áll. Folyóik és völgyeik rendszere, amelyek a határokról kiindulva a középpont felé törek-szenek, oly egységet alkotnak, amely csak egységes hatalom által kormányozható. Részeinek gazdasági összefüggése szintén a legteljesebb, miután a közép hatalmas mezőgazdasági üzemet alkot, a szélek pedig tartalmazzák mindazt, amire a mezőgazdaság fejlődése szempontjából szükség van.

A történelmi Magyarország tehát Európában egyedülálló természetes földrajzi és gazdasági egységgel rendelkezik. Területén sehol sem húzhatók természetes határok, és egyetlen részét sem lehet elszakítani anélkül, hogy a többiek ezt meg ne szenvedjék. Ez az oka annak, hogy a történelem tíz századon át megőrizte ezt az egységet. Önök visszautasíthatják a történelem szavait, mint elvet, egy jogi konstrukció megépítésénél, de a történelem tanúságát, amelyet az ezer éven át hangoztatott, figyelembe kell venniük. Nem a véletlen, hanem a dolgok lényege nyilvánul meg ebben. Magyarország az organikus egység minden feltételével rendelkezik, egyet kivéve, és ez a faji egység. De mint az imént mondtam, azok az államok, amelyeket a békeszerződés értelmében Magyarország romjain építenének fel, szintén nem rendelkeznek a faji egységgel – az egység egyetlen olyan elvével, amely Magyarországnak nincs meg –, s hozzáteszem, hogy az egység egyetlen alapelvével sem fognak bírni. Az alakítandó új államok átvágnák a földrajz természetes határait, megakadályoznák a hasznos belső vándorlást, amely a munkást a kedvezőbb munkakalkalmak felé irányítja; megszakítanák a tradíció fonalait, amelyek a századokon át együtt élőket közös mentalitásban egyesítették, akik ugyanazon eseményeket, ugyanazt a dicsőséget, fejlődést és ugyanazokat a szenvedéseket élték át. Nem jogosult-e tehát a félelmünk, hogy itt az állandóságnak kipróbált oszlopa helyett a nyugtalanságnak újabb fészkei fognak keletkezni? Nem szabad magunkat illúziókban ringatnunk. Ezeket az új alakulatokat az irredentizmus aknázná alá, sokkal veszedelmesebb formában, mint azt egyesek Magyarországon fölfedezni vélték. Ez a mozgalom, ha

létezett is Magyarországon a műveltebb osztály egy részénél, a nép nagy tömegeit sohasem hatotta át. Az új alakulatokat azonban oly nemzetek irredentizmusa aknázná alá, amelyek nemcsak idegen hatalom uralmát éreznék, de az övékénél alacsonyabb kultúrájú nemzet hegemoniáját is. És itt organikus lehetetlenséget kell megállapítanunk. Mindenesetre feltételezhetjük, hogy még egy magasabb kulturális fokon álló nemzetiségi kisebbség is képes a hegemonia gyakorlására egy alacsonyabb fokon álló többséggel szemben, de hogy egy alacsonyabb kulturális fejlettséggel bíró kisebbség vagy egy igen csekély többség hegemoniával bírhatson, elérhesse egy magasabb kulturális fokot elért nemzetiség önkéntes alárendelődését és morális asszimilációját, ez, Uraim, organikus lehetetlenség.

Előszeretettel vádolnak meg bennünket azzal a szándékkal, hogy a kérdések nekünk nem tetsző elintézését erőszakkal fogjuk megváltoztatni. Távoll állunk, Uraim, az ilyen esztelen tervektől. Mi reményeinket az igazságnak és azoknak az elveknek morális erejére alapítjuk, amelyekre támaszkodunk, és amit nem tudunk elérni ma, annak megvalósulását a Népek Szövetségének békés akciójától várjuk, amelynek egyik feladata lesz orvosolni azokat a nemzetközi helyzeteket, amelyek a béke fennmaradását veszélyeztethetnék.

Ezt kijelentem, nehogy szavaimban gyerekes és fölösleges fenyegetést lássanak. De kijelentem azt is, Uraim, hogy olyan mesterséges rendelkezésekkel, mint amilyeneket a békeszerződés tartalmaz, Európának ebben az általános béke szempontjából oly fontos és sokat szenvedett részében nem lehetséges békés politikai helyzetet teremteni. Közép-Európát a keletről jövő veszedelmekkel szemben egyedül a történelmi magyar terület stabilitása tudja megőrizni.

Európának szüksége van gazdasági rekonstrukcióra. A gazdasági fejlődést azonban az új alakulatok bizonyára meg fogják gátolni. Ez a körülmény a megmaradt Magyarországon szükségképpen be fog következni. De hasonló lesz a helyzet az elszakított részeken is. Ugyanez fog történni az elszakított területeken is, annál az egyszerű ténynél fogva, hogy alacsonyabb minőségű igazgatás alá, egy alacsonyabb kulturális fokon álló rezsim alá kerülnek, s el lesznek választva ennek az organikus egységnek többi részeitől, amelyek-

kel együtt pedig újból virágzásnak indulhatnak, de nélkülük a stagnálásra vagy valószínűleg a visszaesésre vannak kárhóztatva.

Európának szüksége van szociális békére. Önök jobban ismerik azokat a veszélyeket, amelyek ezt a békét fenyegetik. Önök jobban tudják, mint én, hogy a háború következményei megzavarták és egyensúlyából vetették ki a gazdasági élet szellemét és feltételeit. A múlt szomorú tapasztalataiból tudjuk, hogy a felforgató elemek sikerei mind annak a következményei, ami aláásta a társadalom morális erejét, tehát mindannak, ami meggyöngyöztette a nemzeti érzést, de mindennek előtt a munkanélküliség okozta szenvedéseknek. Ha Európának ebben a részében, amely nagyon közel van a bolsevizmus még mindig égő tűzfészkeéhez, Önök megnehezítik a munka feltételeit, megnehezítik a termelőmunka újból való megkezdését, ezáltal súlyosbítják a társadalmi békét fenyegető veszélyeket. A járványok, különösen a morális járványok ellen minden torlasz hatástalan.

Mindezekkel a teóriákkal szemben Önök felhozhatják mint döntő tényezőt a győzelmet és a győzők jogait. Elismerjük ezeket, Uraim. Elég reálisan gondolkozunk politikai kérdésekben, hogy ezzel a tényezővel kellőképpen számoljunk. Ismerjük tartozásunkat a győzelemmel szemben. Készek vagyunk vereségünk váltságdíját megfizetni. De ez lenne az újjáépítésnek egyedüli elve? Az erőszak volna az egyedüli alapja az építésnek? Az anyagi erő lenne az egyedüli fenntartó eleme annak a konstrukciónak, amely összeomlóban van, mielőtt az építés befejeződött volna? Európa jövője igen szomorú lesz ebben az esetben. Nem hisszük, Uraim, hogy a győztes hatalmaknak ez volna a mentalitása; ezeket az elveket nem találjuk meg azokban a nyilatkozatokban, amelyekben Önök megállapították azokat az eszméket, amelyeknek győzelméért harcoltak, és amelyekben megjelölték a háború céljait.

Ismétlem, nem hisszük, hogy ez volna a győztes nagy nemzetek mentalitása. Ne vegyék rossz néven, hogy a most győztes Franciaországon, Anglián és Olaszországon túl – hogy csak európai nemzeteket említsek – meglássam a körvonalait annak a másik Franciaországnak, amely mindig a nemes törekvések előőrse és a nagy eszmék szócsöve volt, annak a másik Angliának, a politikai szabadságok szülőanyjának és annak az Olasz-

országoknak, amely a reneszánsznak, a művészeteknek és a szellemi fejlődésnek a bölcsője volt. És ha duzzogás nélkül ismerem el a győző jogát, úgy azzal a másik Franciaországgal, Angliával és Olaszországgal szemben egész másképp érzek; hálával hajlok meg előttük, és szívesen fogadom el őket mestereinkül és nevelőinkül.

Engedjék meg, Uraim, hogy azt tanácsoljam: ne veszélyeztessék örökségüknek ezt a legjobb részét, ezt a nagy erkölcsi befolyást, amelyre Önöknek joguk van, az erőszak fegyverének alkalmazásával, amely ma az Önök kezében van, de amelyet holnap más ragadhat meg; őrizték meg sértetlenül örökségüknek ezt a legszebb részét.

Bízva ezeknek az eszméknek erejében, a bennünket környező minden nehézség, minden félreértés és minden akadály dacára, amelyeket utunkon felhalmozni igyekeznek, bizalommal lépünk arra az útra, amely végre megnyílt előttünk, hogy részt vehessünk a béke munkájában; és tesszük ezt a legteljesebb jóhiszeműséggel. Bízunk az Önök által meghirdetett eszmék őszinteségében. Méltánytalanság volna Önökkel szemben másképpen gondolkoznunk; bízunk az erkölcsi tényező erejében, amelyekkel ügyünket azonosítjuk, és azt kívánom Önöknek, Uraim, hogy fegyvereik dicsőségét szárnyalja túl annak a békének a dicsősége, amelyet Önök a világnak adnak.

Csak egy pár szót kívánok még, Uraim, némely részletkérdést illetően ejteni.

Beláthatják, hogy nem térhettem ki a nekünk felajánlott béke részletes tárgyalására. Egyedül a területi kérdéssel foglalkoztam, mert ez a kérdés magában foglalja a többieket. Fel szeretném azonban hívni figyelmüket még egynéhány pontra, amelyeknek megoldása nézetem szerint rendkívül sürgős.

Mindenekelőtt itt van egy humanitárius kérdés, a hadifoglyok kérdése.

A békeszerződés rendelkezései szerint a hadifoglyok hazaszállítása csak a béke ratifikációja után történhet meg. Kérem Önöket, Uraim, tekintsenek el egy olyan formális rendelkezéstől, amely miatt annyi ártatlan családnak kell szenvednie.

A szerencsétlen szibériai hadifoglyok ügyében külön beadvánnyal fordultunk a Legfelsőbb Tanácshoz. Ennek a kérdésnek megoldásánál hivatkozom az Önök jószágára és emberiségére; oly

érzések ezek, amelyeknek, még háborús időben is, fölötté kell állaniuk a politikának. Még egy megjegyzést kívánok tenni a pénzügyi klauzulákra vonatkozólag.

Nézetem szerint a békeszerződés nem veszi eléggé figyelembe Magyarország különleges helyzetét. Magyarországnak két forradalmat, a bolsevizmus négy hónapos dühöngését és több hónapos román megszállást kellett átélnie. Ily körülmények között lehetetlen, hogy a szerződés által tervbe vett pénzügyi és gazdasági határozatokat végre tudjuk hajtani. Ha a győztes hatalmak polgárai által részünkre folyósított hitelek a béke aláírásának pillanatában – mint ezt a javaslat kimondja – behajthatók lesznek, ez a fizetési képtelenséget, a csődöt jelenti, amelynek visszahatását kétségkívül a győztes hatalmak éreznék. Valóban sok hitelezőnk van az Önök országaiban. A hitelek visszafizethetők lesznek, ha erre nekünk haladékat adnak, de nem lesznek visszafizethetők, ha azonnal követelik azokat tőlünk.

Azt követelik továbbá tőlünk – és ez is igazolja, hogy mennyire hasznosabb lett volna bennünket már korábban meghallgatni –, hogy Ausztriának vasércet szállítsunk. Mivel magunk is abban a helyzetben vagyunk, hogy ércet kell importálnunk, ezt a rendelkezést nem tudjuk teljesíteni.

Hasonló a helyzet az épületfa tekintetében.

Ezekre a részletekre nézve kérem az Önök jóakarátú megfontolását, amelyet már az Önök képviselői részünkre kilátásba helyeztek.

Mielőtt szavaimat befejezném, hálásan köszönöm, Uraim, hogy alkalmat adtak nekem álláspontomnak élőszóval való kifejtésére, és hogy beszédemet oly jóakarátú és állandó figyelemmel kísérték.

Néhány szót szólnék még olaszul is, hogy kimutassam mélységes tiszteletünket az olasz nemzet iránt. A magyar vér és az olasz vér nem ömlött mindig szemben álló táborokban: sokszor ömlött olyan harcmezőkön is, ahol a két nemzet közösen küzdött régi jogtalanságok ellen, a szabadságért.

Én ezeknek az emlékeknek védelme alá helyezem magamat avégett, hogy Olaszország olyan támogatásban részesítse jogos észrevételeinket – ha azok jogosaknak találtnak –, aminőt az igazságosság elvei és Európa érdekei kívánatosak tesznek.

Zaklatott pogány könyörgés száz év után

„Nem kell beszélni róla sohasem,
De mindig, mindig gondoljunk reá.”
(Juhász Gyula: Trianon)

Uram, segíts!

Te adtad nekünk, Uram, a megbocsátás kegyelmét, segíts, hogy megbocsássunk, és add, hogy ne felejtsünk!

Uram, Te mindent tudsz...

Tudod, hogy mi önmagunkkal vagyunk határosak... lecsatoltak, elszakítottak, határon túliak, külföldre szakadtak, külhoniak, külföldi honfitársaink: erdélyi, délvidéki, felvidéki, burgenlandi, kárpátaljai és más magyarok... mind magyarok. Bocsáss meg, Uram, és tegyél csodát!

Add, hogy ne felejtsük el: csak a földünk kell nekik, mi nem!

Ó, Uram, add meg nekünk, hogy ne kiáltsunk bosszút, és add, hogy ne felejtsünk!

Bocsáss meg minden kérdést, amelyet nem tettünk föl, és add, hogy föltegyük őket!

Uram, bocsáss meg a hazugságokért, amelyeket boldogan elhittünk, és add, hogy ne felejtsük el őket!

Ó, Uram, ne sújts minket haraggal belenyugvó boldogságunkért, és add, hogy ne felejtsük el, hány embert löktek mezsgyén túli örökös mezsgyére!

Ne büntess, mert elfelejtettük a névteleneket, az agyonverteket, a vagonlakásokba kényszerülteket, a kiűzötteket, a lakosságcserét! Bocsásd meg ezt a száz évet, és bocsásd meg, hogy nem beszéltünk róla, pedig minden róla szó! Bocsásd meg, Uram, hogy nem tanítottuk meg gyerekeinknek, mi az, amire mindig, mindig gondolniuk és gondolnunk kell! Bocsásd meg nekünk, Uram, hogy így bocsátottunk meg, és add, hogy ne felejtsük el Trianont!

Bocsásd meg, hogy nem foglaljuk imáinkba azoknak a nevét, akikét imáinkba kellene foglalnunk, és ó, Uram, sújts minket kemény kézzel, mert annyi hitvány ember nevét áldottuk és áldjuk!

Haraggal méltán sújtasz bennünket, megérdemeltük, de kérek, lásd, lassan már nincs sem orcánk, hogy odatartsuk, sem kenyerünk, hogy visszadobjuk!

Bocsásd meg, hogy megtanultunk dalolva szolgálni és kiszolgálni! Ó, bocsásd meg, Uram, hogy felejtettünk! Ne büntess tovább, Uram, oldozz föl, és add, hogy emlékezzünk!

Mozsor, Zsabya, Csúrog!

Könyörögve kérek, Uram, bocsásd meg, hogy nem tudtunk róluk. Oldozz föl minket, add, hogy emlékezzünk és emlékezhessünk!

Tegyél igazságot is, Uram!

Mošorin, Žabalj, Čurug... Bocsásd meg, hogy elszürkült a levegő, robbant a némaság, testet öltött és sandán sompolygott a sunyin tagadó, ostoba hazafiság! Bocsásd meg a döbrent csendet, amit vágni, hallani és tapintani lehetett! Ott voltam. Tudom!

Bocsásd meg, Uram, ó, bocsásd meg a lapitást, a talpnyalást és a meghunyászkodást! Bocsásd meg, Uram, hogy nem üvöltöttünk, amikor üvölnünk kellett volna, és add, hogy ne felejtsük el! Nem, nem, soha!*

Vezesd szívünket, Uram, a megbocsátás tiszta békéje felé, gondolatainkat pedig a nem felejtés örökkévalóságába!

Bocsásd meg nekünk, Uram, 2004. december 5-ét. Bocsásd meg nekünk az új Trianont, és add, hogy soha, de soha ne felejtsük el!

Uram! A Te segítségével mi mindig talpra álltunk, kérünk téged, adj nekünk most is erőt, igaz tanítókat, kiművelt főket, és add, hogy szeressük magyarságunkat!

Add, Uram, hogy felismerjük azokat, akik elárultak és elárulnak minket, akik el akarnak és el fognak árulni! Add, hogy megbocsássunk nekik, de ne felejtsük el őket soha!

Bocsásd meg, ó, bocsásd meg múltunk minden félremagyarázott eseményét, jelenünk minden takargatott szégyenét! Nézd az üresen maradt bölcsőket, a ritkuló koporsókat; nézd veszendőbe menő kultúránkat, elfelejtett népdalainkat, lásd fölradott életformánkat, sírkövekre szorult ősi neveinket, megalkuvó önmagunkat...

Bocsáss meg nekünk, Uram, de nekik... nekik soha, de soha!

Ó, Uram! Nekik soha ne bocsásd meg Trianont, mert ők tudták, hogy mit cselekszenek!

Ámen.

És... jaj, Uram!

Bocsásd meg, hogy elfelejtettük, mi a jó és mi a rossz!

Bocsáss meg nekünk minden szobrot, amelyet ledöntöttünk, és minden emléktáblát, amelyet nem avattunk föl!

Bocsáss meg nekünk minden gyertyát, amelyet nem gyújtottunk meg, és minden rokont, ismerőst és embert, akit nem mertünk meggyászolni!

Bocsásd meg, Uram, a miséket, amelyekre nem mertünk elmenni, és bocsásd meg, hogy déli harangszókor nem mertünk keresztet vetni!

Bocsásd meg, Uram, az elmaradt esküvőket, keresztelőket és temetéseket!

Bocsásd meg anyanyelvünk minden egyes elfelejtett szavát, rosszul ragozott igéjét és képzavarát...

* Nem, nem, soha! – József Attila még ma sem egészen publikus verse.

Idézet (a zárójegyzetből): „Nem tartalmazza kiadásunk a *Nem! nem! soha!* című zsenjét sem, mert – talán – sértené a szomszéd népek nemzeti érzését.”

József Attila minden verse és versfordítása, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1980

Bocsásd meg a kételtű keresztnévadást és a Téalapót! Bocsásd meg az átírt karácsonyi énekeket, a parodizált szövegeket, a rendelésre gyártott gúnyverseket, a meghamisított írókat!

Bocsásd meg, hogy eltűrtük és eltűrjük, sőt magasztaltuk és magasztaljuk bértollnokainkat!

Bocsáss meg nekünk, Uram! Bocsásd meg, hogy múltunkkal és jelenünkkel a jövőnket pusztítjuk!

Büntess meg és bocsáss meg, Uram! Ahogy kell, kiálljuk, kiálltuk mindig... és mi megbocsátunk, Uram, de Te nekik... Te nekik ne bocsáss meg soha, mert tudták, akarták és tették!

Adj erőt, Uram, hogy ne bocsássuk meg a hazaárulást!

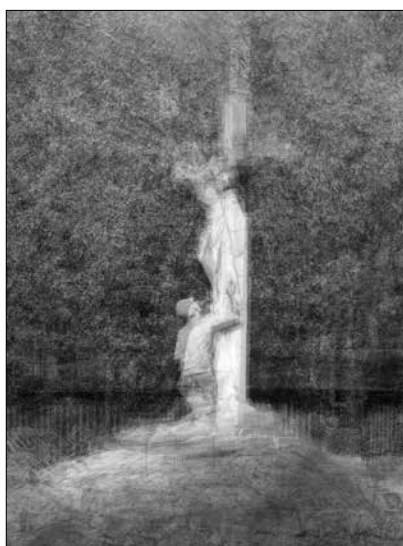
Könyörögve kérek, ne bocsáss meg a hazaárulóknak, soha ne bocsáss meg nekik, mert nem bánták meg, nem bánják meg, sőt, napról napra újra elárulnak bennünket! Vannak dolgok, amiket semmiképp sem lehet megbocsátani, amiket még Te, a Te végtelen nagy jószágodban sem bocsáthatsz meg! Büntesd meg, sújtsd porig és vesd örök tűzre a hazaárulókat!

Ó, Uram, bocsásd meg, hogy nem tudom abahagyni a könyörgést!

Segíts, Uram, könyörülj rajtunk, és tegyél igazságot is!

Ámen.

2020. március 15–24.

Olajos Ilka: Oblivion (Feledés)

Trianon centenáriuma

Minket nem kérdeztek. Minket akkor sem hallgattak meg, amikor elegánsan és észérvek mentén szólunk. A mi véleményünk nem volt lényeges. Nem volt fontos, mert a háború győztesei már régen mást akartak. Hazánk harangjai hiába zúgtak órákon keresztül a világba üvöltve fájdalmunkat és az igazágtalanságot, a világ süket volt azon a napon. Már megint előbb volt kész az ítélet, mint a vádirat. Hiszen már száz évvel ez előtt is így működött a világ. Sőt, évezredek óta így működik. A győztes mindent visz. Pontosabban a győztes és a hozzá dörgölődők visznek mindent. Mint Magyarország nagy részét a kisantant képviselői 1920-ban. Lassan kibontakozik a teljes igazság a trianoni békediktátumról, a mértékről. Akit érdekel a történelem és annak tény-szerűsége, már megtalálhatja a valódi origót. Akit viszont nem hoz lázba nemzete múltja, akit már elborított a globalizmus értékfaló bűzös lehetete, akinek nem kellene gyökerek, mert ördögszékér módjára éli az életét, annak teljesen mindegy, hogy mi és miért történt száz éve. De sokan, nagyon sokan vagyunk, akiknek fáj Trianon. Mert magyarok vagyunk. Nem szándékom arról írni, hogyan befolyásolták a civil szerveződések, személyek és a magyargyalázó összesített világmédia a döntéshozó pozícióban lebzselő politikusokat szemenszedett, arcátlan hazugságaikkal. Nem írok arról sem, hogy mit veszítünk, hogy miként raboltak ki bennünket, hogy kergettek bele a II. világháború poklába, Hitler karjaiba. De arról nem hallgathatok, hogy mit tettek nemzettársainkkal, nemzetünkkel. Nem az anyagi javakra gondolok, hanem a lélekre. Az emberi lélekre, amely az anyagi test legérzékenyebb, legtörékenyebb tartozéka, s amely világot épít vagy rombol. Az emberi lélekre, amely a Teremtő adománya, s ezért a gyarló embernek, sem politikusnak, sem hadvezérnek nincs joga más ember lelkét megalázni, kerékbe törni, elvenni. És a néplélekre, amelytől nemzet marad a

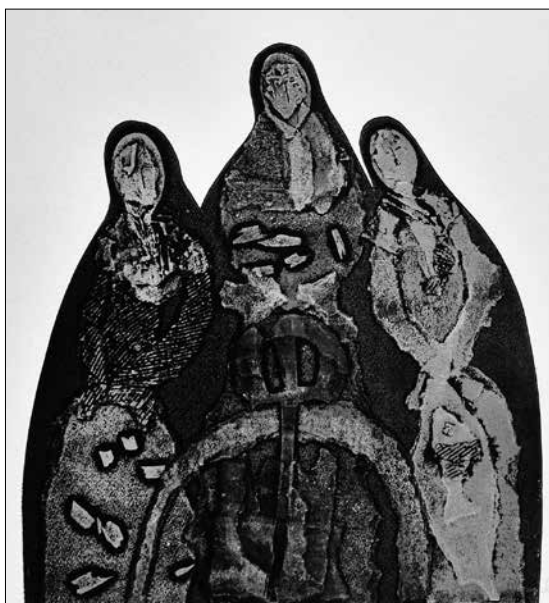
nemzet, amely létrehozza saját nemzeti imáját, s amely nélkül csak légüres térbe születnénk. A néplélekre gondolok, amely beivódik a magyar-nak születő ember génjeibe, s amelyet ha vállalni mer, nem tagad meg egy roppant keserű élet alatt sem. És mégis. Amióta világ a világ, a hatalomvágy, a vagyon, az anyagi élet bűvölete, a hódítás elmefergető kényszere, a hírnév délibábja, a politikai érdekek hullámvasútja, de az emberi gonoszság, a szadizmus önállóan és önmagában is tombol. S ez a tombolás emberek, nációk fizikai megsemmisítésén túl gyilkosa az életben hagyott emberek, nemzetek lelkének is, és csak tovább fokozhatja a háborút lezáró békediktátum. Mégis, emberiség elleni bűncselekményért soha nem vontak felelősségre egy háborús győztest sem. Pedig Trianonban embermilliók és egy nemzet lelkét törték kerékbe. Ismételgessük, hogy ne felejsük soha: a győztes mindent visz. A győztes. De miben? Terület- és értékszerzésben? Háborús áldozatokkal folytatott számháborúban? A civil lakosság felett elkövetett erőszak és gyilkosság számában? A végtelen embertelenségben? Nemzeti gyűlölködésben? Lélekirításban? Az emberi tisztesség és méltóság felszámolásában? Nemzetek szétzilálásában? Ne feledjük, keresztény győztesekről és békecsinálókra beszélünk. Mondhatjuk persze, ilyen a háború természete. A támadás ellen védekezni kell. Olyan támadás ellen is, amely kizárólag gazdasági, hatalmi, politikai érdekek mentén keletkezik, s amely embermilliókat kényszerít szenvedni, nélkülözni, meghalni politikusok, hatalmi tébolyban szenvedő emberek miatt. Ilyen volt az I. világháború is, ahol a védekezés fő célja sem volt más, mint a hatalmi, gazdasági viszonyok újraszervezése, elsősorban a négy európai nagyhatalom vezetője, a már egyre gyengülő és a német császár befolyása alatt álló Ferenc József, az unokatestvéri kapcsolatban álló angol király és német császár, valamint az orosz cár között. De

kötelező része-e a hatalomszerző védekezésnek egy olyan békediktátum, amelyben amputálnak egy nemzetet és az országát? Egy ezeréves nemzetet és országot, amely tiltakozott a támadás ellen. Ne várjon hát egy nagyhatalom és csatlósa sem némaságot, alázatot, behódolást az I. világháború legnagyobb vesztesétől, Magyarországtól. Egyetlen győztesnek minősített hatalom se próbálja meg fegyelemre inteni népünket vagy megtiltani az emlékezést, a fájdalommat, vagy meghamisítani a történelmet. Már tudjuk, hogy mi és miért történt velünk. Ezért Nagy-Magyarország térképe számunkra örök. Mi nem szétszakadtunk, mint ahogy néhány felettünk örömködő ország mára már megtette, hanem szétszakítottak bennünket. Szétszakadni versus szétszakítani. Jogunk van tehát összetartozni, emlékezni, ha úgy érezzük, sírni és még vádaskodni is. Mert ismételjük meg, pont mi nem akartunk háborút. Európa országai viszont nem akartak bennünket. Pontosabban akartak, de csak mint saját részüket. De sírnunk kell-e még száz év után is emiatt? Vádaskodnunk kell-e a centenárium napján? A magyar nem ostoba, s a nemzet nem örök vesztes. A mi erősségünk a talpra állás. A történelemben már oly sokszor bizonyítottuk, hogy nem lehet megsemmisíteni bennünket. Az elmúlt, tragédiákkal teli száz évnek sem sikerült, pedig tombolt és tombol azon izmusok bacchanáliája, amely a múltat végképp eltörölné. A magyarok erőssége azonban pont a múltjában rejlik. Szűz Mária országa vagyunk, keresztények maradtunk, megőriztük hagyományainkat, nyelvünket. Amióta állam vagyunk, soha nem támadtunk, kivéve, ha kényszerítettek rá. Az első világháborúban a Habsburgok, a másodikban az igazságtalanságot orvosló revízió reménye. Mi védekező és másokat védő nemzet vagyunk. A Himnuszunk Istenhez szól, az Alaptörvényünk első sora a Himnusz szavaival Isten áldását kéri, és a „Legyen béke, szabadság és egyetértés” óhajjal végződik. Az utóbbi tíz évben megszabadultunk a bennünket rabláncon tartó hiteleinktől, mindenütt elismert gazdasági eredményeket értünk el, egymillió külföldi magyar tért haza lélekben állampolgárként. Tíz éve végre nemzetpártoló kormányunk van, amelyet már harmadszor is kétharmados többség támogat. Szorosra kötöttük kapcsolatainkat külföldi ma-

gyarjainkkal, nemzeti kisebbségeinket tiszteljük és támogatjuk. A hazaszeretetre nevelés fontos célunkká vált, és több millióan énekeljük, hogy egy vérből valók vagyunk. Ha pedig ránézünk Nagy-Magyarország térképére, egy emberi agy keresztmetszetét láthatjuk kirajzolódni. Talán ez sem véletlen. Egy olyan természetes földrajzi, eszmei és mentális egység a Kárpátok gyűrűje, amelynek szétzúzására – Istenen kívül – semmilyen hatalom nem képes. Lehet ellentétet szítani, feszültséget kelteni, magyarokat verni, ölni, megalázni, kifosztani: a Duna és Tisza folyását nem lehet visszafordítani. Sírnunk kellene tehát? Nem. Semmiképpen. Azt viszont megtehetjük, hogy önkritikusan elemezzük saját magunkat. Volt-e, van-e hibánk nekünk is? S ha a bölcs magyar felteszi ezt a kérdést, válaszolni is tud rá. Igen, voltak és vannak hibáink. Számosak. Például az urambátyámrendszer. Márai azt írja, Kassa visszacsatolásakor nem minden magyar örült az ismételt magyar fennhatóságnak, mert egyesek képesek voltak azonnal lekezelően viselkedni régi-új nemzetársaikkal. Mintha ma is történnének ehhez hasonló esetek. Mégsem tanulunk belőle. Nagy köztünk a széthúzás. Igaz, ezer éve így megy, de napjainkban Európában nincs még egy olyan nemzet, amelynek tagjai oly gyakran jelentenek fel saját hazájukat és kormányukat az unióban, mint a magyar. Elszakított területeinken pár százezer magyarnak alig vagy inkább nem sikerül felsorakoznia egyetlen politikai párt mögött a magyar érdekek országos szintű képviselője érdekében, s a politikai pártoknak nincs annyi erejük, hogy a külföldi magyarságot egyöntetűen maguk mögé állítsák. Ugyan miért van így? Mi a valódi ok? A politikai ellenfelek közül a ballibek mocskolódásai nem ismernek határt a kormányoldalhoz tartozók gyalázásban, sértegetésében. Néha a konzervatív oldalon állók is elfeledkeznek magukról. Nagyon sokan nem tanulták meg a kulturált politizálást, az egészséges, építő vitát, az előrevezető ellenzékiiséget. Sok magyar önző, irigy, és sokukban benne rejlik a feljelentgetésre buzdító múlt hozszan eynyúló árnya és a kommunista korszak igénytelensége. 2004-ben az anyaország állampolgárainak egy része megtagadta külföldi magyarságunkat. Hagyták magukat félrevezetni, mert nem volt önálló értékítéletük. 2020-ban képtele-

nek voltunk mintegy 12 milliónyian pár százezer aláírást összegyűjteni a kisebbségi régiók gazdasági védelme érdekében. Emberi gyarlóságok, magyar specialitások vagy a globális liberális gondolkodás mételye? Nem tudom, de ideje elgondolkoznunk. Mélyen, elemzően, önkritikusan, egymás iránti szeretettel, Isten felé fordulva, az ő igazságát keresve. Az övét és nem a sajátunkat. Eljött tehát az elmélkedés ideje. Jól van-e az, ahogy eddig éltünk? Jól van-e így, hogy sokan beáldozták életüket a hedonizmus oltárán, s hogy elszakadtak Istentől, mert helyette bálványt: a pénzt és az anyagi javakat imádják? Jól van-e így, hogy vannak, akik a Szent Koronát svájcisapkának tartják, a Nélküled című új kis himnuszunkat pedig giccses emberi ürüléknek? Rendben lévő-e, hogy holmi kozmopolitizmus és globalizmus jegyében sokan tiltakoznak a hazafias nevelés ellen? Jól van-e úgy, hogy ellenségnek tekintjük a másképp gondolkodó felebarátainkat? Rendben lévő-e, hogy megtagadjuk a tízparancsolatot, amely csupán tiszteletre, szeretetre és erkölcsös életre buzdít. Van min gondolkodnunk, egyenként, külön-külön és nemzetben, együtt is. És itt van rá a lehetőség. Egy életveszélyes vírus megtanít gondolkodni, mert hosszú magányra készített. Vélhetően szürreális centenáriumunk lesz. Egymástól távol és mégis közel. Somerset Maugham így ír: „Az emberek olyanok, mint a vízcseppek [...] a folyóban, s oly közel egymáshoz s mégis oly távol egymástól, névtele-

nül folynak-folydogálnak a mulandóság óceánjába. Ha minden oly rövid ideig tart és oly keveset ér, mi értelme van annak, hogy az emberek oly túlzott fontosságot tulajdonítanak a mindennapi élet dolgainak, s oly boldogtalanokká teszik magukat és egymást?” Igen, az emberi ostobaság és gyarlóság szimbolikája az idézet. De abban a pillanatban, amikor a gyarló emberi vízcseppek mégis összeállnak folyóvá, amikor az emberek nemzetet alkotnak, összefognak, együtt hullámozni az Isten alkotta terepviszonyok között, viszik, sodorják magukkal a mások által odavetett vagy a saját maguk által kitermelt hordalékot is, hogy megtisztítsák őket bűneiktől. S amikor közös útjuk már történelmi léptékű, eltorlaszolhatják ugyan a folyam útját, elterelhetik más medencékbe, zsilipelhetik, hogy kihasználják erejét, de amint a természet törvénye győzedelmeskedik az emberi manipulálás felett, a folyó szétválasztott, közös eredőből származó vízcseppjei ismét összeállnak. Csak idő és hit kérdése. Magyarnak lenni nem származás, hanem vállalás dolga – mondta Illyés Gyula. Sok magyar származású ember él a világban, de ennél sokkal fontosabb, hogy végre nemesedjen minden magyar lélek, megtalálva gyökerét és hitét. S ha egyre többen vállaljuk magyarságunkat, nincs értelme a kérdésnek: lesz-e még valaha Nagy-Magyarország? Nem lesz, hanem van. És nem lesz múlandó. Soha.

Mezei Erzsébet: Őrizzük

Trianon – nekem

Nem vagyok történész, ráadásul egy olyan nemzedékhez tartozom, melynek képviselői a háború után látták meg a napvilágot. Azt a bizony erőteljesen elhomályosított napvilágot, melyben a magyar történelemről, nemzetünk számos tragikus vagy dicsőséges harcáról hivatalos helyeken, így az iskolákban őszinte szó legfeljebb csak titokban eshetett. Trianonról ezért minden tudásomat és sejtésemet csupán otthonról (keveset) és a könyvekből szerezhettem. Így történészi, tudományos fejtegetést nem várhatnak tőlem. Történelmi ünnepeinkhez, sorsfordító dátumainkhoz én érzelmileg viszonyulok, ha nagy szavakat használnék, azt mondanám, a szívemmel gondolkodom.

Nos, egy 130 évvel ezelőtti eseményt idézek fel először ebben a Trianonra emlékező írásban.

Kevesen ismerik-ismerhetik az angol *The Truth* (Az Igazság) című folyóirat 1890. évi karácsonyi számát, melyre évekkkel ezelőtt én is véletlenül bukkantam rá. Az újság 89. oldalán a lap kiadója Európa jövőbeni térképét közölte. Ezen a térképen Németország és Ausztria mint köztársaság szerepelt, Magyarország pedig meg sem található már, mivel felosztották – úgymond – „szomszédjai”. Még egyszer hangsúlyozom, Trianon előtt 30 esztendővel történt mindez. Mi ez az egész? Mi folyt és folyik a világban akkor és azóta is?

Hadd válaszoljak erre egy talányos mondattal, mindenki tegye oda, ahová akarja. Én az utóbbi néhány „aktív” évtizedemben jöttem rá arra, hogy összeesküvés-elmélet nincs, csak megvalósul. Az utóbbi évtizedek mindmáig bőséggel szolgáltatnak erre példákat.

Az első világháborút lezáró, pontosabban lezárni szándékozó trianoni tárgyalások számunkra – és csak Magyarország számára – a legnagyobb tragédiát hozták el. Beérték részben az évekkal korábban megfogalmazott szándékok, a marakodó nagyhatalmak szétépték az orszá-

got, amely nyelvével, rokonalanságával egyedül és kiszolgáltatottan állt Európa közepén. Trianon nem a mi nemzeti szégyenünk, hanem azoké, akik úgy tárgyaltak róla, hogy a mi országunk képviselői nem is lehettek jelen. Az ítélet a hátunk mögött született meg, érvelni nem volt mód. Ezért aztán nem is helyes, ha béketárgyalásnak nevezzük az 1920-as trianoni döntést, mert diktátum volt ez, példátlan diktátum – melynek következtében máig olyan államok nem éppen jóindulatú „ölelésében” élünk, amelyek Magyarországból erőszakkal szakadtak ki, parancsra, s vitték földjeinket, sőt lopták történelmünket országunk kétharmadával együtt. Olyan területek is határaink túloldalára kerültek, ahol kizárólag vagy többségében magyarok laktak.

Milyen gondolatokat hív elő száz év után az emberből Trianon? Mit kezdjünk ezzel a történelmi ténnyel ennyi esztendő után? Ezek a kérdések foglalkoztattak, amikor ezen az íráson gondolkodtam. A válaszáért ugorjunk egy nagyot, egészen 2010-ig, amikor is volt egy boldog napunk. Húsz méltatlan esztendő után az Országgyűlés lehetővé tette a kettős állampolgárság megszerzését az önhibájukon kívül határainkon túlra került nemzettársainknak. És az örömnep közepette rá kellett jönnünk, hogy Trianon kiötlői itt vannak, itt élnek közöttünk. Félreértés ne essék, ezúttal nem elsősorban a nyugati nagyhatalmakra gondolok, bár különböző álarcokban – bankok, multinacionális cégek maszkjában – azok is itt vannak, hanem a hazájuk eladására bármikor képes magyarországi nemzetárulók csoportjára, a bolsevik gyökerekből táplálkozó, a múltat szóban, tettben, dalban folyton eltörölni és meghamisítani szándékozókra, legyenek bármelyik szervezet köntösébe bújtatva. Akiknek állampolgársága – legalábbis az egyik – magyar. Ők azok, akik megrontják mindenkori ünnepeinket, mint ahogy megrontották a parlamenti ünnepséget is 2010-ben, amikor az új Országgyűlés

megalakult, és első intézkedéseként meghozta a kettős állampolgárságról szóló törvényt.

Én és bizonyára Önök közül is sokan már úgy halunk meg, hogy megannyiszor, ha a magyar Himnuszt halljuk, elszorul a torkunk. Nemkülönb, ha a történelmi magyar zászlók ünnepélyes bevonulását látjuk, vagy ha a Székely himnusz felhangzik, de még akkor is, ha egy szép turul-szobrot látunk. Ezzel viszont nincs mindenki így.

Sok oka van annak, hogy a 2010-es parlament megalakulása, a kettős állampolgárság megadásának gesztusa nem sikeredett olyan ünnepire, mint ahogy a többség várta volna. Ám amikor a Székely himnusz felhangzott, s egyesek pakolászni, mocorogni, fecsegni kezdtek, amolyan végleges megvilágosodásként hasított belém a felismerés: Trianon kiötlői valóban itt vannak velünk. S ez életünk megjobbításának hatalmas akadály. Ők, akik az elmúlt száz esztendőben számtalanszor rárontottak saját nemzetükre, ők, akiknek a 2004-es szégyenletes népszavazás soha el nem múló fájdalmát „köszönhetjük”, s akik ennyi esztendő után még azt sem fogták föl, hogy a Székely himnusz – hosszú ideje már – nem csak a székelyeké. Régen fölējük nőtt, hiszen a saját földjükön kisebbségi sorban élő, százszor meggyötört, megalázott, de magukat mindig magyarnak vallók közös imája lett. Trianon kiötlői, akik mindig bátran mernek kicsik lenni, ezt azóta sem fogták fel. Nem tudják, mert nem érdekli őket, hogy a „Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!” strófa az egész magyarság eltűnésének megakadályozásáért könyörög, hiszen ez a nép megbűnhődte már a múltat és a jövőt. Vagy mégsem? Sokszor gondolok arra, a büntetés addig tart, amíg megtűrjük a senkiházi hazaárulókat az országban. Amíg hagyjuk, hogy sorsunkat ne magunk intézzük, hanem az emlegetett hazaárulók hol Keletre, hol Nyugatra futkossanak kiárulítani és szellemileg pocskondiázni a hazát. És bűnhődünk továbbá addig is, amíg meg nem ismerjük magunk is, és meg nem ismertetjük utódainkkal is a múltunkat, úgy, ahogy az megtörtént.

Az 1945 után született nemzedékek mind a mai napig nem tanultak, nem tanulhattak a száz esztendővel ezelőtti nemzettragédiáról. A diktatúmról. Úgy, ahogy az megszületett és végbe ment. Arról, amiről egy francia diplomata, bizo-

nyos Henri Pozzi így írt annak idején: „Magyarországot nem feldarabolták, hanem kivégezték.” A ma eszmélőknek azt másképp elmagyarázni nem lehet, mint megkérdezni tőlük, mit szólnának, ha a mai Magyarország kétharmadát elvennék tőlünk mindenféle „nemzetköziek”. Akik ezt közömbösen fogadnák, azok ugyanolyanok, mint akik a háttérben Trianont kifőzték, meg akik manapság mindezt jogosnak tartják. Hogy hányan élnek köztünk ilyenek, azt nem tudom. De azt tudom, hogy vannak – s nem is kevesen – a közömbösök, hiszen ezt megmutatta már jó néhány népszavazás, no meg a parlament jó néhány ülése.

„Nem, nem, soha!” – szól a Trianont elfogadni nem tudók jelszava, mellesleg egy József Attilavers címe. Tudom, tapasztalom, hogy a közöny, a tudatlanság, a tájékozatlanság falát nagyon nehéz áttörni. Ebben a „nemzetközivéhéhé” lett világban különösen. Azt is tudom, a realitások mindig mások, mint ami a szívünkben van. Az igazágtalanságot elfogadni, az igazágtalanságba belenyugodni viszont akkor sem kell, ha bizonyítására nincs mód, ha a panasz nem talál meghallgatásra. Vannak csodák, és lehetnek még csodák. „Hullatja levelét az idő vén fája – áll a Mondák könyvében. – Százszor is lehullik.” Egyszer csak más megvilágításba kerülhet minden. Talán.

Most ugorjunk vissza megint az időben. Miközben folyik az összeurópai álságosság, a valódi problémák szőnyeg alá söprése, a politikailag korrekt beszéd cukormázás követelményének betartása, addig a második nyilvánosságban, az interneten megjelennek olyan munkák is, amelyek a hivatalos tankönyvekből, no meg a közbeszédből rendre hiányoztak. Például nézzük, mit mondott 1924-ben Francesco Nitti olasz miniszterelnök: „Trianonban egy országot sem tettek tönkre gonoszabbul, mint Magyarországot. De ezt az országot lélekben erős emberek lakják, akik nem nyugszanak bele hazájuk rombolásába. Magyarország megcsonkítása annyira becsutelen, hogy senki nem vállalja érte a felelősséget. Mindenki úgy tesz, mintha nem tudna róla, mindenki szemérmesen hallgat. A népek önrendelkezési jogára való hivatkozás csak hazug formula... a leggonoszabb módon visszaéltek a győzelemmel... Nincsen olyan francia, angol vagy

olasz, aki elfogadná hazája számára azokat a feltételeket, amelyeket Magyarországra kényszerítettek.” Aztán mit mondott Lloyd George angol miniszterelnök 1929-ben? Nos: „Az egész dokumentáció, melyet szövetségeseink a béketárgyaláson rendelkezésünkre bocsátottak, csaló és hazug volt.”

A sor folytatható, de a legfőbb kérdés a miért kérdése, amire azóta sincs a nyilvánosság előtt őszinte felelet. Én megkísérlem a választ. A beszédem elején idézett angol folyóirat által közölt 1890-es térkép, amelyen Magyarország már nem is létezett, azt bizonyítja, hogy ezt az országot, Európa közepét valakik kinézték maguknak, és máig módszeresen próbálják bekebelezni, zsebszerződéssel, felvásárlással, rágalmozással, fondorlatokkal, mert a fegyverek ez idő tájt éppen nem divatosak ezen a tájékon. Egyre megy.

Az én gondolataim – ahogy már említettem is – természetesen nem egy történész, egy kutató gondolatai, mindössze egy gondolkodó emberé, aki megannyiszor elcsodálkozik azon, hogy az egymástól elszakított nemzetrészek, egy idegen uralom alatt is, mily sokáig képesek megőrizni nyelvüket, kultúrájukat, ha vannak őrzők a strázsán. Ezért fontos, hogy ha már az iskola nem tanít igaz történelmet, akkor a szülők és a baráti közösségek próbálják helyretenni mindazt, ami nincs a helyén. Márpedig sok minden nincs a helyén. Például miként történhet meg, hogy az az Ukrajna, melynek tömegével vannak ukrán–oros kettős állampolgárságú lakosai, üldözi, zaklatja azt, aki a magyar állampolgárságot is kérte? Avagy Szlovákia esetében a művelt s oly kioktató uniónak egy szava sincs az ellen a törvény ellen, amely bünteti, ha valaki magyar állampolgárságért folyamodik. Bizony, a magyar állampolgárság igénylése csak azokat zavarja, akiknek nem tiszta a lelkiismerete, mert tudván tudják, hogy nincs igazuk, ezért erőszakhoz folyamodnak. Félnek talán?

Mi folyik itt? Ugye nem lehet véletlen az az 1890-es térkép?

Ha a szikár gazdaságföldrajzi tényeket nézzük, a Kárpátok által körülölelt medencében

– viharos idők ide, területfoglalás és népességfogyás oda – még mindig többségben van a magyar. Ám azt, hogy többségben vannak-e a magyarságtudattal rendelkező emberek, nos, már nem tudom. Megcsonkított hazánkban és az elszakadt területeken sok a lelkiileg megcsonkított állampolgár. Olyan, aki nem büszke arra, hogy magyar, hogy egy olyan sokat szenvedett népnek a tagja, amely annyi balszerencse közt, oly sok viszály után is őrzi gyönyörű nyelvét és sajátos kultúráját. Hogy a maroknyi sereg tovább őrizhesse, ahhoz léleksimogatás, azaz szeretet kellene – lássuk be, ezt számos alkalommal nem kaptuk meg a hivatalosság részéről. Nem kaptuk meg azt a biztatást sem, hogy egyszer talán végre jog szerint is igazságot tesznek, kirablóinkat, árulóinkat számonkérnek tetteikért, és a rabolni szándékozóktól, valamint a külföld igájából is szabadulhatunk végre. Mi marad addig nekünk? A legfontosabb, amit viszont semmilyen emberi, politikai erő nem tud megadni. A hit. Az a mustármagnyi legalább, amely hegyeket képes megmozgatni, csak éppen ezt sokan nem hiszik el. Pedig Ő – Jézus Krisztus – soha nem hazudott nekünk.

Úzzuk el hát magunktól a változtathatlanság démonát! Ne higgyük el, hogy minden magyar bűnös, pusztán csak azért, mert nem fogadta béketúrússal a trianoni döntést. Menjünk a határon túli magyarok közé, és erősítsük őket a hitükben azzal, hogy éreztetjük, szükségünk van rájuk. Biztassuk gyermekeinket családalapításra. Erősítsük magyarságtudatukat, adjunk nagyobb érzelmi töltést nekik ehhez. Hogy higgyenek egy Istenben, egy Hazában és Magyarország feltámadásában. No és nézzünk szembe saját hibáinkkal is! Mert voltak és persze vannak is. Egy csodálatos könyvet ajánlok ehhez, Bánffy Miklós *Erdélyi történet* című trilógiáját.

Végül hadd utaljak ismét a második nyilvánosságra, az internetre. Ott kering már pár éve egy olyan dal, amelyet sokan Trianon-himnusznek neveztek el. Kölcsönvett dallamra, a Most múlik pontosan című nótára éneklük azokat, akik dacos hittel élnek és remélnék. Így szól:

Tartsd magad nemzetem, tipornak rendesen,
Ellopnak, eladnak, zsarolnak, pusztítanak szüntelen,
Kígyókkal kebleden, szitok a neveden,
Tovább nem engedem, tovább nem engedem.

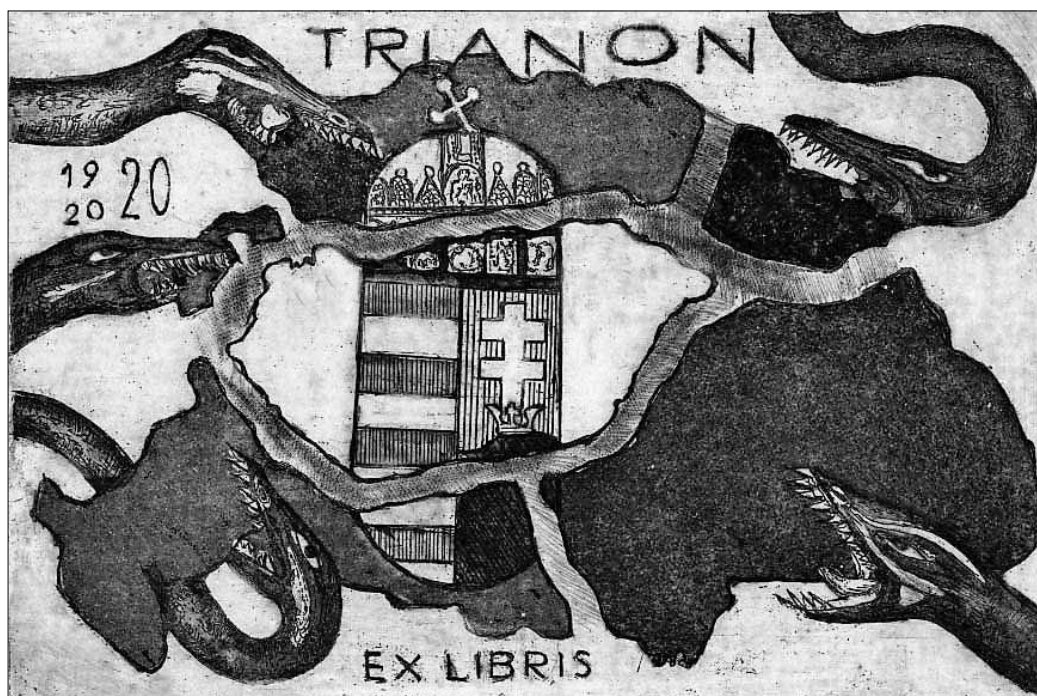
Azért, mert vonzottál, mindenkit fogadtál,
Zsoldosok, kufárok, tolvajok kezére jutottál,
Hittél a Nyugatnak, s mindenkor becsaptak,
Elvették múltadat, ásnák a sírodat.

Úgy tűnik, nagy változások vannak készülöben
a világban. Hát tartsd magad, nemzetem, s fogjuk
egymás kezét, ahogyan soha még, valamint re-

Táltosok repülnek át az éjen,
S kitűzik az ökörkoponyát,
Sebeinket begyógyítják szépen,
S megvédik majd Árpád otthonát.

De addig szüntelen légy résen, nemzetem.
Nézd a sok csillagot, '48, '56 ott ragyog,
Értsd meg a lényegét, fogjuk egymás kezét,
Fogjuk egymás kezét, ahogyan soha még.

ménykedjünk az olasz politikus mondatában: „ezt
az országot lélekben erős emberek lakják, akik
nem nyugszanak bele hazájuk rombolásába.”

Boros György: Trianon

Határaink

az az Ilmic császári nyaraló
mert akkor Ilmic Olmütz
és nem is Csehország

hogyan néz ma rá egy osztrák

s a Monarchia térképére
egy morva ma

s hogy egy magyar

s egymásra hogy a három

s hogy nézek én

s Nagy Lajos három tengerére

a horvátok
románok
lengyelek

a lengyeleket
ne említsük itt
választották
a magyar királyt

s mi Ferdinándot

s a horvát bánság is
autonóm terület

nem voltak
történelemalkotó
elemek

s mivel nem voltak
nemzetalkotók sem

a veszített háborúk után

s hogy magunkra maradtunk
nem tudtunk még időben kilépni
országunk

három hónapig
három évig
hat évszázadig

a visszavonulásé

előrenyomulásé

amíg a vesztesek

a győztesek

a hóba fagyva

sárba fúlva

itt hagyták

a fű között bomolva

halottaik

halottaink

csizmáját látcsövét

a kekszadagjukat

hiába

a százötven év

és az ötszáz

a kazárok alatt

hatszáz

a kőkoronás

Tarnovóban

s azok

amiknek ellenére

Belgrád ma mégis Belgrád

és nem Nándorfehérvár?

pedig magyarok

laktak ott

pedig horvátok

laktak ott

pedig a német ajkúak

ahol a lengyelek

ahol a szlovákok csehek

ahol most a románok

s ahol a magyarok

hisz Ofenpest

s az alcsúti kert

Strigoni

Pressburg

Pozsony

Bratislava

ahol a többség anyanyelve

ahol a hosszú századok alatt

legyen a töröké

Tarnovo!

az erő és az akarat

a győzedelmes nemzet és

Fel Bécs ellen
fekete sereg!

(hja, amíg a Monarchia állt!)

csak átmenet

ahol a vér a föld

a fegyverek

hiába „blagodarja”

„nyekszapácsi”

hiába a „rohadt anyjukat”

különben is
Olmütz ma Olomouc
és Ilmic mindig Ilmic

Novák Mihály: Kényszerszerződés

Trianon utáni értéktáraink a nemzeti összetartozás emlékévének fényében

I. „*Mi egy vérből valók vagyunk!*”

A *nemzeti összetartozás emlékéve* egyetemes történelmi jelentőségű értéktárként rendkívüli üzenetet hordoz a jelenben élő hazafiak számára. Ez térben és időben is értendő, hiszen a régmúlt világából el nem felejtett őseinkkel és a jövő nemzedékeivel is összetartozunk! Dédnagyszüleink és nagyszüleink életét határozta meg leginkább Trianon, ám ez a XXI. század magyar érzésvilágát is áthatja. Tisztelet és köszönet illet minden magyar államférfit, tudóst, művészt, író, tanárt és természetesen minden olyan hazafit, aki az egyetemes értékeket is felmutató nemzeti eszményeink jegyében élt és tevékenykedett az elmúlt évszázad során. A folyamatosan megőrzött és megújított nemzeti örökségünknek ezen eszménye olyan emlékeztetműveltségi alapvetés, melynek összessége hatja át XXI. századi mindennapjaink világát; és az utánunk következő magyar nemzedékeinket is. „*Mi egy vérből valók vagyunk!*”: az Ismerős Arcok rockegyüttes *Nélküled* című zeneszámának ezen nemzeti üzenete a magyar testvériséget tette örök érvényű hazafias zenei élménnyé. Vérszerződésünk áldomási szertartása révén is valóban egy vérből valók vagyunk! A *Puskás Aréna* 2019. november 15-én tartott ünnepélyes megnyitóján is elhangzott az említett zeneszám, melynek minden magyarhoz szóló testvéri üzenete a következő: „*Veled mi egy vérből valók vagyunk!*” Szól ez mindenkire, akinek hallása és érzése van a sorsközösség élményére! Trianon utáni évszázadunkban a nemzeti sorsközösségünk vállalása és történelmi öntudatunk megélése a legkiemelkedőbb fontosságú, mert ezáltal újítódik meg az összetartozásunk minden nemzedékben. Magyar világunkban a *nemzeti össze-*

tartozás olyan fogalom, melynek jelentőségére már 10 évvel ezelőtt, 2010 májusában is méltó módon mutatott rá egy híradás: „*Nemzeti Összetartozás Napja a trianoni döntés emlékére. »A magyarság számára Trianon a XX. század legnagyobb tragédiája« – áll a fideszes Kövér László és a KDNP-s Semjén Zsolt törvényjavaslatában, amely a Nemzeti Összetartozás Napjává tenné a trianoni békediktátum aláírásának napját, június 4-ét.*” Az Országgyűlés kinyilvánítaná, hogy „*a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme.*” „*Megerősítenék Magyarország elkötelezettségét a magyar nemzet tagjainak és közösségeinek egymással való kapcsolatuk fenntartására, ápolására és az Európában elfogadott gyakorlatot alapul vevő közösségi autonómia formáira irányuló természetes igények támogatására. Kimondanák, a trianoni békediktátum problémáinak megoldását csak nemzetközi jogi keretek között, demokratikus országok kölcsönös tiszteleten alapuló együttműködése eredményezheti. Ugyanakkor elítélnék minden asszimilációs kényszert. A törvény a békediktátum aláírásának 90. évfordulóján, 2010. június 4-én lépne hatályba.*” (1) A 2020-as *nemzeti összetartozás emlékéve* során már mostanáig is számos olyan megemlékezésre, összegzésre, elemzésre, értékelésre került sor, melynek történelmi jelentősége van a nemzeti jövőképünk tekintetében is. Az elmúlt évszázadban olyan magyar megoldások születtek a nemzeti összetartozás kifejezése és éltetése terén, melyek kiemelkedő fontossággal bírnak. Évszázadokon átívelő értékes üzeneteinkben gyökereznek a megoldásaink is, amire jó

példa a Mohács után egy évszázaddal méltó módon cselekvő Bethlen Gábor erdélyi fejedelmünk máig ható gondolata: „Nem mindig lehet megtenni, amit kell; de mindig meg kell tenni, amit lehet.” Trianon utáni évszázadunkban magyar államférfiaink és gondolkodóink legjobbjai ennek jegyében törekedtek megvalósítani nemzeti céljainkat; és ez hatotta át az ideai tavaszi világvjárvány elleni küzdelem belső összetartó erejét is. E körben külön tisztelet és megbecsülés illet napjainkban is mindenkit, aki az egészségügy, a honvédség, a rendőrség, a katasztrófavédelem, az oktatás, az államlét területén és a nemzet számára fontos bármely más területen hősiessen helytáll! Trianon utáni éveink a legelviselhetetlenebb és legfelfoghatatlanabb nemzeti fájdalom jegyében teltek, erre az érzületre példa a következő megállapítás is. 1924-ben Lyka Döme az alábbiakat fogalmazta meg egy könyve közrebocsátásakor: „Aki az ezeréves magyar birodalom mai megcsönkített térképére egy pillantást vet, kétségbeesetten fog felette elmerengeni.” A „ve-lünk szemben elkövetett vérlázító igazságtalanság felett mi magyarok nem térhetünk nyugodt lélekkel napirendre”, ám „erős bennünk a remény és a hit, hogy a mai helyzet így nem maradhat és ha a nemzet méltó és bölcs komolysággal hozzálát az új »honalapítás« feladatához, akkor meg fog segíteni bennünket a Mindenható”. (2) A hazát szerető teremtő igazság Trianon után minden nemzedék számára örök üzenetet hordoz! Rendkívüli jelentőségű, hogy a legfőbb nemzeti történelmi és erkölcsi alapvetéseink rögzítése napjaink jogalkotási világában is tetten érhető. „A Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről” szóló 2010. évi XLV. törvény Bevezető részében (többek között) a következők olvashatók: „A Párizs melletti Versaille-ban található Nagy-Trianon palotában 1920. június 4-én írták alá az első világháborúban (1914–1918) győztes hatalmak Magyarországgal az ún. trianoni békeszerződést. Ennek értelmében Magyarország korábbi területének kétharmadát elveszítette, a magyar nemzetiségű lakosság egyharmada, hárommillió-kétszázezer ember került a határokon kívülre. A békeszerződés Magyarországot nemzeti vagyonának több mint hatvan százalékától is megfosztotta, s közepes méretű európai hatalomból kis országgá tette. A magyar történelem

és kulturális örökség meghatározó helyszínei és emlékhelyei idegen hatalmak fennhatósága alá kerültek.”

II. Emlékeztetmíveltségi honvédelem

Trianon utáni korszakunkban különösen fontosá vált az a történelmi emlékeztetmíveltségi értéktárunk, amely a szellemi honvédelem legfőbb részeként egyetemes jelentőséggel bír minden nemzedékünk életében a magyar nemzet tudat fenntartásában! A Kárpát-medence magyarságának nemzeti összetartozását erősíti minden olyan gondolkodás és cselekvés, amely ezen eszmény jegyében valósul meg. Jogász végzettségű művelődéskutatóként külön is öröm számomra, hogy ezek közé a cselekvő és tudós személyiségek közé tartozott az Újvidéken született Deák Ferenc (1899–1972), aki Trianon után gróf Apponyi Alberttel, Magyarország népszövetségi fődelegátusával működött együtt az igazságos és békés jogi megoldás megvalósítását célzó nemzetközi támogatások megszerzése érdekében. „Deák Ferenc, Francis (Újvidék, 1899. március 5. – New York, 1972. január 21.) – Bácskai származású amerikai jogász, diplomáciatörténész, egyetemi tanár. Magyarországon (József Nádor Műegyetem, 1920–1922; Pázmány Péter Tudományegyetem, 1922–1924), Franciaországban (École des Sciences Politiques, 1924) és az USA-ban (Harvard University, 1925–1927) tanult nemzetközi jogot, s az utóbbin doktorált is.” Deák Ferenc „fiatalon, huszonkilenc évesen (1928–1929) a Nemzetközi Állandó Bíróság bírója lett”; és „meghívott szakértőként és tanácsadóként Genfben és Londonban is működött gróf Apponyi Albert, Magyarország népszövetségi fődelegátusa mellett”. „Kidolgozott néhány javaslatot a trianoni békeszerződés némely igazságtalan rendelkezésének enyhítésére, különös tekintettel arra, hogy az elszakított területeken élő tízmillió lakosból 3,3 millió magyar volt.” Deák Ferenc „megírta a trianoni békeszerződés diplomáciai történetét is (Hungary at the Paris Peace, New York, 1942)”. „Az újvidéki származású amerikai szerző angolul írt, magyarul egy műve sem jelent meg, jóllehet zömmel tárgyilagos és szinte nélkülözhetetlen szakműveket adott közre.” (1)

Rendkívüli jelentőséggel bíró nemzetközi jogi munkát végzett Deák Ferenc – indokolt lenne a szakkönyvét a XXI. században végre magyar nyelven is közkinccsé tenni. Apponyi méltó emlékezete jegyében jó érzés felidézni, amikor Várpalotán 2009. szeptember 6-án Somossy Tamás Gróf Apponyi Albert fából faragott emléktáblája felavatásakor az a megdöbbentetés ért, hogy a Magyar Történelmi Családok Egyesülete elnökének, gróf Nyáry Jánosnak a felkérésére elmondhattam a történelmi összefüggésekre is rámutató emlékbeszédemet. A Várpalotai Napok Hagyomány és Táj rendezvénysorozat konferenciája keretében került sor erre az avatóünnepségre. Az elmúlt egy évszázad tekintetében úgy érzem, hogy leginkább azt kell magas szinten felmutatni, hogy 1920-tól napjainkig milyen értékmintáink születtek a nemzeti összetartozás rendíthetetlen képviselői körében. Trianon utáni magyar hőseink mindazok, akik életművükben ezt a hatalmas szellemi munkát célkitűzésként felvállalták, majd ennek alapján megvalósították mindazt, ami számukra lehetséges volt. Nemzeti eszményeink jegyében alkotó és élő tanáraink, tudósaink, művészeink, íróink, költőink is mind ezen szellemi hősök sorába tartoztak, és tartoznak napjainkban is. Különösen igazak ezek az alapvetések a határon túli magyarság jeles alkotó személyiségei tekintetében. Rendkívüli jelentőségű, hogy Trianon után sikerült megteremteni azt a magyarbarát diplomáciai értékvilágot, amely két évtizeden át reményt adott a békés rendezés lehetőségére. Jó példa erre a nemzetgyűlés 1922. január 25-én megtartott ülésén elhangzott azon adalék is, melyről egy sajtóhíradás is megemlékezett: „Napirend előtt Szádeczky Lajos bejelentí, hogy Londonból tegnap érkezett híradás szerint meghalt Brycenek lord, aki a lordok házában a magyarbarát-csoport vezetője és Magyarország ügyének leglelkesebb védelmezője volt. Kéri a kormányt és a nemzetgyűlést, hogy gondoskodjék részvétnyilatkozatának megfelelő formában való eljuttatásáról. Bánffy Miklós gróf külügyminiszter a kormány nevében, Bottlik József alelnök pedig a nemzetgyűlés nevében nyilvánítja részvétét a magyarbarát lord elhunyt felett és járul hozzá Szádeczky Lajos indítványához.” (2) Trianon utáni két évtizedünk legértékesebb nemzetközi szintű eredménye a magyarbarát diplomácia megre-

mentése volt! E tárgykör kapcsán fontos utalnom a Magyar Külügyi Társaság rendkívül jelentős szerepére, a társaság személyiségei a Trianon utáni évtizedeinkben mindent megtettek a nemzetközi szintéren a magyarság érdekében. „1920. évi április 18-ika tehát a Külügyi Társaság hivatalos létrejövételének a dátuma. Felejthetetlen lesz az a jelenet mindnyájunknak, akik ezen a tavaszi napon ott voltunk a Magyar Tudományos Akadémiában, hogy az összehívó szóra egybegyűlve, testet adjunk a gondolatnak, amikor végigjártattuk szemünket a megjelentek során és ott láttuk az ország előkelőségeinek s a külpolitika iránt érdeklődő nagy közönségnek a hatalmas falanxát. Apponyi Albert gróf a feleségével, Andrássy Gyula gróf, Berzeviczy Albert, Wlassics Gyula báró, Teleki Pál gróf, Wekerle Sándor, Klebelsberg Kunó gróf, Zichy Aladár gróf, Földes Béla, Lers Vilmos báró, Nagy Ferenc, Döry Gusztáv, Zoltán Béla, Pallavicini György örgróf, Raffay Sándor, Ambrózy Lajos gróf, Csáky Imre gróf, Scitovszky Tibor, Kánya Kálmán, Drasche-Lázár Alfréd, Fáy Gyula, Giesswein Sándor, Térffi Gyula, Petri Pál, Pulszky Garibaldi, Farkas Edith, Yolland Arthur, Czettler Jenő, Angyal Pál, Havass Rezső, Paikert Alajos, Bálás Béla, Eöttevényi Olivér, Csánki Dezső, Márffy Ágost, Majovszky Pál, Dormándy Géza, Ruttkay Vilmos és még sokan mások jelentünk ott meg akkor, hogy megalakítsuk a Magyar Külügyi Társaságot.” (3) Trianon után szervezeti szinten a legjelentősebb eseményt a Magyar Revíziós Liga megalakulása jelentette. Herczeg Ferenc (Versec, 1863 – Budapest, 1954) kiemelkedő jelentőségű munkát végzett e szervezet által. „A Ligát 1927 nyarán alapították, néhány héttel azután, hogy Lord Rothermere brit sajtómagnás nagyszabású magyarbarát kampányt indított lapjaiban, s többek között a magyar határok etnikai alapú kiigazítását sürgette.” A „Liga feladata lett” a „magyarországi Trianon-ellenes közhangulat egységes revizionista közvéleménnyé formálása”. „A Magyar Revíziós Liga elnöki posztjára tekintélyes, népszerű, minden politikai irányzat számára elfogadható férfit kellett állítani, aki már személyiségével is képes volt kifejezni a mozgalom össznemzeti jellegét. A jelöltek közül Apponyi Albert, Ottlik György és Herczeg Ferenc nevét ismerjük. [...] Herczeg Ferenc a bánági Versec szülötte volt, apja – még Herzog néven

– a város megbecsült patikusa s egy ideig polgármester. A fiú német nyelvi környezetben nevelkedett, s csak az iskolában mélyítette el magyar nyelvtudását. A szegedi érettségit követően Budapestre ment joghallgatónak, de félbehagyta tanulmányait és az irodalomnak szentelte magát.” A világháború után „a délvidéki menekültek gondozásával foglalkozó szervezetek: a Délvidéki Liga (később Délvidéki Otthon) és a Szent Gellért Társaság elnökeként tevékenykedett”; valamint „a Magyar Tudományos Akadémia igazgatótanács tagja, egyben a Nyelv- és Széptudományi Osztály tiszteleti tagja, a Magyar Országos Képzőművészeti Tanács elnöke, a Délmagyarországi Magyar Közművelődési Egyesület elnöke, a Petőfi Társaság tiszteletbeli elnöke és a Kisfaludy Társaság rendes tagja – az 1920-as évek közepén a legtöbb társadalmi funkcióval rendelkező közéleti személyiségek közé tartozott”. (4)

III. Gróf Klebelsberg Kuno és gróf Teleki Pál jelentősége a magyar–görög diplomáciai kapcsolatokban

Gróf Klebelsberg Kuno (1875–1932) kiemelkedő kultúr- és tudománypolitikus volt, aki kultuszminiszterként 1922 és 1931 között a külföldi ösztöndíjak rendszerét is megszervezte: kiemelten kezelte a magyarországi görög iskolai nyelvoktatás ügyét az 1920-as években, és sokat tett a magyar–görög műveltségi diplomácia területén a kapcsolatok fejlesztéséért. Az MTI 1929. március 6-án az alábbi híradást tette közzé: „A boldogult Harissis Pál volt budapesti görög konzul, aki 1902-ben meghalt, egész vagyonát a »Harisseion alap« címen a magyar kormányra hagyta azzal a rendeltetéssel, hogy a haszonélvezetre jogosult özvegyének halála után fordítsák az alapítvány jövedelmét görög tanulmányi célokra. [...] Harissis özvegyének halála után Klebelsberg Kunó gróf közoktatási miniszter megállapodásra jutott a görög kormánnyal az alapítvány felhasználása kérdésében. A jövedelem háromnegyed részét a Harissis szülővárosából, [...] Kozaniból való diákok tanulmányainak támogatására a görög kormány rendelkezésére bocsátják, egynegyed részét pedig a magyar állampolgárok, tanárok és diákok görögországi tanulmányújtaira

és elsősorban Görögországgal kapcsolatos tanulmányaira fordítják.” A görögök háláját jól mutatja, hogy az 1930-as években a görögországi Kozaniban utcát neveztek el a nagy magyar miniszterről. A külföldön történő kutatások kapcsán kiemelendő, hogy a *Hariseion Alapítvány* révén minden évben Görögországban 2-3 kutató tevékenykedhetett, és a görög intézet 10 görög szakos tanárt is fogadott. Gróf Klebelsberg Kuno és a *Hariseion Alapítvány* tevékenységét jellemzik azok a kiváló magyar tudósok, akik ezen alapítvány keretében folytathatták tudományos tanulmányaikat Görögországban. László Gyula (1910–1998) Széchenyi-díjas magyar régész-történész, képzőművész, egyetemi tanár (a magyar őstörténeti kutatásokra nagy hatást gyakorló „ket-tős honfoglalás” elméletének kidolgozója) 1938-ban fél éven át tanulmányozta Görögországban a görög művészetet. Darkó Jenő (1880–1940) görög filológus, bizantinológus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja két alkalommal, 1930-ban és 1933-ban végzett kutatásokat Görögországban. A *Hariseion Alapítvány* tevékenysége a magyar–görög műveltségi kapcsolatrendszer egyik legfontosabb XX. századi értéke, hiszen jelentős magyar tudósok alkotói pályáját segítette kibontakozni. E tárgykör kapcsán utalok arra, hogy a Magyar Távirati Iroda 1926. augusztus 28-án a következő híradást tette közzé: „Athénból jelentik a Magyar Távirati Irodának: Az athéni magyar kolónia az idén ünnepelte meg első ízben Szent István napját ünnepélyes keretek között.” A „több mint százfőnyi magyar kolónia a római katolikus templomba vonult, ahol Nemes Tibor cisztercita pap szentmisét celebrált, majd megható ünnepi beszédet mondott”. „Rozsnyai Sándor budapesti karnagy orgonakísérete mellett a nemrég alakult dalárda tagjai a Himnuszt énekelték el, amelyet az istentisztelet véget ért. Este az Athinaion színházban díszelőadás volt.” Az „ünnepségen az Athénban tartózkodó magyarbarát görögök is megjelentek”. Remek érzés arra emlékeznünk, hogy gróf Klebelsberg Kuno olyan alkotó személyiség volt a maga korában, akinek tevékenysége napjainkban is felmutatandó érték. E tárgykör kapcsán fontos a következő adalék, mivel Klebelsberg mellett gróf Teleki Pál műveltségi diplomáciai tevékenysége is kimagasló értéket képviselt! „GÖRÖG TUDÓS

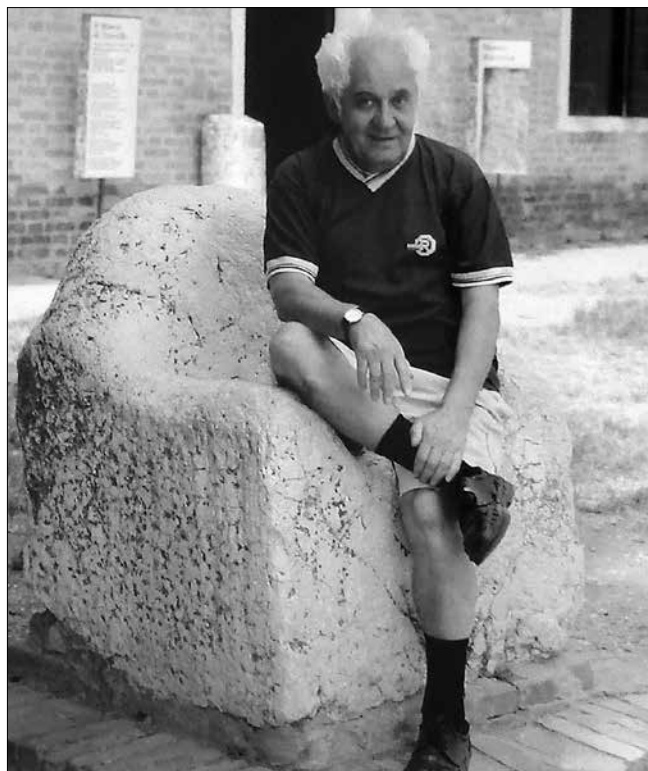
ÚJ MAGYARORSZÁG TELJESÍTMÉNYÉRŐL. Kalogeropulosz nyilatkozata Teleki Pál gróf athéni útjáról és a görög-magyar kapcsolatok jelentőségéről. – A Magyar Külpolitika levelezőjétől. – Athén, július 21. Június 21-én ünnepnapja volt a magyarságnak Athénban. Ünnepezték gróf Teleki Pált, hogy kifejezzék a görög kultúrélet, a hellén értelmiség elismerését a magyar kultúra nagyságával szemben. Az ünnepség központjában egy öregember áll, Görögország Rákosi Jenője, aki már 50 évvel ezelőtt megtanult magyarul és most ismét felfedezte a magyarságot és sehonnan sem hiányzik, ahol a magyar kérdéssel szemben megértést mutatnak és mindenben részt vesz, ahol Magyarországot ünneplik. Ez a 80 esztendő óta szinte barátunk Kalogeropulosz, a hellén kultúrélet doyenje. A Hellén Földrajzi Társaság, a Bizánci Társaság elnöke, a Parlamenti könyvtár igazgatója (az ország első könyvtára) és még vagy 20 tudományos társaság vezetőtagja. Ő rendezte a júniusi ünnepséget is a parlamenti könyvtár előadótermében, abból az alkalomból, hogy a Hellén Földrajzi Társaság gróf Teleki Pált tiszteletbeli tagjává megválasztotta. Jelen voltak az összes tudományos társaságok vezetődelegátusai, a magyar királyi ügyvivő, a Földrajzi Társaság majdnem teljes tisztikara, a hellén-magyar kamara igazgatója és az athéni előkelő hellén magyarbarátok. Az ünnepség lezajlása után, Kalogeropulosza Magyar Külpolitika levelezőjének a következő érdekes nyilatkozatot adta: – Végtelenül örülök, hogy ismét magyar ügyben nyilatkozhatom, még inkább az, hogy a Magyar Külügyi Társaság hivatalos lapjának, amely társasággal karöltve és a Hellén Magyar Kamara asszisztenciájával sikerült gróf Teleki Pál oly jól sikerült előadásait megrendeznünk. [...] Jómagam nem először foglalkoztam magyar kérdésekkel, hiszen már ötven évvel ezelőtt is nekiálltam a magyar nyelv tanulásának.” „Most az a célom, hogy minél szorosabbra fűzzem a kulturális kapcsolatokat Magyarország és Görögország között”, mivel „azt szeretném, ha az összes fontosabb kultúrtényező megismernék a magyar viszonyokat”. „Nagyon sokan vannak az itteni kulturális tényezők között, akik jól ismerik a magyarok hősi történelmét, a magyar kultúra erejét, a magyar nép lovagias karakterét.” (1) Ezen megállapítás jegyében fontos utalnom a filhellén magyar

és hungarofil görög műveltség jelentőségére a Trianon utáni évtizedeinkben, melyre jó példa a következő adalék is. Spillenberg Mária, a Katolikus Háziaszonyok Országos Szövetségének alelnöke „A vendéglátásról” értekezve a következőket rögzítette: azt, hogy „milyen nagy fontosságú volt” az ókori görög világban „a lakoma, mutatja az, hogy Homeros műveiben az istenek is jóízűen lakmároznak”. „A szépen terített asztal, az ízletesen elkészített és szépen feltálalt ételek a legerősebb összetartói a családnak és ennek egyedüli kormányzója a gondos, soha nem lankadó háziaszony és anya.” (2) Spillenberg Mária tanárnő fenti alapvetései jegyében utalok arra, hogy lutheránus ősei 1540-től kezdve évszázadokon át a Szepesség szász világának jelesei közé tartoztak, és már a Rákócziak idején e család igazi „hungarus” volt. Trianon utáni évszázadunk tapasztalatai okán fontos hangsúlyoznom, hogy a nemzeti sorsközösség történelmi léptékben is értelmezendő. A velünk együtt sorsközösségben élni, cselekedni és érezni szándékozó népesség „hungarus”-tudata a magyarrá válás érületi alapja révén a történelmünk során mindig is folytonosan megújuló nemzeti szövetünk igazi hungarikumát jelentette. Mohács utáni nemzetlétünk megőrzésében ez a magyar lelki tartalom évszázadokon át ható módon volt jelen: különleges értéktár ez Európa történelmében. Őseink értékteremtő útján kell haladnunk a jövőképünk kialakításakor is!

IV. Őseink útján (1995): történelmi lovas túra 25 évvel ezelőtt Szkitiából (Magna Hungaria) a Hősök terére (4670 km)

A Kárpát-medencében élő magyarság közös történelmi gyökerei jegyében és a *nemzeti összetartozás emlékévé* egyetemes jelentősége kapcsán kiemelendő, hogy a régmúlt világából el nem felejtett őseinkkel is összetartozunk. Lovas íjász őseink teremtették meg Szent István országát egy ezredévvvel ezelőtt: ez a Trianon utáni világunkban is összeköt mindannyiunkat! Lovas nemzetünk ősiségének és egyetemes jelentőségű művelődéstörténelmi örökségének felmutatása és képviselése érdekében hozta létre a Történelmi Lovastúra Egyesületet az édesapám,

Diószegi György (1936–2005) gépészmérnök, főiskolai tanár, író. Ez az egyesület a magyar lovasminőség előtti történelmi tiszteletadás érdekében valósított meg nemzetközi jelentőségű lovas túrákat. Kiemelt jelentőségű volt a mille-

Édesapám Attila trónján, Itáliában

centenárium tiszteletére 1995-ben megtett történelmi lovas túra, melynek útvonala 4670 km volt. Testvérem, Diószegi Edina Csilla 1995-ben 19 esztendősen „fiatal lányként részt vett a megismételt, kalandos honfoglaláson”, a Baskíria fővárosától, „Ufától Budapestig tartó, Őseink Útján elnevezésű lovasútján”. Fontos rögzíteni, hogy „természetesen csapattagnak számított a huszonegy, nem kevésbé bátor ló is – igen kalandos, különleges és nem veszélytelen vállalkozása tisztelgés volt az ősök előtt”. (1) Itt utalok arra, hogy az ókori lovasíjász-műveltségi tér, azaz a Fekete-tenger partvidékétől (többek között) a mai baskír térségeig (az ősi *Magna Hungaria* területéig) is terjedő szkíta ősvilágban született meg a magyar nemzet! Az Őseink útján elnevezésű, „a honfoglalásra emlékező túra lovasai” kapcsán kiemelendő, hogy 1995. május 31-én Ufában a „Baskír Össz-szövetségi Világtalálkozón rokonként búcsúztatták lovasainkat”. „A honfoglaló túra ötlete néhány évvel ezelőtt vetődött fel több

vállalkozó kedvű lovasban. A megvalósulásához nagymértékben járult hozzá Diószegi György főiskolai tanárnak a Magyar Televízióhoz benyújtott díjnyertes pályázata, amellyel lehetőséget kaptak a honfoglalás egyik lehetséges útvonalán egy megemlékező lovasútúra megtételére és filmsorozat készítésére.” (2)

A magyar lovasíjász-pásztorvilág a VI–IX. században Baskíriától egészen a Fekete-tengelig igen jelentős katonai erőt testesített meg: emléküket számos magyar név őrzi e térségekben. A magyar őstörténet szempontjából Baskíria területe igen fontos kutatási terület: Jankó János (1868–1902) *A magyarok urali őshazája* című művében azt is rögzítette, hogy baskír földön számos magyar nevezetű hely- és folyónév található, és ezek között a Tuba név is szerepel. (E körben viszont mindig nagy örömet érzek annak okán, hogy édesapám anyai ági ősei a keresztúri Tuba családból származtak.) Édesapám a *Lovas Nemzet* 2005. májusi számában közzétett írásában a következőket emelte ki a lovas túra 10. évfordulója jegyében: az MTV 1992. évi pályázati kiírására írott pályázat során a „régmúlta való megemlékezés nagyszerű lehetőségét családi tiszteletadással is kiemelttem, mivel a tanulmányommal édesanyám ősi családi nevének Tuba Györgyként jelentkeztem, majd csak a későbbiekben vettem vissza a valódi nevemet”. (3) Nagy belső örömet érzek, hogy szeretett nagymamámra is hivatkozott az édesapám, amire jó alapot adtak a magyar lovasíjász-nemzetünk őstörténete kapcsán az általam összegzett alábbi adalékok és összefüggések is! Az arab utazók (Ibn Ruszta, Gardézi, Al-Bekri, Dzsajhani) krónikái szerint a IX. századi magyarok két folyó vidékén éltek: az egyik folyó az Ak-Tuba (azaz Fehér-Tuba) nevet viselte (ez tulajdonképpen az Alsó-Volga 400 km hosszú mellékága). (4) A „fehér” jelző kapcsán megjegyzem, hogy a színnel való értékminősítés a Fekete-tengertől északra és keletre lévő lovasíjász-pásztorársadalmak általános jellemzője volt. A honfoglalás korában Tuba folyó és népnév is létezett (igen gyakori az összefüggés a népnevek és a helynevek együttes jelentkezése között). (5) A fentiek azért lényeges adalékok, mert a magyar nyelvtudomány képviselői közül többen is írtak a Tuba/Thuba név ősmagyar eredetéről. (6) Magyar települések is vi-

selték a Tuba nevet. A középkorban Thuba nevű helység létezett Zaránd (ma Arad) vármegye északi részén, a Fejér-Kőrös mentén. Tuba nevezetű település (Gönyű város környékén) említi II. András magyar királynak a pannonhalmi apátság részére 1224-ben kelt adománylevelében. (7) Ma is nagy öröm számomra, hogy a felsorolt történeti adalékok felvázolásakor és az összefüggések szélesebb köreinek bemutatásakor, 1994 nyarán édesapám rendkívül érdeknek és különlegesnek minősítette ezen őstörténeti kutatói munkámat az akkoriban alakuló, a lovas túra érdekében folytatott magyar–baskír kapcsolatok jelentősége tekintetében is. Az 1995. évi nagy történelmi lovas túra hazautjáról szóló alábbi híradás a következőket emelte ki: a „tizenhárom lovas sportember [...] 3650 kilométert hagyva maga mögött vasárnap délután elérte a Vereckei-hágót”. „A július 30-án balesetet szenvedett Gál Zoltán itthon lábadozik, de az Őseink Útján Alapítvány kurátorai remélik, hogy október 14-én a Hősök terére tervezett nagyszabású fogadóünnepségen már csatlakozhat lovastársaihoz.” (8) Fontos kiemelten hangsúlyoznom e lovas túrát teljesítő lovasok rendkívüli teljesítményét. Testvérem, Diószegi Edina Csilla

e túra lovasaként kiemelkedő teljesítményt nyújtott a magyar csapat tagjaként. A művelődéstörténeti értékteremtés újabb szakaszát jelentette az, hogy a *Csitri naplója. A megismételt honfoglalás 1995* címet viselő könyvében rögzítette is az átélt élményeket, melyek kapcsán az alábbi híradás jelent meg teljesítményük értékvilágáról. „Elsőként jártá végig lóháton őseink vándorlásának útvonalát egy maroknyi csapat”, melynek tagjai „gazdag, kemény feladatokkal terhelt, sokszor izgalmas kalandokkal, életre szóló élményekkel színesített napokat éltek át”. „A Baskírok Világtalálkozójának lovas díszvendégei voltak, a doni kozákok maguk közé fogadták a csapat tagjait, lerótták tiszteletüket egy világháborús magyar tömegsírnál. Vereckénél mélyen meghatva énekelték a himnuszot.” A *Csitri naplója* a „felkészülést, az úti élményeket, örömeiket, rövid ideig tartó elkeseredettséget, a lovak mélységes szeretetét és tiszteletét foglalja össze”. (9) Fodor István, Diószegi György és Legeza László az *Őseink nyomában* (Bp., 1996) című történelmi útikönyvük „Köszöntjük az olvasót!” részében (a többi között) a következő alapvetéseket tette az 1995. évi lovas túra lényegéről: „Diószegi György a *Képes krónika nyomában* című tanulmánya és az ahhoz kötődő lovas túra, Somlai László, Marschall Norbert és Horváth László programja a millicentenáriumi előrendezvénye lett, mely a történelmi megemlékezés mellett kiemelkedő sportteljesítményt is jelentett. Eseményekben gazdag, kemény feladatokkal teli, sokszor izgalmas kalandokat is tartalmazó napokat éltek át 1995. június 1. és október 14. között a lovascsapat tagjai. Az útjukba eső városok előljárói szeretettel fogadták és sokszor megvendégelték őket. A kozákok főatamánja tiszteletbeli kozákká avatta a csapat tagjait, és díszoklevéllel ismerte el teljesítményük kiemelkedő jelentőségét. [...] A lovas túra egyebek mellett azt is igazolta, hogy az emberek kiemelkedő sportteljesítményre képesek, ha közös a nemes céljuk és akaratuk. Jó példa volt ez a ló és lovasa egymásra utaltságából eredő alkalmazkodásra, együttműködésre, barátságra. Az Őseink útján történelmi lovas túra eredeti és nemes tiszteletadással emlékezett meg a keletről induló és a Kárpát-medencében letelepedő magyarság honfoglalásáról. Legfontosabb feladata és célja volt teljesíteni a vállalt út bejárását, tisztelegni őseink emléke előtt. Ez megvalósult, hiszen elsőként járták végig lóháton

őseink vándorlásának útvonalát.” (10) Édesapám a Történelmi Lovastúra Egyesület elnökeként végzett szervezői és közéleti teljesítménye révén lett a Magyar Huszár- és Lovashagyományörző Társaság tagja. Halála után, 2006. március 11-én a Magyar Lovas Szövetség, 2006. május 27-én pedig a Magyar Huszár és Lovas Hagyományörző Társaság is megemlékezett a személyéről. A Történelmi Lovastúra Egyesület megte-remtésével édesapám olyan történelmi hagyományörző lovasminőség felmutatásában gondolkodott, melynek révén széles körben mód nyílik az évezredekén átívelő magyar lovasvilág történelmi jelentőségének magyar ünnepeinken és a nemzetközi szintén való megjelenítésére is az élményszerűség és ismeretterjesztés céljából. Édesapám a Lovas Nemzet 2005. májusi számában a következő összegzést fogalmazta meg: az 1995-ben megtett magyar lovas túra „*a magyar nemzet őstörténelmének döntő mozzanatát*” ünnepelte meg. „*Az 1100 éves évforduló előtti tiszteletadás nemzetközi elismertségét jelzi, hogy az »Őseink útján« megtett 4670 km-es lovastúra bekerült a GUINNES Rekordok könyvébe.*” (11) Zárógondolatként fontosnak tartom megemlíteni, hogy a Baskíriában vásárolt lovak rendkívüli teherbírása volt az az alap, melynek révén e történelmi lovas túra sikerre vezetett. Tisztelet és köszönet illeti a lovakat és lovasaikat a 25. évforduló jegyében! Ezen ünnepi esztendőben külön öröm az is, hogy a testvérem, Diószegei Edina Csilla remek teljesítményt megvalósító baskír lova, Mese immár a 30. életéve körül járva remek erőnléti állapotban van 2020-ban is. Az *Őseink útján* megtett 4670 km-es történelmi túra rámutatott arra, hogy az évezredekén átívelő hadművészeti értéktárat felmutató lovasíjás-ősiségünkben a magyar ember „*legdrágább kincse a ló*” volt. A „*honfoglalást is tulajdonképpen kitűnő és rettegett lovasságának köszönheti a nemzet*”. „*Lóháton vonultak*” nemzetünk ősei, akik a „*páratlan gyorsaságú és kitartású lovak hátáról*” a Kárpát-medencében „*alapítottak maguknak a fegyver hatalmával elfoglalt területen új hazát*”. A „*későbbi időkben is [ha] a legnagyobb megtiszteltetésben akart valakit részesíteni: lóval és nem arannyal vagy drága kövekkel ajándékozta meg azt*”. Középkori világunkban a „*lovas hadi szolgálat kitüntetés*” volt. „*Magyarország történetében a lovasság jelentékeny, döntő szerepet játszott.*” A magyar lófajta a középkor óta

„*equus velox hungaricus*” név alatt ismert a világ számára. A legfontosabb arra utalni, hogy amikor „*a magyar nép később, majdnem 3 évszázadon át megvédhette nyugati Európát a törökök hódító támadásai ellen, s hogy ekképp saját létének kockáztatásával az európai civilizáció védbástyája lehetett; azt is főleg megtörhetetlen lovasságának köszönheti, mely egyedül volt képes a törökök lovas támadásaival megmérkőzni*”. (12) Lovasíjász-nemzetünk csikósvilága és ménesei oly fontossággal bírtak, hogy a magyar Szent Korona jogrendjében különleges szabályozás vonatkozott rájuk: e jogi hungarikumunkról számos fontos elemzés született a későbbi évszázadok során is. Dr. Jancsó György királyi táblai segédfogalmazó 1881-ben ezt emelte ki: a középkori „*régi jogunk Werbőczyben kifejezett azon sajátos felfogása*”, mely szerint az 50 lónál többől álló ménes „*ingatlannak tartatott*”. (13) Nemzeti jogtörténetünk különleges emlékééről van szó! Az „*50 lóból álló ménes*” kapcsán kiemelendő, hogy 1514-ben „*Werbőczynél az öröklés szempontjából már ingatlannak számító érték*” volt! (14) Rendkívüli jelentőséggel bír, hogy középkori államlétünk „*történetében és törvényhozásában*” is „*jelentékeny szerepet játszott a ló*”. „*A törvényhozás különös figyelmét a lótenyésztés iránt később egyebek közt azon rendelkezésével is tanúsította a nemzet, mely szerint valamely úri birtokon levő ménes, ha legalább 50 lóból állt, ingatlannak tekintetvén, az örökösök között osztály tárgyát nem képezhette, hanem nemzedékeken át a fekvő birtokkal együtt az öröklésre jogosult családfőre szállt.*” (15) E tárgykör jegyében utalok arra, hogy a Magyar Jogi Lexikon 1904-ben a következőket rögzítette a ménes vagyoni értéke kapcsán: „*Werbőczy nem pusztán lovakról beszél, hanem hozzáteszi: »equus regalis« és e közös gyűjtőnév alá foglalja össze »equitiales«, tehát világosan meg akarta különböztetni ezeket a lovakat egyéb lovaktól*”, mert mikor „*50 lónál többől áll a ménes, akkor ez már oly tőkét*” jelentett, hogy ez különleges jogi szabályozást igényelt. (16)

V. Hit és történelem: „**Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!**”

Hit és történelem! Nemzetünk évezredekén átívelő értékvilágában ezek bizony egymást fel-

tételező minőséget jelentenek, hiszen jól ismert az ősi mondás: „A történelem az élet tanítómestere.” Reményik Sándor *Templom és iskola* című versében ugyanezen eszmény fogalmazódott meg 1925-ben: „Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!” Örök időkre szóló üzenet ez a Kárpát-medence magyarsága számára! 1932-ben a jövőt teremteni szándékozó hazaszeretetet megtestesítője, Lyka Döme a következőket rögzítette: „úgy lettem nevelve, hogy bízzam a Magyarok Istenében és a magyarság történelmi szívósságában, és mert ebben lelkem mélyéből bízom, erős a hitem és a reményem.”

(1) Egy évszázada minden esztendőben június 4-én emlékezünk meg Trianon kényszerdiktátumáról, amely a XX. század nemzetközi politikai életében a „*Vae victis!*” embertelensége keretei között valósult meg. „*Vae victis!*”: e kijelentésben testet ölt az európai jogeszmények barbár megtagadásának összes iszonyata! Trianon: e szó egy évszázada a nemzet vértanúságát idézi föl minden magyar hazafi számára. Nemzeti örökségünk kimagasló értéke, hogy a Kárpát-medencében élő magyarság világában mindenhol megemlékeznek erről. Megélhetjük azt, hogy ezek a hazafias megemlékezések minden esztendőben újra és újra nemzetlétet szövenek a Kárpát-medencében! Fontos azt a nemzeti célkitűzést hangsúlyoznom, hogy egyéni útjaink értelmes megvalósítására való törekvéseink egyúttal a haza és a nemzet szolgálata jegyében, valamint az őseink által képviselt eszmények követése mentén valósuljanak meg. A *nemzeti összetartozás emlékéve* hatalmas lehetőséget ad arra, hogy a Trianon utáni évszázadunk magyar értékteremtését felmutassuk az egyetemeség szintjén. Nemzeti teljesítményünk hazai és nemzetközi szinten történő bemutatása minden magyar értelmiségi számára oly nemes feladat, mely a múlt méltó elemzésén túlmutató módon valójában a jövő alapjainak emlékeztetőműveltségi megteremtéséről szól. Nemzetünk műveltségi világa és jobbító szándékú személyiségeink közéleti világképe okán néhány gondolatot még érdemes rögzíteni a hazafias és nemzetközpontú oktatási rendszer történelmi jelentőségéről. Különösen igaz ez a Trianon utáni évszázadunkban a hazafiasság eszménye jegyében gondolkodó és cselekvő tanáraink, íróink, költőink, történészeink értékvilágára, mert nemzeti sorsközösségünk ebben a műveltségi térben tud maradandó

értékké válni. A történelem legfőbb ereje a történelemnek a történelmi tudatba való beépítése révén egy olyan genetikai kódolás, amely a hétköznapi műveltség különféle nemzeti szintjein finomra hangolja a tapasztalatokat, hogy azok aztán lényeglátó üzenetté válva alkotóerővé válhassanak. Az egyéni és közösségi életutak jó eredménye az az áthagyományozott értékteremtő nemzeti műveltség, mely hosszú távon térben és időben az emberi kapcsolatokat a mindennapokban is nemzetlété szövi. A történelmi kutatások fontosságáról, lényegéről filozofikus ívet is indokolt megfogalmazni. A történelem tulajdonképpen egy feltáró, elemző és cselekvő erő: adatokat gyűjt, folyamatokat vázol, példát és ellenpéldát felmutatva gondolatokat ébreszt, üzen a mának. Aki ezt meghallja, megérti, az képes lehet a jövő alakításának irányait értékelvően látni és láttatni. A történelem az élményazonosság és sorsközösség alapján egyfajta szellemi és lelki lehetőség az együttes gondolkodás és cselekvés erejében való közösségi hit és bizalom megteremtésére. Az igazán nagy feladat ekkor jelentkezik: minden közösség erkölcsi felelőssége, hogy milyen értékvállalás jegyében kívánja megvalósítani a nemzeti célok elérése érdekében megteendő feladatokat. E megvalósítás alapja nyilvánvaló módon az együttműködés keretében a fő célok tisztességes szándékú és szakszerű megtervezése, majd elfogadtatása révén jöhet létre. Ez a folyamat az életszerű részérdek és észszerű megfogalmazása, valamint a gondosság, a méltányosság és az arányosság jegyében felfogott, majd észszerűen megfogalmazott nemzeti célok összehangolása révén mehet végbe. A világ közepe nem valahol máshol van, hanem ott, ahol élünk (szellemi és lelki értelemben pedig még ott is, ahol elődeink éltek). Ez a család- és helytörténeti kutatások tágabb értelme: a napi életküzdelmek okainak és folyamatainak bemutatása és a nemzedékről nemzedékre való tudati átörökítés lényegének feltárása, rögzítése. Ez a történelmi lelki és szellemi gyökér túlmutat az egyéni látásmódon, és ekként sorsközösséget teremt: ez pedig a jövőt építő közös cselekvés érdekében talán a legfontosabb. Egy kisebb közösségben még inkább igaz az, hogy egymás haszonelvű megítéléséből, az egyéni gyötrődésektől távolabbra húzódó magatartással és azt pusztán szemlélve nem létezhetünk, hiszen valójában egymás szeretetéből élünk. A

történelmi érzület révén a nemzetünk iránt érzett elkötelezettségünk erősödik. Az elődökre vonatkozó szeretetelmény egyik magasrendű formája (műveltségi értelemben) a történelmi emlékezet, mely múltbeli kedvezőtlen tények esetén megóvhat az ismétlődő hibáktól; szerencsés esetben pedig a jó példa erejéből táplálkozva magabiztossá, büszkévé, s így önerejéből cselekvővé teheti az értékelvű együttműködést felvállaló nemzetet. A történelmi műveltség a jövő tervezésének is az eszköze, hiszen az egyik legfontosabb szellemi eszköze a sorsközösséget jelentő értékpéldák felmutatásának. A történelem a tankönyvek révén nemesül közös tudássá, és így a következő nemzedékek számára támpontokat biztosít a méltó alkotóerő megteremtéséhez. A történelmi kutatások értéktárában a nemzeti jövőnk iránt érzett közös felelősségünk is kifejeződik, hiszen az utódaink iránt érzett gondoskodó szeretetünk

világában az őseinkre, életmódjukra, helytállásukra való emlékezés, tudásviláguk megőrzése (és szükség szerinti, ám méltó újraértelmezése) rendkívüli jelentőséggel bír. Nemzeti önbecsülésünk mutatkozik meg a történelmi emlékezetműveltségünk színvonalában! Trianon utáni évszázadunk tapasztalatai alapján fontos hangsúlyozni, hogy tisztelet és köszönet illet mindenkit, aki a nemzetünk iránti rendíthetetlen szeretet jegyében élte életét, és gyarapította azt az értéktárat, amely méltó örökségként biztos alapot jelent a jövő nemzedékek világképe és alkotóereje számára! A XXI. században is időszerűek azok a hitből fakadó hazafiúi gondolatok, melyeket Lyka Döme egy évszázaddal ezelőtt fogalmazott meg: **„Most segítsünk magunkon, hogy méltók legyünk arra, hogy a magyarok Istene az ő jóságával megsegítsen!”** (2)

Források: I. „Mi egy vérből valók vagyunk”! (1) Nemzeti Összetartozás Napja a trianoni döntés emlékére. In: Tolnai Népújság. XXI. évfolyam. 116. szám. 2010. május 20. 8. o.; (2) Zelovich László: Adatok a jelenlegi nemzetgyűlés működéséről. Közrebocsátja Lyka Döme. Bp., 1924. 3. o.; **II. Emlékezetműveltségi honvédelem.** (1) Kalapis Zoltán: Életrajzi kalauz. I. kötet. A–GY. Újvidék, 2002. 222–223. o.; (2) A nemzetgyűlés szerdai ülése. In: Körösvidék. 1922. január 26., címlap; (3) Eöttevényi Olivér: Apponyi és a Magyar Külügyi Társaság. In: Apponyi Emlékkönyv. Adalékok Apponyi Albert gróf közéleti működésének méltatásához születésének 80. évfordulója alkalmából. Kiadja a Magyar Külügyi Társaság. Bp., 1926. 31. o.; (4) Zeidler Miklós: Herczeg Ferenc és a Magyar Revíziós Liga. In: „Fenn és lenn”. Tanulmányok Herczeg Ferenc születésének 150. évfordulójára. Szerkesztette: Gazdag László és P. Müller Péter. Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat. Pécs, 2014. 29–31. o.; **III. Gróf Klebelsberg Kuno és gróf Teleki Pál jelentősége a magyar–görög diplomáciai kapcsolatokban.** (1) GÖRÖG TUDÓS ÚJ MAGYARORSZÁG TELJESÍTMÉNYÉRŐL. Kalogeropoulos nyilatkozata Teleki Pál gróf athéni útjáról és a görög–magyar kapcsolatok jelentőségéről. In: Magyar Külpolitika. IX. évfolyam. 1928. augusztus 1. 14–15. szám. 4. o.; (2) Spillenberg Mária, a Katolikus Háziaszonyok Országos Szövetségének alelnöke: A vendéglátásról. In: A magyar úriasszony otthona. Bp., 1934. 162. o.; Spillenberg Mária, a Katolikus Háziaszonyok Országos Szövetségének alelnöke: A szép asztalterítésről általában. A szép tállalásról és a helyes fel szolgálásról. In: A magyar úriasszony otthona. Bp., 1934. 178. o.; **IV. Őseink útján (1995): történelmi lovas túra 25 évvel ezelőtt Szkitiából (Magna Hungaria) a Hősök terére (4670 km).** (1) Lovas tavaszköszöntő Budafok határában – Hírek: Budafok–Tétény. budafokteteny.hu/hir/lovas-tavaszkoszonto-budafok-hataraban. 2016. máj. 1. – letöltve 2017. szeptember 9.; (2) T. K. M.: Őseink útján lovagolnak – rendőr századossal az élen. Tegnap elhagyták Szaratovot. In: Magyar Hírlap. 1995. július 1., szombat

– Krónika, 19. o.; (3) Diószegi György: Őseink útján. In: Lovas Nemzet. 2005. május, 56. o.; (4) Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet. I. kötet. Bp., 1935. 66. o.; (5) Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása. Bp. 1991. 75. o., Aulis J. Joki, Lw Ss – Die Lehnwörter des sajonsamojedischen MSFOu (Memoire de la Société Finno-Ougrienne) 103., 1952. 1–395. 187. Tuba; (6) Lengyel Zoltán: Magyar névkönyv. Bp., 1917. 158. o.; Baán Kálmán: Ősi magyar személynevek. Bp., 1944. 90. o.; Fehértói Katalin: Árpád-kori kis személynévtár. Bp., 1983. 347. o.; (7) Wenzel Gusztáv: Árpád-kori új okmánytár. 1. kötet. Bp., 2001. 114. oklevél; (8) Hazaérkeznek a lovasok. In: Magyar Hírlap. 1995. szeptember 13., szerda – Krónika. Hírhasáb. 19. o.; (9) Csitri naplója (könyv) – Diószegi Edina Csilla | Rukkola.hu. https://rukkola.hu/konyvek/116964-csitri_naploja-letoltve-2017-szeptember-9; (10) Fodor István – Diószegi György – Legeza László: Őseink nyomában. A vándorló, honszerző és kalandozó magyarok képes krónikája. Bp., 1996. 135. o.; (11) Diószegi György: Őseink útján. In: Lovas Nemzet. 2005. május, 56. o.; (12) Magyarország lótenyésztése az 1878. évi párisi nemzetközi lókiállításán. II. Az országos lótenyésztésre vonatkozó adatok. In: Vadász- és Versenylap. XXII. évfolyam. 35. szám. 1878. augusztus 28. 259. o.; (13) Dr. Jancsó György királyi táblai segédfogalmazó: A közszerzeményi jogról. II. Kezelési és rendelkezési jog. a) Vagyonérték-elmélet. (Folytatás) In: Jogtudományi Közlemény. 37. szám. 1881. szeptember 9. 313. o.; (14) Nógrády Árpád: Lovak a középkori Magyarországon. In: História. 2005. 1–2. szám. 24. o.; (15) Magyarország lótenyésztése az 1878. évi párisi nemzetközi lókiállításán. II. Az országos lótenyésztésre vonatkozó adatok. In: Vadász- és Versenylap. XXII. évfolyam. 35. szám. 1878. augusztus 28. 259. o.; (16) Márkus Dezső: Magyar Jogi Lexikon. V. kötet. Bp., 1904. 810–811. o.: az Őzvegyi öröklés című szócikke; **V. Hit és történelem: „Ne hagyjátok a templomot, A templomot s az iskolát!”** (1) Lyka Döme: A választójog. Bp., 1932. 18. o.; (2) Lyka Döme: Röpirat. 1919. október 2. 4. o. OSZK Kisnyomtatvány D. 2486.

Madár János

Elárvult idő

Almafa voltam egykoron,
és világra kitárt fény.
Most itt hunyorgok félszegen
a kövek megvakult szemén.

Éjszaka tekintete,
törékeny lombok hű fia lettem.
Gyöngé ágként az elhagyott
tájba beleremegtem.

Félek már magamtól,
mintha teljesen árva volnék.
Apám, anyám sírjához
— — — örökre lehajolnék.

De minden mozdulat seb
és — — — utolsó fájdalom.
Hogy elvakart szívvel
magyar éghez és földhöz ér dalom.

Hiába énekelek már
a legszebb tavaszról.
Mert a rügyek mögül
anyám dőlt keresztje szól.

Fekete hangok verődnek
fától fáig és csöndtől csöndig velem.
A gyermekkor törékeny
erdejét már meg sem ismerem.

Idegenként állok, és nézek
riadtan — — — magamra.
Aki voltam, aki vagyok,
már bajaim közt is védtelen hagyna.

Elveszíteni a folyót, a hegyeket
nem akarom mégsem.
Belém kapaszkodik a víz,
a szél véremmel egészen.

Fogja vállamat valami
megmagyarázhatatlan távol.
A messzi tüzek hiába karmolnak,
zúznak, nem élhetek máshol.

Csak itt, ezen a földön lehetek
boldog és boldogtalan.
Ha bánatom és örömöm
magyar lelkeken suhan.

Mert magyarnak lenni:
szent és romolhatatlan küldetés.
Világgá kiáltott haza — — —
amit a sors örökre szívünkbe vés.

Kerekes Sándor: Trianon – tétlenül

Péterrévei anziksz

1.

Péterréve. Apai nagyanyám nagyon sokszor emlegette ezt a Dél-Bácskában, a Tisza mellett található települést, amelyről már serdülő éveimben tudtam, hogy néhány hónapig családunk életének kulcsfontosságú helyszíne volt a második világháborúban. Az otthon hallott történetek, anekdoták nyomán elhatároztam, hogy amint lehetséges, elmegyek Péterrévere egyszer.

Erre soha vissza nem térő alkalom kínálkozott, amikor úgy tíz évvel ezelőtt Tari István költő meghívott a Magyarkanizsán megrendezett írotáborba, éppen emiatt mentem gépkocsival, mert megéreztem, hogy ilyen lehetőségem egyhamar nem lesz.

A Havi Magyar Fórum frissen kinevezett főszerkesztőjeként arra gondoltam, biztosan nagy örömet fogok szerezni a házigazdáknak, ha hetilapunk és folyóiratunk mellett Csurka István néhány művéből, illetve a saját regényeimből is viszek jócskán gépkocsim csomagtartójában. Sajnos Röszkén a szerb határon túl nem jutottam szerkesztőségünk „szellemi adományával”. Mialatt útlevelem egy íróasztalon hevert (a túlbuzgó szerb vámos azonnal elvette, amint meglátta a havilap augusztusi számát, melyben archív fényképekkel illusztrált tanulmány volt olvasható a Szent Korona 1944–45 közötti sorsáról), a „senki földjén” telefonálgatva kellett volna megoldanom, hogy kapjak Tari Istvánéktól, az írotábor szervezőitől egy hivatalos papírt, miszerint valóban nekik kívánom ajándékozni a nagy mennyiségű könyvet, folyóiratot, napilapot, és nem saját zsebre fogom értékesíteni. Emiatt inkább úgy döntöttem, visszafordulok, s leteszek mindent Szegeden, ahol boldog úrfi koromban sokat jártam, és még mindig számos olyan barát-

tom van, akire számíthatok a bajban. (A könyvek és a lapok napokig egy szegedi lakásban voltak, majd egy szerb rendszámú gépkocsival átvitték az írotáborba.)

Ilyen nehézkes előjáték után érkeztem meg Magyarkanizsára, ahonnét amint erre lehetőség nyílt, Zenta érintésével ellátogattam Péterréve, és felkerestem néhány helyszínt azok közül, amelyekről a családi legendárium nyomán tudomásom lehetett.

Mielőtt a településen látottak rám tett hatásáról írnék, muszáj kitérőt tennem apai nagyszüleim múltjába, hogy mindenki megértse, miért vált családunk életében sorsdöntő helyszínné Péterréve. Ha nincsen Péterréve és a település ezerszer áldott emlékű vendégszerető lakossága, akkor édesapám, két nővére és nagyanyám aligha tölthette volna biztonságban és szeretetben azokat a hónapokat, amelyekben Budapest lakossága az ostrom alatt elmondhatatlanul sokat szenvedett. Történetük csak látszólag indul távolról az időben, mert mint az a végére remélhetőleg kiderül, a Gondviselés tudta jól, mit akar, és miért...

2.

A versailles-i békekonferencia már megnyílt, amikor Borbély Mihály 1919 januárjában visszatért Budapestre az egyik sebesült katonákat szállító vonattal Durazzóból. Még azokban a napokban vezényelték oda, amikor az Osztrák–Magyar Monarchia hadserege annektálta Albániát. A Monarchia hadseregének közel a fele magyarországi legénységből állt. Attól kezdve, hogy a központi hatalmak 1919 télelőn egymás után fegyverszünetet kértek, folyamatosan érkeztek a

fővárosba és más nagyvárosokba is a katonákkal zsúfolt szerelvények a különböző frontokról és fogolytáborokból.

Mihály váltóláza útközben ismét kiújult, a vonat padlóján szalmára fektetett sovány, huszonkét éves fiatalembert napokig rázta a hideg, és lázroham kínozza. Az erőltetett menetben történő visszavonulás nem tette lehetővé, hogy megfelelő ápolást kapjon egészen addig, míg a járványkórházba nem szállították. Miután tünetei elmúltak, az irodán egy altisztól megkapta a tizenöt korona segélyt, majd elbocsátották, hogy boldoguljon, ahogy tud.

Az országban áldatlan állapotok uralkodtak. A lapok néhány hete adták hírül, hogy Ady Endre meghalt. Károlyi Mihály ideiglenes köztársasági elnökként folytatta a magyarellenés és nemzetvesztő politikát, Berinkey Dénes – a volt igazságügy-miniszter – ideiglenes miniszterelnökként asszisztált ehhez. Február végére országszerte elviselhetetlenné vált a pénzromlás, az élelmiszer- és tüzelőhiány. A szénbányákban lelassult a kitermelés, akadozott a vasúti közlekedés. Korlátozták a lakások fűtését, a villany- és gázfogyasztást. A mozikat és a színházakat év elején bezárták. Kenyérgabonából a háború előttinek alig valamivel több mint a felét takarították be, tejből a betegek és csecsemők fejadagjának is csak a felét lehetett biztosítani. Bevezették a heti két hústalan napot, de a családok többsége még így sem juthatott húshoz egyáltalán. A feketepiacon az éjig szöktek az árak. Mindenütt terjedt a korrupció. Menekülthullám lepte el a városokat. A két baloldali párt hívei tüzharcokba keveredtek egymással az utcákon. A rendőrség letartóztatta a Kommunisták Magyarországi Pártjának vezérkarát, a szociáldemokraták még aznapra száz-ezer embert csődítettek az Országház térre. A feltüzelt földnélküli parasztok önkényesen kezdték el osztani a birtokokat. A fellázított munkások gyárat foglaltak el. Budapesten rendszeressé váltak a fosztogatások.

Nagyapám legfőbb gondja egyelőre az volt, hogy hiába keresett munkát, még alkalmat sem talált mindennap, melyből szerény megélhetését remélhette. Hajnalonként elindult a Lehel úti emberpiacra, ahol a Nyugati pályaudvarra érkező tehervonatok kirakodásához életerős fiatalembereket toboroztak.

Némi vigaszt és reményt a boldogulásra az jelentett, hogy nem volt egyes-egyedül a fővárosban. A trianoni békeszerződésig a Pozsony vármegye Dunaszerdahelyi járásához tartozó Pozsonyeperjesen született, onnét jött Budapestre. A Szarajevóban eldördült végzetes pisztolylövések előtt a húga, Margit is a fővárosba költözött szülőfalujukból.

A „boldog békeidők” legvégén egyik rokonuk fogadta magához mind a kettőjüket, korántsem önzetlenül. „Hoffer János vendéglője a szőlőfűrt-höz” a Jókai utcában volt. Nála dolgoztak, Mihály mint pikolófiú, Margitka – aki még kislány volt – mindenes lett, többnyire a konyhában vagy a takarításnál segédkezett, mikor mire volt nagyobb szükség. (Mihály már Durazzóban katonáskodott, amikor Margit levélben megírta neki, hogy Hoffer csödbe ment, és vidékre költözött, többé nem hallottak felőle semmit.)

Az 1920-tól kisantantként szövetséget kötő csehek, szerbek és románok már az első világháborút lezáró párizsi béketárgyalások kezdete előtt számtalan törvénytelen séget és gazember séget követtek el azért, hogy a Magyar Királyság területéből minél nagyobb részt vegyenek birtokba. Mohóságuk nem ismert határokat. A Prágában kikiáltott első csehszlovák kormány 1918 novemberében katonai alakulataival betört Magyarországot Felvidéknek nevezett északi területére.

A Csallóközt 1919 januárjának első napjaiban foglalták el. Az idegen katonai megszállás kezdete óta folyamatosan érkeztek levélben az aggodalomra okot adó hírek Pozsonyeperjesről. 1919 őszén egyik mostohanővére, Karolina tudatta Mihállyal, hogy hetvenkilenc éves korában elhunyt az édesapjuk, Borbély János.

Mihály első gondolata talán az volt, hogy csapot-papot otthagy, és útnak indul. Utoljára 1916 őszén látogatott haza, mielőtt bevonult katonának. A húga, Margit a közelmúltban még láthatta apjukat. Borbély János napokig az ágyat nyomta, vagy a kertben üldögélt az almafa alatt. Panaszkodott a szívére, a gyomrára, fejfájások kínozták.

Mihály hazatérésének több akadálya is volt. A határokat lezárták, és a magyar lakosság számára szinte lehetetlenné vált az átlépés. Hacsak nem próbáltak meg átszökni az Ipoly folyón, ahogyan azt az elszántabbak meg is kísérelték.

3.

A sors úgy akarta, hogy nagyapám éppen Magyarország megcsonkításakor találkozzon a Kászonújfaluból érkezett Tubák Máriával, akit a győztes nagyhatalmak szintén „hontalanná” tettek.

Nagyanyám tizenhat éves korában kelt útra szülőföldjéről, az Erdélyben fekvő Kászonújfaluból, mely a trianoni békeszerződésig Csík vármegye Kászonlcsíki járásához tartozott – napjainkban a romániai Hargita megye része. 1918 tavaszán utazott Budapestre, három esztendővel idősebb nővérével, Katalinnal együtt. Azért ültek vonatra, mert Vilma unokatestvérük levélben megírta, hogy Csepelen munkásfelvételt van a hadiüzemben, ahol ő már hónapok óta dolgozott. Talán fél év lehetett hátra az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnéséig. Sikerült elhelyezkedniük, ám a három műszakért járó fizetés jóformán semmire sem volt elég, egy szűk „hónapos” szobában húzta meg magát a három lány.

Októberben bezárták az üzemet. Vilma és Katalin még a határok lezárása előtt hazament Kászonújfaluba. Nagyanyám pedig egyes-egyedül magára maradt a nagyvárosban, melynek utcáin kitört a forradalom.

Őszirózsák megszámlálhatatlan sokasága, fegyverekből épített gúlák, a plakátokon harsány vérvörös öklök vagy a trónjáról koronástul letaszított uralkodó, a macskaköveken elhajított feszületek, szuronytól szétnyílt testek, lovak patájától összetaposott arcok, felborított villamosok voltak a közelgő kommunista terror előjátékai.

Az észbontó gyorsasággal pörgő és önmaguk gonoszságát hatványozó eseményekkel szemben kiskorú nagyanyám aligha találhatott vigaszt másban, mint a kászonújfalui római katolikus templomban megalapozott hitében.

Nagyanyám cselédként helyezkedett el a Terézvárosban. Ugyanabban a kerületben szolgált, ahol a nagyapám is új otthonra igyekezett találni.

Alig kötöttek ismeretséget, a történelmi Magyarország elcsatolt területeiről elszármazott többi emberhez hasonlóan ők is hontalanokká váltak, útlevelet nem kaphattak. Noha magyarok voltak, szülőföldjük egy másik állam részévé vált. Dönteniük kellett: egymástól elszakadva hazatérnek, és nagyanyám román, illetve a nagyapám csehszlovák állampolgárként folytatja életét, vagy Budapesten maradnak együtt.

Az 1922 nyarán kérvényezett magyar állampolgárságot a hatóságok lassúsága miatt csak 1928 telén kapták meg.

Az alábbiakban leírom az 1921. évi XXXIII. törvénycikk (trianoni békeszerződés) két cikkelyét, amely alapján elindulhatott az állampolgársági kérelem.

„61. cikk. Mindazok a személyek, akiknek illetősége oly területen van, amely azelőtt a volt Osztrák–Magyar Monarchia területeihez tartozott, a magyar állampolgárság kizárásával jogérvényesen annak az Államnak az állampolgárságát szerzik meg, amely területen az állam a főhatalmat gyakorolja.

63. cikk. Azoknak a 18 évnél idősebb személyeknek, akik magyar állampolgárságukat elvesztik a 61. cikk értelmében, jogérvényesen új állampolgárságot szereznek, jogukban áll a jelen Szerződés életbelépésétől számított egy évi időtartamon belül annak az Államnak állampolgárságát igényelni (opció), amelyben illetőségük volt, mielőtt illetőségüket az átcsatolt területen megszerezték. A férj opciója maga után vonja feleségét és a 18 évesnél fiatalabb gyermekét. Azok a személyek, akik ezt a jogot gyakorolják, az azt követő tizenkét hónapon belül kötelesek abba az Államba áttenni lakhelyüket, amelynek állampolgárságát optáltak.”

Nagyapám 1922. július 26-án ennek a törvénycikknek a nyomán hozzáfogott az iratok beszerzéséhez.

1923-ban kötöttek házasságot az Avilai Nagy Szent Teréz-plébániatemplomban. Első gyermekük, Mária 1924-ban még hontalanként látta meg a napvilágot, és szüleihez hasonlóan csak 1928-ban vált magyar állampolgárrá, holott szívének első dobbanása óta az volt. Második lányuk, Rozália 1928-ban született. Tíz évvel később pedig egyetlen fiúk, László.

4.

Édesapámban ma is eleven az utolsó közös karácsonyuk szívszorító emléke. A kalendáriumok 1943-at írtak, az volt a megcsonkított Magyar Királyság utolsó szabad karácsonya.

Nagyapámék a Terézvárosban éltek, öten laktak a harmadik emeleti másfél szobás lakás-

ban. Édesapám, a két nővére és a szülők. Nagyanyám háztartásbeli volt, a két nagylány tanult, nagyapám irodai altisztként dolgozott az Andrássy út 47. szám alatti Magánautó-kereskedelmi és Műszaki Kft.-nél. Ez volt az ötödik cég, ahol megfordult a közelmúltban. Minden egyes szerződésbontás után hasonló szövegű levelet megnémi végkielégítést nyomtak a kezébe: „Nevezet a legmegbízhatóbb embernek volt alkalmunk megismerni, aki a rábízott munkát mindenkor a legnagyobb ügyességgel és legnagyobb lelkiismeretességgel végezte el. Teljesítményével sikerült legteljesebb megelégedésünket kiérdemelnie. Cégünk felszámolása következtében vagyunk kénytelenek nevezettet elbocsátani és őt mindenkinek a legmelegebben ajánlhatjuk.”

Apám nemcsak a legkisebb fiú volt, hanem a legkedvesebb gyerek is. Két nővére már kifelé kacsingatott az életbe, ahová sorsuk szólította őket. Felébredt bennük az önállóság iránti vágy, ami az ő korukban természetes. Igaz, a háború mindezt nehezítette, lassította, de nem akadályozhatta meg. Nagyapám szerette a lányait, gondjukat viselte nekik is, de az apámat a tenyerén hordozta: azokban az években is arra törekedett, hogy a fia semmiben ne szenvedjen hiányt, amikor filléres gondjaik voltak. Irodaaltisztii fizetése egy részét félretette, hogy az ünnepnapokon megajándékozta gyerekeit. Apámnak olyan játékaik voltak, hogy a házban lakó kisfiúk csodájára jártak.

1943 karácsonyán, néhány nappal gyertyagyújtás után a nagyapámat különös érzés kerítette hatalmába. Megmagyarázhatatlan, hogy miért támadt a nagyapámnak olyan érzése, mint ha nem ajándékozta volna meg eléggé a kisfiát. Egyik nap, mialatt nagyanyám a két lánnyal rokoni látogatásra ment, apám azt vette észre, hogy nagyapám veszi a kalapját meg a kabátját. „Elfelejtettem elintézni valamit, kisfiam. Hamar visszajövök, megígérem.” Apám nem tudta mire vélni a dolgot. Egyedül tett-vett a lakásban, belelapozott az új képeskönyvbe, majd előszedte a katonáit, és játszani kezdett. Közben odament a karácsonyfához, hogy néhány szem cukorral csillapítsa éhségét. Türelmetlen mozdulattal nyúlt a harmadik darabért, amikor a fa hirtelen megmozdult és rádőlt.

Hazatérő nagyapám a lakásba belépve arra lett figyelmes, hogy fia a karácsonyfa alatt fek-

szik, és keservesen sír. Letette a földre a magával hozott csomagot, hogy kiszabadítsa apámat. Közben megérkeztek a nagyanyámék is. Közös kezdték vigasztalni apámat. Ez viszonylag könnyen ment, mivel időközben kiderült az is, hogy nagyapám miért hagyta magára apámat. Ajándékért ment a Liszt Ferenc tér és az Andrássy út sarkán található Cserei-féle játékboltba. Vásárolt egy kis traktort, amit ha felhúztak, magától ment a parkettán, még kormányozni is lehetett, hátul pedig szikrákat szórt. A házban lakó gyerekek attól a naptól kezdve még jobban irigyelték apámat.

Akkor még senki sem gondolta, hogy ez az utolsó közös karácsonyuk. Nagyapámat 1944 elején tartalékosként behívták utászknak az egyik műszaki alakulathoz. Azon a nyáron a nagyanyám és a három gyerek a fővárost érő amerikai és angol bombázások elől Bácskába, Péterrévére menekült, és egészen 1945 tavaszáig ott is maradt.

Nagyapámat valószínűleg kivitték a frontra, nem tudni, hogy pontosan hova. Eltűnt a harcokban. Mikor? Hol? Máig rejtély. Egy hivatalnok kiállított egy papírt, hogy hősi halott.

A nagyanyám egyedül maradt a három gyerekkel, később összesen öt unokája született.

A terézvárosi lakásban nagyanyám tizenhat éves koromig velünk lakott, azután betegsége miatt kórházba került, unokái közül én tölthettem vele a legtöbb időt, én ismertem legjobban beidegződött szokásait, nekem adatott meg, hogy próbáljam megismerni az élettapasztalatait, amelyek részben Péterrévéhez köthetőek.

5.

Mialatt úgy tíz éve, azon a bizonyos szeptemberi kora délutánon ott álltam Péterréve egykori vasútállomásának gazzal benőtt, omladozó épületei között, képzeletem helyreállított mindent. Úgy nézett ki minden, mint a régi képeslapokon, és láttam a beérkező vonatot, amelyen apámék voltak. Kimerültek lehetnek nagyon. Az éjszakát Szegeden, a pályaudvaron töltötték, mert lekészték a péterrévei csatlakozást. Csak a reggeli vonatot érték el.

Az egyik szekérre felvették őket, úgy mentek a faluba, ahol hamarosan meg kellett jelenniük a

jegyző előtt. Nagymam helyett a legidősebb lánya, Terike beszélt. Elmondta, hogy 1944 nyarán megjelent egy felhívás, miszerint a főváros lakossága költözzék vidékre. A kihelyezési kormánybiztos Péterrévét jelölte ki számukra, minthogy Bácskának ez a része volt a kijelölt felvevőterület a Terézváros lakosságának. Kevés ingóságot vittek magukkal, ágyneműt, edényeket, gyerekágyat, ruhaneműt, rádiót. A jegyző kitöltött egy ideiglenes lakásbejelentést igazoló szelvényt. Közben elmondta, hogy Balassa Sándoréknál fognak lakni, a Szent István utca 22-ben.

Harangszó mutatta nekem az utat a következő helyszínig a katolikus templomhoz, ahol elképzelttem a plébános úr alakját: az ötvenéves férfi arcán megkínózhatatlan a bátorság, középen áll a ministránsai gyűrűjében, reverendája láthatatlan szárnyaival óvja őket. Takács Ferencnek hívták, 1936-ban helyezték Péterrévére, szerkesztője és kiadója volt a Hírnök című hitbuzgalmi lapnak. Amikor 1941-ben a Délvidék visszatért Magyarországhoz, országgyűlési képviselő lett. Tartása egyenes, akár a plébániatemplommal szemben álló ecetfa. A szerb partizánok csőre töltött fegyvereinek vérszomjas parancsa hiába lökte a temető árkába, mert megkínzott mellkasának kosarában ott a feltámadás valósága. Takács Ferenc emléke a mártírsors elpusztíthatatlan távolságából ered.

A vasárnapi misén kihirdette, hogy újabb magyar család menekült a bombázások elől Péterrévére, akinek lehetősége van rá, segítse őket. Kérésére egyre-másra érkeztek a Szent István utcába az emberek, élelmet, ruhát, bútort adtak, és nem vártak cserébe semmit, azt mondták, talán őket is megsegítik ugyanígy, ha bajba kerülnek...

A plébános ajánlólevelével Terike elhelyezkedett a községházán, nyolctól négyig dolgozott, mint népmozgalmi nyilvántartó, részt vett a népesség megszámolásában, amit 1941 után előírt a törvény.

A középső gyerek, Rózsika hozzászokott a konyhai munkához, Budapesten kereskedelmi

iskolába járt, de miután hazament, háztartásbeli édesanyja mindig adott neki feladatot. Délelőttönként besegített, ahol szükség volt rá. Inkább a konyhában szeretett lenni, mint az állatok körül, mert a tűzhely környékén kiváltképp akadt egy-egy kedvére való finom falat.

A ház körüli veteményeskertekben megteremtett a család mindennapi étkezéséhez szükséges zöldségféle, a baromfiudvarban ott volt az ünnepi alkalmakra húst adó baromfi, a sertésólban pedig a disznó. Odahaza, a kemencében sütötték a kenyeret. Tésztát gyúrtak és tarhonyát készítettek, melyeket jól kiszárítva hónapokig el lehetett tartani.

Apám elmondása alapján könnyen megtaláltam a régimódi házat, ahol laktak. Ugyanúgy néz ki, mint anno. Mintha megállt volna az idő.

Mentem tovább a Tisza-partra, a révhez.

Apám mesélte azt is, hogy a szomszédban élő gyerekekkel hamar összebarátkozott, mindennap elengedték játszani velük. Megtanították arra, hogyan lehet a sáros agyagból lepényt gyúrni, beleköttek a közepébe vájt lyukba, és jól odavágták, miközben egymást túlkiabálva haragot szólnak: „Kakukk, kakukkpálánta, nagyot szóljon, mint a város puskája!”

A szerb partizánok bevonulása után apámékat is bezsúfolták az általános iskola tantermeibe. Órákig várakoztak, mire egybegyűjtöttek mindenkit, aki 1941 után érkezett Péterrévére. Az iskolában egyszer csak megjelent az egyik jóttevőjük, Gyetvai Lajosné, Boris néni. Valószínűleg azért engedték be a kitelepítendő emberek közé, mert az egyik partizán náluk szolgált béresként korábban. Élelmet hozott, és elmondta, ha szerencsésen átjutnak a határon, keressék fel Kalocsán a sógorát, Gyetvai Pétert. Egy levelet is átadott, azt az apám ruhájában rejtették el.

Átjutottak a határon. Apám, két nővére és nagymam megmenekült.

Még ott Péterrévén, a Tisza-parton jutott eszembe: mi lenne, ha apai nagyszüleim sorsát íróként is megörökíteném?

Kalodafogságban

*Babits Mihály: Csonka Magyarország
(részlet)*

*Bár lenne a hangom tiszta és éles, mint intő csengőké! A tiétek
zavaros, mint mocsarak habja! ti leborultatok az Ércbálvány előtt!
döntsön az erőszak!
s döntött az Erőszak...
mi jogotok beszélni többé?
Nekem van rá jogom!
ti elhánytátok a Kiáltást: mint bolond a fegyverét! nem kiálthattok már:
én elkiálthatom:
Óh Igazság, te egyetlen kiáltás! egyetlen fegyver! Jerikó trombitája! szólj!
falak, omoljatok hangjaitól!
gerincek, borzadjatok! Európában! és Amerikában! mert
borzasztó az Igazság a gerincekben!
mit érnek a ma-épített falak körülöttem?
ott borzad az Igazság a kövekben! ott ég a hegyekben! árad a vizekben!
Óh tiszta, éles trombita, zengj!
ne hallgass sohase!
egy napig se! egy óráig se! egy pillanatig se! mint ahogy nem
hallgat a fájás az idegben, míg megvan a betegség...
nem hallgat a vonzás a kőben, hogy természetes irányában essék...
nem hallgat a madár, míg fészkébe nem tér...
nem hallgat a folyó, míg tengerbe nem ér...
nem hallgat a szél,
míg él...*

Az egy évszázaddal ezelőtt ránk kényszerített trianoni békediktátum a mai európai államhatárok alapja, sok tekintetben a nyugati országoké is. Kelet-Európában egyértelműen a 100 év előtti érvényes ma is, jóllehet azon idealista francia-angol vágyálom, hogy az akkor létesített lengyel, cseh-szlovák, román és jugoszláv államok majd hátulról lefogják a németeket – cinizmusnak bizonyult. Az viszont tény, hogy mindezen államok kisebb-nagyobb mértékben a korábbi Magyaror-

szág területéből és népességéből részesültek. Wilson amerikai elnök szépséges eszméi a népek önrendelkezéséről – hazánkra nem vonatkozott. Így ha Magyarország tiltakozna Trianon ellen – Európa rendje ellen lázadna... Ezt a kalodafogságot érzik át a költők. Értelmetlen abban reménykedni, hogy: „Az nem lehet, hogy annyi szív / Hiába onta vért”...

Trianont a mai Magyarország lakói (nem is jó szó, de mégis) többnyire elfeledték. Nem volt ne-

Bűnös mulasztás

A kommunista magyar állam legsúlyosabb következményekkel járó bűne, hogy a szovjet blokkba tartozó, internacionalista ideológiát hirdető, de velejéig nacionalista szemléletű országok gyűréjében egyedülként megtagadta a nemzeti érzést, veszélyforrásnak és ezért üldözendő hagyománynak tekintette a nemzeti tudatot. Ünnepi alkalmakkor alkalmazta ugyan, a lehető legfelszínesebb formában, a piros-fehér-zöld szalagokat, a népdalt, a néptáncot, de szégyenteljesnek mutatta be a magyar történelmet (egy-két forradalmunk kivételével, de ezekről is torzított ismereteket adva), és nemzedékek sora előtt hallgatta el a trianoni tragédiát. Pontosabban az iskolai tananyag a Horthy-rendszer „kárhozatos téveszméjének”, az irredentizmusnak az öszszefüggésében tárgyalta, és még a nyolcvanas években is kijöttek az iskolákból olyan tanulók, akik nem tudták, hogy lakosságát tekintve Magyarország Magyarországgal határos. Legfeljebb a családokban világosodhattak fel a gyerekek arról, hogy elszakított nemzetrészek élnek a határokon túl minden égtáj irányában, sőt, esetleg közeli rokonaik, amennyiben a fölmenőik, legalább részben, Erdélyből, Felvidékről, Délvidékről, Kárpátaljáról, netán Burgenlandból származtak el. A hetvenes évektől már voltak írók, néprajzosok, lelkes fiatal civilek, akik bejárták az elszakított vidékeket, leginkább Erdélyt, de a többség még sokáig románozta a székelyeket, csehszlovákozta a felvidéki magyarokat, jugózta a délvidékieket. A félelem és sértettség az ő válaszreakcióikat sem hagyta érintetlenül: a „jugók” például az eltaszítottak dacosságával és a jobb egzisztenciális körülmények között élők fölényével általában lenézték a többi magyart, elsősorban az anyaországiakat.

1964-ben úgy kerültem ki az egyetemről, hogy tudni tudtam ugyan, mi volt Trianon és Jalta, és fájdította szívemet, de csak a Szépiro-

dalmi Kiadónál, ahol lektorként munkát kaptam, vált valós tapasztalattá a környező országokban élő magyarság létezése, megélt (túlélt) traumái és szorongattatása a többségi nacionalizmusok által. Az úgynevezett „közös könyvkiadás” hivatalos programjában minden elszakított terület magyar könyvkiadótól rendszeresen és bőséggel kaptunk kéziratokat, amelyeket megrendelésre javasolhattunk, és javasoltunk is minden esetben, hiszen az országok közötti egyezség alapján ugyanannyi könyvet lehetett az illető országba küldenünk a hazai könyvtermésből, amennyit onnan átvettünk. (A Forum kiadó könyvei drágák voltak, mert devizában számolták el őket, de emlékezetem szerint ezek is bekerülhettek a magyarországi könyvpiacra.) Akadtak olykor ideológiai eredetű cenzúrázások is, ezek a felettes hatóságainknál történtek; két könyvre emlékszem, amely fennakadt a rostán. Az avantgárd irodalommal szemben Magyarországon hivatalos idegenkedés érvényesült, ezért Bori Imre avantgárdot preferáló irodalomtörténete nem jöhetett át, s a szlovákiai antológia, *Az egyszemű éjszaka* sem a „rossz közérzetet sugalló” szellemisége miatt. A könyvcserre azonban egészében áldásos eredménnyel járt: már a hetvenes években Magyarországon is elismert író lett Szilágyi István, Gion Nándor, Tözsér Árpád, ünnepelték Sütő Andrást, Kányádi Sándort, később Grendel Lajost, Tolnai Ottót, hogy csak a legsikeresebbeket említsem. Szakmai körökben természetesen sokkal bővebb lett a névsor, tehát mint annyi fontos tényérés, a nemzeti egység gondolata is az irodalomban történt meg először.

De mindez kevés volt, szinte semmi ahhoz a tudatlansághoz és közönyhöz képest, amely még 2004-ben is megnyilvánult a népszavazás eredménytelenségében, tizennégy évvel a rendszerváltozások, vagyis a szocialista tabuk megszűnése után. A hetvenes évek végén, amikor

Illyés cikksorozatának megjelenése és az ezen cikkeket *Szellem és erőszak* címmel összegyűjtő kötet meg nem jelenése után a kiadóknak elrendelték, hogy minden leadott kéziratot újra el kell olvasni, hogy kigyomláttassanak belőlük azok az elemek, mondatok és szavak, amelyek „a szomszéd népek érzékenységét sérthetik”, és például a *Szegény kisgyermek panaszai* Olcsó Könyvtár-i kiadásából gondosan kihúztak néhány versszakot, továbbá elálltak Móricz Erdély-trilógiájának soron következő kiadásától pusztán a címe miatt, kínunkban csak nevetni tudtunk. (Néhányunkat a kiadónál felmentettek ez alól a szégyenteljes munka alól, mert megbízhatatlannak minősültünk, hála istennek.) De 2004-ben már semmiféle kínos vigyorra nem maradt okunk. Az a népszavazás a kommunista éra, a Kádár-rendszer súlyos kártevésének a kézzelfogható bizonyítéka volt.

De ez csak a fele a bűnnek, amelyet az a rendszer elkövetett a magyar nemzet ellen. Nehéz itt arányokat kijelölni, de talán a kisebbik felét képezi, hiszen itt belül, egymás között, lassanként mégiscsak gyógyulni kezdtek a tudatlanság és a közöny által okozott sebek. Amin azonban szinte lehetetlen változtatni, az a nagyvilág tudatlansága a Trianonban hozott döntés magyar tragédiájáról. A lakásunkban egy Nagy-Magyarország térkép függött a falon, a Révai lexikon A3 méretű melléklete. Külföldi látogatóink mindegyike döbbenetesen szembesült a kétharmadnyi területvesztéssel. Országunk iránt érdeklődő művelt emberként sem volt róla semmi fogalmuk addig. Nyugaton élő patrióta érzelmű magyarok évtizedeken át verték az asztalt, hogy gyalázatosan

hiányzik a nemzetpropagandánk, miközben az amerikai, nyugat-európai könyvtárakban hány és hány román és más volt kisantantbeli ország reklámkiadványa sulykol egy hamis történelemképet, amely a magyar jelenlét hiányában akadálytalanul iktat ki minket saját valós történelmünkből és az úgynevezett kultúrnemzetek közösségéből. Hogy is lehetett volna ilyen körülmények között egy objektív nemzetközi közvéleményre számítani, amely a magyar tragédia lehető orvoslását, enyhítését sürgette volna a rendszerváltozások földmozgása idején?! Ráadásul e cinikusan pragmatikus korszakban, amikor mindenki az erősebb támogatását tartja kézenfekvőnek és hasznosnak?! Mondhatom mindezt jelen időben is.

A száz évből több mint hatvan telt el így. Sok értelme már nincs a Kádár-rendszert kárhoztatni a mulasztásokért, de azért elfeledkezni sem szabad róla – e célt szolgálják fenti soraim. A nagyvilág kegyes felénk fordulásában, a jóvátételben nincs okunk reménykedni a jövőben sem. Magunkban kell elvégeznünk, amit lehet, ahogy lehet, ahogyan eddig is. A nemzetpropaganda ügyében pedig az eddiginél sokkalta jobb teljesítményt nyújtva. A közelmúlt évtizedeiben nemzettestvéreink a kisebbségi helyzetükben gyakorta mondták az anyaországiaknak: „Nektek az a dolgotok, hogy sikeressé tegyétek az országot. Az segít rajtunk a legtöbbet, ha Magyarországgal számolni kell.” – Most sem juthatunk bölcsebb végkövetkeztetésre. Azzal a kiegészítéssel, hogy sikeressé válni, erőt felmutatni minden magyar közösség dolgának kell lennie, akármelyik országban él.

Csernik Attila: Trianon

„Atlantisz harangoz”

Kisebbségi költői sorsjelképek

A magyarság jobb része a trianoni hungarocídium századik évfordulóján sem törődhet bele abba a gyalázatos helyzetbe, amelybe a nemzet vettetett. A valamiféle igazságtétel iránti vágy feladhatatlan azok számára, akik e nép megmaradásában bíztak és bíznak, minden elfogadhatatlan történelmi tragédia, trauma, pusztító sorskatasztrófa ellenére is; „hogyan valahogyan megmaradjon a család, a magyar élet, a magyar gyermek és a magyar jövő” (Wass Albert: *Adjátok vissza a hegyeimet!*). Páskándi Géza egyik Árpád-házi királydrámájában Szent László így fohászodik az Istenhez: „Atyám, míg néped egy is van e földön... míg néped van... magyar is legyen”; s egy másikban Könyves Kálmán ekképpen mondja ki a szakrális bizonyosságot: „Volt-e a magyarral valami célja, valami külön célja a Teremtőnek? [...] Azzal, hogy oly sok emberi nyelv van, kicsi és nagy – volt-e terve az Úrnak? És vélünk, a mi nyelvünkkel volt-e, s ha igen, mi célja, terve volt? [...] hiszem, hogy akármily kicsiny, de mégis volt célja. Ha semmi más, egy bizonyosan: hogy megmaradjon. Hogy fennmaradjon most és mindörökké.” S mivel ezt az esélyt akarja elbitrolni tőlünk a magyargyilkos trianoni diktátum és összes következménye: már csak ezért sem szabad azt legalábbis lelkileg és erkölcsileg sohasem jóváhagynunk. Reményik Sándor szállóigés verse már 1918-ban ekként riadóztat: „Elvették, s most véle nagyra vannak, / Törött véres kardját a magyarnak, / De míg minden nép a sírját ássa: / Van szava, hogy világgá kiáltja. [...] Tiporhatják szűztiszta igazunk, / Csak mi, csak mi ne hagyjuk el magunk! [...] Most Lomnic ormán rakjunk nagy tüzet, / Versailles-ig lobogjon az üzenet, / Hogy megroppant bár karunk ereje: / Nem nyugszunk bele, nem nyugszunk bele!” S a fiatal József Attila is (1922-ben) „nem, nem, soha!” csatakiáltással jajong és serkent: „Magyar szél fog fújni a Kárpátok felett! // Ha eljő az idő – a sírok

nyílnak fel, / Ha eljő az idő – a magyar talpra kel, / Ha eljő az idő – erős lesz a karunk, / Várjatok, Testvérek, ott leszünk, nem adunk! [...] Magyar rónán, hegyen egy kiáltás zúg át: / Nem engedjük soha! soha Árpád honát!”

Reménytelenség, kilátástalanság, buzdítás, mégis-remény: a megaláztatás érzelmeinek végtelen konvulziója árad el a magyar sorsköltészet évszázados folyamán. „E sebek és e fájdalom örök, / Ettől vonaglik minden magyar rög, / Ettől vérez, ki majd nyomunkba hág, / Ettől nem gyógyulnak az unokák!” – jósolja gyötrelmesen Reményik Sándor, s *A csonka testről* (1920-ban), hogy „Kezét-lábát a gyilkosok levágták [...] És a keze-lába-nincs nyomorék / Ott vergődik a vadon közepén”, de egyszer talán elindul „a tagjait keresni!” Az erőszakkal szétdarabolt, megcsonkított nemzet levágott testrészei pedig azóta is élni próbálnak, megszűnt, valódi vagy mintha-élet viharzó végletei között hányattatva. És egy évszázad múltán, a levagdosott test passiók szenvedéstörténetének legújabb szakaszában sem változik, sőt fokozódik a hajdani nyomorúság érzete – a többi között egy fiatal kárpátaljai magyar költő hasonló lírai metaforáiban: „Vagyunk a rángó békaláb / Csak szerv a savban amputált / Csak végtagok és rugdosás / Csak teste nélkül Teste más [...] Ere-tépett tag a tájban / S amputáltan darabokká / Önmagunkban is rabokká / Szervekké s nem szervezetté / Békalábbá s békatestté / Sejtjeinket is megosztva / Megmaradni így kifosztva / Hogy írni sincs erőm tovább // Vagyunk a rángó békaláb” (Bakos Kiss Károly: *Vagyunk*). Akárhogyan is, bár „Csodák Csodája” ez: „fogyunk-növünk, / de vagyunk!” (*A szívárgásban*), biztat régóta az erdélyi Farkas Árpád is, a „pusztulásban is méltóságos” helytállásra intve, vagy Kányádi Sándor, hogy „Isten csodája hogy vagyunk”, „vagyunk amíg lenni hagynak”, miközben e nép „szóródik folyton porlódik / él

pedig folyton porlódik” (*Halottak napja Bécsben*). Amint a kárpátaljai Tárczy Andor is így erősíti hitünket: „Munkács szép várának / Kövei peregenek, / Zrínyi Ilonának könnyűi erednek. / Könnyűi erednek, / Sárral keverednek, / Valahol titokban / Zászlókat temetnek. [...] Ungnak és Tiszának / Örök a járása, / Mint konok szívünknek / Szilaj lobogása, / Szilaj sodorása / Ungnak és Tiszának, / Őrzői vagyunk még / Ezeréves lángnak.”

A széttépett, „felnégyelt” nemzet, a leszakított „maréknyi”, „tenyéryni”, „töredék hazácskák” kínozása, az idegen hatalmak által elrabolt szülőföldön a hontalanság rémével viaskodó kitaszítottság érzete – még a nagy kerek dél-alföldi, délvidéki kék ég alatt sem tágasságot átélő, hanem ellenkezőleg, örökös felőrlődést és kifosztott, „megkopott tájat” (Bata János) sirató lelkiállapot –: mind a végeérhetetlen roncsolódás tünete és lényege. „Nagy romlás” – „nagy omlás” (Sütő András szóképeivel). Lidércnyomás és lázadó indulat; a kiszolgáltatottság mélysége és az anyaföldhöz ragaszkodó hűség magasrendű éthosza; a sorsverésben is a kitartás és a felemelő emberség értékőrző példamutatása: elkerülhetetlen létélmények és gondtapasztalások ezek – az ellentétek és dilemmák közötti vergődés, háborgás, esélykeresés legfelkavaróbb dimenzióiban. Kiélesedve a végzetes sorsdilemmák özönében. Grandiózus jeremiád-poémájában, fátumos intonációjú missziói zsoltárkölteményében (*Psalmus Hungaricus*) Dsida Jenő is így tépődik: „Vallom, hogy minden fegyver jogtalan, / a szelíd Isten könnyezett s úgy tanította ezt, / ám annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd. / Ezért nem is hányódom már magamban, / vallom, hogy igazam nincs / és mégis igazam van”. E huszadik századi nagy *Szózat*- vagy *Himnusz*-variációnak is tekinthető Dsida-műben a kettős igazság sajog (e sajátos magyar „veritas duplex”), amelynek a feltétlen ellenállást és életmentést, a harcos önvédelmet hirdető része (a poétikus és retorikus formából sem kiiktatható-kitagadható értelme) sem idegen egyáltalán a magyar sorsirodalomtól és sorsgondolkodástól, Zrínyitől („Fegyvert s vitézt éneklek”) Petőfiig („Fényesebb a lánchnál a kard”), vagy Széchenyitől (aki arról elmélkedik, hogy olyan kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene kegyelmezni) Adyig (aki pedig

Vallomás a patriotizmusról című cikkében nyilvánítja ki határozottan, hogy végső veszedelemkor a nemzet hibáit félretolná „egy kicsit feledni”, mert „egy fenyegetett fajtát” „bármilyen áron meg kell védeni”. De idézhetjük a jeles debreceni poéta, Kiss Tamás szíven ütő mívés sorait is: „Látlak honom, te hontalan, / te gyermekednek mostoha, / ki jót adtál mindenkinek, csak a magyarnak nem, soha. / Kiért ám mégis élni kell, / irántad szívet szítani... / Adj fegyvert kezembe s mondd meg, / miként kell meghódítani” (*Kunsági elégia*). S ha Dsida felmagasztosító ódái zengzetességgel vallja meg, hogy: „Epévé változzék a víz, mit lenyelek, / ha téged elfelejtelek! / Nyelvemen izzó vasszeget / üssenek át, / mikor nem téged emleget! / Húnyjon ki két szemem világa, / mikor nem rád tekint, / népem, te szent, te kárhozott, te drága!” – akkor nemkülönben rajongó hitvallás visszhangzik a mai költő, az ötvenhatos Makkai Ádám amerikai emigrációs ódai-himnikus versében is, amikor *Magyarország nevére* címmel ezt hirdeti: „Neved Arkangyali Rendek, / ragyogóra aranyozzák – / neved édes, neved áldott, gyönyörű szép Magyarország [...] Neved elszánt, neved érces, / neved Isten maga írta, / – tizenöt-ször millió szív veri – / nem sárga papírra. [...] Neved elszáll csoda-szárnyon, / fiait meglepi sorra: / kiragyogsz a nagyvilágban / a határt is letiporva!” A korlátokat, sorompókat felülhaladó integer magyarság eszménye fűti mindezt, mint Dsida Jenő kiáltozását: „Elindulok, mint egykor Csoma Sándor, / hogy felkutassak mindenegy magyart. / Székelyek, ott a bércek szikla-mellén, / üljeteK mellém! / Magyarok ott a Tisza partján, / magyarok ott a Duna partján, / magyarok ott a tót hegyek közt / s a bácskai szőlőhegyek közt, / üljeteK mellém! / Magyarok Afrikában, Ázsiában, / Párisban, vagy Amerikában, / üljeteK mellém! / Ti eztán születők s ti porlócsontu ősök, / ti réghalott regősök, ti vértanuk, ti hősök, / üljeteK mellém! / Üljetek, ide, gyűlj ide, népem / s hallgasd, amint énekelek, [...] ó, népem, ára népem! [...] dalolj velem hörögve / és zúgva és dörögve, / tízmillió, százmillió torok! / Énekelj, hogy világgá hömpölygjön / zsoldárod, mint a poklok tikkadt, kénköves szele / s Európa fogja be fülét / s nyögjön a borzalomtól / és örüljön bele!”

A magyarpusztító történelem sátánizmusát azonban kevesen ismerik fel a nagyvilágban. Kö-

zöny és folytatólagos genocídium, etnocídium az osztályrészünk („aki nem volt még magyar, / nem tudja, mi a fájdalom!”), s a vigasz a krisztológiai sorsazonosításban és az eszkatológiai üdvremenységben rejlik. A „magyarokat kiirtották / a nagyhatalmak és kishatalmak, [...] elvitt minket a háború, / az árulás, a drágulás / a dögvész / s a születés- / szabályozás, / a folytonos hadviselés / önmagunk ellen / s a zuhanás át / a történelmen / szebben mondva: szabadesés; / vagy még szebben: mélyrepülés”; „Így nézett ki a nemzethalál. / Bevégeztetett. / És lámcsak, mégis: / új esélyt mérlegelhetünk, / új esélyeket. / Ránk néz a jövő, fölteszi / szemüvegét, a tényeket. // Fölfordulás, föltámadás / és számvetés és számadás: // a föltámasztottak száma / úgy tíz-tizenöt millió / s ha nem túl nagy is, de mégis / van ismét olyan ország / ahol az adjonistent / magyarul viszonozzák” – igyekszik még e világi feltámadásban is bizakodni a költő (Szócs Géza: *Ez már a feltámadás*), „a nemzeti szívszélhúdés” állapotában is. De hogy a széles külvilág autentikus forrásból tájékozódhassék a magyarság kálváriájáról („Querela Hungariae”), a kisebbségbe taszított nemzetrészek panaszáról, száz év óta tartó folyamatos jogfosztottságáról: ahhoz nélkülözhetetlen legalább a nemzet lelkiismeretének tekinthető költői műalkotások közzététele, világnyelvekre való lefordítása és terjesztése. A *Psalms Hungaricus* a harmincas évektől kezdve a kommunista diktatúrán át az egész Kárpát-medencében szinte fél évszázadig betiltott költeményként maradt fent, de napjainkig sem fordította le senki például angolra. A századik évfordulóra azonban mégis megtört a jég: soha angolul még meg nem jelent versek gyűjteménye, kiegészülve már itt-ott átültetett és előzőleg publikált művekkel: éppen most látott napvilágot. A húszas években a *Vérző Magyarország – Magyar írók Magyarország területéért* című antológiát megszerkesztő Kosztolányi Dezső vagy Babits Mihály, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Reményik Sándor, Tompa László, Dsida Jenő, Illyés Gyula és mások trianoni tárgyú siralmas vagy éppen erőgyűjtésre sarkalló énekeit most először összeválogatva *A Nation Dismembered: The 1920 Treaty of Trianon in Hungarian Poetry* (2020) címmel adta közre a budapesti Hungarian Review Kiadó, Bertha Csilla és Kodolányi Gyula

összeállításában. Az úttörő kötet alapját a Bíró Zoltán válogatta *Szétszaggatott ország – Trianon a magyar költészetben* (Lakitelek, Antológia Kiadó, 2010) című gyűjtemény képezi (az meg első sorban a 2002 óta több kiadást megért, Medvigy Endre szerkesztette nagy szöveggyűjteményre támaszkodott: *A magyarokhoz – Magyarság- és istenes versek az Ómagyar Mária-siralomtól Trianonig és napjainkig*), de ez a módosított, kibővített angol nyelvű változat a külföldiek számára befogadhatóbb időrendi tagolásban idézi fel a magyarság poétikus szférákban kifejeződő lélekstációit: a kétségbeeséstől az önösszeszedésig, a megalázottságtól, a vereségtudattól, a nemzethalál-szorongástól a mindennek ellenére mindig megújuló életakarát hangulatáig ívelő folyamatokat – amint ezt *Trianon és a magyar irodalom* című kísérő esszéjében Pomogáts Béla is kifejti. A könyvet ajánló szerkesztő, Bertha Csilla pedig azt is kiemeli, hogy az „eligazító bevezető tanulmány Donald E. Morse, Magyarországon élő amerikai irodalmár tollából született munka: azzal a céllal, hogy ő egy külföldi szemével, de belülről is ismerve a magyar kultúrát láttassa a trianoni katasztrófát, hogy az nagyságrendjében is felfogható legyen – s nemcsak a korabeli történések fényében. És hogy hitelesen érzékeltesse, miért akkora hatalmas veszteségként éli meg a magyar nemzet száz év után is a történelmi csapást, a szerző felvillantja a nemzeti kisebbségbe kényszerültek által az azóta eltelt időkben átélt jogfosztottságot, a kettős (sőt többszörös: mert egyszerre emberi-társadalmi és etnikai-nemzeti-ségi) elnyomatottságot, a személyes és kollektív bántalmakat, valamint annak a tudatrombolásnak a pszichológiai hatását, hogy a kommunizmus évtizedeiben szinte beszélni sem szabadott róla az anyaországban sem.” És figyelemfelhívó értekezésében (amely a *Hungarian Review* folyóirat 2020/1. számában külön is megjelent) Donald E. Morse valóban lényegláttatón sumházza az angol verseskönyv jelentőségét: hogy mennyire híven tükrözi és közvetíti a megsértett, megtiport, alávetett, közösségi anyanyelvi-kulturális jogaikban diszkriminált és létükben folytonosan fenyegetett utódállami kisebbségi magyarok történelmi közérzület-hullámzásait. Hogy milyen erőteljesen fejezi ki a magyar költők nemzeti önismereti és lelkiismereti felelősségvállalá-

sát – kötődésüket, ragaszkodásukat a magyar magasköltészet évezredek tradícióihoz –, egyzersmind demonstrálva a magyar költők rendíthetetlen érték- és identitásörző elszántságát és a túlélésre koncentráló erőfeszítését minden szörnyűséges történelmi körülmények és szenvedések közepette is, aktuális politikai határoktól függetlenül, a megcsonkított, összezsugorított anyaországban és rabként az elszakított területeken, az egyetemes összmagyarság képviselőjeként: „The 1920 Trianon Treaty [...] forever changed modern Hungary and its people – both those remaining in the now-shrunken country and those millions caught behind the new borders. How those Hungarians reacted, how they fought to survive under these new circumstances, how they suffered, how they kept their Hungarian identity and values, and how they envisioned a future for themselves and their children forms the core of *A Nation Dismembered*. This remarkable collection by Hungary’s major poets, available for the first time in contemporary translations into English demonstrates that for one hundred years these poets, as their predecessors had before them under equally terrible circumstances, articulated those national values that had to be preserved as they defined what it meant and what it means to be a Hungarian whether inside or outside the present political borders.”

Kányádi Sándor 1967-ben (*Lírákról, Bécsben* című előadásában) ilyen szavakkal jellemezte Erdély magyar költészetét: „fölfedezi és magába szívja a sejtelmes, hátborzongatóan szép székely népballada népi szimbolikáját. Az allegóriától sem idegenkedik. Fenyőként kapaszkodik a sziklákon” vagy „virág képében jön elő” nagy veszedelmek idején is; „nem szeretném fölöslegesen szaporítani az amúgy is elburjánzott esztétikai terminus technicusokat, de talán a potenciális szimbolizmus volna a megfelelő arra a jelenségre, amikor egy versben – táj- vagy szerelmes versben – bányalégszerűen lappang valami sejtelen, s amely csak bizonyos életérzésfrontbetörésekkor szokott kicsapni az egyébként szelíd költeményből”; „a szimbolizmus egy bizonyos többszörösen átlényegült formája volna

[...] költészetünk egyik legeredményesebb s az egész magyar lírát sajátos színekkel gazdagító, egyben attól megkülönböztető jellemvonása.”

S valóban – ha folytatnánk a fejtegetést – a par excellence szimbolizmus esetében (például Ady-nál) általában valamilyen tisztább vagy homályosabb, de okvetlenül előzetes szubjektív tudat-, látomás-, képzettartalom vetül ki jelképi formába vagy alakzatba. Ennek viszont (alkotáslélektani, művészetpszichológiai szempontból is) a fordítottja – például az impresszionizmusban –, amikor a természeti vagy másfajta kép először mint valóságos, tárgyias látvány jelenik meg, s majd az önnön belső, rejtett, inherens jelentés- és hangulattartalmait kisugározva öleli magába a jelképi vonatkoztatás és elvonatkoztatás sokféle lehetőségét. Döntően pedig ilyen jellegű ez a Kányáditól emlegetett virtuális vagy átképzéletes szimbolikusság is: az alapvetően realiztikus élet- vagy élményképek akár váratlanul vagy fokozatosan: sejtelmes személyes, közösségi, történelmi jelentéstartományokkal telítődnek, s így azután már önmagukon túlmutató emberi összefüggések sugallatos, atmoszférikus megjelenítőivé lényegülhetnek. Magányos fenyő, templom, iskola – a reális és spirituális identitás-alkító, létfolytonosság-teremtő emlékezetkultúra alaptényezői –: mind megannyi autentikus önszemléleti sorsmetafora is egyben, egyén és közösség önazonosság-kérdéseit hitelesen kifejező példázat. Láng Gusztáv napjainkban (egyik újabb könyvében – *Kérdezz másképp...*, Bp., 2015) hasonlóképpen szögezi le Reményik Sándor (és a „helikoni triász”) életművének értékelését összegezve: e költők általános értékei „nem szakíthatók, nem választhatók el az erdélyiség jegyében létrehozott verstípusoktól és struktúráktól. Valamint attól a szereptudattól, mely erdélyiségük lényeges elemét jelenti”; életművük „legjobb és legmaradandóbb részét azok a költemények alkotják, melyekben az erdélyiség mint művészileg megformált világkép kimutatható. Az összmagyar irodalmat is ezek a költemények gazdagítják, ezek szélesítik színeképét. Nem utolsósorban azért, mert középpontba az egyén **identitástudatát** állítják, s ezzel a személyiségválság és -vesztés késő modern témájának és e téma érzelmi és lélektani következményeinek (magány, az emberi kapcsolatok kiüresedése,

az önmegvalósítás kudarcai) újszerű feldolgozását nyújtják.” Kisebbségi irodalmi nóvum tehát az egyén és a közösség identitásdimenzióinak olyan szerves összekapcsolása, amely egyszerre reflektál a személyiség és a kisebbségbe taszított nemzetrész sorsproblémáinak – védekező identitásának, szellemi honvédelmének – a sajátos kifejezéslehetőségeire is; s ennek artistikus megnyilvánulása lehet az egzisztenciális erejű sorsjelképi beszédmód, a sorsos igazságbeszéd az individuális és kollektív lét- vagy gondtapaszlatok rengetegéről.

Így természetesen a történelmi szenvedés és abszurdítás minden rétegét felkavaró geográfiai és historikus végzetfogalomról: a hely és a fátum nevééről: Trianonról. Sütő András szavával: a Trianon-szindrómáról. Vele a kiszolgáltatottságot megszüntetni kívánó összmagyar nemzeti örendelkezés esélyéről. Vagy arról a bizalomról, amelyet – a *Csonka Magyarország* című 1920-as versében szenvedélyesen megfogalmazottakat („Óh Igazság, te egyetlen kiáltás! egyetlen fegyver! Jerikó trombitája! szólj! / falak, omoljatok hangjaitól”; „Nekem van rá jogom! Én elkiáltatom: / *Igazság!*”) mintegy értekező nyelven is megerősítve – Babits Mihály is állított (*Az írástudók árulása*, 1928): Magyarország „az a nemzetek közt, melynek legmerészebb álma sem haladja túl a legminimálisabb Igazságot. Ha valahol otthont remélhet még a földön az Igazság régi elve: itt van az. E szerencsétlen és megalázott nemzet – a harci erő védtelen áldozata – szellemi tekintetben szerencsésebb, mint a büszke hatalmasok: szabadon nézhet szembe a Gondolattal, melytől az Erő fél, s egyszerre szeretheti hazáját és az Igazságot”; s „az Igazság maga sem kívánhat itt egyebet, mint fölemelését ennek a boldogtalan népnek, melynek oly fájdalmasan *igaza van.*” S abban az eszmei igazságtételben és lelkületi igazságszolgáltatásban, hogy magyarság és igazság egybefonódása szerint – ahogyan szintén Babits vallotta *Áldás a magyarra* című 1938-as költeményében –: „Lám, igaz jószágunk visszatér kezünkre, / bár a világ minden fegyvere őrizze. / Mert erős a fegyver és nagy hatalmasság, / de leghatalmasabb mégis az igazság.” A transzcendens bizonyosság feltétlen győzelmében kell tehát hinnünk minden e világi hatalmi erőszak ellenében. („A mi igazságunk:

a mi erőnk” – hirdette prófétai méltósággal, *Kiáltó szóval* 1921-ben már Kós Károly is; Tamási Áron pedig 1940-ben, amikor Észak-Erdély és a Székelyföld – mint négy év múlva kiderült, sajnos csak időlegesen – visszatért Magyarországhoz, így nyilatkozott az íróbarát Cs. Szabó Lászlónak, a budapesti Magyar Rádió munkatársának a mikrofonja előtt: senkinek nem lesz rossz dolga „a magyar impérium” alatt, „hiszen az igazságot is meg lehet szokni.”) Hihetünk egyrészt tehát a trianoni sorstragédia megítélésének tisztaságában („végre igazság tétessék! // Mert ha igazság nincsen benne, / még a törvény is törvénytelen! // Hozza helyre az új esztendő, / amit elszúrt a történelem! [...] Nagy a kórus, és sokan szólnak, / Mátyás király is szólít téged, / Cs. királyfi is beszél hozzád, // ez lesz talán az új esztendő, / melyben talpára áll az ország, // s nem porlik tovább már a szikla, / s az igazságot zsákkal hozzák // Gáspár, Menyhért és Boldizsár” – hangzik Szöcs Géza Cs. *királyfi szilveszterkor* című verse 2020 előestéjén), akár a szellemi fölénynek abból a pozíciójából, ahonnan napjainkban ugyancsak Szöcs Géza szójátékosan humoros, karikatúra-szerű bökverse is szól: „Libát vettem Libanonban / haj, haj, haj. / El is lopták Trianonban / baj, baj, baj. / Non, non, non. / Liba / non / non / non” (*A liba*) – azt az ötletet kiaknázva, amellyel érdekes módon vág egybe a kárpátaljai Vári Fábrián László felidézett gyerekkori emléke a „franciául kimondott tagadás” háromszorosságának kihallásával a földrajzi szóból. Vagy így perlekedik Lászlóffy Csaba villódzón asszociatív költeménye: „Éltem, haltam vígan, haragban. / Meddig maradhat bosszulatlan / (Magyarigenben, Musza Dagiban) / a gőgös nagyhatalmi katlan? / Vesztes versailles-i kirakatban / vagyok/voltam – én, faragatlan – / az Öregistennel haragban. / »Tartalékaid mind meghagytam!«” (*Sejtek szonettje*). Másrészt úgy is reménykedhetünk (a századik évfordulón), ahogyan pedig erre Szentmihályi Szabó Péter biztatott bennünket (*Trianon* című versében) a kilencvenedik gyászév alkalmával: „Szegény halottainkat átkeresztelik, / gyárat építenek a szent romokon, / betiltják a magyar történelmet, / de fejük felett a véres kard: Trianon. // Meglehet, egyszer tényleg elfogyunk, / elvész a négy folyó s a három halom, / mégis miénk az üdvösség koronája, / s a menny kapujában

a jelszó: Trianon.” S még úgy is, ahogy Pataki István hirdeti (Tőkés Lászlónak ajánlott, *sírám helyett* című versében): „szétvert darabolt / jutalmul dobta Trianont / csonkolónak sosem fáj a csonk / mely szétdobálva is összeforr / bitorló nem ülhet felette tort / bénítani sem lehet / a test kiveti a lélekidegent / felkel és jár / épül és gyógyul / mert szabad lelkében / maga Isten trónol”. Fekete humorral pedig így: „az üdözött / kéri az üzött / ha már levágta lábát / adja vissza a cipőfűzöt” – a *nemzeti minimumról*; vagy máshol azt karikírozva szarkasztikus keserűséggel, hogy a kisebbségi magyarság tényleges önrendelkezési esélye csak megfoghatóságának, netán elmúlásának árán érhető el: „üres templomban a pap / csak a segílyt várja / hogyha nem hoz a holland / majd csak küld az árja [...] magyar anyó hallgatja / kertjében kapálva / unokája helyett lesz / autonómiája” – *partiumi magyar falu 2012*.

Mert az omlás, a sorvadás (az etnikai felmorzsolódás, a beolvadás, az erőszakos asszimiláció, a menekülés, a számkivetettség, az elüldözöttség) napról napra: tagadhatatlan. És a legkiválóbb magyar írókat, költőket – ahogyan Aniszi Kálmán (*Szine és visszája*, Bp., 2014) fogalmazza – „a permanens veszélyeztetettség körülményei között is a nemzet ügyének szolgálata mozgatta, motiválta. A Trianon után porig alázott magyarság bennük és általuk kereste a felemelkedés reményét és esélyeit.” – „Mint Atlantisz, a régesüllyedt ország, / Halljátok? Erdély harangoz a mélyben. / Elmerült székely faluk hangja szól / Halkan, halkan a tengerfenéken. / Magyar hajósok, hallgatózzatok. / Ha jártok ott fenn fürgeteges éjben: / Erdély harangoz, harangoz a mélyben” (*Atlantisz harangoz*) – hangzik Reményik Sándor nevezetes költeménye. Azé a lírikusé, akinek a költészetét – amint azt a róla szóló monografikus tanulmánykötetében (*Egy eszme indul – Reményik Sándor arcképe*hez, Bp., 2011) Pomogáts Béla írja – „a kéréllhetetlen történelmi végzet tudata szőtte át”, s a „szorongásos közérzet” hangolta. A nemzetfáltás: „Ne hagyjátok a templomot, / A templomot s az iskolát!” – De a merülő földrészt, a süllyedő magyar Atlantiszt sirató Reményik Sándor után például a felvidéki Gál Sándor lamentációja (*Új Atlantisz* című versében) is ekképpen árad a „bénuló nyelvű” vidékről: „süllyedek alá / együtt a fákkal együtt a tűzzel

/ együtt a lóhorkanásos messzeséggel / imbolygó szívű temetőkkal / két lábon álló halottakkal / atlantisz-sorsú nemzetekkel / vélük együtt le a mélybe / le a végső némulásba [...] alattam nem föld a föld / felettem nem ég az ég”. És tovább: „Hol törtgerincű hegyek árterében / fuldokolunk csak iszamos csatákban / – egy hirtelen süllyedő ország részen” (Fodor Géza: *Új Atlantisz*).

A mindennek ellenében a megmaradásakarát és a helytállás feltétlenségét hirdető Áprily Lajos Marosszentimrén 1921-ben keltezett szonettje, a *Nyár* ugyan a „falusi árvaságról” dalol, a „mogorva” templomról, a tengerre hiába vágyakozó érzésről: de egyszersmind még a mítoszi erdélyiség megtartó szépségéről és nemes pátoszáról: „És este kinyitom az ablakom / és a históriáit hallgatom: / egyetlen transsylvan hősköltemény.” Fia, Jékely Zoltán a harmincas években azonban már nagyobb bajt észlelve szól és számol be a marosszentimrei templom valóságos és jelképes omladozásáról: hogy „fejünkre por hull, régi vakolat”, s „egér futkározik a pad alatt”; hogy „tizen vagyunk: ez a gyülekezet / a tizenegyedik maga a pap, / de énekelünk mi százak helyett”; „tizenegyedikünk az árva pap, / tizenkettedikünk maga az Úr. / Így énekelünk mi, pár megmaradt / – azt bünteti, akit szeret az Úr –, / s velünk dalolnak a padló alatt, / kiket kiírtott az idő gazul” (*A marosszentimrei templomban*). Kovács Istvánnál viszont élesztheti a szelíd, de makacs reményt a kivédhetetlen tönkrezúzódás közepette is, ha azért valakik még legalább lélekben megőrzik az ének emlékezetét; „merülő mélységek felett”, „a láthatatlan” kilátástalanságban – rogyadozó tetők és falak, „bedeszkázott ablakok” és a halottakat őrző „Noé templom-bárkája” láttán –, a „halált nyeldeső torokban / öntvény lett Isten éneke, / megégethet forrósága, / mindegy, hogy ezrediknek-e. / Elsőnek-ezrediknek itt ma / az egykor tizen voltakért, / kik százak helyett énekeltek, / s az árván prédikált papért. / Pelikán-éhes tél jöhet még. / És cserben hagyhat is az Úr... / Csak énekeljenek mibennünk, / »kiket kiírtott az idő gazul«” (*Távlatok; Történelem*). Ehhez képest Kányádi Sándor 1975-ben egyenesen a valóság-gá lett bevégezetséget tömöríti sorsszimbolikus pusztulásvízióba: „ledőlt a cinterem fala / kövei földbe vástak / védtelen áll a dombon / maholnap egyesegyedül / istené lesz a templom / csupán

egy ajkon szól már / paptalan marosszentimrén / haldoklik szenci molnár” (*Egy csokor orgona mellé – Jékely Zoltánnak szeretettel*). Kovács András Ferenc *A marosszentimrei templomnál* („*Ad notam Jékely Zoltán*”) című versében is (amelynek elemzése során Mózes Huba [*Egyre közelebb az éghez*, Bp., 2019] a „pusztulás feltartóztathatatlanságát” hangsúlyozza): „Megrepedt menny hull, égi vakolat, / hámló falak felejtik el Siont – / rommá roppannak pillanat alatt, / belőlük pillért, boltívet kiront / gyarló idő... Itt nincs gyülekezet, / ki idetéved, önmaga a pap, / s helyet sem lelhet valami helyett. / Hasadt torony hull, vedlő vakolat, / vadult galambraj örvénylőn riad, / kő kövön omlik, támfal meglazul: / némult énekszó, nincs egy árva pap, / porszemnél némább, csak hallgat az Úr. / A kert kipusztult, a gyom megmaradt – / megszünteti, ha kit szeret az Úr”. De még ez is fokozható: 2002-ben az akkor hetvenöt éves Sütő Andrásnak ajánlott planctusában (*Marosszentimrei templom, 2002*) Ferenczes István az istenhiány döbbenetével borong a marosszentimrei templom sorsán: „Az ajtón mázsás lakat, gályarab bilincs. / Tízen, kilencen, nyolcan sem vagyunk, / gyülekezet, szolgál, pap – senki sincs... / Legnagyobb hiányzó maga az Úr [...] Fejünkre pók hull, égi vakolat. / Az orgonában szúette futam. / Nem énekel az sem, mi megmaradt. / Hát kit szeretsz itt és kit büntesz, Uram?” Miközben – s itt már Kenéz Ferenc szállóigéjét idézhetjük *X Y Z* című poémájából: „miközben élni próbálunk, / ha tudni nem lehet, / miközben tudni próbálunk, / ha élni nem lehet”. Vagy ugyancsak Ferenczes Istvánt: „sem élni sem halni nem lehet” (*A diktatúra közhelyei*).

A passiótudatos történelmi, kulturális, vallási toposzok összegzéseként értelmezhető az a keresztény, krisztológiai sorsazonosítás, amely a Dsida Jenőtől eredő költői *Nagycsütörtök*-motívumban sűrűsödik össze – a székelykocsárdi váróteremmel együtt, amely a szakrálishoz a profán szenvedéstörténet erdélyi képletét köti hozzá. A szorongó várakozás és a Getsemáne-kerti gyötrelem egybeforrasztása számtalan újabb parafrázis alapjául szolgál – Kányáditól (*Éjfél utáni nyelv*) Ferencz Imréig (*Az új esztendő érkezése*), Egyed Pétertől (*Egyszer csak elszálllok. Valahol egy pályaudvaron*) a korondi Ambrus Lajosig (*Nagycsütörtökre*). A nagyváradi Lipcsei Már-

ta például egész vers- és szonettciklusokban, szonettkoszorúban fogja össze Dsida-inspirációit; „ugrásra készen, míg a hegy rád szakad / s az ólomidő mint a rossz gumi rád ragad [...] esténként nyirkos tüzek fullasztó / füstjénél körülvész a jaj” (*Országos felhőszakadás*). A gyergyói (eredetileg szatmári) Gál Éva Emese ugyancsak a közösségéért is virrasztó, sorsvállaló költői létforma megoszthatatlan kínjait asszociálja *Dsida* című versében: „Nincs kegyelem! Már fölkúsztak az árnyak / az égboltot teremtő homlokon. [...] Már hóhér minden pillanat. Az óra / pengéjét a számlapon körbehordja, / és üti büszkén: elvégeztetett.” Szilágyi Domokosnál „s itt s most és mindörökké, kérges reménnyel, várunk a hajnali csatlakozásig” (*Ez a nyár*); Páll Lajosnál (*Parafrázis*): „nem döbönt meg jobban Dsida sem Kocsárdon, / mert valójában elaludt az Isten”; Molnos Lajosnál (*Egy Dsida-versre*) már a kín színhelye istovaúszik a semmibe: „a kocsárdi állomás elutazott / az Isten véle utazott” (másik verzióban: „Jézuskrisztus elutazott”). *Nagycsütörtökön* című kilencvenes évekbeli versében Kányádi Sándor ugyanezt a fojtogató levegőt – az elidegenedés immár posztkoloniális hangulatát és dezillúzióját – a lamentáció és az ironia különös keveredésével érzékelteti: „nagycsütörtökön már kora délután odébbállnak / a vacsorát már ki-ki a maga nem föltétlenül / családi körében költi el nagycsütörtökön / már kora délután meglép aki csak teheti / nincs idegünk már a közös szorongáshoz / a közös de a külön-külön megsegényítéshez [...] no szia majd húsvét után / locsolkodni ugyan már kinek van ebben a mai / rohanó világban / divatjamúlt a folklór / a föltámadást hétfőtől kezdve mindenki már / csak magának reméli” (mint ahogy a megváltásmű kegyelmi misztériuma már Hervay Gizellánál is kiesett az átlényegülésre képtelen profán időrendből: „mindig pénteken ért véget a hét, / mindig pénteken, / és utána hétfő lett / megint” – *Zuhanások*). A posztmodern nyelvjáték kereteiben azután még inkább előtérbe kerülnek a travesztiák új modelljei, köztük a sokértelmű groteszk persziflázatok. Szöcs Géza verse, *Az albatrosz átszáll Kocsárdon* így hangzik: „Egykoron én is szálltam át Kocsárdon, / Kocsárdon én is szálltam át. // Albatrosz voltam, súlyos csomagjaimmal. / Kocsárdon én is szálltam egykor át. // Disznóbőr

kofferjeimben fehér szárnyak lapultak / s egy óriási, sós viharkabát.” S a karikírozó eltorzítások, a banalizáló-komikus nyelvi gesztusok, gegek, a szellemes(kedő) defiguráció összhatása annyira virulenssé válik, hogy így nemcsak a „megszentelt” szövegtradíció, illetve a „megszentelő” értelmezéshagyomány, hanem már a jelen idő sivár kisszerűsége is az ellenpontosító ironia céltáblájává válik: a fenségést lerángató, a megrendítőt deheroizáló, a mítoszt bagatellizáló eljárás önmaga pozícióját sem kímélheti. Orbán János Dénestől idézhetjük: „Kocsárdon át az út bizonytalan, / esélyem van, hogy nagycsütörtököt / mond a Trabant, s míg jó a szerelő, / koszos motelben lehet rostokolnom. / Napokig késhet nem várt érkezésem, / s a füledt hallban nem néz senki rám, / s szorongás fog el, szörnyű félelem, / ha kimerül rádiómban az elem” (*Verecke híres útján, át Kocsárdon*). Vagy Fekete Vincétől: „Nem volt csalatkozás. Késést / jelentettek be, és a hullatag / setétben üldögéltem a / razboieni-i váróteremben [...] Körülnéztem. / Röhögni lett volna jó, / ordítani [...] Ott aludtak körülöttem: / P. aludt, J. aludt, / J. aludt, M. aludt, // butykos aludt, mind / aludtak. // Kövér galuskák gurguláztak / le-föl torkomon” (*Csütörtök*). Kinde Annamária víziójában az átszálló állomáson „Kalapos polgár billeg, / Feje asztalra koppan. Vonat érkezik, indul [...] Pohár a két kezében. / Löttyedt sör a pohárban”, a Király Zoltánéban „Tetvek. Kint is, rajtad is”; „lassan elég rázboieniből / ott ül Dsida, a tatárok, / törökök, labancok és oláhok // poén: magyar menyecskével / a románszínű padokon”; Farkas Wellmann Endrénél „az éj egy hosszú test / vonagló gyászszekér”, Farkas Wellmann Évánál a

Nagycsütörtök „húsvéti héten: szerda”. S természetesen említhetjük még az egyetemes magyar költészet minden más szférájában is rendkívül elterjedt motívumnak néhány további változatát: Mezey Katalin versében mintha a „húsvétalanság” („húsvétalan a magyarság” – emlékezhetünk Adyra) reminiscenciái gyűrűznének tovább („Nagycsütörtök, nagypéntek, / arcomig érő bánat, / szabadságom tört virága, / van-e húsvét utánad?” – *Nagycsütörtök, nagypéntek*); Dobozi Eszternél *Nagycsütörtök, megint*, s „Betlehem éjjelén / nagycsütörtök kínja áthévül, / s ugyanegy – hogy tudod! – a pénteké” (*Jászol és kereszt*); Kelemen Erzsébetnél: „a félelem / egyre nő / a vér / csöppen / kopog / a rettenet” (*Getszemáni magány*); Nagy Zsukánál szintén hasonlóképpen zsong és fokozódik ez a Dsidától ihletődő gyötrellem és kilátástalanság-élmény („Nem lesz csatlakozás. Több évtizednyi késést jeleztek” – *szerlemcsütörtökdozszerda*); Lajtos Nóránál pedig egészen aktuális jelentésvonatkozásokkal bővül a helyzetkép: „Az utolsó vacsorát ma egyedül / költöm el, tanítványaim is otthonukba / vonulnak vissza [...] A gecsemáné kertben egymástól két / méterre jelennek meg, szájukon derekukról / lekötött kendőjükkel. [...] Atyám webkamera / nélkül is jól lát engem, s hagyja, hogy / beteljesedjen majd a törvény” (*Nagycsütörtök 2020*).

Mindezekből az idézetekből is ékesen kitészik: a bennük megjelenő ismert és örök érvényű történelmi sorsképzetek manapság, a fiatalabb költőknél sem kopnak el, hanem mindig új és új színezettel élénkülnek meg.

Diké fényére várva

Soha mélységében nem tanultam róla, tán épp ezért mindig érdekelt a görög mondavilág. A felületes olvasmányokkal, lexikonszerű ismeretekkel nem jutottam messzire. Most azzal kellett szembesülöm, hogy kedvenc költőm egyik versét csak hézagosan értem. Áprily Lajos Antigone című művéről van szó.

Antigone

A Nap nagymessze, drága Haimon,
most oldja bíbor csónakát,
a harmat-fényű Dirke-tájon
tengerfuvalmak szállnak át,
s a szőke por éjjel be fogja
temetni könnyű lábnyomom
Sötét az Acheron homokja:
itt meg kell halni, Haimonom.

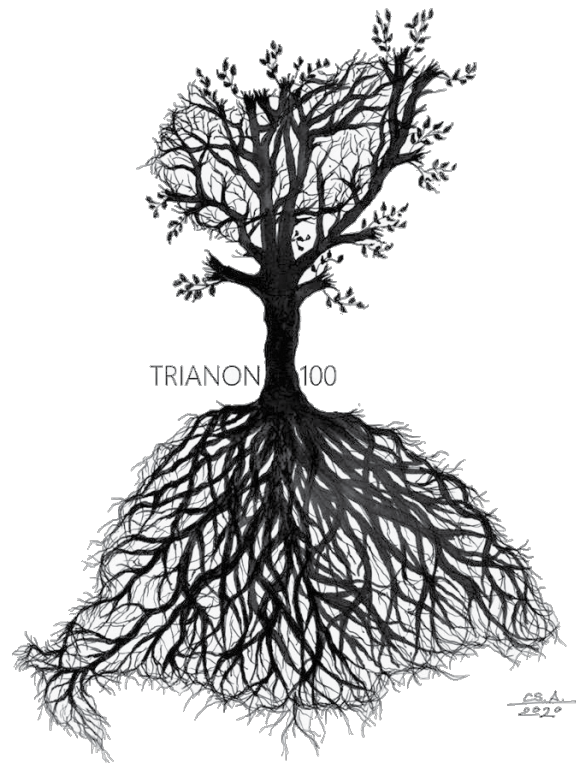
Mit is keresnénk árva-ketten,
hol éig ér a gyűlölet?
*Én gyűlöletre nem születtem
és itt szeretni nem lehet; s*
az ősem átka, haj, suhogva
végigsüvölt a sorsomon
Sötét az Acheron homokja:
itt meg kell halni, Haimonom.

Itt meg kell halni: Dike fénye
ki tudja, meddig nem derül,
*mikor lesz embernek reménye
testvért szeretni emberül?*
De lenn, törvények átkozottja,
majd új világról álmodom
Sötét az Acheron homokja:
itt meg kell halni, Haimonom.

Ez a vers először a Zord Idő 1920. augusztus 15-ei számában jelent meg. Erdély, sőt Budapest is román csapatok által megszállt terület. Az általam önkényesen dőlten írt négy sor ennek fényében érthető. A többihez magyarázat kell. Antigone még csak-csak megvan, Szophoklész drámáját láttam valaha. De elevenítsük fel:

Antigone Kreón parancsa/törvénye ellenére eltemette testvérét, Polüneikészt, mert a halott csak így juthat el a túlvilágra. Kreón és Antigone a hatalom és az erkölcs összeapása. Kreón az ország érdekét nézve befalaztatja a törvénynek ellenszegülő Antigonét, vőlegénye, **Haimón** (Kreón fia) melléáll. Kreón visszalépne, de már késő, Antigone meghal, s ezért Haimón is öngyilkos lesz. Ezt látva anyja, Eurüdiké is követi fiát, Kreón beleőrül a helyzetbe. **Akherón** (=bánatot hozó, örömtelen) az alvilágba vezető folyó, **Diké** az igazságosság istennője (latin párja Justitia) **Dirké** pedig Lykos király forrassá változtatott felesége, itt csak a bevezető tájkép része.

Ez a kis magyarázat érthetővé teszi a verset, de ugye senki nem téved el: a vers nem a mitológiáról, hanem Trianonról szól. Áprily jellegzetesen szelíd-szomorú fájdalomát osztja meg velünk. Nem optimista: Diké fénye, ki tudja, meddig nem derül? Mi tudjuk: száz év is kevés volt erre. De itt vagyunk. De élünk.

Csák Attila: Trianon 100

Trianon görbe tükörben*

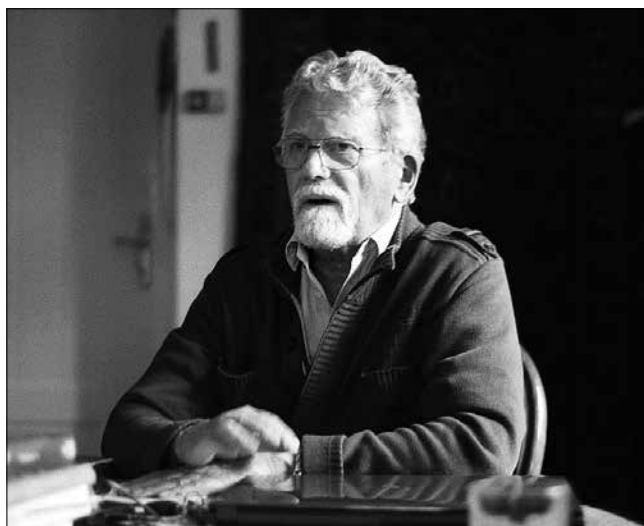
Sorsfordító tragédia

A versailles-i Nagy Trianon-kastélyban kilencvenkilenc éve írták és íraták alá az ellenséges hatalmak a világháborúban vesztes Magyarország képviselőivel azt a békediktátumot, amely megfosztotta országunkat területének több mint kétharmadától, magyar lakosainak a harmadától. Miért történhetett meg ez? – kérdezi legújabb művében Jankovics Marcell Kossuth- és Balázs Béla-díjas rajzfilmrendező, grafikusművész, művelődéstörténész, jelképkutató, író, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke. A nemzet művészeivel Trianon című könyvének június 4-ei bemutatója előtt beszélgettünk.

– Egy klasszikus meghatározás szerint a ballada „tragédia dalban elbeszélve”. Vajon ez a könyv a trianoni tragédia – nem dalban, hanem – rajzban elbeszélve? Hogyan lehet a magyar történelem egyik legnagyobb tragédiáját, traumáját grafikus formában, hitelesen és közérthetően elbeszélni?

– Trianon valóban tragédia, de nem tragédiának akartam megírni, illetve megrajzolni. Családi örökségként a birtokomban vannak a Simplicissimus című bajor politikai élclap ezerkilencszázhat és tizenkilenc közötti bekötött évfolyamai, amelyeket sokat forgattam gyerekkoromban. A lapban közölt gúnyrajzok megragadtak, mert annak a kornak nagyon jó, érdekes és tanulságos keresztmetszetét adták. A karikatúrát sokan viccnek tartják, pedig lehet olyan gúnyrajz is, amely a lényegre tapintva, ironikusan, parodisztikusan ábrázol közéleti, politikai szereplőket, történéseket, jelenségeket. Amikor Méry Gábor fotóművész és könyvkiadó barátom betoppant hozzám egy könyvvel, amelyben egy Amerikában élő cseh karikaturista a kommunizmust mutatja meg gyerekeknek, azt mondta, hogy jó lenne nekünk is egy ehhez hasonló műfajú könyvet csinálni. Nekem azonban nem tetszett igazán a

könyv, felszínesnek láttam, nem is volt nagy kedvem a témához, de azután szóba került Trianon, ami a közelgő centenáriumi miatt aktuális is lenne. A bajor karikatúraújságra gondolva elhatároztam, hogy hasonló műfajban beszélném el, én hogyan látom Trianont, annak előzményeivel, történelmi és egykorú okaival, következményeivel és utóéletével együtt.

Jankovics Marcell:

A humor az elnyomottak védőfegyvere

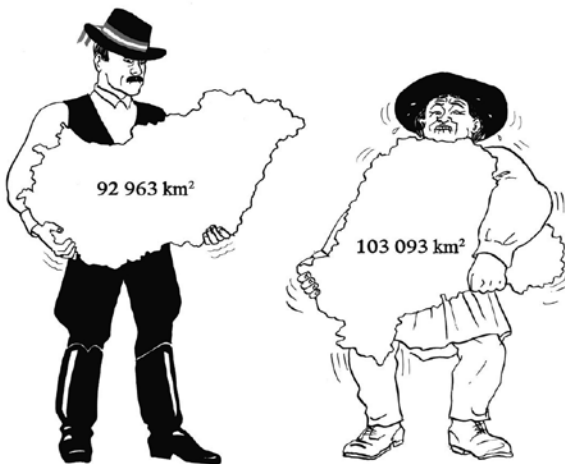
Forrás: Ficsor Márton

– **Hogyan készült a könyv, milyen benne a rajzok és a szöveg viszonya, melyik készült el előbb?**

– Az első szakasz a könyv szerkezetének kitalálásával, a szakirodalom olvasásával, a szöveg megírásával, ötleteléssel telt. [...] Önmagában véve nagy élmény volt két évig ezzel bajlódni, végül összesen kétszázhatvan-egynéhány rajz került be a könyvbe. A portrék a szöveg mellett csak azonosítást szolgálnak. A tollrajzok java többszereplős, a történelmi fordulópontokat illusztrálják. Sokszor külön oldalon, hol ironikus, hol magyarázó képaláírással.

– Történelmi ismeretterjesztő vagy inkább művészi jellegű ez a különleges képeskönyv?

– Ismeretterjesztő mű, olyan magas művészi színvonalon, amire csak képes vagyok. Főleg képekben „megírt” esszének szántam, amely a személyes viszonyulásomat, az érzéseimet is kifejezi. A humor az elnyomottak védőfegyvere. Ismeri a nemzedékem a pártállami múltból. Egyszer Székelyföldön egy konferencián fölszóltam, és a következő szavakkal konferáltam föl: „Következő előadónk az elcsatolt területről érkezett.” Nem köztudomású, hogy Erdély – a Partiummal együtt – nagyobb Magyarországnál, erre utalt a csattanós csavarral a helybéli levezető elnök. Mégsem arról van szó, amit Bacsó Péter képviselt A tanú című filmjében, amely azzal a Marx-idézettel zárul, hogy az emberiség nevetve búcsúzzon a múltjától. Mert ez a múlt feledhetetlen – csak nem lehet vele mit kezdeni.

Forrás: Jankovics Marcell

– „Az elszakított országrészeket tőlem nem tudták elszakítani. Igaz, a rendszerváltásig, értsd: a fölszabadulásig Horvátországon és Ausztrián kívül egyikben sem jártam igazán. Nem akartam szomorú lenni. De azóta bármelyikbe megyek, otthon érzem magam. Otthon is vagyok mindegyikben.” Így vall önmagáról a könyv előszavában. Elárulná, miért?

– Székely és örmény ősöktől származó anyai nagyapám Mezőbándon született, Marosvásárhely mellett, és nemrég onnan

kaptam egy fiatal nőtől egy e-mailt. Tudni akarta, hogy a kertjükben talált ilyen és ilyen domború pénzek mifélek, s elküldte nekem a képüket. Nem vagyok numizmatikus, de kiderítettem, hogy ezek kelta pénzek, és megírtam neki. Roppant érdekes kapcsolat, hogy azon a helyen, ahol a tizenkilencedik században a nagyapám született, a rómaiak előtt kelták éltek, s több mint kétezer évvel később egy székely nő megtalálja a pénzüket, ami összekapcsol a keltákkal és velem, a Jankovics névvel, aki Budapesten élek. Horvát és magyar gyökerű apai nagyapám életének javát Pozsonyban élte le, s ő hozott össze említett felvidéki barátommal, Méry Gáborral, aki először azzal keresett meg, hogy ki akarja adni a nagyapám emlékiratait, s másodperceken belül kiderült, hogy nekünk sokkal több közünk van egymáshoz. Már csaknem húsz éve együtt dolgozunk, a felsőmagyarországi gótika csodáit bemutató képes albumsorozat tizenkettedik darabjánál tartunk. Zágrábban a horvát rajzfilmes kollégák úgy tekintenek rám, mint aki az ötödik hadoszlopuk Budapesten, Belgrádban viszont azt mondják, hogy a Jankovics az szerb is lehet. Apai nagyanyám viszont szlovák–lengyel családba született. Belőlem nem tudták kioltni a szláv részemet sem.

– Úgy tudom, hogy a családfája alapján harminchét százalékban tartja magyarnak magát. A nagyobbik rész milyen?

– Kárpát-medencei emberként tekintek magamra, akinek magyar, székely, horvát, szlovák, sőt tiroli osztrák és lengyel ősei is vannak. Ez garancia arra, hogy hajdani nemzetiségeink szempontjait is megértsem és figyelembe vegyem. De fontosnak tartom, hogy nem magyar felmenőim is jó magyarrá lettek, és magyarságra neveltek. Horvát őseim a közös hazát védték a török ellen. Egyik szépnagybátyám tiroli paraszt volt, aki a császári hadseregben felment a tábornokságig, s akinek a lányát Meszlényi Jenő, Kossuth sógora vette feleségül. Szépanyám testvére, Kofler Félix az osztrák hadseregből dezertálva a magyar szabadságért harcolt Meszlényi honvéd ezredessel, ezért tizennyolc évet ült Kufsteinben. Lengyel szépapám ezernyolcszázharmincegyben Ostrołękánál Bem segédtisztjeként harcolt, s már magyarországi lakosként ajánlotta föl szolgálatait új hazájának. Őseim nyomába lépve

én a magyarságomat és a magyar ügyet tágan, közép-európai térben és időben értelmezem. A könyvben ez is benne van.

– A könyvben nemcsak a trianoni döntés közvetlen előzményei és körülményei szerepelnek, hanem a történelmi okok is. Így az is, hogy miként vált a Magyar Királyság soknemzetiségű országgá, amelyben a magyarok aránya ezerkilencszáztízben alig volt több ötven százaléknál.

– A török hódoltság – a hódító iszlám! – okozta iszonyú pusztítást, embervesztést követően indult meg külföldről más nemzetiségek – szlávok, románok, németek – részben spontán beköltözése, részben szervezett betelepítése Magyarországra. Amikor ma az Európát fenyegető migrációs veszélyekről beszélünk, akkor érdemes elgondolkoznunk a magyarországi tanulságokról, hogy miért és hogyan kerültünk kisebbségbe a saját hazánkban, és hogyan akartak – Németh Lászlót idézve – kiforgatni a múltunkból. Ami Európában most történik a bevándorlattal, lényegét tekintve kicsiben megtörtént a Kárpát-medencében. S miután a bevándorolt népek – együtt! – többségbe kerültek Magyarország több régiójában, egyszer csak kiderült, hogy nemcsak bennünk, magyarokban támadt föl az önálló nemzeti lét utáni vágy, hanem bennük is. Talán nem erőltetett az analógia, hogy ha a távolról jött bevándorlók a következő évtizedekben többségbe kerülnek valamelyik európai országban, ők is hasonlóképpen fognak cselekedni. Ma már egyre több nyugati város vagy városrész a gyakorlatban párhuzamos társadalomnak, nem európai kultúrájú és jogrendű területnek számít, és ennek beláthatatlan – vagy inkább nagyon is előre látható – súlyos következményei lesznek.

– Ez is példa arra, hogy képeskönyvével nem csupán ismereteket kíván átadni, hanem az érzelmekre is hatni, figyelmeztetni, szemléletet formálni akar.

– A szöveg az értelemre, a grafikák jó része pedig inkább az érzelmekre hat, ezért a kettő erősíti egymást. A vizuális nevelést és ismeretátadást fontosnak tartom és évtizedek óta művelem a rajzfilmjeimben és a könyveimben is. Egy jó képpel sokszor többet lehet elmondani, mint

Gróf Tisza István, a mártír miniszterelnök
Forrás: Jankovics Marcell

egy hosszú szöveggel. Például hogy Beneš volt Magyarország legnagyobb ellensége, az kiderül a rajzaimból, de az is, hogy az általa megáldott Csehszlovákia végül szétesett, ahogy később a Tito által vaskézrel összetartott Jugoszlávia is. A harmadik „kiszögömböc”, Románia nem így pukkan ki, hanem úgy, hogy lakói elmennek külföldre. Addig mondták a románoknak, hogy ti latinok vagytok, hogy már több millióan elvándoroltak Olasz-, Spanyol- és Franciaországba. De ezekben a rajzokban sem káröröm van, hanem a sírva nevetés humora.

– Végül is mit tartott fontosnak elbeszélni Trianonról?

– Az előzményeket és az okokat írtam meg először, és ehhez rajzoltam meg a főbb történéseket és szereplőket, a hatalmi góccokat és törekvéseket. A legrészletesebben a világháborút és a Tanácsköztársaságot, majd a békekonferenciát és magát a trianoni döntést s annak máig ható következményeit. Például több rajzban ábrázolom Tisza Istvánt, úgy is, mint amikor ezerkilencszáztizennégy nyarán kezét összekulcsolva könyörög Ferenc Józsefnek, hogy ne üzenjen hadat Szerbiának, aztán amikor tizennyolc októberében a képviselőházban – Károlyi Mihállyal egyetértve! – bejelenti, hogy ezt a háborút elvesztettük, majd meggyilkolását, ami az ő életének és a történelmi Magyarország egyszerre bekövetkező tragikus végét jelenti. [...]

– Vajon mit szólnak majd a céhbeli történészek, hogy egy grafikusművész, rajzfilm-

rendező, művelődéstörténész írt egy sokadik, igencsak szokatlan történelemkönyvet Trianonról?

– Ez nem történelemkönyv, hanem egy szubjektív, népszerűnek szánt képeskönyv, görbe tükör történelmünk egyik sorsfordító korszakáról. A szöveget a szakirodalom alapján állítottam össze, majd Szakály Sándor történész lektorálta. Aki végiglapozza a könyvet, átfogó, élményszerű tablót kap, és sok közismert s kevésbé ismert személyről, eseményről – remélem, szórakoztató – karikatúrákat láthat. Ha ezzel kedvet csinálók ahhoz, hogy minél többen – ne csak történészek – töprengjenek el a száz évvel ezelőtti történelekről, akkor nem volt fölösleges ez a nagy és fáradságos munka.

– A nemzeti mitológiában máig él az a toposz, hogy a magyar „a katasztrófák nemzete”, és ennek a jelképes fő állomásai: Muhi, Mohács, Majtény, Világos, Trianon. Mi a véleménye a kilencvenkilenc évvel ezelőtt aláírt békediktátumról?

– Először is, Majtény nekem nem katasztrófa, mert a Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári béke helyreállította a magyar történeti alkotmányt, és lezárta a két évszázados háborús korszakot. A nyughatatlan, vágyálmokat kergető Rákóczi ezt nem fogadta el, és nem élt a felkínált kegyelemmel, de az ország örült a béke és nyugalom beköszöntésének.

Muhi sem biztos, hogy akkora katasztrófa volt, amilyennek beállították, hiszen a tatárjárás – pontosabban mongol invázió – nem okozott nagy törést a magyar társadalom és állam működésében, nagyon gyorsan talpra állt az ország. Mohács az igazi katasztrófa, Trianon végső oka. A soknemzetiségű Magyarország feldarabolása megúszhatatlan volt, és ennek történelmi, demográfiai, politikai okait részletesen bemutatom a könyvemben. A legnagyobb gázság, ami akkor is és még ma is a legjobban fáj, az volt, hogy nem a nemzeti, nyelvi határok mentén húzták meg az új országhatárokat, s emiatt minden harmadik magyar idegen, ráadásul ellenséges országba került – anélkül, hogy az ősi szülőföldjét elhagyta volna. Ezeket a tényeket ismernünk kell, de nem lehet rajta változtatni. Ezért voltam először Duna tévés, majd azért lettem Európa-barát, mert az

unió ezt a szétszakítottságot enyhíti és oldja. De az uniós hatalmi központ mostani nemzetellenes, bevándorlást támogató politikája veszélyes, mert természetellenes. Ha ez a tendencia folytatódik, akkor felszámolódik a sokszínű európai kultúra és nemzetközösség. Magyarország sokszínű kultúra, egymással békésen együtt élő népek és kultúrák közös otthona volt, amit a szétvagdalással elveszítettünk. Még nem tűnt el, megvan, és bárhova megyek a Kárpát-medencében, mindenhol találkozom magyarokkal, és mindenhol otthon érzem magam. De borúlátó vagyok a magyar jövőt illetően.

– Ha valódi állampolgári egyenlőséget, teljes anyanyelvi, oktatási, kulturális szabadságot, autonómiát élveznének a száz éve elszakított magyarok, nem is fájna nekünk – és nekik – annyira Trianon?

– A nemzetiségi autonómia lehet a gyógyír. Ha a szomszédos államok erre törekednének, akkor sokkal jobb lenne a viszony közöttünk. De az a probléma, hogy többen még mindig félnek attól, hogy ha autonómiát adnának a magyaroknak, akkor elveszíthetik azokat a területeket, amelyeknek száz éve igazságtalanul jutottak a birtokába. Amit a győztes antanthatalmaknak köszönhetnek, és amit a negyvenhetes párizsi békeszerződés megerősített, azt mintha ők is rablott vagyonnak tekintenék. Ahogy egyik rajzomon ábrázolom, a Magyarországot tizenkilencben megszálló román hadsereg parancsnoka, Mărdărescu tábornok kijelentette: Románia igényt tart a magyar vagyon harminc-ötven százalékára. És valóban, mindent elvittek, amihez csak hozzáfértek. Ehhez hasonló mértékű kifosztást csak negyvennégy–negyvenötben szenvedtünk el.

– Június negyediké sokáig nemzeti gyásznappal volt, de kétezer-tíz óta a nemzeti összetartozás napja, amelynek az az üzenete, hogy a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, amelynek államhatárok feletti összetartozása valóság. Trianonhoz ma így helyes viszonyulnunk?

– Igen, így. És az a helyes megközelítés, hogy amikor a csíki hokisok legyőzik a bukarestieket,

vagy a dunaszerdahelyi focicsapat játszik egy szlovák ellenfelével, akkor a szurkolók énekeljék nyugodtan és büszkén a magyar himnusz, mert magyarok. Sem a trianoni szétszakítás, sem az azelőtti összetartozás nem múlt el, a történelmi múlt mai életünk része. Mivel csak a múltból, a megtörténektől lehet tanulni, okulni, és csak azt lehet folytatni, nekem az a szenvedélyem, ha úgy tetszik, mániám, hogy a múltat, közös örökségünket kell minden lehetséges módon átadnom megőrzésre a következő nemzedékeknek. Képekkel, könyvekkel, rajzfilmekkel, előadásokkal, kiállításokkal, amire alkalmam nyílik, és erőm, időm futja.

– Legközelebb mire futja? Akár a trianoni témából is lehet rajzfilm?

– Azt hittem, a Trianon-könyv lesz a zárókö, filmben már nem gondolkodtam. És most itt van

a Toldi-rajzfilm, ami igazán szép, de nagyon nehéz, kimerítő munka, és mire – a tervek szerint – a jövő év végéig elkészülünk vele, már a nyolcvanadik évemben járok. Nem biztos, hogy utána még képes leszek ilyen jellegű és nagyságrendű munkára, de kikapcsolódásként szeretnék még megírni egy-két könyvet. A most készülőben a bibliai jelképeket próbálom értelmezni és megvilágítani, kicsit másképpen, mint a teológusok.

** Jankovics Marcell Trianon című, a Méry Ratio Kiadó gondozásában megjelent könyvét Budapesten 2019. június 4-én mutatták be, ebből az alkalomból készült a Magyar Hírlapban megjelent interjú, amelynek a rövidített változatát közöljük.*

Lugossy László: Trianoni emlékmű – Balatonfüred

Radnai István

Határeset

egyszer fent
nem a határokat tologatják
habár enklávék születnek
ki mivel büszkélkedik

hol a jólét hol a vagyon
ha már a koldusok bámulnak
(a szegényekre ha hiszel
a statisztikáknak)

nem a határokat tologatják
de az élet határait

hazátlannak lenni a hazádban
rád csuklik a házad
százéves gerenda a más szemében

enklávé a kerted alatt áthajlik az ága

Rozsdállva forr össze a százéves seb

mint a százharmincas zárka foglya
amikor fény nyerít a rácson
amikor a második kedvéért
elhalasztották az első

és a bölcsőt mely ringatott
a szomszédok vitték aprófának
s mi nyelvünkbe zárva
tág határok közt fogságban élünk

mindenki fordít mintha
nyílna akkor a börtönajtó
nyelvőrök állnak feltűzött szuronnyal
körben a hét határon

s hiába nyelv testvér temető rokon
rozsdállva forr össze a százéves seb

Tóth Dávid: Trianon-emlékmű – Hatvan

„Itt a helyem...”

Létfontosságú számunkra: iskoláink ne csak magyar nyelvűek, hanem magyar szellemiségűek legyenek! – vallja Dulka Andor nyugalmazott történelemtanár

„Nem elég mondani, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz. Nem elég mondani, imánkat hangzatosan befejezendő: »Úgy legyen!« A felszabadult Magyarország történelmének új fejezete kezdődik. A nagy kérdés: »Hogy legyen!« [...] De most a magyar egység ne legyen felületes szólam. Mohács után, 1848 után, az első világháború után, a második világháború előtt és alatt is a magyar egység hiánya, a lelkekben dúló polgárháború hozzájárult nagy nemzeti tragédiáinkhoz. [...]

Mélyen kell beidegződnie a magyar tudatba annak, hogy hibáinkért most mi egyedül vagyunk és leszünk felelősek. [...] Az emberi szabadság nem körülmény, hanem feladat. A bilincsek le-hullásával együtt jár a magunkra és magunk által szabott emberi kötelesség. [...] A kibontakozó szabadság fényét se sötétítse el a pártoskodás... Álljon a magyar nép büszkesége – és ennek következményeképpen hírneve a világban – emberségében. [...] Az emberszeretet nem humanista szólam, amit kijelenteni könnyű – hanem nehezebb, mint a gyanakvás, az irigység, az ellenségeskedés. Bocssásuk meg mások vétkeit, érezvén és tudván a magunkéit. [...]

Ne azt kérdezzük, hogy ki a magyar. Ne azt vizsgáljuk, hogy ki mondja, vagy ki teszi ezt vagy mást. Azt nézzük, hogy mit mond, mit tesz, mit kérdez, mit alkot. Kevesen vagyunk. Nem vérében, hanem a lelkében és a szellemében értékes a magyar. [...] Ami ma e teremben történik, nemcsak egy negyven-egynéhány esztendő fájdalmas fejezet vége, hanem a második magyar ezerév kezdete.

Különös adatja a magyar történelemnek ez. S ezer év után, a vérünkben talán még megmaradt kis rögök ellenére, tudjuk, hogy az ország-alapítók nem a Koppányok voltak, hanem Szent

Dulka Andor

István.” (Idézet Varga Béla [Börcs, 1903 – Budapest 1995] beszédéből. Az akkor még Amerikában, emigrációban élő keresztény politikust Antall József, Magyarország – rendszerváltás utáni – első szabadon választott miniszterelnöke kérte fel az 1990. május 2-án megtartott első szabad országgyűlés megnyitására.)

Az összetartozás évében, a nemzeti összetartozás napjához, június 4-éhez, a trianoni békediktátum 100. évfordulójához közelítve úgy vélem, a sorsfordítónak látszó, évek óta vészhangként figyelmeztető megrendült világ/világrend közepette idézzük fel – amikor csak tehetjük – az első szabad országgyűlésen elhangzottakat – határon innen és túl. Olykor „ahogy lehet”, mert „koronázatlanul” is a koronavírus diktálja immár a szabályokat szinte világszerte. A rendkívüli intézkedések, a mozgáskorlátozás, a kijárási tilalom betartásával a rendelkezésünkre álló műszaki lehetőségekkel készült e beszélgetés is a szülőfalujának számító Beodrán, a Közép-Bánságban élő Dulka Andor nyugalmazott történelemtanárral, aki mint mondta: **Felvállalta, hogy ezt a sokat szenvedett, kisebbségi sorban oly sok-**

szor megalázott és meghurcolt magyarságot Délvidéken/Vajdaságban a legjobb képességei szerint szolgálja.

Mindennapjaink tükrében minden összefügghet mindennel: múltunkkal, jelenünkkel, s remélni szeretnénk, jövőnkkel is. Sándor Lénárd (Mandiner, 2020. március 23.) szavival élve, századunk embere a járvány idején „döbben rá saját törékenységére, hogy első sorban a nemzeti közösségek jelentik a védőbástyát, ahol a legnagyobb erőfeszítéssel küzdenek életének védelméért. A baj egyben esélyt is kínál egy felelősségteljesebb jövő építésére, lehetőséget a nemzeteknek, hogy a világ és benne Európa jövőjének formálását a saját kezükbe vegyék.”

Az aracsi pusztatemplom közelében, a beodrai tanyavilágban született, majd tanulmányainak és munkájának helyszínei – Nagybecskerek, Újvidék, Verbász, Zenta és Ürményháza – után a szülőfalujába hazatért tanáremberként hogyan látja Sándor Lénárd gondolatainak helytállóságát?

– Sok helyen a világban érezheti magát jól az ember, de igazi otthona csak egy van. Nekem az otthon a néhai Karátsonyi-uradalom Öregtanya nevű majorságának két tanyája jelenti. E majorság kovácsműhelyében dolgozott a nagyapám és a dédapám is.

Az első tanya az volt, ahova a nagy háború után apai nagyapám a przemysli orosz fogsága, majd a közép-ázsiai Taskent környéki hadifogsága után hazatért. Igaz, már nem abba az országba, ahonnan elindult, amelyért harcolt. Ezt a tanyát nagyapám megvásárolta attól a zágrábi banktól, amely a Karátsonyi-uradalom földjeit, ingatlanjait eladta az impériumváltás után. A másik tanya pedig ennek közvetlen szomszédja volt, amelyet a szüleim 1954-ben vettek meg.

Az első tanya volt a boldog békeidők világát jelentő környezet az uradalom megmaradt kovácsműhelyével, szerszámaival, hangulatával, történeteivel, a továbbra is odajáró emberekkel, ez a hely még sokáig a Monarchia szellemét idézte.

Ez volt számomra a régi világ, minden sejtelmességével. A letűnt kor még tapintható követ-

kezménye volt az is, hogy nagyanyám történeti alapján az ott működő világ apró részleteiben való megismerése azt jelentette, hogy Illyés Gyula *Puszták népe* című műve számomra nem tudott semmi újat mondani. Nem találtam benne semmit, amit nem hallottam volna az öregtanyai majorság béreseit, zselléreit, cselédjeit vagy iparosait és intézőit illetően.

Ez volt számomra a múlt, ahova mindig izgalmas volt a visszatérés, mert mindig egészen más volt a hangulata, sőt az illata is. Az idő múlása és a világok változása ellenére mindig vissza tudott valamit adni az ott zajlott egykor mozgalmas élet megőrzött hangulatából, amit én minden visszatérés alkalmával a mai napig érzékelek.

Csodálatos, semmihez sem fogható érzés és élmény!

A másik tanya, amely 1928-ban épült, a mi tanyánk már az én világom. Bár őseink emberemlékezet óta kovácsok voltak, akiket a jobb élet csábított porosz földről egy másik birodalomba, ahol az első világháború után az alföldi parasztvilág részesei lettek.

Édesapám a nagy gazdasági világválság idején kereskedőnek tanult Nagyikindán. Az iskola mellett tanoncéveit Peter Hilger kereskedésében töltötte, ahol természetesnek számított, hogy a vevőket, szerbeket, magyarokat, németeket az anyanyelvükön kellett kiszolgálni. Később Óbecsén, majd Beodrán, a Kút utca és Német utca sarkán levő üzletben dolgozott a második világháború utáni időkig. A második világháború után ezt a házat édesapám megvásárolta. Az üzlet államosítása után egy ideig még ebben az üzletben dolgozott. Mivel nem lépett be a Kommunista Pártba, úgy látta, hogy jobb lesz, ha átveszi a családi birtok vezetését. Így lett kereskedőből parasztember.

A tanya 16 holdas területen állt, amelynek fele legelő, fele szántó. Szépen gondozott virágoskerttel, örökzölddel, orgonával. Volt mellette egy akácerdő, és hozzátartozott a szőlő is. A néhai gyümölcsösből négy, több mint kilencvenéves körtefája a mai napig megvan.

Itt éltünk, dolgoztunk – innen jártunk iskolába.

A Karátsonyi-uradalomnak saját temetője is volt. Abban a temetőben nyugszik többek között apai dédapám és néhányan a rokonságból. Amíg a föld a miénk volt – a temető háborítatlanul állt.

A '70-es években a községben végbement tagosítás során a föld kikerült a tulajdonunktól. Őseink kovácsoltvas keresztjeit kidobálták, a temetőt fölszántották. Vajon minden temető fölszántása ilyen csöndben megtörténhet, minden következmény, minden reakció nélkül?

Földjeink mindegyikéről látni a pusztatemplomot és a beodrai templom kettős tornyát.

Anyai nagyapám is megjárta az első világháborút. Doberdónál esett hadifogságba. Ő is sértetlenül hazatért, és a dédapám által épített tanyán – amely szinte a pusztatemplom árnyékában állt – gazdálkodott. Háborús történeteire ma is élénken emlékszem.

Édesanyámék öten, édesapámék négyen voltak testvérek. Mindkét családban a szüleink voltak a legidősebbek, így a fiatalabb nagynénik, nagybácsik részéről bőven jutott nekünk a szeretetből.

Mindkét nagyanyám nagyon élvezetesen mesélt. Minden történetet gazdag szókinccsel, színesen adtak elő. Később, a tanulmányaim során is hálásan emlékeztem rájuk a sok történetért, meséért és legendáért. Sokat segítettek a tanulmányaim során.

Mindezek a sorstörédek sok mindent jelentettek-jelentenek számomra. A múltbecsülés, a múlttisztelet adott nekünk tartást, kiállást. Erőt ahhoz a hűséghez, hogy amit őseink megteremtettek, ne hagyjuk el. Ne hagyjuk el akkor sem, ha bajban van, és akkor sem, ha mi vagyunk bajban, mert csak itt van igazi hazatérés és igazi otthon. Csak az itthoni otthonra számíthatunk.

A tanya konyhájának az ablaka a falu felé nézett. Mindig arról jöttünk haza. Borús, ködös estéken édesanyánk viharlámpát tett az ablakba, nehogy eltévedjünk. Ez a fény mindig hazavezetett, és mai napig is hazavezet.

Igazából, bárhol is éltem, innen soha nem költöztem el lélekben. A hónap négy hétvégéből átlagban hármát itthon töltöttem.

A világban, körülöttünk és a nemzetben történő változások sok veszélyt rejtenek a fejlődésnek vélt folyamatban. Sajnos, útközben sokan föladják hitüket, vagy – ahogy szemünk láttára Európa – elhagyják egyéb értékeiket is. Elődeink, őseink egyik legértékesebb hagyatéka, hogy korán megtanultuk tőlük megkülönböztetni a szemet az ocsútól!

A Dulka-tanya (Penovác Endre festménye)

Álljon itt egy tanyasi életkép. Május reggeli vöröfény. Az ezüstösen harmatos fűben négy csikó viháncol. Hű kutyáink is velük tartanak. Nyomukban a levert ezüstös harmat, utánuk zöldebb a fű. A virágzó orgonák illata mindent betölt. A beodrai Mária Magdolna-templom kettős tornyából, ahol kereszteltek, kihallatszik a nagyharang.

„Ez a mennyország az én földem, az én hazám! Itt a helyem...”

Sohasem tudhatjuk, mi kerül elő a múlt dokumentumainak labirintusából. Tökéczki László (1951–2018) történész, az újvidéki Apáczai Nyári Akadémia visszatérő vendég előadója az Apáczai Diákotthon Fiúkollégiumának avatóünnepségén (2016. november 18-án) így fogalmazott: „A történelemben nincsenek véglegesen lejátszott játszmák. A történelem fordulatai során éppen itt, a Kárpát-medencében, sokszor változtak a dolgok, a kis közösségekből lettek a nagyobbak, és ők lettek a többség, és mások a kisebbség.” Kitorölni, tollvonással megszüntetni, megmásítani – amivel még napjainkban is próbálkoznak – a múltban történeteket nem lehet. Jóllehet nemzedékek nőttek/nőttünk fel a mindenkit megtéveszteni igyekvő, hamis szociális alapokra épülő rendszerben a második világháború után a hatalomváltásig, a (fél)fordulatig a Délvidéken/Vajdaságban is.

– „Az idő igaz, / S eldönti, ami nem az.” (Petőfi Sándor: *Voltak fejedelmek...*, Szalkszentmárton, 1846. március 10. előtt)

Szinte a francia polgári forradalom óta világmeletűvé vált értékrombolás zajlik. Célpontban a hagyományos értékek vannak: a nemzet, a család,

az egyház, a vallás, a népi-vallási hagyományok. A támadások egyre durvábbak. Kizárólagosságában ez a globális eszmerendszer egyre agresszívabb. Agresszív a sajtómegnyilvánulásokban, a vélt jogok erőszakos, hangos követelésében. A kötelezettségekről, a másik fél iránti olyan sokszor hangoztatott és maguknak állandóan kikövetelt toleranciáról már nem hallunk. Korosztályok jutnak oda, hogy a folyamatos támadások, leki-csinylések során fölmerül bennük a kétely, hogy jó oldalon állnak-e. Sajnos, sokan úgy érzik, hogy a normalitás eddigi állapota volt a téves, és most nyitották föl a szemüket.

Tragikus a francia forradalom folytatása pl. a bolsevizmusban, amely több mint százmillió áldozatot követelt. Arról nem is beszélve, hogy megalapozta a XX. század erőszakrendszerét.

Nagyon nehéz emberséges rendszert építeni könyékig véres kézzel. Természetesen úgy sem lehet, hogy a saját maga által hozott törvényeket sem tartja be egy rendszer. A győzteseknek „joguk és okuk” van tort ülni. A zsákmánynak lehet örülni, csak éppen köszönet nincs benne!

Csak egy példa: A különböző rendszer- és hatalomváltások során a történelmi Magyarország területén levő kastélyok sorsa is ékes bizonyítéka a fentieknek. Mi lett a mérhetetlen építészeti örökség sorsa? Mi lett a mérhetetlen értékű műtárgyak, bútorok, festmények, könyvtárak sorsa? Boldogabb lett az a társadalmi réteg, az a nép, az az ország, amelyiknek a kezébe jutott? Gazdagabbak ők maguk, mint azok, akiktől elvették?

Senki sem tudott a rablott értékekkel úgy sáfárkodni, hogy az érték is maradjon. Zömében az enyészete lett minden. Ami nem mellékes, hogy lélektanilag, erkölcsileg a győztesek hogyan dolgozták föl azt, hogy más által épített zsákmányban, más által teremtett értékekben ébrednek napról napra.

Ezt nem szabad elfelejteni és elhallgatni sem. Csak úgy lesz jobb a világ, ha az igazságra épül, és az igazságot mindenki megtudja. Nekünk is jobb – a lelkiismeretünknek is, ha mi is hangosan kimondjuk!

Csak egyszer – először kell hozzá bátorság!

Véleménye szerint meg lehet-e haladni Trianont, ezeréves államunk feldarabolását, és ha igen, hogyan?

– „Nem kell beszélni róla sohasem,
De mindig, mindig gondoljunk rá!”
(Juhász Gyula: Trianon)

Az anyaországi polgári kormány sok mindent helyretett. Ennek ellenére Trianont nem lehet meghaladni. Nem jó kisebbségnek lenni. Gyógyítani lehet. Vannak jól működő autonómiák Európában, amelyekben teljes értékű életet élnek a kisebbségek. Ilyen autonómia pl. a dél-tiroli, az Åland-szigetek-i, sőt a Moldovai Köztársaságban élő gagauzok autonómiája is majdnem ilyen. („Egy jól működő autonómia nem az elszakadás előszobája, hanem a térség stabilitásának záloga” – *Nemzetpolitikai Kutatóintézet – A gagauz autonómia perspektívái* – https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/NPKI_elemez%C3%A9sek/Gagauz.pdf)

Az anyaország gazdasági erősödése és az onnan jövő mindennemű támogatás felértékelte a magyarsághoz való tartozást az elcsatolt területeken. Nagyobb lett a nemzet önbizalma, az elcsatolt nemzetrészeknek erősebb lett a nemzeti és kisebbségi állóképessége is. Az idő nekünk dolgozik. Múltunkból, anyanyelvünkől, hagyományainkból, kultúránkból erőt merítünk a nagy országrontás és tragédia után a nemzeti újjászületéshez, megújuláshoz. A már egységes nemzet előtt álló történelmi kihívások, feladatok megoldása valamennyiünk számára könnyebb lesz. Mi egy veszített, teljesen kilátástalan helyzetből álltunk talpra nemzetként, és száz év után eljutottunk oda, hogy jobb helyzetben vagyunk, mint a legyőzőink többsége. Nézzünk szét Európában! Nem kell jövendőmondónak lenni ahhoz, hogy világosan lássuk a diktátumot ránk erőltetők sorsát, jövőjét. Ne a mostani gazdasági helyzet vagy az életszínvonal legyen a mérce, hanem az, hogy a mindent fölemésztő fejlődésben föláldozták saját értékeiket, hitüket, a jövőjüket. Ismerve a mostani állapotokat és a változások irányait, méreteit, gondoljunk bele, milyenek is lesznek a nyugati jóléti társadalmak ötven év múlva.

Emberemlékezet óta nem látott esély van arra, hogy a XXI. század első évtizede után beindult folyamatokból azt szűrjük le, hogy mi állunk nyeresre.

Sok minden történt az elmúlt három évtizedben. Érezhető-e ez a közoktatásban, a

történelemtanításban? Objektívabb lett-e a tananyag, jelen van-e és hogyan a történelemkönyvekben a magyar történelem, benne pl. Trianon?

– A közoktatás pulzusán mindig érezhető a többségi társadalom viszonyulása a kisebbségekhez. A történelem a legérzékenyebb tantárgyak egyike. A második világháború utáni történelemkönyvekben a magyarság megítélése negatív volt, és a hatalom érdekeitől függően csak az intenzitása különbözött. A tantervek és tankönyvek többségében az időszerű politikai hangulat tükröződik. Ha a hatalom érdeke úgy kívánja, hogy jó legyen az anyaországunkkal a viszonya, vagy ebből a viszonyból profitálhat, akkor a tankönyvekben a megítélésünk az objektívítás felé mozdul.

Jól követhető a folyamat a '90-es évektől napjainkig ezen a téren, amiből kiderülnek a fent leírtak.

A nemzeti történelem tanítása, sok más tantárgyhoz hasonlóan, tanárfüggő is. Mégis, az oktatás egy rendszer. A tanterv által meghatározott tartalom az irányadó, a mérce. Az eddigiek során a magyar nemzeti történelem nagyon kevés órásszámmal jelent meg. Az eredetileg szerb nyelven írt tankönyveket magyar szerzők egészítik ki a nemzeti történelemre vonatkozó tartalommal. Nincsenek könnyű helyzetben a szerzők. Minimális órásszámba kell sűríteniük, amit az anyaországban egy egész iskolaévben tanítanak. Másrészt az egyetemes történelmi vonatkozásokban a magyarságkép enyhén szólva nem előnyös számunkra.

Erre lenne megoldás a valós kisebbségi önkormányzat. A politikai érdekvédelem feladata kidolgozni a kisebbségi magyarság számára elfogadható – az önazonosságot erősítő – normarendszert az oktatásban is. Kiepíteni az önálló magyar iskolarendszert, ami mindenképpen a beolvadás egyik hatékony ellenszere is lenne.

A jól fölkészült szakemberek, a helyi tantervek szerint magyar nyelven megírt jó minőségű tankönyvek pedig nemcsak a tanulást tennék igazi élménnyé, hanem saját nemzeti történelmük megítélésében is tisztábban látnának a tanulók. Ebből kifolyólag határozottabb nemzeti önkép, nagyobb önbizalommal tudnák vállalni ma-

gyarságukat. Tudással fölvértézve minden későbbi élethelyzetben saját igazuk érdekében, ha kell, sokkal vitaképesebbek is lennének.

Létfontosságú számunkra, hogy iskoláink ne csak magyar nyelvűek, hanem magyar szellemiségűek is legyenek.

Mire számíthatunk, mit várhatunk a jövőtől, ha „elfelejtjük, elfelejtettjük” a múltat, ha nem teszünk meg mindent a megismeréséért, megismertetéséért, tanításáért, taníttatásáért – tudatosításáért?

– „A legnagyobb veszély, ami egy népet fenyeget, nem az, hogy szolgaságba süllyed, és hatalmasabb, nagyobb számú, erőszakosabb nép számára dolgoznia kell. Szolganépek lehetnek nagyok, a szegénység, a munka, a megalázás ellenére élhetnek magas sorsot. A legnagyobb veszély, ami egy népet fenyeget, hogy primitívvé válik, hogy eldobja magától a tudatos gondolkodást, és a tudatos gondolkodót, s ezzel a tudatlanság óceánjába merül. Így válik csöccselékké, söpredékké züllik és oszlik fel.” (Hamvas Béla)

Aki elfelejti a múltját, az eltűnik!

Könyvtárnyi csodálatos irodalma van e kérdéskörnek. Ebben a témában egyik kedvenc könyvem Csingiz Ajtmatov *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* (1980) című regénye. Gyönyörű szimbóluma az önazonosság elvételének – elvesztésének, és annak szinte láttelepszerű a leírása. Itt még a történet nem az önfeladásról szól, amellyel nekünk viszont már szembe kell(ett) néznünk.

Mindent nem tudunk megtenni, elég, ha meg tesszük, amit lehet. De azt tegyük meg!

Álljunk két lábbal a földön – a saját földünkön. Akkor már nagyobb az önbizalmunk. Ha tudjuk a tízparancsolatot, nem sokat tévedhetünk! Nem szabad elhagyni értékeinket, és szégyellni sem kell! Merjünk kiállni értük! Merjük vállalni, ami a miénk, függetlenül az agresszívan nyomuló divathullámoktól. Azok elmúlnak. A nemzet, a hit, a család – a támadások alattomosága és agresszivitása a bizonyíték, hogy kikezdzhetetlen értékek.

Páratlan kincs- és értéktárunk van. A világ egyik leggazdagabb népdalkincsével rendelkezünk. A Magyar Zenetudományi Intézet regisztr-

rálta a 200 000. magyar népdalt, amelyből 100 000 már megjelent nyomtatásban is. (A 80 milliós Németországban összesen 6000 [!] lejegyzett népdal van.) 2000-ben az intézetben őrzött felvételek mennyisége meghaladta a tízezer órát, mostanra meghaladja a tizenegyezer órát; a lejegyzések pedig a háromezerezt.

Csodálatosak a néptáncaink, a mesevilágunk, a hagyományaink. Van mihez nyúlni, van miben elmélyülni.

A magyar nyelvünket Sir John Bowring, aki többek között magyarul is beszélt, ekként jellemezte az 1830-ban megjelent *Poetry of the Magyars* című verseskötetének előszavában:

„A magyar nyelv messze magasan áll, magában. Egészen sajátos módon fejlődött, és szerkezetének kialakulása olyan időkre nyúlik vissza, amikor a legtöbb európai nyelv még nem is létezett. [...] E nyelv a nemzeti önállóság, a szellemi függetlenség legrégebb és legfényesebb emléke.”

Nincs okunk lehajtott fejjel járni-kelni a világban. Van mire büszkének lennünk!

Gyerekeinket, unokáinkat értékeink mentén kell nevelnünk úgy, hogy fölismerjék az építőt, de az értékrombolót is.

Sok esetben nem tudunk mit kezdeni a tömeges és nyilvános nemzet-, vallás- és családgyalázzal különböző védett, állítólagos kisebbségek mássága kapcsán. Azért nem, mert nem adtunk-adunk rá okot. Másrészt meg a jogokkal, a harsányan hangoztatott demokráciával és toleranciával ebben az esetben az van, hogy csak az egyik félre érvényes. Miért is nem érvényes mindenkire?

Be kell látnunk, oda jutottunk, hogy nincs hova hátrálnunk!

Egyre többször kerülök kínos helyzetbe önmagammal. Abba a hibába esek – és ez nem jó! –, hogy néha-néha elbizonytalanodom, amikor az imában ki kell mondanom, hogy „...miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek...”

Ilyenkor halkan előjön a kérdés: meddig? Valóban, meddig?

Alapító tajga volt a Doroszlón, 1990. március 31-én megalakult Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének (VMDK), a vajdasági magyarok első érdekvédelmi szervezetének. A szakadás éveiben ki/visszavonult

ugyan a politikai életből, de továbbra is aktív maradt a civil szférában. Másfelől ez is politika, hiszen része mindennapi életünknek. E nézőpontból Ön hogyan látja, hogyan vélekedik az inkább „fű alatt” vitatott, igencsak elhallgatott, a Vajdasági Képviselőház (VK) által 2018. június 19-én megszavazott tartományi jellegű ünnepnapokról? Köztudott, hogy a nemzeti közösségünk legitim (VMSZ-es) képviselői is megszavazták, hogy a meglévő hivatalos ünnepnapok mellett november 25-e is ünnep legyen a jövőben. A nap, amikor 1918. november 25-én Újvidéken, a nagy nemzetgyűlésen a főként szerb képviselők kimondták Vajdaság Szerbiához csatolását. A VK hivatalosan cáfolta egyes médiumok híreit, miszerint Vajdaság napjáról lenne szó (bár azóta is többször így emlegetik). Kiemelve: „A képviselőházi határozat azonos rangú tartományi jelentőségű dátumokként november 25-ét, május 15-ét (1848. május 15-én Karlócán, a Magisztrátus erkélyéről kihirdették a Szerb Vajdaság megalakulását) és december 10-ét, valamint augusztus 20-át (a magyarok ünnepét), augusztus 10-ét (a szlovákokét), október 16-át (a horvátokét), december 1-ét (a románokét) és január 17-ét (a ruszinokét) határozza meg.” Im már nem gyakorló történelemtanárként, de kulturális, népnevelői közéletünk részeseként mit lehet tudni-mondani az elmúlt két évben megtartott „ünnepnapról”?

– Kisebbségben már megszületni is politika!

A politikai önszerveződést nagyon jó esélynek láttam a kisebbségi sorsunk javítására. Egyfajta értékteremtésre is az akkor többpártosodó országban. Jó esély volt, hogy a magunk kulturális-politikai hagyományainkkal gazdagítsuk – új szint, új értékeket vigyünk – az akkori jugoszláviai alakulóban levő politikai színtérre.

Mégis, elsősorban a kisebbségi érdekvédelem és az autonómia kérdése volt (a sok más égető, sokáig elhallgatott események, mint pl. a '44-es magyarirtás kérdésköre mellett) a tevékenység homlokterében.

Ideológiaiag sokszínű volt a VMDK, de a legfontosabb ügyben nagyon egységes. Ez az autonómia kérdése volt, amely a mai napig kulcsfontosságú a megmaradásunk szempontjából.

Végül is ez lett a veszte. Az akkori magyar kormánynak és természetesen az itt polgárháborúba sodródó, széthullásban levő országnak sem felelt meg egy működőképes autonómia támogatása. Mindkét fél, szó szerint, minden eszközt, amit egy állam bevethet, bevetett a szervezet bomlasztására, megsemmisítésére. Ennek a bomlasztásnak a hiteles története – pontosabban annak tényszerű megírása még várat magára. Sok meglepetést rejteget a történet. Sok, egykor köztiszteletben álló személy szerepe/személyisége kerül(het)ne átértékelésre a határon túli magyar érdekvédelemhez való viszonyulásuk kapcsán. A bomlasztásban betöltött szerepük okán. Itt is, az anyaországban is.

*„Tegnap 10 órakor Magyarittabén március 15-e, az 1848-as magyar forradalom évfordulója alkalmából újvidéki, szabadkai, kúlai, verseci és temerini polgárok egy csoportja (mindannyian a Vajdasági Magyarok Demokratikus Közösségének lehetséges tagjai) megkoszorúzta Kossuth Lajos mellszobrát. A felszabadulás óta ez volt hazánk egyetlen Kossuth-émlékművének első, nyilvános megkoszorúzása. Horvai János művét 1904-ben leplezték le.” (Magyar Szó, 1990. március 16.)
– A koszorút Dulka Andor helyezi el*

A VMDK jelentőségét a rendkívül gyorsan szaporodó tagsága és az első választásokon elért sikerei mutatják. Volt olyan választás, ahol több mint tíz parlamenti helyet harcolt ki a több mint 140 ezer szavazó.

A délvidéki magyar értelmiség egy része tüntetően távol tartotta magát a VMDK-tól. Sok eset-

ben kemény ellenszele is volt a VMDK-nak: a még hatalomban levő, a megélhetése miatt oda kötődő értelmiség is a kivárára játszott. Több esetben magyar hivatalnokok vettek részt az önmagára talált kisebbségi magyarság elbizonytalanításában. Pl. a magyarittabéi első koszorúzás kapcsán több kihallgatás is történt magyar kezdeményezésre, magyar nemzetiségű állami hivatalnokok részéről. A dolog érdekessége: amikor a magyar nemzeti ünnepek megünneplése, a nemzeti megnyilvánulások kockázatmentessé váltak, a zömében a korábbi – mindenkori – hatalmat kiszolgálók kijöttek a fényre, és a későbbi magyar érdekvédelem csúcsvezetői lettek. Természetesen újfent beépültek a hatalomba, az átlagmagyartól eltérően tartós, jól jövedelmező pozíciók mellett. Ekkorra már a különböző működőképes autonómiamodellek követelése lekerült a napirendről. Ez a kisebbségi többpártrendszer a délvidéki magyar politizálás és érdekvédelem leépülésének a kezdete. Azóta kiderült, hogy a kisebbségi politika sajátos szolgáltató politizálássá, politikai szervezetbe bújtatott szolgálattá vált. Ebben az állapotban a vezető kisebbségi politikai elit mind a szerb, mind a magyar állam felé igyekszik egy sajátos, megfelelési érdekpolitizálást folytatni. A saját kiépített klientúrájának biztos az egzisztenciája, ami mellett a hatalmi párt felé az átjárhatóságot is elnézik a jobb helyezkedés vagy a szerb hatalmi párttal való koalíció okán. Lássuk be, a szerb hatalmi struktúra kiválóan működne a kisebbségi magyar fegyverhordozók nélkül is. Igaz, az európai törekvések miatt a szerbiai hatalomnak nagy szüksége van Magyarországra segítségére. Ennek tulajdonítható az, hogy a szerb társadalom elfogadóbb a kisebbségi magyarokkal szemben, aminek következménye, hogy évek óta nincsenek magyarellenes megnyilvánulások. Megszűntek a magyarverések.

A választótestület kihátrált az időszerű érdekvédelem mögül.

A szavazatok csökkenő száma nincs arányban az itteni magyar lakosság csökkenésének, fogyásának az arányával.

Ezek után nem is várható határozottabb kiállítás akkor, amikor sérül a kisebbség objektív igazságérzete, és számunkra egy-egy döntés érzelmileg is aggályos, fájó. A győztesnek joga van ünnepelni, tort ülni. Mi tudomásul vesszük. Se több, se kevesebb. Viszont nemcsak a poli-

tikai tapintat hiányára vall, hogy a legyőzöttektől elvárják, hogy a győztesekkel örüljenek annak, ami nekik fáj. Alapból izléstelennek és sértőnek tartom az egész kisebbségi társadalomra nézve azt az elvárást, hogy még ünnepeljünk is.

E kérdésben szerb barátaink részéről nagyobb a megértés és a lényeglátásuk is, amióta a koszovói kérdés napirenden van a szerb belpolitikában. Sok mindent nem kell már magyarázni. Inkább saját tapasztalataink alapján próbálunk nekik segíteni.

Odáig még nem jutottunk, pedig ideje lenne, hogy föltegyük a kérdést, vajon ők a miénkhez hasonló élethelyzetben ünnepelnének-e ott.

Szolgálatnak nevezi valamennyi tevékenységét. A gyermekkor, a családi nevelés, a tanyasi élet, a szórványvilág mennyiben volt meghatározó a pályaválasztásában?

– A környezetemben mindenki végigszolgált az életét. A nagyszülők, a szülők, a környezetünk, a közösségünk mindig és mindenhol igyekezett a legjobb tudása szerint, tisztességen megállni a helyét a munkában, a családban, a háborúban és a békében egyaránt. Ebben az értékrendben éltem, ezt láttam, hallottam, tapasztaltam.

Azt is tapasztaltam, hogy minden szolgálat az alázattal kezdődik. A hittel átítatott életvitel adott mindehhez alapot és minden nehézség elviselésére bátorságot, kitartást és türelmet.

Egy igazságtalan ítélettel megfosztották a családunkat 17 hold földtől. Sima konfiskálásnak állította be a helyi hatalom. A történet lényege, hogy szüleim, nagybátyám és nagyanyám egy tanyán éltek, de külön háztartásban. Ezt nem ismerte el a hatalom. Mivel az akkori újabb törvények szerint 34 holdról 17 holdra csökkentették a földmaximumot, úgy ítélték meg, hogy az egy föld alatt élők egy háztartást képeznek. Tehát, nekik 17 hold föld jár. A helyzet azért volt világos, mert valójában két háztartást vezettek, amit nehezebb volt bizonyítani. Bár a földeket közösen művelték, a jövedelem nem volt közös. A névre szóló eladott termékbizonylatok és a külön-külön bemutatott adóbefizetések sem voltak elég bizonyíték a bíróság részére. Így mind az első fokú törökbecsei, mind a másodfokú nagybecskereki bíróság a földelkobzás mellett döntött.

Tömegesen történtek ehhez hasonló államosítási ügyek, minden következmény nélkül. Édesapám csendes, halk szavú, hívó ember volt. Ahogyan sokan, ő is tudta, hogy igazságtalanság történt. Pert indított a hatalom ellen. Az általa először fölkért ügyvéd nem vállalta a képviselést. Sőt, igyekezett lebeszélni a perről: óvta a következményektől. Egy másik ügyvéd vállalta. A kérdése az volt, hogy állításait tudja-e dokumentumokkal igazolni. Amikor édesapám igent mondott, az ügyvéd megjegyezte: akkor nyert ügyünk van. Ezt kimondani nagy bátorságra vallott. A pert végigvitték. Az ügy vége az lett, hogy az 1954. szeptember 18-án keltezett levelében az ügyvéd értesíti a sértettet, az édesapámat, hogy a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága hatályon kívül helyezte az eddigi bírósági ítéleteket, és a család visszakapja az elvett 17 hold földet.

Nem sok ilyen eset lehetett abban az időben!

Sokat jelentett számomra és nagyon tanulságos volt a hallott, később olvasott történet. Ez a bátorságról, a kitartásról, az állhatatosságról, az áldozatvállalásról szólt. A tartásról leginkább.

Ketten vagyunk testvérek. A szülők, mielőtt mi tudtunk volna róla, már eldöntötték, hogy értelmiségi pályára szánnak bennünket. Az egész életüket, munkájukat e célnak rendelték alá. Sok munka és nagyon észszerű gazdálkodás jellemezte a családot. Sokrétű volt a tevékenységünk. Gyönyörű lovaink voltak, amelyeknek a tenyésztése sokban hozzájárult az iskoláztatásunkhoz. Többféle ipari és fűszernövényt is termesztettünk. A gazdaság szerkezetében helyet kapott a szőlő és a méhek. Egy tökéletesen működő önellátó rendszer volt, ahogy a tanyavilágban általában. Édesapám nemcsak mezőgazdasági szakirodalmat, hanem szépirodalmat is olvasott, főleg téli estéken, hangosan. Emlékszem, egyszer édesanyám kérésére mindannyiunknak Thury Zsuzsa *A tűzpiros üveggömb* című regényét olvasta. Még ma is emlékszem, hogy szerepelt egy kutya a történetben, amelynek a sorsát akkor megsirattam. A következő őszön indultam iskolába.

A tanyasi világ egy őszinte és színes világ volt. A paraszti világ mellett jelen volt a pásztorok, a juhászok, a napszámosok, a részaratók világa. Mindegyiknek megvolt a maga értékrendje, a társadalomban betöltött helye. Büszke, tisztos-

séges, szorgalmas emberek világa volt. Mindtől lehetett tanulni valamit.

Idős szerb juhászunktól tanultam meg szerbül. Három-négy éves koromban már beszéltem. Ennek köszönhetően a későbbiek során nem voltak nyelvi nehézségeim, ami megkönnyítette a helyzetemet az iskolában.

Kényelmes élet a tanyasi élet. Ez nem arról szól, hogy nem kell dolgozni, hanem arról, hogy minden közelebb van. Jobban gazdálkodhatunk az idővel. Ahhoz, hogy egy falusi parasztember időben kiérjen a földjére, korábban kellett fölkelnie, korábban kellett elindulnia. Ehhez még hozzájött az „utazási” idő. A munkálatok, a betakarítás sokkal több időt, energiát igényeltek a falusi gazdálkodóktól, mint a tanyasiaktól.

Az iskola esetében fordított volt a helyzet. Nekünk sokkal nehezebb volt. Korán kiléptünk a családból az iskola miatt. Ez a családtól nagyobb anyagi áldozatot igényelt. Számunkra pedig a családtól való korai elszakadást jelentette. Nem mindenki egyformán dolgozza föl az effajta kiszakadást a családból. Én nehezen viseltem, és soha nem tudtam kiheverni azt, hogy nem addig voltam a családdal, mint a többi velem egykorú gyerek. Hiányoztak a szüleim, az otthon biztonsága. Egész életemet meghatározta az, hogy már ötödik osztályos koromtól albérlőként tanultam Nagybecskerekben, mert Beodrán csak negyedik osztályig volt magyar iskola. Lélekben úgy viselt meg, hogy állandósult bennem egy aggodás és egyfajta túl korai felelősségérzet a szüleim irányába: meddig tudják még csinálni, hogy mennyivel könnyebb lenne, ha mellettük lennék, mennyi mindenben tudnék segíteni.

A külső tényezők még külön is nehezítették az iskoláztatásunkat, a szüleink helyzetét. Szinte kísért bennünket az akkori társadalom osztályellenségként való megítélése. A szövetkezetnek eladott termékeket, vágójószágot rendszeresen késve fizették ki. Volt eset, hogy az átadott termékeinket nyolc hónapig nem fizették ki, annak ellenére, vagy inkább éppen azért, mert tudták, hogy bátyámmal mindketten Nagybecskerekben járunk iskolába. Röviden: nem nagyon kényeztettek bennünket.

A későbbiek során szinte semmilyen alkalommal nem hagytam magukra a szüleinket. Az irántuk érzett felelősségűtet, és az, hogy tudtam:

erejükön fölül kell vállalniuk és teljesíteniük ahhoz, hogy bennünket iskoláztassanak, nem engedte meg, hogy elhagyjam őket, hogy elhagyjam a szülőföldemet.

Előfordult, hogy a beodrai vasútállomásra gyalog kellett menni, mert a nagy esőzések miatt járhatatlanokká váltak az utak. Át kellett menni egy Kis-Tiszának nevezett részen, ami valamikor valóban a Tisza medre volt. Akkor édesapám egyenként a hátára vett bennünket, és egy bottal tapogatva az „utat” átvitt bennünket a másik oldalra. A beodrai vasútállomáson cipőt húztunk, édesapám pedig a két pár gumicsizmával visszafordult az öt kilométeres útra. Miután elköszöntünk, olyankor soha nem láttam élesen, tisztán az édesapámat a vasúti kocsik ablakából, mert mindig könnyes volt a szemem. Szinte minden héten végigszenvedtem az otthontól való elszakadást. Amikor elindultunk a falu felé vagy tíz-szer-húszszor is visszafordultam, hogy megnézzem magamnak a tanyát, ami az otthont, a biztonságot jelentette. A feledhetetlen élményeket. A mennyezetig érő karácsonyfákat. Az azóta is megismételhetetlen ízeket, illatokat, kedvenc ételeinket, süteményeinket. A szép, beszélgetésekben eltöltött estéket. A szépségében semmihez sem fogható napfelkeltéket, napnyugtákat. A bánáti sziki sóvirág színét az ősgyepen.

A pályaválasztást a szülők nem befolyásolták. Azt tudtuk, hogy az egyetemi végzettség az elvárás a szülők részéről.

Jogásznak készültem a középiskolában. A történelmet általános iskolás koromtól fogva szerettem. A gimnázium második osztályában történelemből megbuktam. Ekkor eldöntöttem, hogy történelemtanár leszek. Olyan tanár szeretnék lenni, mint az általam szeretett általános iskolai tanárom volt. Szigorú, de igazságos!

Miket tart gazdag életútja legfontosabb állomásainak?

– Idős koromban tisztázódott családom, ősemim származása.

A világhálónak köszönhetően egy addig ismeretlen unokatestvér talált ránk, aki nagyanyja révén kötődik a családhoz. Eldöntötte, hogy fölku-
tatja az ősokeket. Sikerült egy nagy adatterjedelmű családfát megrajzolnia. Kiderült, hogy 1796-ban

Magyarországra jövet a porosz ősök első állomása az ország legkisebb északi vármegyéjében, az Árva vármegyében lévő Tardoska volt (ma Turdossin, Tvrdošín, Szlovákia). Onnan Battonya, Mezőkovácsháza térségébe jött a család. A XIX. század második felében került dédapám a beodrai Karátsonyi-uradalomra. Ez meghatározta a család további sorsát, hisz az első világháború után kisebbségbe kerültünk. Ez új élethelyzetet teremtett a teljesen elmagyarosodott család számára.

Minden új élethelyzet fontos állomás volt az én életemben is. Az általános iskolába anyai nagynénémnél jártam be. Az iskolát – régi mese – a tanító személyén keresztül szereti meg az ember/gyerek. Csodálatos tanító nénink volt Beodrán. Egy angyal volt akkor a szememben. Mindent, amit tanított, megszerettetett velünk.

Beodrán jobb szemmel nézte a hatalom, ha a magyar gyerekek helyben, többségi nyelven folytatják az általános iskola felső osztályait. Két legyet egy csapásra! A beodrai iskolában maradt a teljes magyar tagozat. Ezzel szinte elvágták a magyar értelmiségi esélyektől a magyar diákokat. Abban az időben négy-öt évenként került ki egy-egy olyan tanuló a faluból, aki a negyedik osztály után is magyar iskolába járt.

A szüleink ragaszkodtak a magyar oktatáshoz. Így kerültem az akkor csak vasúton elérhető, mintegy hatvan kilométerre levő Nagybecskerekre. Az ottani egykori Messingerben kezdtem az ötödik osztályt. A Messinger nagy hagyományú, nagyon jó iskola volt. Abban az időben az általános iskolákban ún. pedagógusok tanítottak. Ez azt jelentette, hogy kétéves pedagógiai főiskolát végzett tanügyi munkások voltak. Nekünk a kulcstárgyakat, a magyar nyelvet, a matematikát egyetemet végzett tanárok tanították.

A nagybecskereki II. gimnáziumban a magyar tagozat társadalomtudományi-nyelvi irányzatú volt. Itt érettségiztem, majd az Újvidéki Egyetem történelem szakára iratkoztam, és sikerült négy év alatt lehallgatnom. Egy közbiztonsági ügy miatt az oklevél megszerzése kissé kitolódott.

1975. május 1-re virradóra levettem a helyi (beodrai) kocsmá épületéről a vörös csillagos állami zászlót. Eredetileg a majálisra vittük volna. Reggelre kiderült, hogy a rendőrség nagy nyomozásba kezdett – így a majális zászló nél-

kül múlt el. Az eseményt rögtön politikai cselekményként kezelték. Az ügyre ráállt az Állambiztonsági Szolgálat is.

Szeptember folyamán jött a letartóztatás, majd a több mint egy hónapig tartó vizsgálati fogóság. A zászló sértetlenül visszakerült. Ezt azért tartom fontosnak megjegyezni, mert még ma is többször hallom, hogy a zászlót fölgyújtottam. Két vádpont volt. Az egyik a zászló ügy. A másik: ellenséges propagandatevékenység. A későbbiek során az utóbbit átminősítette az ügyész nemzetek közötti gyűlöletstíztás büntettére.

A tanúkihallgatás a megfélemlítés módszerével zajlott. Egy tanút, nem ennek az ügynek a kapcsán, súlyosan bántalmazott a rendőrség, így az állambiztonság emberének nem volt nehéz dolga. Lediktálta és aláíratta a tanúkkal a jegyzőkönyveket. A zászló ügyet vállaltam. Bár nem az én ötletem volt, én vettem le. A másik, ügynevezett politikai része koncepció per volt. Az utolsó politikai bűnperek egyike.

Az esetnek több összetevője volt. Jól jött, hogy magyar értelmiségit/értelmiségieket ki lehet iktatni. Egy üzenete is volt a hatalom részéről, amit egy akkori magyar pártember mondott ki: „Így jár, aki magos iskolába mén... Tanujjatok tik jó ipart...” A községi pártbizottságban a magyar pártemberek részéről elhangzott egy olyan elvárás, hogy ez az ügy 6-7 évet érdemel. Tanulságos része a történetnek, hogy a magyar kommunista hangadók többsége a második világháború előtt templomjáró ember volt. Némelyikük a háború alatt leventezető is. Néhány közülük a háború előtt/alatt a családjuknál dolgozott napszámosként. A háború után nálunk is végrehajtott kötelező beszolgáltatásban, a padlássöpítésben többen részt vettek ezek közül az emberek közül. Ma is tudom azoknak a nevét, akik a sertéseinket a hízóinkkal együtt az utolsó szálig elhajtották, az utolsó tehenünket kivezetették az istállóból. Amikor édesapám az ott álló, akkor kétéves bátyámra nézve azt mondta: „Ez a gyerek katonának kell majd? Addig nem kell neki ennie?” „Öttetök tik mán eleget” – megjegyzéssel elintézték a kérdést. Egy részük úgy érezte, hogy a rendszer részéről az az elvárás, hogy ők mondjanak ítéletet a sajátjaik fölött. Azzal, hogy ugyanazon közösség tagjait, sőt gyakran rokonokat küldött a hatalom a kötelező felvásárlás

végrehajtásra, tartósan megosztotta, egymással ellenséggé tette a közösség tagjait. Nemcsak a közösségben, hanem családokon belül is sikerült a hatalomnak évtizedekig tartó gyűlöletet, bizalmatlanságot elültetnie.

Mondanom sem kell, hogy az én esetem kapcsán az akácfa meg a kötél is szóba került – néhány falubeli magyar részéről.

Másrészt, erre később döbrentem rá, egyfajta félelem is munkált bennük a továbbtanuló fiataloktól. Aluliskolázottságuk ellenére vezető munkahelyeken dolgoztak. Művezető, igazgató is volt köztük. Attól tartottak, hogy a faluba visszatérő képzett fiatalok szaktudásuk birtokában veszélyeztetik a csupán párthűség/pártérdem alapján betöltött pozíciójukat.

Amikor nyilvánosságra került az ügy, az első látogatók a szerb barátaink voltak, akik próbáltak megnyugtatni. A beszélgetés egy részéből kiéreztem, hogy finoman igyekeztek eltéríteni attól, hogy külföldre menjek. Ez állt legtávolabb tőlem, hisz ez egyenlő lett volna a bűnösségem elismerésével.

A szüleim megbecsültségét mutatja a következő történet.

A vizsgálati fogságom ideje alatt bevonták az útleveletem. Egy Közép-Szerbiából származó rendőr telefonon megkérdezte a szüleimet, hogy tudják-e, hogy hol van az útlevelem. Mivel az ügyész bevonta, parancsot kapott annak elvételére. Annyit jegyzett meg, hogy majd eljön érte. Munkaidő után, civilben, kerékpáron jött, hogy minél kevésbé legyen föltűnő. Mikor szabadultam, megköszöntem a szüleim irányába tett gesztust. A fejét csóválta, és csak annyit jegyzett meg, hogy ezt nagyon nem kellett volna – főleg a szüleim miatt... Mit mondhattam erre?

Igaza volt.

Az alkotmányos nemzeti kisebbségi jog- és esélyegyenlőség megkérdőjelezésével vádoltak, néhány konkrét vádponttal. A néhány oldalas vádiratból négy félmondatra zsugorodott a vád. Ezek voltak (idézet az ítélet indoklásából): „*hogy a magyarok nehezebben kapnak munkát, és nehezebb munkát végeznek, és nehezebben érvényesülnek, mint a szerbek*”; „*az intézményekben ritkán használják a magyar nyelvet, a magyarokat kevésbé alkalmazzák*”; „*hogy, Cs. L., azért mert magyar, nehezebben jut munkához, mint egy*

Novo Milosevó-i szerb”; „*hogy nálunk a magyaroknak nincsenek meg mindazon jogaik, amelyeket az Alkotmány és a Törvény biztosít, hogy ezek a jogok csak formálisak, és a gyakorlatban nem alkalmazzák őket*”. Ez az utolsó a megfogalmazás logikájában is hogy kívánnivalót maga után. De kit érdekelt ez akkor?

A tanúkihallgatási jegyzőkönyveket az állambiztonsági főfelügyelő diktálta, aláíratta és betanította a tanúkkal.

Nyilvánvaló volt, hogy az „ezt én nem mondtam” hozzáállás nem védekezés. Amikor láttam, hogy a vádiratban leírt pontok tények, akkor úgy álltam az ügyhöz, hogy „ezt nem mondtam, mert mindenki tudja, hogy így van”, és nem is nagyon kellett kutatni a példák után. Mindezt igyekeztem a védelmem során tényszerűen leszűkíteni a szülőfalumra. Ugyanis a fennálló helyzet – és nem csak itt – pontosan megfelelt a vádiratban számlámra írt kijelentéseknek.

Semmiképpen sem tehettem beismerő vallomást, mert részemről nem volt mit beismerni. Éppen ezért nem mondtam ki ilyen dolgokat, mert annyira nyilvánvalóak voltak, mint pl. az is, hogy az USA-ban az életszínvonal magasabb, mint nálunk – és ez is a vád része volt. Konkrét példákon kezdtem bizonyítani, hogy pl. a szülőfalumban (és nem csak ott) pontosan olyanok az állapotok, mint amilyenek a vád szerint elmondtam. Példák tömkelegével tudtam bizonyítani a vádiratban leírtakat. De a pártállami likvidációs mechanizmusnak (a kommunista párt eszközeként szolgáló bíróságnak és ügyészségnek) nem az volt a feladata, hogy a tényekre, bizonyítékokra figyeljen, hanem az, hogy bizonyítsa, igazolja saját létjogosultságát úgy, hogy veszélyes ügyeket gyárt, hogy van ellenség, akitől meg kell védeni az országot, a szocialista „értékeket”.

A konstruált állítások a vádban nagyon labilisak voltak. A jogállamiság hiányából eredő diktatórikus párthatalmi pozíciónak és döntéshozás működésének köszönhetően védhetőnek tűntek.

Pl. Cs. L.-val kapcsolatosan: a helyi állami birtok egyik technikus a ösztöndíjasként befejezte tanulmányait az egyetemen. Mivel tanársegédként szerette volna folytatni pályafutását, és nem tért vissza a faluba, vissza kellett volna térítenie az ösztöndíjat. Hogy ez ne történjen meg, az állami birtok titkára följajánlotta Cs. L. számára

az illető ösztöndíját, azzal, hogy amint végez az egyetemen, a megüresedett munkahely várja. Cs. L. a lakótársam volt, és az ösztöndíj átjuttatásának minden részletét ismertem. A megbeszélések egy részén magam is jelen voltam – ami azt jelentette, hogy tudtam, hogy Cs. L.-t a diploma után munkahely várja. Ezek után ennek a fordítottját bejátszani a vádiratba még a laikus számára is több mint rossz ügyészi teljesítmény volt.

Az első bírósági tárgyalás előtt megjelent a tanúkat korábban kihallgató állambiztonsági felügyelő, és figyelmeztette őket arra, hogy mit kell mondaniuk – miután mindenki tudta, hogy az egyik tanút félholtra verték.

Az ellenem való tanúskodásból az ügyész nem sokat tudott kihozni. Ugyanis a jegyzőkönyveket szerb nyelven fogalmazták meg és tanították be. Mivel a vallomásokban előfordultak a köznyelvben nem éppen mindennapos kifejezések, ezekre rendszerint rákérdeztem. Pl. hogy milyen nyelven folyt erről a témáról a beszélgetés. Természetesen magyarul. Viszont a tanúk a kért fogalmak magyar megfelelőjét nem ismerték. Az ügyéssel valóságos közelharcot kellett vívni ahhoz, hogy ezek a megállapítások bekerüljenek a jegyzőkönyvbe. Ha jól emlékszem, mindössze két esetben történt hamis tanúzás, mert a kikényszerített vallomást én akkor sem tekintetem annak.

A per 1975 szeptemberétől 1978 áprilisáig tartott. Elmarasztaló ítélet született a zászló ügyben. Ez hat hónap börtön volt. Ez az ítélet idővel elévült, mivel a bíróság elmulasztotta összevonni az ún. politikai ügyben született felmentő ítélettel. Így a zászló ügyért, amelyet elismertem és vállaltam, végül is nem feleltem.

Az ügy ún. politikai része tovább folytatódott, és egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a bizonyítási eljárástól függetlenül a bíróságnak elmarasztaló ítéletet kell produkálnia az elkövetett mulasztás miatt. Egyszóval mindenképpen ülnöm kell.

Az ún. politikai bűnperben hat ítélet és felmentő ítélet született. Ebből az egyik két év szigorított börtön volt. Az ítéletet végül az akkori Tartományi Legfelsőbb Bíróság mondta ki, egy év letöltendő büntetésre módosítva.

Jó érzés, hogy az egész eljárás alatt soha nem hazudtam, még a magam védelmében sem.

Ha netán perújrafelvétel lett volna, egy szót sem kellett volna változtatnom a vallomásomon.

Büntetésemet a szávaszentdemeteri (Sremska Mitrovica) börtönben töltöttem – mint politikai elítélt.

A börtönbeli bánásmódot korrektnek mondhatom. Mindenkinek tudnia kellett, hogy hol van, és ha betartotta a szabályokat, nem sok baja eshetett. A börtön gazdaságán állattenyésztési technikai munkahelyen dolgoztam, ahol a mének erőnlétben tartása kapcsán szinte mindennap lovagolhattam. Sokat olvastam, sakkoztam, és sokat tanultam azokból a sorsokból, amelyeket odasodort az élet, a törvény. Számomra nagyon tanulságos volt az ott töltött idő, és az életemből nem sajnálom azt. Egy nyomasztott csupán. A családom, szüleim nem érdemelték meg ezt a „közjátékot” – de jólesett megértésük. Az ügyben mindvégig komoly támaszt jelentett számomra szeretett barátnőm, aki nem volt magyar. Véleménye, állásfoglalása, mindig bátor, mellettem való kiállása határozott volt. Jogászai tudásával építettük a védelmemet tárgyalásról tárgyalásra. Jólesett az is, hogy barátaim mind kitarítottak mellettem, minden tárgyaláson megjelentek, és a börtönben is meglátogattak.

Soha semmilyen kérvényt, folyamodványt szabadulásom ügyében nem írtam. Hat hónap után, az akkor állami ünnepnek számító november 29-én szabadultam.

Az egyetem négy évét négy év alatt lehallgattam. Az ügy harmadéves koromban robbant ki, és ide-oda tologatása a kerületi és a legfelsőbb bíróság között éveket vett igénybe. Az egyetemről el kell mondanom, hogy nagyon tényszerűen kiállt a tudományosság mellett akkor, amikor az ügyész azt akarta vádként bizonyítani, hogy Nagy-Magyarország határait ismertetem egyetemista lakótársaimmal.

Egyetem után jött a katonaság. Utána meglepetésemre a verbászi iskolába hívtak, hogy az akkor nyugdíjba vonuló tanár örökébe lépjek. Abban az időben kérték az erkölcsi-politikai magatartást igazoló bizonylatot. Tőlem akkor nem kértek semmit. Mindenki tudta, mi történt – mindenki hallgatott. Volt egy sejtésem, hogy a hadseregtől jó véleménnyel, kiemelkedő minősítéssel és nagyon jó jellemrajzzal bocsátottak el, és ennek okán nem akadályozták a munkába állásomat.

Munka mellett szereztem meg az oklevelet úgy, hogy az egyetemen a még hátralevő négy vizsgám során sem ért semmilyen hátrányos megkülönböztetés.

Hogy legyen egy kétkezi szakmám is, az egyetemi oklevél megszerzése után – ha már kovács nem lehettem, ilyen szak már nem volt – motor-szerelő és hivatásos gépkocsivezetői középiskolai oklevelet szereztem, aminek a mai napig sok hasznát veszem.

Fotó: Lukács Zsolt

*A Dulka házaspár:
Viola Lujza és Dulka Andor*

Feleségemet, Viola Lujza magyartanárt kolléganőként ismertem meg Verbászon. 1983-ban összeházasodtunk.

Mivel neki is volt egy „ügye” – a karácsonyi éjféli misén való megjelenéséért fölmondást kapott a kúlai iskolában –, így valamiféle szolidaritás és sorsközösség is volt köztünk.

Verbászon, Zentán, majd ismét Verbászon tanítottam történelmet és földrajzot az általános iskolában, valamint történelmet a verbászi általános középiskola 9. és 10. osztályában. Tizenöt év szolgálat után családommal korábbi lakhelyünkről, Kúlaról a dél-bánsági Ürményházára költöztünk, mert a faluba visszahozott általános iskola égető tanárihiánnyal küzdött.

Fontosnak tartottam a civil társadalomban rejlő lehetőségek kihasználását. A magam tapasztalatából kiindulva tudtam, hogy sok tehetséges magyar gyerek elkallódik, pedig képességeinél fogva anyanyelvű oktatási rendszerben bármi, akár csúcsértelmiségi is lehetne.

A minden rosszban van valami jó! példája alapján elmondhatjuk, hogy a civil építkezés a legnehezebb időkben volt a legtermékenyebb. A nagy gondok, a nagy kihívások merész ötleteket eredményeztek. A regionális, a menekültválság és a bombázások alatt/után sorjázta a kollégiumok: Nagybecskerekén, Muzslyán, Újvidéken. Létrejött egy kollégiumi és támogatási rendszer, amely lehetőséget biztosít minden tehetséges gyereknek, aki tanulni szeretne (de a család anyagi helyzete miatt más körülmények között az kétséges volna), hogy megvalósíthassa álmát.

A Vajdasági Magyar Pedagógusok Egyesületében (VMPE) volt a tanításon kívüli munkám súlypontja. A szervezet szerteágazó tevékenységében számomra kiemelt feladat volt a történelem- és magyartanárok számára indított továbbképzés. Ennek a továbbképzésnek a *Történelem és magyarság* elnevezést adtam, miután a VMPE elnöksége megbízott a szervezéssel. Ennek a tanári továbbképzésnek tizennyolc évig főszervezője voltam. A kezdetektől fogva az volt a célom, hogy a történelem, a magyar irodalom és nyelvészet területéről a legnevesebb szakembereket kérjem föl előadóknak. Minden évben sikerült magas szintű, világnézeti és tudományos szempontból újszerű előadásokat biztosítani a továbbképzés programjában. Külön örömet jelentett számomra, hogy a fölkért előadók szívesen jöttek Újvidékre. Számos szakember visszatérő előadó volt nálunk, aki az anyaországban is komoly szakmai tekintéllyel bír, és az ottani tudományos életben igazodási pontnak számít. Különös személyes élményt jelentettek az ilyen emberekkel való találkozások, ismeretségek. Ezt tartom ebbéli tevékenységem egyik legnagyobb élményének, hozadékának.

A sok közül egyet mégis kiemelnék. Már gyerekkoromban volt rádiónk a tanyán. Az Újvidéki Rádiót és Kossuth rádiót hallgattuk. Számomra Bözsöny Ferenc örökös tiszteletbeli bemondó hangja volt a Kossuth rádió. 2006-ban az '56-os forradalom ötvenedik évfordulója kapcsán előadónak fölkértem Wittner Máriát és Bözsöny Ferencet. Valójában élménybeszámolót vártam tőlük, mert tudtam, hogy a forradalom első akciójában, a rádió elleni támadásnál Wittner Mária ott volt, akkor kapcsolódott be a forradalomba. Bözsöny Ferenc pedig fiatal, kezdő bemondó-

ként az épületben tartózkodott. Csak a fal választotta el őket. Csak a fal, mert alig ismertem két embert, akik ilyen közel álltak egymáshoz, barátként, világnézeti szempontból. Mikor gondolhattam volna én fiatal koromban, hogy a sajátos hangorgánómú, a magyar rádió vezető bemondójával (az ő ajánlatára, ami számomra volt megtisztelő) egyszer tegező viszonyba kerülök? Később még többször találkoztunk, és élete végéig leveleztünk.

Nem tartom mellékesnek a *Bánati Magyar Iskolaalap* tevékenységének felújítását sem, amit Kalapis Stojan SDB atyával, a muzslyai Emmausz Kollégium vezetőjével több bánági és bácskai helységben bemutattunk. Helyi aktivista csoportokat szerveztünk diákokat és kollégiumokat támogató adományok és támogatások begyűjtése céljából.

Helyi jelleggel igazából az *Ürményházi Hagyományápoló Kör* és az *Ürményházi Ifjúsági Klub* (ÜIK) volt a „miénk”. A diákok és a szülők támogatásának köszönhetően szerteágazó tevékenységet folytattunk. Szerveztünk külföldi tanfolyamokat, vetélkedőkön való részvételt. Kiemelt hangsúlyt helyeztünk a határon átívelő magyar-magyar együttműködésre, amely szintén értékes tartalmakkal gazdagította tevékenységünket. Beindítottuk az *Evangelizációs Szavalóversenyt*. Színre vittük Iváncsits Tamás *A tékozló fiú* című rockoperáját. Évente több alkalmi és ismeretterjesztő előadást szerveztünk. Azon dolgoztunk, hogy Ürményháza fölkerüljön az egyetemes Kárpát-medencei művelődési térképre. Sikerült 1848-as emléktáblát állítani, aminek a jelentőségét növeli a közösségi összefogás az állítása során, és az a tény, hogy Dél-Bánság első ilyen jellegű emléktáblája.

Nagy meglepés számunkra, hogy miután elköltöztünk Ürményházáról, nem kellett a szervezetet „elaltatni”. Egy fiatal kolléganő vállalta a folytatást, és így szorgos és értő kezek között él tovább. Sőt, egyre újabb és ötletesebb tartalmakkal gazdagítja a falu művelődési kínálatát.

Ürményházát, kolléganőnket nem hagyjuk magára. Amikor szüksége van ránk, és kéri, mindenben szívesen segítünk Lujzával, feleségemmel együtt. Minden délvidéki, minden magyar ügy a mi ügyünk is.

Az idén esedékes a *XX. Mit tudsz Torontál vármegyéről?* elnevezésű általános iskolások

történelmi vetélkedőjének megszervezése is. Ebben a pillanatban egy a biztos. Megkezdem a feladatok összeállítását. Ha a körülmények megengedik, mindenképpen megtartja az ÜIK a vetélkedőt.

Majd huszonöt éve néprajzi, család- és falutörténelmi, valamint szociográfiai gyűjtést végzek Ürményházán és a szülőfalumban, illetve a szülőföldjükről kivándoroltak körében – Magyarországon is.

Az 1944/45-ös délvidéki magyarirtás történetéről több digitális videóvallomást rögzítettem túlélőkkel, az áldozatok hozzátartozóival. Néhányat sikerült bemutatni több helyszínen, helyben és határon túl.

Négy gyerekünk: két leányunk és két fiunk egyetemet végzett – mindannyian dolgoznak. Idősebb lányunk Beodrán él, hárman pedig Magyarországon. Három leány- és öt fiúunokánk van.

A szülőktől, nagyszülőktől örökölt javakat megőriztük, gyarapítottuk.

2017-től, nyugdíjba vonulásunk óta szülőfalumban, Beodrán élünk, és mintegy 30 holdas családi birtokon gazdálkodunk.

A XX. században történtek következményeiből, az impériumváltások hozadékából milyen következtetések vonhatók le a tömbmagyarságban és főleg a szórványokban élők számára? Egyes becslések szerint az elmúlt száz évben Trianontól napjainkig meglehetősen csökkent a magyarok száma (meglátjuk, mit mutatnak majd az újabb népszámlálás adatai) Délvidéken/Vajdaságban.

– „Rendkívüli időket éltünk meg, és rendkívüli feladataink vannak. Rendkívüli veszteség érte az országot, de rendkívüli lehetőséget is teremtett ez a sajnálatos történet, amit gyümölcsöztetni kell, hogy visszatérüljön a huszadik század sok vesztesége, és visszakerüljön a magyar nemzet virtuális országába a nagyvilágban elveszett magyar nemzet rész.” (Csapó Endre írása: *Magyar Élet*, 2007. nov. 22.)

Mint mondtam is: *Minden rosszban van valami jó!* – tartja a népi mondás. A XXI. század első évtizedeiben a Trianontól magára találni látszó magyarság sorsában a legjobb akarat

hozott döntésekben érvényesült a minden jón van valami rossz. A visszahonosítás lehetősége és jelentősége a nemzet szempontjából újkori törtélelmünkben semmivel sem mérhető. Mégis, a visszakapott magyar állampolgárság és a magyar útlel a magyarság fölértékelődése mellett sokak számára a vándorbotot is jelentette a szülőföldről való eltávozáshoz.

A változó idők változó, de egészséges viszonyulást igényelnek. A vajdasági értelmiségi és politikai elit tagjai voltak az elsők, akik gyerekeiket külföldre, elsősorban az anyaországba küldték továbbtanulni. Később mások számára is nyilvánvalóvá vált, hogy a szülőföldhöz mindenáron való ragaszkodás, a helyben tanulás az egyéni érvényesülés akadályává válhat. Időközben az is kiderült, hogy legkorábban, szervezeten az anyaországba került fiatalok a tanulmányaik végeztével fontos pozíciókat töltenek be, és a betöltött pozíciójuk által többet segíthetnek az itthoni magyarságnak, mintha helyben tanultak volna.

Fontos tanulsága a szabadabb és nagyobb mozgásteret biztosító külhoni magyar állampolgárságnak a határon túliak számára, hogy jó eséllyel úgy éljenek vele, hogy a magyarság számára ne vesszenek el. Ha már nem asszimilálódtak a szülőföldjükön, kitartottak magyarságuk, anyanyelvük mellett, akkor remélhető, hogy a többségük korábbi tapasztalataikat felhasználva más körülmények között sem adja föl magyarságát.

A délvidéki/vajdasági civil szervezetek jó része megszervezi a történelmi emlékhelyek/kegyhelyek rendszeres meglátogatását. A magyar honfoglalási emlékmű, ismertebb nevén a Hunyadi-torony 1896-ban, a millenniumi emlékévkben épült, s egyike volt a 7, országos jelentőségű kegyhelynek a Kárpát-medencében. A pompás *zimonyi ezredévi emlék* a Hunyadiak egykori középkori várának megmaradt romos falai között épült fel. A 37 méter magas, három csúcsban végződő tornyot Berczik Gyula temesvári műépítész tervezte. A főtorony csúcsán széttárt szárnyú, 4,5 méter magas turulmadár volt, amelyet Bezerédi Gyula mogyorósi szobrász készített. A torony közelében volt Hungária ülőszobra, Róna József lovasberényi szobrászművész alkotása.

Az impériumváltások közepette a Hunyadi-torony jelentősen megrongálódott, tornyáról levették a turulmadarat, s eltüntették a Hungária-szobrot is. A Hunyadi-torony ma védett (?) műemlék és kilátótorony. Időszaki kiállításokat is tartanak benne. Az utóbbi években végzett „felújítások, környezetrendezések” (a régi várfalmaradványok elbontása, újak építése) nagy felháborodást váltottak ki a média egy részében. Az elmúlt év decemberében fejeződött be a felújítás több szempontból vitatott, újabb szakasza.

Megtörténhet, hogy kedvező politikai-gazdasági fordulat esetén az innen eltávozottak szaktu-

A Hunyadi-torony 2019 novemberében
(Stanyó Tóth Gizella fotója)

dásban, tőkében jelentenek majd esélyt a fölvirágzásra, ha az érzelmi kötődésük mellé itthon egy világos gazdasági jövőkép is párosul.

Bárhogyan is alakulnak a népszámlálási mutatók, egyet biztosan tudunk: a keresztény Európa, benne a körülöttünk élő népek, így a délvidéki magyarság demográfiai mutatói is nagy mínuszt mutatnak.

Az értelmiség küldetése, hogy föltárja a közöségben levő tartalékokat, a benne rejlő erőt, és minden értéknek, nemzetnek, hitnek, családnak visszaadja a megbecsülését.

Az anyaországban beindult egy eddig még nem tapasztalt családtámogatási folyamat. Eredményei évek múlva lesznek láthatóak. A tapasztalat az, hogy az anyaországi kedvező folyamatoknak kisugárzása van a Kárpát-medencei magyarságra. Van okunk reménykedni. A nemzet számára létfontosságú folyamatoknál sohasem egy-két korosztályra tervez egy bölcs vezetőség. Több vészhelyzetet átéltünk ebben a térségben, mégis volt, aki itt maradt, és folytatta. Nem lehet el mindenki. Mindig maradt/marad itt valaki. A lényeg az, hogy ne adja föl hitét, anyanyelvét, sem nemzettudatát az itt élő magyarság. Álljanak szemünk előtt tanulságként a '90-es évek történései: a laikusok számára minden előjel nélkül világbirodalom és több ország hullott darabjaira. Nem tisztünk az okok elemzése. De a jelenség figyelmet érdemlő: soha nem tudjuk, hogy egy általunk ismeretlen, számunkra kedvező folyamat mikor indul/indulhat el.

Ön hogyan látja: ki-ki a maga területén mire törekedjen, miként cselekedjen, hogy erősödjön a Kárpát-medencében élő magyarok nemzettudata, önbecsülése, fokozódjon az összetartozás érzése, az összefogás szükségessége. Az életminőség, a gazdasági feltételek szavatolásával együtt mindez meghatározó lehetne megmaradásunk érdekében – a fiataljainknak a szülőföldön való boldogulása érdekében.

– Népünk lelkéből fakadt dal szerint:

*„Idegen földre ne siess,
Amíg hazádba megélhetsz.
Ne menj messze földre lakni,
Míg hazádba meg tudsz élni.”*

(Népdal – gyimesi keserves)

Egyértelmű, hogy a '90-es évek háborúi után a magyarság szerepe a térségben fölértékelődött. Igaz, ez a gazdasági zárattal sújtott délszláv állam érdeke volt inkább. A belső háborúk miatt a kereskedelmi és kommunikációs kapcsolatok csak Magyarországon át vezettek a világba. Másrészt, ami korábban elképzelhetetlen volt, tömegével jelent meg a magyar áru a néhai Jugoszlávia piacain, és a helyi lakosság megtanulta a magyar kereskedelmi elnevezéseket, sőt van olyan magyar termék, amelyet a szerbiai élelmiszeripar eredeti, magyar elnevezéssel gyárt.

A kisebbségiek ügyei mellett határozottan kiálló anyaország erősíti az elcsatolt területeken élő magyarok önbizalmát, nemzeti állóképességét és önazonosságát.

Eljutottunk oda, hogy a magyarság (ahogy egy szellemes megjegyzés megállapította) már nem a cipő orrát nézi, hanem fölemeli a tekintetét.

A határok átjárhatósága, a Kárpát-medencei szakmai szervezetek immár évtizedesnek mondható egyre bővülő együttműködése nagy szellemi tőkét és lehetőséget jelent. Jó esélyekkel indult el a XXI. században a magyar nemzet a Kárpát-medencei tér szellemi-kulturális belakásához.

Nyilvánvaló, hogy gazdasági háttértámogatás nélkül nincs megmaradás. Jól felfogott nemzeti érdek az anyaországi gazdasági támogatások, ami az itt élők életminőségének a javítását, azáltal pedig az itthon maradásukat szolgálja. Már nem pusztán a munkahely követelmény, hanem a biztos megélhetést nyújtó jövedelem is.

Nem kell sok idő ahhoz, hogy kiderüljön, hogy a jelentős anyaországi gazdasági támogatásokkal hogyan sáfárkodott a hatalmon levő délvidéki magyar politikum, amely közvetítője és leosztója a támogatásoknak. Az eredmények a munkahelyteremtés, az elvándorlás mérséklődésében, a jobb népességi mutatókban lesznek mérhetőek.

Nagy esélyt jelentene a délvidéki–anyaországi vegyes vállalatok megszervezése munkahelyteremtés céljából. Ezenkívül megoldás lenne munkahelyteremtés szempontjából az anyaországi termelői kapacitások kiszervezése, amire már van példa.

Segítséget jelentene a régi magyar tapasztalat a szövetkezeti rendszerek megszervezésében. Versenyképesebbé válna a délvidéki magyar termelői ágazat egy életképes ellátó-beszerező-hitelszövetkezeti rendszer megszervezésével.

Esély van – kihívás van! Munka van – dolgozni kell!

A Teleki Pál-életmű irányítóként szolgálhat. Beszélgetésünk befejezéséül ebből idézek néhány mondatot: „A szeretet a közösség ösz-

szertartója. A hit ma a legerősebb várunk. Hit nélkül nem fogunk kiutat találni ebből a nagy káoszról, ami ma a világon uralkodik. Nincsenek kis nemzetek, csak kishitűek, nincsenek kis emberek, csak kicsinyhitűek.”

2020. IV. 15.

Fotó: Stanyó Gábor

Az Apáczai Diákotthon növendékeivel Kolozsvárott, a Mátyás király-szobornál 2016-ban. Az emlékművet, Fadrusz János bronzból készült leghíresebb szoborcsoportját aranyéremmel díjazták a Világkiállításon, Párizsban, 1900-ban

Dulka Andor 1952-ben született Beodrán. Az általános iskola alsó négy osztályát szülőfalujában, a felső osztályokat Nagybecskereken fejezte be, a II. Gimnáziumban érettségizett. Az Újvidéki Egyetem Bölcsészkarának Történelmi Tanszékén diplomázott, Óverbászon, Zentán, majd ismét Óverbászon és végül Ürményházán tanított. Meghívásra költözött a dél-bánsági településre feleségével, Viola Lujza magyartanárnővel és négy gyermekükkel. A szórványban élő magyarságért vállalt kiállításáért a VMPE által adományozott Eötvös-díjban (2002), Aracs-díjban (2006), Teleki Pál Érdeméremben (2006) részesült. Az államalapítás alkalmából Orbán Viktor magyar miniszterelnök javaslatára Áder János, Magyarország köztársasági elnöke tüntette ki a Magyar Arany Érdemkereszt polgári tagozata kitüntetéssel 2013. augusztus 20-án.

A megjelölt

A rádió már rég lejátszotta a Himnuszt, de ő még mindig forgolódott az ágyában. Férje egyenletesen szuszogott mellette, most azonban ez sem nyugtatta meg.

Újra fölhattintotta az olvasólámpát, és elolvasott megint néhány oldalt a könyvből; de az a részlet sem volt éppen álomba ringató. A család, amelynek adótartozás miatt elárverezték a vagyonát, a Csepel-szigeten húzta meg magát. Az apa a Rákosi Művekben lett segédmunkás, a nagyobb fiú pedig Sztálinvárosban. A fiatalabbat fölvettk a zenei gimnáziumba (szép hangja és jó hallása volt), de a falujukból levelet kapott az iskola: kulákyerek nem méltó ilyen képzésre. A fiút azonnal kirúgták.

Fölnézett a könyvből. Az ő fiuknak sem írta alá a jelentkezési lapját az iskolaigazgató, úgy küldték el a faipari technikumba. Persze hogy nem vették föl.

Fölkelt, és kiment a konyhába, kiszáradt szápadlását egy pohár hideg vízzel igyekezett lehűteni. Tovább kavarogtak fejében a tegnapi este eseményei.

Angliai családlátogatásáról hazatért barátnője unszolásának engedve („mozdulj ki egy kicsit... meglátod, téged is érdekel”) elment vele a városi könyvtárba.

„Jártál már itt?” – kérdezte tőle a barátnője, amikor a gondozott parkon át ballagtak a felújított kastély felé. (Néhány éve olvasta a megyei újságban, hogy a városrendezési terv alapján új épületet emelnek a rendőrkapitányságnak, az elhagyott kastélyt pedig felújítják, és a városi könyvtárat helyezik el benne.)

„Igen”, mondta, „pedig még egyéves sem voltam.” Kényszeredetten mosolygott.

„Ezt nem értem! Hogy? Mit mondasz?” A barátnője megállt a lépcsőfeljáró tövében, és értetlenül nézett rá.

„Nem sokkal a keresztelóm után jól bebugyolált édesanyám, hiszen már ősz volt, október,

kocsira ültek velem, és behoztak ide, bemutatni a nagymamának. Itt tartották fogva, mert aratás után nem tudták teljesíteni a beszolgáltatást. Öregapámat akarták bezárni, de ő meglépett, és elhelyezkedett Pesten a BESZKÁRT-nál. Valakinek bűnhődnie kellett a családból.”

Barátnője tágra nyílt szemmel, szinte hitetlenkedve kérdezte: „Ott nem keresték az ávósok?”

„Úgy látszik, beérték ennyivel. Nagyanyám persze a börtön után nemsokára meghalt. Édesanyám szeretett volna kilencven után igazságot szolgáltatni neki, de nem sikerült.”

„Nem mondtál semmit erről nekem!”

„Nem beszéltünk róla soha. Erről se.”

Egykori kulákokról és leszármazottaikról szóló könyvét mutatta be a szép számú hallgatóságának egy hatvanöt-hetven év körüli, kissé testes, kopaszodó férfi, fel is olvasott néhány részletet; olyankor levette, majd visszatette a szemüvegét.

Egy idős asszonynak lánykorában rátaposott szandálos lábára a tanácsházán a csizmás ávós, mert szerinte nem akarta építeni a szocialista országot. Egy családtól a varrógépét is elvették adótartozás fejében, egy gazdának pedig az összes kukoricáját. Erre (hogy két hízóját etetni tudja) a szomszéd faluban vásárolt, de azt is elkobozták tőle.

Különösen annak az asszonynak a visszaemlékezése ragadta meg, akinek a nagyapja az I. világháború előtt két testvérével kiment Amerikába, és egy vasgyárban dolgozott. Két testvére ottmaradt, ő hazajött, és az élükre rakott dollárokból itthon cséplőgépet vett, és darálót kezdett működtetni. A háború után nemsokára ő is rákerült a kuláklistára, sanyargatták, szinte mindenéből kiforgatták, végül fölakasztotta magát.

A bemutató után ő is vásárolt egy példányt a könyvből, és beállt a sorba, hogy aláírassa. Érezte, hogy remeg a kezében a kötet. Amikor sorra került, szinte öntudatlanul kiszakadt belőle: „Nekem a dédapám volt Amerikában... ő földeket

vásárolt az ottani keresetéből... aztán...” „Akkor mondja el, mi történt aztán! Kíváncsi vagyok rá.” A férfi aprókat bólintgatott, közben megkérdezte a nevét, és beleírta ajánlását a könyvbe, majd följegyezte a telefonszámát, és mielőtt a következő olvasóhoz fordult volna, még hozzátette: „Hamarosan jelentkezem.”

A konyhapultról fölvetett egy cédulát és a golyóstollal, hogy megpróbálja megszerezni a gondolatait, amelyeket elmond majd. Eszébe jutott, amint szánon siklanak a falu felé. A lovak prűszkölnek, az egyik nyakában csilingel a csengő... mint a mesében. Öt-hat éves koráig éltek a szálláson, a végtelen határban; kiskacsák, csibék voltak a játszótársai, legkedvesebb pajtása pedig Tisza, a házőrző komondor.

Öccsével (ő már a faluban született) sírva könnyörögnek az édesapjának, látva a tanácsházán megvert és hazafelé ténfergő *bácsikat*, hogy írjon alá, csak ne bántsák! Persze ő is aláírt, mit tehetett volna?

Szülei némán állnak az udvaron, és nézik, ahogy ismeretlen férfiak kihajtják az istállóból az állatokat, és zsákokba merik a terményt, aztán elvontatják a gépeket a közösbe.

A gyors- és gépiróiskola igazgatójának feldúlt arcát látja, amint a fejére olvassa: „Szégyelld magad! Reakciós és rendszerellenes vagy!” Honnan tudta ezt egyáltalán? Bizonyára az általános iskolából kapott jellemzésből. Ha ez volt a véleménye, miért vették föl egyáltalán az iskolába? Ha pedig már ott volt, miért háborgatta és szegényítette meg? Szinte elmenekült onnan. (Azért

került abba az iskolába, mert már akkor sem volt egészséges a szeme, és egyre romlott, az orvosok pedig semmi biztatót nem mondtak. A szülei úgy gondolták, ha azt a szakmát kitanulja, akkor is lesz kenyér a kezében, ha megvakul.)

Rokoni segítséggel Pesten szerezte meg a szükséges képesítést, adminisztrátorként ott is helyezkedett el. Onnan ki akarták rúgatni *valakik*, de a főnöke megvédte, és maradhatott. A KISZ-be azonban be kellett lépnie.

Később (más jelek alapján is) az a meggyőződés alakult ki benne, hogy figyelik, nyomon követik őt. Gyakran megkérdezte magától, mert akkor már nem bízott senkiben: meddig tart ez a megtorlás?

Egy közeli falu gépállomásán dolgozott akkor, az igazgató titkárnője volt, amikor vakmerő cselekedetre szánta el magát, ami végzetes is lehetett volna. Egyszer több órára egyedül maradt, „a főnök házon kívül tartózkodik”, mondta néhányszor a telefonba, aztán egy alkalmas pillanatban kinyitotta a páncélszekrényt, és megnézte a személyi kártyáját. „*Megbízhatatlan*”, olvasta magáról.

Elbizonytalanodott: érdekel egyáltalán valakit az ő meg a szülei, nagyszülei sorsa? Érdemes bolygatni? Nem mindegy ma már? Tépelődött ezen egy ideig, nézte az ablakot verő éjszakai esőt, aztán mégis úgy gondolta: neki is el kell mondania! Annyi éven át élt lesütött szemmel, takaréklángon, küszködve, összeszorított szájjal, megjelölve...

Leírta vázlatának első mondatát.

Csernik Attila: Trianon

Legnagyobb közösségi traumánk: Trianon

A közösségi trauma legfontosabb vonása, hogy nem hirtelen csap le, hanem egy hosszabb folyamat következménye, különösebb látványos tünetek nélkül fejt ki az identitást ellehetetlenítő hatását, ezért van komoly tétje a hallgatás megtörésének, a közösség egészét megmozgató emlékezeti munkának. De mielőtt ezt részletesebben kifejtjünk, tekintsük át a trauma általános ismérveit.

A trauma kialakulása

A trauma olyan érzelmi megrázkódtatás, amellyel az egyén nem tud megbirkózni, magatehetetlenné válik, így az zavart okoz valóságérzetében és pszichológiai jólétében. A trauma nagyon kifejezett izgatottság, nyugtalanság állapota, amelyben a fenyegetettség élménye meghaladja a személyiség védekező mechanizmusát. A trauma lejátszódásának idejére a rettenetes külső erő az egyént a tehetetlenség állapotába sodorja.

Az egyén a veszélyre jól összerendezett reakcióval válaszol. Az összes biopszichológiai készlet a lehető legrövidebb idő alatt aktiválódik, a maximális készültség állapotába kerül, hogy biztosítsa a túlélést. Mint minden faj, így az ember számára is rendelkezésre áll a harcolni vagy menekülni reakció. Bármelyik reakció mellett is dönt, a stressz egy része feldolgozódik a cselekvés által, a többi pedig az átélt tapasztalatot követően.

Hatalmas fenyegetettség esetén azonban már a körülmények észlelésekor bekövetkezhet olyan állapot, amelyben ezek a reakciók nem tudják elhárítani a fenyegetettséget. A tehetetlenség megélése miatt a személyiség a testi és mentális működés „kialvásának” stratégiáját alkalmazza. A hatalmas stressz állapotából a teljes dermedtség, tetszhalál állapotába kerül. Az életfunkciók a minimumra

csökkennek, a szervezet a halálhoz hasonló állapotba jut. A leglátványosabb megnyilvánulása ennek a fázisnak a teljes motoros gátltság, bénultság, a fájdalom megéléseinek megszűnése. Mintha a testünk nem a sajátunk lenne, nem tudjuk megmozdítani, nem érzünk fájdalmat, gyakran megjelenik a „magunkon kívül”-levés érzése – úgy tekintünk a szituációra, mintha az nem is velünk, hanem valaki mással történne. Ellentmondásosnak tűnik bár, de a tetszhalál állapota még mindig képes biztosítani valamilyen esélyt a túlélésre. A célirányultság nélküli reakciók, amelyek energiát használnak, hogyha mozdulatlanra merevednek, akkor lehetővé válik, hogy a szervezet minél kisebb szenvedéssel viselje el a támadást.

A személyiség testi és érzelmi integritásában hasítás következik be. Az egyén érzelmileg izgalmi, félelemmel elárasztott állapotban van, de a legfájdalmasabb ingerre sem reagál. Néha a láthatatlanság érzése jelenik meg, az a benyomása, hogy az aktuális veszély valaki mással történik – ami egyfajta mentális menekülést jelent. Ennek a menekülésnek az ára, hogy az egyes pszichés funkciók, folyamatok közti folyamatosság és összerendezettség elveszik, egyes területek egymástól elszakadva, összefüggéstelenül működnek – ennek következményeként jelenik meg a lelki trauma megélése. A traumatizált egyén nagyon erős érzelmeket él át, anélkül, hogy visszaemlékezne a traumás eseményre, vagy éppenséggel nagyon is részletesen emlékszik vissza, de minden érzélem nélkül.

A trauma megélése szétrombolja a biztonságérzetet, az addig kialakult, megfelelő kompetenciaérzéssel rendelkező énképet. Aláássa az önbizalmat, ezen keresztül a más emberek, illetve a közösség iránti bizalmat. A kapcsolatok súlyos sérülései az egyén létezésbe vetett hitét rombolják szét, ami a traumamegélés elsődleges következménye, és ez a későbbiek-

ben is folytatódik egy minden szintre kiterjedő elidegenedés formájában.

Annak a valószínűségét, hogy traumát élünk át, nagyon sok társadalmi-kulturális tényező befolyásolja. Természeti katasztrófák gyakrabban fordulnak elő egyes földrajzi területeken. Az erőszak következményeként megjelenő traumák kultúráról kultúrára változnak, a társadalmi értékrendszertől függően. Történekek, amelyeket egyik kultúrában traumaként élnek meg, másokban nem számítanak annak.

Traumatizálódáshoz vezet minden olyan élettörténet, amelybe érzelmileg nagymértékben bevonódtunk. Érzelmi krízisek, amelyek a veszítés, a megvonás, a szeparáció elemeit tartalmazzák, pl. válás, haláleset. Az egzisztenciális bizonyosság megszűnése munkahely elvesztésekor, nagy anyagi veszteségek, a biztonságot jelentő lakóhely elvesztése törvényszerűen traumatizálódáshoz vezetnek. Mint ahogyan az életet veszélyeztető betegségek átélése, erőszakos cselekmények, bántalmazás, szóbeli vagy fizikai erőszak, a szeretett személy bántalmazásánál, kínzásánál való jelenlét, szexuális bántalmazás, terrornak való kiszolgáltatottság az önvédelem teljes hiányában; a családon belüli erőszak, gyermekkel szembeni szülői bántalmazás, elhanyagolás is. Súlyos, akár életre szólóan tartó traumatizációt hoznak magukkal a háborúk, a történelmi traumák, amelyek nemzeti traumaként súlyos csapásokat mérnek egy országra (pl. a trianoni békediktátum). Váratlan természeti katasztrófák, földrengés, tűzvész esetén, világjárványok kitörésekor, akár közvetlen résztvevőként vagyunk jelen, akár csak szemtanúként, nem kerülhetjük el a pszichés traumatizálódást.

Egy erőszakos, traumatikus esemény hatására a világ kiszámíthatatlanná, veszélyessé, ijesztővé válik. A sérülések és balesetek traumatikus nyomot hagynak a sérülteken és hozzátartozóikon, de azokat is érintik, akik segítőként, önkéntesként vagy csak egyszerű szemtanúként vannak jelen. A traumatikus élményekkel nehéz megküzdeni, s míg egyesek maguktól felépülnek az őket ért sokkból, mások számára annak utóhatásai sokkal fájdal-

masabbak, és személyiségük mindenképpen megváltozik a történet hatására. Egyeseken azonnal észrevehető a trauma hatása, mások erősen tartják magukat, próbálják elfojtani az őket ért szörnyűségeket.

Trauma egyéni szinten

A traumára megjelenő közvetlen reakció a nagyon erős félelem, ritkán a személyiség szétesésére utaló jelek, az izgatottság, a nyugtalanság jellemző. A sérült egyén intenzív félelmek közepette újra és újra átéli a súlyos traumát. Az újra átélt erős félelmek kivétel nélkül a tehetetlenségérzés és az önkontroll elvesztésének következményei. Az illető állandó fokozott feszültségben, lebegő félelemben él, folyamatosan attól rettegetve, hogy valami rossz fog vele történni. Fokozott éberségi állapotukban a hirtelen megjelenő külső (legtöbbször) hangingerekre összerendeznek, folyamatosan azt vizsgálják, mennyire biztonságos az a hely, ahol tartózkodnak, hogyan lehet azt leghamarabb elhagyni, ha szükség mutatkozik rá, vagy éppenséggel az utcán járva gyakran megfordulnak, hogy meggyőződjenek róla, nem követi-e őket valaki. Koncentrációs képességük szelektív: jól tudnak koncentrálni minderre, ami a veszély lehetőségét hordozza magában, de egyéb tevékenységekben koncentrációjuk jelentősen csökken.

A gyakori, legtöbbször jelentéktelen vagy látható ok nélküli ingerlékenység, dühkitörések nemcsak a félelem és a fokozott szorongás következményei, hanem azzal is kapcsolatosak, hogy az illető úgy érzi, igazságtalanság történt vele, hogy mások nem értik meg és elutasítják, hogy joguk van a viharos reakciókra, mert mások nem éltek át olyan kínokat, mint ők. Mindez nagymértékben hozzájárul családi, baráti kapcsolataik megromlásához, és a további izolálódásukhoz, ami persze tovább rontja annak az esélyét, hogy mások együttérzése eljusson hozzájuk.

Nagyon kínzó érzés az állandóan jelen levő bűntudat. A traumát átélt emberben legtöbbször időtlen időig jelen van ez az érzés, mert a barátai, harcostársai életüket veszítették, és

ő úgy érzi, hogy nem tett meg mindent annak érdekében, hogy megelőzze a bajt, hogy megmentse őket.

Az érzelmi életre az elszegényedés, az el-sivárosodás válik jellemzővé, és ez alapvetően meghatározza a zavarban szenvedők mindennapi életét. Nem tudják érzelmeiket kifejezni, nem tudnak örülni, semmi sem vidítja fel őket, de szomorúságot sem éreznek, a minden mindegy állapotában élnek. Mintha csak a félelem és a harag maradt volna meg számukra az érzelmekből, azok, amelyek szorosan összefüggenek az elszennvedett traumával, és mindazzal, ami az átélt szörnyűségekre emlékezteti őket. Mivel a trauma az egyén számára veszélyt jelent, gyakran látni, hogy érzelmi megnyilvánulásai csak a veszélyre való reagálásban fejeződnek ki. Más élmények befogadására teljesen képtelenné válik. Gyakran megváltozottan élik meg magukat. Olyannak, aki mindenkitől eltávolodott, és senki közeli sincs már számukra. Ez az elidegenedettségérzés büntudatot kelt bennük, mert legközelebbiük iránt sem képesek közelséget érezni.

Az illető nem tud visszaemlékezni egyes, a traumával kapcsolatos fontos részletekre. Ez a hasítás védekező mechanizmusának a következménye: így válik lehetővé, hogy az egyén elkerülje az újabb szembesülést az elszennvedett traumával. Időnként feltűnő, hogy milyen élénken képes felidézni egyes részleteket a mindennapi életből, míg más részletekre egyáltalán nem tud visszaemlékezni. Ez akkor válik érthetővé, ha megismerjük a trauma természetét, amely a túlélési mechanizmusokat aktivizálja. Az egyén arra kényszerül koncentrálni, ami a túléléséhez kulcsfontosságú, ezért az jól bevésődik, míg a trauma többi részletét elhanyagolja. Ezért azokra később nem is tud emlékezni.

Kezdetben a személy fenyegetettséget és szorongást él át, melynek feloldására megpróbálja a korábbi problémamegoldó eszközeit mozgósítani. Akár már ebben a szakaszban is eljuthat a megoldásig, de amennyiben ez nem sikerül, akkor a továbbiakban az úgynevezett hibakeresési próbafolyamat következik, ami a személy részéről aktív erőfeszítést igényel. Ilyenkor a feszültség egyre tovább nő, és a

viselkedés összerendezettség folyamatosan csökken. Amennyiben ebben a szakaszban sem sikerül megoldást találni a problémára, akkor a viselkedés egyfajta kapkodásszerű állapotba fordul át, és a személy mindent kipróbál, amit csak lehetséges, a helyzet megoldása érdekében. A folyamat sikertelensége esetén végül a személyiség alkalmazkodóképessége végképp felborul: kimerülnek a pszichés és sokszor a fizikai energiataralékok is, és bekövetkezik az összeomlás, amely testet ölthet romboló magatartásmintákban, illetve olyan regresszív folyamatban, amely testi betegséghez vezet.

Traumatizáció során az elviselhetetlen lelki fájdalom miatt a dezintegráció állandóvá válhat, továbbá az agy kognitív működése is megváltozhat: az emlékek, a narratíva széteshet. Mindez annak érdekében történik, hogy távol tartsa az ént a sokkoló esemény emlékétől. Azonban ilyenkor az idő- és térbeli dimenziók is megváltozhatnak, aminek hatására a személy elveszettséget élhet át. Az öndestruktív magatartás megjelenésének veszélye – mint a feszültségcsökkentés megszüntetésének egyik lehetséges útja – ebben az esetben fokozottan felerősödik. A trauma és a trauma állapota tehát egyszerre olyan sokkhatásként éri a személyt, amellyel nem tud megbirkózni, és amely azonnal destruktív hatást fejt ki.

A trauma megélésben fontos komponens az idő. A trauma mindig a múltban gyökerezik, és azáltal gyakorol hatást a jövőre. Gyakran épp azért nem érzékelhető közvetlenül, mert lehet egy vagy több olyan múltbeli történés, amely nem fogalmazódott meg, azonban bizonyos helyzetekben feléledhet, és utólag gyakorolhat nyomást ránk. Ha az egyén nem tudott megküzdeni az adott traumával, az a személyiségében egy időzített bombaként van jelen.

Az egyéni traumával való megküzdés alapvető eleme a biztonságérzet megteremtése, mert ez teszi lehetővé, hogy a zavarban szenvedő fel tudja tárni az átélt traumával kapcsolatos érzéseit, majd elkezdje azokat integrálni saját belső realitásába – elindulva így azon az úton, amelyen újra felépítheti elveszített világát, múltját. Ha sikerül megszüntetni a tegnap és a ma közötti szakadékot, megszületik

a holnap-kép is, amely lehet, hogy nem lesz teljesen hegmentes, de élhető minőséget ad a mindennapoknak.

A közösségi trauma

Ami egyéni szinten történik, az történik a közösség szintjén is. Minden traumatikus esemény következménye a lélek súlyos sérülése: az emberi világ megszokott, lélekbe vésődött gondoskodó sémáit megsemmisítő, a természetes védekező reflexeket felfüggesztő erőszakos esemény szétzúzza az én önmagáról és a világról kialakított képét, alapjaiban rendíti meg az egyén közösségi és tájékozódási kötődéseit. A háborús vagy történelmi események, mint például Trianon, tehát nemcsak személyes veszteségeket okoznak, nemcsak a nemzetállami önállóság létét kérdőjelezi meg, de ellehetetlenítik a közösséget összetartó kötelek alapjait is, ami egyéni identitásában is fenyeget minden átélőt.

A közösségi trauma jellegzetessége, hogy az általa kiváltott érzelmi reakciókhoz nem szükséges a személyes átélés, évtizedekkel, évszázadokkal később is képes hatást gyakorolni a közösség tagjaira, ha időközben a közösségnek nem sikerült feldolgoznia azt.

A közösségi trauma a nemzeti identitás-tudatot rombolja szét. Megszűnik az a közösség, amely korábban lehetőséget adott a társas intimitás megélésére, és közös cselekvésre készítetett. Olyan csapás, mely a közösségi élet alapszerkezetét érinti, az embereket összekötő köteleket károsítja, gyengíti az összetartozás-tudat élményét. Folyamatosan tudatosul, hogy a közösség mint a támogatás hatékony formája és az egyéni identitás fontos része megszűnt létezni. És ha a közösségi keretek többé-kevésbé felszámolódtak, akkor az emberek úgy látják, hogy képtelenek energiát fektetni a közösség újraélesztésébe. Úgy érzik, hogy hitük, kitartásuk, ragaszkodásuk, érzéseik kiüresedtek.

A hiányt, mely minden történelmi trauma evidens velejárója, veszteséggé kell változtatni ahhoz, hogy fel lehessen dolgozni. Erre

szinte kizárólag a gyászmunka alkalmas, mert az irracionális félelmek, amelyek megszállják az egyént vagy a közösséget, akkor tudatosulnak ténylegesen, és akkor szüntethetők meg, ha megnevezzük őket. A veszteség megnevezése a gyászmunka első lépése, a megtörténetet térben és időben, lépésről lépésre eltávolítja a jelentől. Az elmesélhető veszteségek színhelye a történelmi múlt, az átbeszéltek pedig hozzásegítenek azoknak a lehetőségeknek a körvonalazódásához, amelyek újrendeződni és alakulni tudnak a jelenben vagy a jövőben.

A közösségi veszteségek átbeszélése hosszasan tartó, fájdalmas folyamat. A trianoni békediktátum okozta kollektív veszteségben az igazságtalanság megélése a specifikus trauma. Az igazságtalanság megélése büntudatot, szégyenérzetet gerjeszt, kisebbségi érzést, a megbélyegezettség érzését a kollektív tudatban. Mindezek mellett a többi nemzettel való mindennapi együttélésben a bűnbakként való önfogadás és öngazolás is tartós nemzeti identitás-zavart eredményez. Az identitás-zavar fenntartásához pedig alapvetően hozzájárul a feldolgozatlan trauma generációról generációra való továbbadása.

A veszteségek számbavétele, a gyászmunka megnyitja a lehetőséget az újrakezdéshez, és ez a gyászmunka a kibeszélés lehet. Verbalizálni kell a mélyen elfekvő érzéseket. Ám ez a megszólalás nem könnyű feladat, jól mutatja ezt a személyként elszenvedett traumatikus sérülés másik fontos következménye: a hallgatás. Az erőszakos események áldozatairól való hallgatás több okból kifolyólag jelenik meg. Egyfelől a lélek ösztönös védekezési reflexe az elfojtás, a soha meg nem történt tudatállapotának igénye, másfelől a közösségi-társadalmi nyomás, mely mind a személyes, mind a közösségi trauma esetében az elfordulásban és a továbblépésben érdekelt, tehát a hallgatást preferálja, a fenyegető irracionális erőktől való félelem miatt.

A hallgatás megtörésének, a közösség egészét megmozgató emlékezeti munkának komoly tétje van: a közösségi traumának ugyanis a legfontosabb vonása, hogy nem hirtelen csap le, hanem egy hosszabb folyamat

következményeként különösebb látványos tünetek nélkül fejt ki az identitást ellehetetlenítő hatását.

A traumafeldolgozás folyamatának három fázisa ismert. Az első az aktív, érzelmileg fel-fokozott állapot, amely az élmények és érzelmek megosztásáról szól. A második fázis egy csendesebb időszak, amelyben elsősorban belső munka történik. A harmadikban pedig az érzelmek lecsillapodása, alkalmazkodás a kialakult helyzethez, a trauma és a fájdalom elengedése játszódik le.

A múltban történt események meghatározzák a jelent, továbbá a közösség, a nemzet szintjén is hatással vannak a kollektív identitás alakulására. Az, ahogy a történelmi események a közösség számára értelmet nyerne, ahogy a hétköznapi elbeszélésekben megjelennek, ahogy továbbadónak generációról generációra, azaz megjelennek a kollektív emlékezetben, részévé válnak a nemzeti identitásnak, formálva az egész társadalmat és annak tagjait. Azt tapasztalni, hogy a trianoni trauma még mindig aktívan működik, megfigyelhető az erős érzelmi involváltság, a veszteség tagadása, a közösségi trauma mérsékelt feldolgozása. A kollektív emlékezet alakításában alapvető szerepe van az oktatás szellemiségének, a történelemoktatásnak mind az anyaországban, mind a leválasztott területeken. A valós történelmi tények nemzedékről nemzedékre való továbbadása eredményezheti a történelmi igazságtalanságérzés feldolgozását. Megszüntetve ezáltal a kollektív büntudatot, a szégyenérzetet, a megbélyegzés és a kisebbrendűségi érzés transzgenerációs romboló hatását.

A traumatizáltság negatív hatással van a közösség identitásának szerveződésére, és a feldolgozás gátlása egyfajta áldozatszerep kialakítását idézi elő. Az áldozatszerep pedig életben tarthatja az érzelmi traumát a kollektív emlékezetben, amely továbbadódik a későbbi generációkra. A trianoni békediktátum feldolgozása azért különösen bonyolult és nehéz, mert a határon túli nemzetrészek helyzete, a nemzeti identitás megőrzéséért tett küzdelmek folyamatosan a jelenben tartják a múlt negatív történéseit, és automatikusan emlékeztetnek rá. A szétzilálódott közösségi identitás újrendezésének, a sikeres közösségi gyász-munka keresztülvitelének elengedhetetlen feltétele a történelmi múlt kollektív átbeszélése, amely az emlékezetmunkában ölthet formát.

A trauma feldolgozása nem egyszerű, ahogy az áldozatszerepből való kilépés sem, az elgyászoláshoz nem kis időre van szükség. A traumoldó folyamatban meghatározó szerepe van, hogy a magyar Országgyűlés 2010-ben törvénybe iktatta: a Trianonra való emlékezést, június 4-ét a nemzeti összetartozás napjává nyilvánítja: „a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme”.

A nemzeti trauma feldolgozása aktív megmunkálást igényel a közösség részéről: felelősségvállalást, a tényekkel való szembenézést, gyász-munkát és a fájdalom elengedését.

2020. április

László Dániel: Mindig van remény

A Magyar Szent Korona Országainak felbomlása – 1920. június 4.

Előszó

Mint ismeretes, az 1920. június 4-én aláírt trianoni békeszerződés a történelmi Magyarország területének kétharmadát (67%) elcsatolta, valamint közel 3,2 millió magyart, azaz a történelmi Magyarország magyar lakosságának 30,2%-át határainkon kívül rekesztette.¹ A „békeszerződés” kegyetlensége a magyarság körében közismert, azonban érdemes vázlatosan áttekinteni a területi-közigazgatási változásokat.

A trianoni békeszerződés aláírásáig (1920. június 4.) – Edelenyi-Szabó Dénes (1881–1931) statisztikusnak, a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár igazgatójának tanulmányát alapul véve² – a Magyar Szent Korona Országainak területe 325 411 km² volt.

A Magyar Szent Korona Országait három rész alkotta. Területileg a legnagyobb kiterjedésű alkotóelem a Magyar Királyság, amelynek területe 282 849 km² volt. A Magyar Királyság – közigazgatásilag – 63 vármegyét és 26 törvényhatósági jogú várost ölelt fel.

A második „közjogi alkotóelem” a Magyar Királysághoz mint „corpus separatum”³ kapcsolódó „Fiume város és kerülete” volt. Ezt a 21 km² kiterjedésű, speciális jogállású közigazgatási

egységet szokták sokan – tévesen – a 64. magyar vármegyének tekinteni.

A harmadik alkotórész a Magyar Szent Korona Országainak sorában a „társország”, Horvát-Szlavónország volt. Területén – amely 42 541 km²-t tett ki – nyolc vármegye és négy törvényhatósági jogú város helyezkedett el.

Közismert, hogy a Magyar Királyság 282 849 km²-nyi területéből mindössze 92 833 km² – kevesebb, mint az ország területének egyharmada (32,8%) – maradt meg.⁴

A trianoni békeszerződés kegyetlenségét mutatja, hogy mindössze tíz vármegye teljes területét hagyta meg az anyaországnak. Ezek a törvényhatóságok jórészt a Dunántúlon helyezkedtek el, úgymint Fejér, Somogy, Tolna és Veszprém vármegyék. A történelmi Magyarország legnagyobb vármegyéje, a Duna–Tisza közt uraló Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye is egészében az anyaország része maradhatott. Az Alföldön Békés, Hajdú és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéknek ugyanez az osztályrész jutott. Az Alföldtől nagyobbbrészt északabbra elterülő Borsod és Heves vármegyék teljes területe szintén Magyarország része maradhatott.⁵

A tragikus következményeket mutatja, hogy 28 történelmi vármegye – Alsó-Fehér, Árva, Bars,

¹ ROMSICS IGNÁC: *A trianoni békeszerződés*. Osiris Zsebkönyvtár, Osiris Kiadó. Budapest, 2001. 229–230. pp.; *85 éve írták alá a trianoni békeszerződést*. 2005. június 3. A Múlt-kor Történelmi Magazin elektronikus oldala: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=9982> (Letöltés ideje: 2020. április 21.)

² EDELENYI-SZABÓ DÉNES: *Magyarország közjogi alkotórészeinek és törvényhatóságainak területváltozásai*. In: Dobrovits Sándor (szerk.): *Statisztikai Szemle*. VI. évfolyam. 6. szám. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1928. 659. p.

³ Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) 1779. április 23-án kelt rendeletében az Adriai-tenger partján fekvő Fiume városát „külön testként”, „[...] mint corpus separatumot» a kereskedelem és az ipar fölvirágoztatás érdekében Fiumét saját akaratából» Magyarországhoz csatolta”. DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. III. kötet (Éhi–Gar). Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1997. 685. p.; Vö. TARJÁN M. TAMÁS: *1779. április 23. | Mária Terézia Magyarországhoz csatolja Fiumét*. Rubiconline. A Rubicon Történelmi Magazin elektronikus oldala: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1779_aprilis_23_maria_terezia_magyarorszaghoz_csatolja_fiumet (Letöltés ideje: 2020. április 21.)

⁴ Megjegyzés: Az 1923. évi országterület már 93 073 km² lett. ZEIDLER MIKLÓS: *A revíziós gondolat*. Osiris Zsebkönyvtár. Osiris Kiadó. Budapest, 2001. 45. p.

⁵ EDELENYI-SZABÓ 1928. 658–659. pp.

Beszterce-Naszód, Brassó, Csík, Fogaras, Háromszék, Hunyad, Kis-Küküllő, Kolozs, Krassó-Szörény, Liptó, Máramaros, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Nyitra, Sáros, Szeben, Szepes, Szilágy, Szolnok-Doboka, Temes, Torda-Aranyos, Trencsén, Turóc, Udvarhely és Zólyom – területét teljesen elszakították az anyaországtól.⁶

A „maradék” 25 történelmi vármegyéből – Abaúj-Torna, Arad, Bács-Bodrog, Baranya, Bereg, Bihar, Csanád, Csongrád, Esztergom, Gömör és Kishont, Győr, Hont, Komárom, Moson, Nógrád, Pozsony, Sopron, Szabolcs, Szatmár, Torontál, Ugocsa, Ung, Vas, Zala és Zemplén – kisebb-nagyobb területek maradtak hazánk részei.⁷

A megcsonkított vármegyék területét tekintve különösen kedvezőtlen helyzet állt elő négy törvényhatóság esetében, amelyek nem két, hanem három ország részei lettek. Ezek a közigazgatási egységek a történelmi Vas, Szatmár, Torontál és Ugocsa vármegyék voltak.⁸

A teljesség igényével jegyezzük meg, hogy a három részre szakított egykori magyarországi vármegyék száma idővel gyarapodott. A sorhoz „csatlakoztak” még a történelmi Moson, Ung, Zemplén, valamint Zala vármegyék egykori területei is. Az előbbi folyamatot a „történelmi sorsfordulók” segítették elő. Magyarország – a második világháború után – az 1947. évi párizsi békeszerződés értelmében elveszítette – Csehszlovákia javára – az ún. „pozsonyi hídfő” három települését, amelyek egykoron Moson vármegye részei voltak.⁹ Viszont megmenekült az elcsato-

lástól az – ugyancsak az ún. „pozsonyi hídfőhöz” tartozó – egykor inkább német ajkú Rajka, valamint a horvát többségű Bezenye.

Kárpátalja területe – amelyhez részben az egykori Ung és Zemplén vármegyék bizonyos területei is tartoztak – Csehszlovákiától idővel átkerült a Szovjetunióhoz (1945), majd Ukrajna (1991) területét gyarapította. Zala vármegye vonatkozásában pedig Jugoszlávia felbomlását kell megemlítenünk, mivel 1991-ben a Csáktornya (Čakovec) központú Muraköz Horvátország, ugyanakkor Lendva (Lendava) és környéke Szlovénia része lett.

Nem szabad elfeledkeznünk – a magyar vármegyékkel azonos jogállású – törvényhatósági jogú városainkról sem. A 26 törvényhatósági jogú város közül mindössze 11 település – Baja, Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc, Pécs, Sopron, Szeged, Székesfehérvár és a székesfőváros, Budapest – maradt az anyaországnál. Az előbbi felsoroláshoz hozzátartozik, hogy Komárom vármegye egykori központjának, Komárom törvényhatósági jogú városnak csak egy töredéke maradt Magyarországon. A történelmi belváros és a vár Csehszlovákia része lett, ugyanakkor az 1848/1849-es forradalom és szabadságharc időszakából ismert komáromi erődrendszer három legjelentősebb alkotórésze – a Monostori erőd, a Csillag erőd, valamint az Igmándi erőd – Magyarországnál maradhatott. Érdemes kiemelni azt is, hogy Szabadka törvényhatósági jogú város külterületéből 81 km² – a mai Tompa, Kelebia és Csikéria környéke – az anyaországnál maradt.¹⁰

⁶ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658–659. pp.

⁷ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658–659. pp.

⁸ Vas vármegye 5474 km²-nyi területéből 1583 km² jutott Ausztriának, 611 km² a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került. Szatmár vármegye 6104 km²-nyi területéből mindössze 1731 km² maradt az anyaországnál, a többi részt Románia kapta, azonban a határkorrekció miatt – a jóformán színmagyar lakosságú – Nagypalád (ukránul Велика Паладь [Velika Palagy/Velyka Palad']) Csehszlovákiához került. Torontál vármegye 9903 km²-nyi területéből mindössze 258 km² maradt az anyaországnál, 9645 km² a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság és a Román Királyság „prédája” lett. EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658–659. pp.; *Egy darabka föld Szatmár megyéből*. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elektronikus oldala: <http://www.karpatalja.com.ua/kmksz/hir273.html> (Letöltés ideje: 2020. április 21.)

⁹ A többnyire horvát ajkú Dunacsún (Čunovo) és Horvátjárfalu (Jarovce), valamint a jobbára németek által lakott Oroszvár (Rusovce) a bejelentett csehszlovák igény miatt Csehszlovákiához került. A terület átadását Pozsony (Bratislava) dinamikus – gazdasági, demográfiai – fejlődésére, valamint katonai szempontokra alapozták a „csehszlovákok”. A három, egykoron önálló település napjainkban Szlovákia fővárosának egy-egy kerületét képezi. GYÉMÁNT RICHÁRD: *A határon túli magyarság fogalma, keletkezése*. In: Szakács Ildikó Réka (szerk.): *Nemzetpolitikai ismeretek. Nemzetközi és Regionális Tanulmányok 13.* SZTE ÁJTK NRTI. Szeged, 2017. 72. p.; Vö. HOLLÓSI GÁBOR: *Az „emberi és polgári jogok” értelmezése a pozsonyi hídfő kiszélesítése kapcsán*. In: Koltay András (főszerk.): *Iustum Aequum Salutare. Jogtudományi folyóirat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Állam- és Jogtudományi Kar. XII. évfolyam. 3. szám. Budapest, 2016. 141–156. pp.*

¹⁰ „A számunkra oly keserves békekonzferencia területi bizottsága először 1919. január 19-én hallgatta meg Szerbia (és Románia) küldöttségét. A magyarokat nem. A szerbek felbátorodva (elszertelenedve?) itt már a demarkációs vonaltól délre fekvő teljes területet kérték (Baranyában Villányt, Siklóst, Harkányt is). Az amerikai és brit delegátus ezt túlzásnak tartotta, a franciák viszont

A következőkben a történelmi Magyarországot érintő közigazgatási-területi változásokat tekintjük át röviden, a korabeli, hivatalos magyar statisztika szemszögéből, amely talán sokak számára érdekes – nem utolsósorban a hagyományostól elérő, talán „újszerű” – megközelítés lehet.

I. A Duna jobb partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

A Duna jobb partján lévő országrész tizenegy vármegyét, továbbá öt törvényhatósági jogú várost ölelt fel. Területe 44 553 km² volt, ebből 36 195 km² (81,2%) maradt Magyarország része. A trianoni békeszerződés – amint arra már utaltunk – nem érintette Fejér, Somogy, Tolna és Veszprém vármegyék, valamint Pécs, Székesfehérvár, Győr és – az 1921. évi soproni népszavazás eredményének köszönhetően – Sopron törvényhatósági jogú városok területét.¹¹

A hét járást és azokon belül 358 települést tömörítő Baranya vármegye elvesztette területének közel negyedét (22,4%). A vármegye déli része (1143 km²) – a Baranya-háromszög, más néven Drávaköz vagy Drávaszög – az új államalakulat, a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság kezére jutott. Az 1910. évi magyar népszámlálás szerint az elcsatolt területen a magyarság – 20 134 fővel – relatív többséget (39,6%) képezett.¹² Az elcsatolt 34 település közül 25 a Baranyavári, hat a Mohácsi, három falu a Siklósi járás települése volt.¹³

A három járást, azokon belül 85 községet számláló Győr vármegyétől a színmagyar Csillizközben – a Csallóköznek a történelmi Győr vármegyéhez tartozó részében¹⁴ – található hét falut csatolták a szintén új államalakulatként létrejött Csehszlovákiához.¹⁵ Az elcsatolt 83 km²-en az 1910. évi magyar népszámlálás szerint 4895 fő élt, akik közül 4890 fő (99,9%) magyar anyanyelvű személy volt.¹⁶ A hét helység a 39 települést számláló Tószigetcsillizközi járás része volt.

A négy járást, illetve azokon belül 91 községet felölelő Komárom vármegye területéből 1364 km²-t (48,7%) veszített el. A Duna folyam bal oldalán fekvő Csallóközi járás (24 helység) és az Udvardi járás (24 település) került az országhatárainkon túlra. Az előbbi járás jelenlévő népességéből 36 192 fő (99,7%), az utóbbi esetében 42 187 fő (92,8%) volt magyar anyanyelvű. Érdekesként közöljük, hogy az elcsatolt 48 település közül csak kettő, az Udvardi járáshoz tartozó Komáromcsehi (Čechy) és Komáromszemere (Semerovo) volt többségében szlovák anyanyelvűek által lakott falu.¹⁷

Neves írónk, Jókai Mór (1825–1904) szülővárosa, az egykoron kereskedelméről, valamint az erődjeiről és váráról híres Komárom (Komarno) törvényhatósági jogú várost a trianoni békeszerződés kettévágta, nagyobbik része (28 km²) Csehszlovákiához került. Kisebbik része, mindössze 4 km² az anyaország része maradt.¹⁸ Komárom törvényhatósági jogú város jelenlévő népessége (1910) 22 337 fő volt, ebből 19 924 fő (89,2%) volt magyar, 1248 fő (5,6%) német, 768

nem. Végül a Dunától nyugatra az angol–amerikai, keletre – kisebb módosítással – a franciák által támogatott javaslat győzött. Ez a »kisebb módosítás« 23 észak-bácskai település (köztük Tompapuszta, Felső-Csikéria tanyaközpontok és Kelebia hegyközség) Magyarországon maradását (is) jelentette. [...] 1921. augusztus 20-án megindultak a magyar csapatok és úgy mond »felszabadították« a visszalélt 23 települést. Kis siker a szörnyű nagy, országos kudarcban! (Észak-Bácskában még a harmincas években is a felszabadulás napjaként ünnepelték augusztus huszadikát.)» MISKOLCZI MIKLÓS: Trianoni ikrek. Három pötty a déli országhatáron: Tompa, Kelebia, Csikéria. In: Fűzi László (főszerk.): Forrás. Szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirat. Kecskemét Megyei Jogú Város és a Katona József Társaság folyóirata. 39. évfolyam. 6. szám. Kiadja a Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek Nonprofit Kft. Kecskemét, 2007. 76–77. pp.

¹¹ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658. p.

¹² CZIBULKA ZOLTÁN: *A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941)*. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1999. 26. p.

¹³ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Magyarok – államhatárainkon túl*. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2009. 219. p.

¹⁴ ORTUTAY GYULA (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon. Első kötet. A–E*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1977. 513. p.

¹⁵ A Csillizköz települései: Balony (Baloň), Csilliznyárad (Nárad), Csillizpatas (Pataš), Csillizradvány (Čiližská Radvaň), Kulcsod (Ključovec), Medve (Medvedov) és Szap (Sap) községek. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai*. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1912. 18, 20. pp. (A továbbiakban: *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. 1912.)

¹⁶ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. 1912. 18–21. pp.

¹⁷ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. 1912. 20–25. pp.

¹⁸ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658. p.

fő (3,4%) szlovák és 397 fő (1,8%) egyéb anyanyelvű személy.¹⁹

Az egyedüli – többségében német anyanyelvűek által lakott vármegyénk – a három járásnak, illetve 57 községnek otthont adó Moson vármegye területéből 1087 km² (57,7%) került Ausztriához. A Magyaróvári járás két helységet, a Rajkai járás hét falut veszített el, ugyanakkor a Nezsideri járás teljes egészében Ausztriához került. Az összesen elcsatolt 28 település közül három volt horvát, valamint egy jobbra magyar anyanyelvűek által lakott település. A többi 24 helység német ajkú falunak számított. Igaz, néhány közülük jelentősebb számú horvát közösségnek – az ún. gradistyei horvátoknak – is otthont adott.²⁰

Az elcsatolt, magyar többségű falu, az Alsó-Ausztriával határos vasúti határállomás – a Jaroslav Hašek Švejk, egy derék katona kalandjai a világháborúban című művéből ismert –, Királyhida (Bruckneudorf) volt, amely ma Bruck an der Leitha település része.²¹

A hét járást, illetve 230 községet, továbbá két rendezett tanácsú várost – Kismarton (Eisensadt) és Ruszt (Rust) – számláló Sopron vármegye területéből 1341 km²-t (42,9%) veszített el. A három magyar többségű járás – Csepregi járás (48 település), Csornai járás (31 település) és Kapuvári járás (33 település) – az anyaországnál maradhatott. Ellenben a – jobbra német ajkúak, illetve kisebb részben horvátok és magyarok által lakott – Felsőpulyai (36 település), a Kismartoni (26 település) és a Nagymartoni járások (19 település) teljes egészében Ausztriához kerültek. A Soproni járás 37 települése közül 16 település maradt Magyarország része. Az összes veszteség 102 település, amely közül csak a Felsőpulyai járás központja, Felsőpulya (Oberpullendorf) és a vele szorosan egybeépült Középpulya (Mittelpullendorf) volt magyar többségű helység.

A veszteségek listáját növelte a két, túlnyomórészt német ajkú, rendezett tanácsú város, Kismarton és – az egykor boráról híres – Ruszt elvesztése is.²²

Fontos kiemelni egy örömteli mementót is. Az 1910. évi népszámlálás szerint német anyanyelvű többségű (51%)²³ Sopron (Ödenburg) törvényhatósági jogú város nyolc, környékbeli településsel – az 1921. december 14. és 16. között megtartott népszavazás értelmében – Magyarország része maradhatott.²⁴ A népszavazás alkalmával való helytállás okán nyerte el Sopron a „Civitas Fidelissima”, azaz a „leghűségesebb város” címet. Ennek emlékére – 2001-től, a vonatkozó kormányrendelet értelmében – Magyarországon december 14-én a „hűség napjára” emlékeznek.²⁵

A nyolc járást, illetve 612 községet, valamint két rendezett tanácsú várost – Köszeget és a vármegye székhelyét, Szombathelyet – számláló Vas vármegyét három részre szakították. Kisebbik része (611 km²) a Muraszombati járás 111 községe és további 11 település a Szentgotthárdi járástól a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. Ezek közül nyolc falu volt magyar többségű, a többi jórészt vendek (szlovénok) által lakott helységnek számított.

A szomszédos Ausztria 1583 km²-t szerzett Vas vármegye területéből. A Felsőőri járás (60 település) egészében, a Németújvári járás (50 település) – Nemesmedves kivételével – nyugati szomszédunkhoz került. A Körmenyi járástól öt, a Kőszegi járástól 36, továbbá a Szentgotthárdi járástól 33, valamint a Szombathelyi járástól 11 település, tehát összesen 195 helység lett Ausztria része. Az osztrák területhez csatolt 195 község közül a jobbra református és római katolikus vallást követő Felsőőr (Oberwart), továbbá a zömében római katolikusok lakta Alsóőr (Unterwart),

¹⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 24–25. pp.

²⁰ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 24–27. pp.

²¹ Vö. HAŠEK, JAROSLAV: *Švejk, egy derék katona kalandjai a világháborúban*. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1953. 353–448. pp.

²² EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 15., 658., 678–679. pp.

²³ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 46–47. pp.

²⁴ Az érintett nyolc település közül hat (Ágfalva, Balf, Fertőboz, Fertőrákos, Harka és Sopronbánfalva) volt jobbra német, egy (Kópháza) horvát és egy – a Széchenyi család után elhíresült Nagycenk – magyar anyanyelvűek által lakott falunak számított. A nyolc falu közül csak Fertőboz, Kópháza és Nagycenk szavazott Magyarország mellett. Így lett Sopron a leghűségesebb város. 2015. december 14. A Múlt-kor Történelmi Magazin elektronikus oldala: <http://mult-kor.hu/igy-lett-sopron-a-leghusegesebb-varos-20151214> (Letöltés ideje: 2020. április 17.)

²⁵ *Jeles napok*. Az Országos Széchenyi Könyvtár elektronikus oldala:

http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/a_huseg_napja_magyarorszagon (Letöltés ideje: 2017. április 17.)

valamint a főképp ágostai hitvallású evangélikus közösség által lakott Őrsziget (Siget in der Wart) volt magyar többségű helység.²⁶ Magyarországnál maradt a vármegye területéből 3280 km² (59,9%), amely 295 községet takart, valamint a két rendezett tanácsú várost, Köszeget és a vármegyeszékhelyet, Szombathely városát.²⁷

Vas vármegye mellett az ún. „aprófalvak” térségeként ismert, 13 járást, illetve 557 települést, valamint két rendezett tanácsú várost – Nagykanizsát és Zalaegerszeget – felölelő Zala vármegyét szintén „megcsonkították”. A vármegye területéből 1118 km² (18,6%) került a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz. A Muraköz területén található két járás, a Csáktornyai (71 település) és Perlaki (33 település) teljes egészében elveszett Magyarország számára. A 104 település közül csak

a Csáktornyai járás székhelye, a Zrínyiek egykori fészke, Csáktornya (Čakovec) volt magyar többségű, a többi település jobbára horvát anyanyelvűek által lakott volt.²⁸ A 49 települést számláló Letenyi járástól a magyarok lakta Pince (Pince), valamint a 39 települést tömörítő Nagykanizsai járástól a horvát többségű, de jelentősebb magyarsággal rendelkező Légrad (Legrad) került az újonnan megalakult délszláv államhoz.

Az Alsólendvai járás 78 települése közül 47 települést csatoltak a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz. Ezek közül 17 település számított magyar többségűnek, a többi jobbára vendek (szlovénok) által lakott település volt. Az előbbieket összegezve: a történelmi Zala vármegye 559 települése közül 153 település került a határainkon túlra.

1. táblázat: A Duna jobb partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

Közjogi alkatrész, országgrész, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított			
	előtt	után	összes terület	területből jutott		
				Csehszlovákiának	az SZHSZ Királyságnak	Ausztriának
négyzetkilométer						
Baranya vármegye	5106	3963	1143	–	1143	–
Pécs tjv.	71	71	–	–	–	–
Fejér vármegye	4009	4009	–	–	–	–
Székesfehérvár tjv.	120	120	–	–	–	–
Győr vármegye	1480	1397	83	83	–	–
Győr tjv.	54	54	–	–	–	–
Komárom vármegye	2802	1438	1364	1364	–	–
Komárom tjv.	32	4	28	28	–	–
Moson vármegye	1989	902	1087	–	–	1087
Somogy vármegye	6675	6675	–	–	–	–
Sopron vármegye	3127	1786	1341	–	–	1341
Sopron tjv.	129	129	–	–	–	–
Tolna vármegye	3537	3537	–	–	–	–
Vas vármegye	5474	3280	2194	–	611	1583
Veszprém vármegye	3953	3953	–	–	–	–
Zala vármegye	5995	4877	1118	–	1118	–
Összesen	44 553	36 195	8358	1475	2872	4011

Forrás: EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658. p.

²⁶ BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Vas vármegye.* Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1898. 17., 33., 79., 360–379. pp.

²⁷ Megjegyzés: 1923-ban tíz települést csatoltak vissza Magyarországhoz Ausztriától. Ezek: Alsócsatár, Felsőcsatár, Horvátlövő, Kísnarda, Magyarkeresztes, Nagynarda, Németkeresztes, Ólmod, Pornóapáti és Szentpéterfa.

²⁸ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 78–97. pp.

II. A Duna bal partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

A Duna bal partján lévő országrész tizenegy vármegyét, illetve két törvényhatósági jogú várost foglalt magában. Területe 32 929 km² volt, ebből egy kisebb terület, mindössze 3401 km² (10,3%) maradt az anyaországnál.

A történelmi Magyarország legészakibb közigazgatási egysége, a szlovákság egyik „fellegvára”, Árva vármegye volt. A négy járásra osztott, azon belül 96 községet tömörítő, többségében szlovákok által lakott vármegye jórészt Csehszlovákiához került. Mindössze a Trsztenai járástól egy 389 km²-nyi terület – 14, jobbára lengyelek által lakott település – került Lengyelországhoz.²⁹ Árva vármegye magyar lakossága – 1910-ben – mindössze 2000 főt (2,5%) számlált.³⁰ A törvényhatóság területén nem volt magyar többségű település.

Bars vármegye teljes egészében Csehszlovákia része lett. Az öt járást, illetve 206 községet, valamint három rendezett tanácsú várost – Körmöcbánya (Kremnica), Léva (Levice) és Újbánya (Nová Baňa) – magában foglaló vármegye népességéből 62 022 fő (34,7%) vallotta magát – 1910-ben – magyar anyanyelvűnek. A magyar–szlovák nyelvi határ keresztülhaladt az egykori vármegye területén. A két déli járás, a Lévai (27 083 fő/73,3%) és a Verebélyi járás (15 648 fő/53,7%) magyar többségűnek számított, akárcsak Léva rendezett tanácsú városa (8752 fő/90,5%). A nyelvi határtól északra elhelyezkedő három járásban a magyarság csak szórványt képezett.

Az egykor arany- és ezüstbányászatáról híres két bányaváros,³¹ a német többségű Körmöcbánya (1501 fő/33,2%) és az inkább szlovákok lakta

Újbánya (470 fő/9,8%) rendezett tanácsú városok területén is éltek kisebb számban magyarok. Bars vármegye területén 56 magyar többségű település volt, ezek közül 35 a Lévai járás, 18 helység a Verebélyi járás területén feküdt, valamint kettő – a vármegye székhelye, Aranyosmarót (Zlaté Moravce), továbbá Barslédec (Ladice) – a nyelvi határtól északra, az Aranyosmaróti járásban.³²

Esztergom vármegye két járást és egy rendezett tanácsú várost ölelt fel. Esztergom rendezett tanácsú város, valamint a körülötte elterülő Esztergomi járás (23 község) Magyarország része maradhatott. Azonban a Duna folyam által elválasztott Párkányi járás 25 helysége Csehszlovákiához került. Az 1910. évi népszámlálás szerint az elcsatolt területen 36 075 fő (97,3%) volt magyar anyanyelvű lakos. Az elveszett terület helységei közül mindössze egy, Kural (Kuraľany) számított többnyire szlovák anyanyelvűek által lakott falunak.³³

A történelmi Hont vármegye – a szomszédos Bars vármegyéhez hasonlóan – szintén a magyar–szlovák nyelvhatár mentén feküdt. A vármegye hat járást, illetve 179 községet, egy rendezett tanácsú várost és egy törvényhatósági jogú várost számlált. A trianoni békeszerződés az Ipoly-sági járásból hét, a Szobi járásból nyolc, valamint a Vámosmikolai járásból négy települést hagyott az anyaországnál. Az elcsatolt vármegyei rész területén 72 magyar többségű község maradt. A Báti járás területén öt, az Ipolyneki járás területén 23, az Ipolysági járás területén 22, a Szobi járás területén öt, valamint a Vámosmikolai járás területén 17 magyar többségű falu került határon túlra. Északon, a Korponai járás területén nem volt magyar többségű település, mint ahogy a rendezett tanácsú város, Korpona (Krupina) is főképp szlovákok által lakott helység volt.

²⁹ A Lengyelországhoz csatolt községek: Alsólipnica (Lipnica Wielka), Alsózubrica (Zubrycza Dolna), Bukovinapodszkle (Bukowina-Podszkle), Chizsne (Chyžne), Felsőlipnica (Lipnica Mała), Felsőzubrica (Zubrycza Górna), Harkabúz (Harkabuz), Hladovka (Hladovka), Jablonka (Jablonka), Oravka (Orawka), Pekelnik (Piekielnik), Podvilk (Podwilk), Szárnya (Podsarnie) és Szuhahora (Suchá Hora) voltak. Azonban Lengyelország és Csehszlovákia között 1924-ben határkorrekcióra, kölcsönös területcserére került sor, ekkor Hladovka és Szuhahora Csehszlovákia része lett, Lengyelország hegyi legelőkkel gazdagodott Alsólipnica környékén. EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 664. p.; SUTARSKI, KONRAD: *Szepes és Árva – történelmi szemmel*. In: Papp Endre (főszerk.): *Hitel*. XX. évfolyam. 6. szám. Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat. Hitel Alapítvány. Budapest, 2009. 51. p.

³⁰ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 100–101. pp.

³¹ Vö. KRÍSKO JÁNOS: *Körmöcbánya*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye*. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1903. 86–117. pp.; BAUMANN SAMU: *Újbánya*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye*. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1903. 118–130. pp.

³² A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 100–107. pp.

³³ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 108–109. pp.

A törvényhatósági jogú város, az egykoron bányászataról és bányaiipari iskolájáról nevezetes Selmec- és Béalábánya³⁴ (Banská Štiavnica) is jobbára szlovákok által lakott városnak számított (8341 fő/54,9%), ugyanakkor a magyarság jelentős kisebbséget képezett (6340 fő/41,8%) a településen.³⁵

A szlovákság másik „fellegvárának” számító Liptó vármegye négy járást, illetve 109 községet és egy rendezett tanácsú várost számlált. A vármegye területén nem volt magyar többségű település, a vármegye székhelye, Liptószentmiklós (Liptovský Mikuláš), valamint a rendezett tanácsú város, Rózsahegy (Ružomberok) is főképp szlovákok által lakott település volt. A vármegye területén mindössze 4365 fő (5%) vallotta magát magyarnak. A helyi magyarság többsége Liptó vármegye székhelyén, Liptószentmiklóson, valamint Rózsahegyen, illetve a járási székhelyeken élt.³⁶

A magyar–szlovák nyelvhatár mentén fekvő Nógrád vármegye hét járást (262 helység) és egy rendezett tanácsú várost ölelt fel. A 262 település közül 122 falu került Csehszlovákiához, ezek közül 43 helység és a rendezett tanácsú város, Losonc (Lučenec) számított többségében (10 634 fő/82,2%) magyar anyanyelvűek által lakott településnek. Határainkon túlra került a két jeles író, Mikszáth Kálmán (1847–1910) – Szklabonya (Sklabiná) – és Madách Imre (1823–1864) – Alsósztrégova/Dolná Strehová) – jobbára szlovákok által lakott szülőfaluja is.³⁷

Nyitra vármegye teljes területe Csehszlovákiához került. A törvényhatóság tizenkét járássra, illetve 417 községre, továbbá három rendezett tanácsú városra tagolódott. A magyar–szlovák nyelvi határ a vármegye déli részét érintette, illetve a Nyitra folyó mentén a magyar falvak a vármegye székhelyéig, Nyitraig (Nitra) és környékéig (Zoboralja) húzódtak fel. A vármegye 12 járása közül csak négy járásban voltak magyar többségű települések; ezek az Érsekújvári (hat

helység), a Galgóci (egy település), a Nyitrai (22 falu), valamint a Vágsellyei járássok (tíz település).

A három rendezett tanácsú város közül Szokolca (Skalica) szlovák többségű (4155 fő/82,8%), azonban Kassák Lajos (1887–1967) költő szülővárosa, Érsekújvár (14 838 fő/91,4%) és a törvényhatóság székhelye, Nyitra (9754 fő/59,4%) magyar többségű városok voltak.

Pozsony vármegyét a magyar–szlovák nyelvi határ ugyancsak kettévágta. A törvényhatóság hét járássra, illetve 292 községre, továbbá négy rendezett tanácsú városra, valamint a vármegye székhelyére, Pozsony (Bratislava) törvényhatósági jogú városra tagolódott. A magyarság a vármegye dél-délkeleti vidékén homogén többséget képezett. A Dunaszerdahelyi járás mind a 63 települése magyar többségű volt. A Galántai járásból 28, a Pozsonyiból egy, a Somorjaiból 48 és a Szenci járásból 15 község volt magyar többségű. A Malackai és a Nagyszombati járásokban nem volt magyar többségű falu, itt már a szlovákság alkotta a többséget. A négy törvényhatósági jogú város – Bazin (Pezinok), Modor (Modra), Nagyszombat (Trnava) és Szentgyörgy (Svätý Jur) – szlovák anyanyelvi többségű volt. Pozsony törvényhatósági jogú város jelentős magyarsága (31 705 fő/40,6%) ellenére megmaradt német többségű városnak (32 790 fő/41,9%).³⁸ A trianoni békeszerződés mindössze néhány település külterületét hagyta meg Magyarországnak, a Duna folyam szigetvilágában.

A többségében szlovákok által lakott Trencsén vármegye kilenc járásnak, illetve 372 községnek, valamint két rendezett tanácsú városnak adott otthont. A települések között nem volt magyar többségű helység. A két rendezett tanácsú város, a 13–14. századi tartományúr, Csák Máté fészke, Trencsén (Trenčín), a vármegye székhelye és Zsolna (Žilina) jobbára szlovákok által lakott városok voltak. A magyarság lélekszáma a vármegyében 13 204 fő (4,3%) volt, többségük a két városban, valamint a járási székhelyeken élt. Trencsén vármegye teljes területe elveszett.³⁹

³⁴ Vö. RICHTER EDE – KIRÁLY ERNŐ: *Selmecbánya*. Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye és Selmeczbánya sz. kir. város. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1906. 85–127. pp.

³⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 110–117. pp.

³⁶ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 116–121. pp.

³⁷ REISZIG EDE – VENDE ALADÁR: *Nógrád vármegye községei*. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1911. 14., 85. pp.

³⁸ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 144–155. pp.

³⁹ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658., 683–684. pp.

2. táblázat: A Duna bal partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

Közjogi alkatrész, országgrész, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított		
	előtt	után	összes terület	területből jutott	
				Csehszlovákiának	Lengyelországnak
	négyzetkilométer				
Árva vármegye	2019	–	2019	1630	389
Bars vármegye	2724	–	2724	2724	–
Esztergom vármegye	1077	532	545	545	–
Hont vármegye	2545	459	2086	2086	–
Selmec és Bélabánya tjv.	88	–	88	88	–
Liptó vármegye	2246	–	2246	2246	–
Nógrád vármegye	4128	2363	1765	1765	–
Nyitra vármegye	5519	–	5519	5519	–
Pozsony vármegye	4295	47	4248	4248	–
Pozsony tjv.	75	–	75	75	–
Trencsén vármegye	4456	–	4456	4456	–
Turóc vármegye	1123	–	1123	1123	–
Zólyom vármegye	2634	–	2634	2634	–
Összesen	32 929	3401	29 528	29 139	389

Forrás: EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658. p.

Turóc vármegye székhelye a szlovák nemzet egyik „bölcsője”, Turócszentmárton (Martin) volt. A vármegye – ahonnan Kossuth Lajos (1802–1894) ősei is származtak – két járásra, illetve 94 községre tagolódott. A vármegyében két település, a fürdőjéről híres Stubnyafürdő (Turčianske Teplice), valamint a kis népességszámú Turócudivard (Dvorec) volt magyar többségű helység. A magyarság lélekszáma a vármegye területén 5560 fő volt (10%). Turóc vármegye teljes területe Csehszlovákia része lett.

Az ugyancsak többségében szlovák ajkú Zólyom vármegye négy járásnak, illetve ezen belül 124 községnek adott otthont, amelyek között nem volt magyar többségű település. A vármegyéhez tartozott még három rendezett tanácsú város, Hermann Ottó (1835–1914) magyar természetkutató szülővárosa, a szlovák többségű Breznóbánya (Brezno), valamint – Balassi Bálint (1554–1594) költő szülővárosa – a magyar többségű Zólyom (Zvolen) (4973 fő/56,5%) és a

vármegye székhelye, Besztercebánya (Banská Bystrica) (5261 fő/48,8%).⁴⁰ Zólyom vármegye teljes területét elcsatolták.⁴¹

III. A Duna–Tisza közén fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

A Duna–Tisza közén lévő országgrész öt vármegyét, illetve nyolc törvényhatósági jogú várost foglalt magában. Területe 36 111 km² volt, ebből 27 305 km² (75,6%) maradt az anyaországnál. A trianoni békeszerződés rendelkezései nem érintették Heves, Jász-Nagykun-Szolnok, valamint Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéket, továbbá Baja, Hódmezővásárhely és Kecskemét törvényhatósági jogú városokat, valamint az ország fővárosát, Budapest területét is sértetlenül hagyták. Szeged törvényhatósági jogú város Magyarország része maradt, azonban külterületéből egy kisebb terület a délszláv államhoz került. Koszto-

⁴⁰ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 172–177. pp.

⁴¹ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658., 685–686. pp.

3. táblázat: A Duna–Tisza közén fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

Közjogi alkatrész, országrész, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított	
	előtt	után	összes terület	területből jutott
				a Szerb–Horvát– Szlovén Királyságnak
négyzetkilométer				
Bács-Bodrog vármegye	8834	1547	7287	7287
Baja tjv.	87	87	–	–
Szabadka tjv.	974	81	893	893
Újvidék tjv.	159	–	159	159
Zombor tjv.	308	–	308	308
Csongrád vármegye	1992	1885	107	107
Hódmezővásárhely tjv.	761	761	–	–
Szeged tjv.	816	764	52	52
Heves vármegye	3761	3761	–	–
Jász-Nagykun-Szolnok vármegye	5251	5251	–	–
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye	12 034	12 034	–	–
Budapest székes főváros	194	194	–	–
Kecskemét tjv.	940	940	–	–
Összesen	36 111	27 305	8806	8806

Forrás: EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658. p.

lányi Dezső (1885–1936) író, költő szülővárosa, Szabadka (Суботица/Subotica) a délszláv állam része lett, de külterületének kisebb része az anyaországnál maradt.

A történelmi Bács-Bodrog vármegye területének jelentős hányada a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. A 13 járást, illetve 126 községet, valamint két rendezett tanácsú várost és négy törvényhatósági jogú várost tömörítő vármegye területének mindössze ötöde – a Felső-Bácska térsége – maradhatott az anyaországnál. Baja törvényhatósági jogú város, valamint a Bácsalmási és Bajai járástok majdnem teljes területe megmaradt. A Bácsalmási járás elveszítette a magyar többségű Bajmokat (Баймок/Баймок), a Baja járástól a jobbára sokárok lakta Béreget (Бачки Брег/Bački Breg) csatolták el. Bajával együtt 24 település maradt az anyaország területén.

Határon túlra 25 magyar többségű falu került, amelyek jó része az új határ, illetve a Tisza folyó mentén, valamint a Nyugat-Bácskában sziget-szerűen helyezkedtek el.⁴²

A rendezett tanácsú városok, a feltörekvő Magyarokanizsa (Кањижа/Kanjiža) (16 655 fő/97,9%), illetve a történelmi Zenta (Сента/Senta) (27 221 fő/91,8%) magyar többségűek voltak.⁴³

Az elveszített törvényhatósági jogú városok közül csak – Schweidel József (1796–1849) honvéd tábornok, aradi vértanú szülővárosa – Zombor (Сомбор/Sombor), a vármegye székhelye volt relatív szerb többségű (38,8%). Szabadka (55 587 fő/58,8%) és Újvidék (Нови Сад/Novi Sad) (13 343 fő/39,7%) városok magyar többséggel rendelkeztek.⁴⁴ Igaz, utóbbi esetében a magyarság csak relatív többséget „tudott felmutatni.”⁴⁵ Súlyos veszteséget jelentett, hogy nem-

⁴² Megjegyzés: Akkoriban nem számítottak önálló településnek a külterületekből, illetve pusztákból később önállósult magyar többségű falvak Szabadka, Bácsstopolya, Magyarokanizsa, illetve Zenta környékén. GYÉMÁNT 2017. 81. p.

⁴³ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 182–183. pp.

⁴⁴ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 176–183. pp.

⁴⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 182–183. pp.

csak a történelmi Magyarország, hanem – talán kijelenthetjük, hogy – az európai kontinens egyik legjobb minőségű termőföldjeit veszítettük el.⁴⁶

Kevesek számára ismert tény, hogy a magyarok lakta Csongrád vármegye területét is megcsonkították Trianonban. A Szegedhez ezer szállal kötődő, a vármegye Tiszáninneri járásához tartozó, jobbára magyarok által lakott Horgos (Хоргош/Horgoš) (7975 fő/99,2%) a délszláv államhoz került.⁴⁷ Érdekességként jegyezzük meg, hogy Szeged főutcáját, a Kárász utcát, a Horgoson egykoron kastéllyal is büszkélkedő Kárász családról⁴⁸ nevezték el.⁴⁹

IV. A Tisza jobb partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

A Tisza jobb partján lévő országrész nyolc vármegyét, illetve két törvényhatósági jogú várost foglalt magában. Területe 31 829 km² volt, ebből mindössze 7869 km² (24,7%) maradt az anyaországnál. A trianoni békeszerződés mindössze a többnyire magyarok által lakott, történelmi Borsod vármegyét és annak székhelyét, Miskolc törvényhatósági jogú várost hagyta érintetlenül.⁵⁰

A történelmi Abaúj-Torna vármegyét a békeszerződés szabályosan kettévágta, nagyobb fele Magyarországnál maradt. Az egykoron hat járást, illetve 261 községet, valamint egy törvényhatósági jogú várost felölelő vármegye két járása, a jobbára magyarok által lakott Gönci (28 falu) és Szikszói járások (46 falu) az anya-

országnál maradhattak. A Csereháti járás 34 községéből elszakítottak 23 falut, amelyek közül húsz magyar többségű volt. A Füzéri járás 56 falujából 36 került a határainkon túlra, ezek közül 11 számított magyar többségűnek, azonban több más településen is jelentősebb volt a magyarság száma, illetve aránya. A Kassai járás 52 településéből mindössze három helység maradt az anyaországnál, az elvesztett 49 falu közül 13 volt magyar többségű. A Tornai járás 45 helységéből 15 került a határainkon túlra, ezek közül mindössze egy nem volt magyar többségű.⁵¹

Abaúj-Torna vármegye elvesztette legjelentősebb települését, a „Rákócziak városát”, Kassát (Košice) is. Kassa törvényhatósági jogú város területén 33 350 fő (75,4%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁵²

A történelmi Bereg vármegye hét járásra, illetve 244 községre tagolódott, valamint két rendezett tanácsú város is a vármegye része volt. A községek közül mindössze 25 település maradt az anyaországnál. Az elcsatolt települések közül 48 falu volt magyar többségű község. A két rendezett tanácsú városban, a vármegye székhelyén, Beregszászon (Berehove) 12 432 fő (96,1%), az erődjéről híres Munkácson (Mukacseve) 12 686 fő (73,4%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁵³

A magyar–szlovák nyelvhatáron fekvő Gömör és Kishont vármegye nyolc járásra és két rendezett tanácsú városra tagolódott. A békeszerződés a nyelvi-etnikai viszonyokat figyelmen kívül hagyva elcsatolt 255 községet, amelyek közül

⁴⁶ „Lován kívül leghíresebb terméke Bácskának a búzája. Már a század első felében Torontállal együtt hazánk s a szomszéd német tartományok tárházának nevezték... [...] A Duna-Tisza partvidéke, valamint az egész Dél-Bácska földje már újabkori árvízi képződmény, melynek felső televényrétege a korhanyrészek miatt rendszeresen feketé. Ez a réteg, mely más, felsőbb tájakon alig egy méternyi, itt 3-4 méternyi is megvan s szinte kimeríthetetlen termékenységgű. Régente azt tartották, hogy e kövér földnek nem is kell mesterséges javítás; elég, ha kissé megturkálják a felszínét. Ma azonban, nem is említve az uradalmakat, kigazdák is gépekkel kimélik az eleven erőt, értelmesen művelik, mélyen szántják s trágyázzák a földet, mely minden marék gabonáért arannyal fizet, az éjszaki homokban ép úgy, mint különösen a Tisza mentén. Soványabbaknak csupán a Duna menti szíkes, vízjárta részek mondhatók.” BADICS FERENCZ: *A Bácska*. In: Jókai Mór (főszerk.): *Az Osztrák-Magyar Monarchia* írásban és képben. VII. kötet. Magyarország II. kötet. A Magyar Királyi állományomda kiadása. Budapest, 1891. 582. p.

⁴⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 182–183. pp.; EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658., 669. pp.

⁴⁸ „Vagyonosabb nemes családaink sorában áll; birtokai Békés és Csongrád stb. megyében fekszenek. Ez utóbbiban bírja a család a Horgosi uradalmat, melyről előnevét írja.” NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. Hatodik kötet. Kiadja Ráth Mór. Pest, 1860. 89. p.

⁴⁹ BÁLINT CSABA: *Szegedi legendák: Kárász uraság kocája*. Delmagyar.hu: http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/szegedi_legendak_karasz_urasag_kocaja/2123279/ (Letöltés ideje: 2019. október 22.), BUDAY LÁSZLÓ: *A megcsonkított Magyarország*. Pantheon Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1921. 8. p.

⁵⁰ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 15. p

⁵¹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 200–209. pp.

⁵² A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 208–209. pp.

⁵³ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 208–217. pp.

131 településen magyar többséget regisztráltak. A két magyar többségű, rendezett tanácsú város, az egykori bányaváros, Rozsnyó (Rožňava) és a vármegye székhelye, Rimaszombat (Rimavská Sobota) is határainkon kívül rekedt.⁵⁴

A jobbára szlovákok által lakott – korábban jelentős Rákóczi birtokoknak otthont adó – Sáros vármegye, a „magyar Gascogne”⁵⁵ hét járásra, illetve 376 községre, valamint három rendezett tanácsú városra tagolódott. A vármegye teljes területét Csehszlovákiához csatolták. A helységek között nem volt magyar többségű település, de néhány faluban nagyobb számban éltek magyarok. A rendezett tanácsú városok közül – 1910-ben – Bártfa (Bardejov) és Kisszeben (Sabinov) szlovák többségű volt, jelentősebb magyar kisebbséggel. Egyedül a vármegye székhelye, Eperjes (Prešov) rendezett tanácsú város

volt relatív magyar többségű település (7976 fő/48,9%).⁵⁶

A jobbára szlovákok és a szepesi szászok, az ún. cipszerek által lakott Szepes vármegye nyolc járásra, illetve 206 községre, valamint további kilenc rendezett tanácsú városra oszlott. A magyarság csak egy faluban, Korompán (Krompachy) képezett többséget. A rendezett tanácsú városok közül Gölnicbánya (Gelnica), Késmárk (Kežmarok) és Poprád (Poprad) német, Igló (Spišská Nová Ves), Leibic (Lubica), Szepesbéla (Spišská Belá), Szepesolaszi (Spišské Vlasy), Szepesváralja (Spišské Podhradie), valamint a vármegye székhelye, a „fekete város”, Lőcse (Levoča) szlovák többségű településnek számított. A városokban a magyarság is jelentősebb számban képviselte magát. A törvényhatóság területéből 195 km² – 13 helység – Lengyelország

4. táblázat: A Tisza jobb partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

Közjogi alkatrész, országgrész, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított		
	előtt	után	összes terület	területből jutott	
				Csehszlovákiának	Lengyelországnak
	négyzetkilométer				
Abaúj-Torna vármegye	3223	1672	1551	1551	–
Kassa tjv.	94	–	94	94	–
Bereg vármegye	3786	459	3327	3327	–
Borsod vármegye	3576	3576	–	–	–
Miskolc tjv.	53	53	–	–	–
Gömör és Kishont vármegye	4279	318	3961	3961	–
Sáros vármegye	3652	–	3652	3652	–
Szepes vármegye	3654	–	3654	3459	195
Ung vármegye	3230	16	3214	3214	–
Zemplén vármegye	6282	1775	4507	4507	–
Összesen	31 829	7869	23 960	23 765	195

Forrás: EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658. p.

⁵⁴ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 224–233. pp.

⁵⁵ BAYER ZSOLT: *1100 év Európa közepén. II. kötet.* Zikkurat Színpadi Ügynökség Kft. Budapest, 2002. 161–172. pp.

⁵⁶ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 234–247. pp.

része lett, nagyobb hányada viszont Csehszlovákiához került.⁵⁷

A jobbára ruszinok és szlovákok, valamint kisebb részben magyarok által lakott Ung vármegyéből mindössze két település (Győröcske és Záhony), illetve 16 km² maradt az anyaországnál. Ung vármegye hat járásra, illetve 207 községre, valamint egy rendezett tanácsú városra, Ungvárra (Uzshorod) tagolódott. Az elcsatolt 205 községből 52 számított magyar többségűnek. Ung vármegye székhelyén, Ungváron 13 590 fő (80,3%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁵⁸

Az északon szlovákok és ruszinok, a déli részen magyarok által lakott Zemplén vármegyét a trianoni békeszerződés – sok más törvényhatósághoz hasonlóan – kettévágta. Az egykori törvényhatóság területének nagyobb hányada Csehszlovákiához került. Zemplén vármegye 12 járásra, illetve 449 községre, valamint egy rendezett tanácsú városra, Sátoraljaújhelyre oszlott. A trianoni békeszerződés mindössze 75 községet, valamint a vármegye székhelyét, Sátoraljaújhely városát hagyta Magyarországnál.⁵⁹ Az elcsatolt 374 falu közül 69 település volt magyar többségű.

V. A Tisza bal partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

A Tisza bal partján lévő országrész nyolc vármegyét, illetve három törvényhatósági jogú várost foglalt magában. Területe 43 338 km² volt, ebből mindössze 16 066 km² (37,1,7%) maradt az anyaországnál. A trianoni békeszerződés érintetlenül hagyta a jelentős számú szlovákságnak is otthont adó, magyar többségű Békés vármegyét. Ugyanakkor a túlnyomórészt magya-

rok lakta Hajdú vármegyét és annak székhelyét, a „cívsvárost”,⁶⁰ Debrecen törvényhatósági jogú várost sem csonkította meg.⁶¹

Jóval kedvezőtlenebbül járt a 17 járásra, illetve 490 községre, valamint egy törvényhatósági jogú városra tagolódó Bihar vármegye. A hatalmas kiterjedésű törvényhatóság – „Biharország” – nagyobb hányada a Román Királysághoz került. A községek közül 339 volt román, 145 magyar, hat szlovák és egy német többségű település. A trianoni békeszerződés Magyarországnál mindössze 59 községet hagyott. A vármegye székhelye – Nagysándor József (1803–1849) aradi vértanú szülővárosa –, Nagyvárad (Oradea) törvényhatósági jogú város népességének (64 169 fő) többsége, 58 421 fő (91%) volt magyar anyanyelvű személy.⁶²

A sóbányászatáról híres, zord éghajlatú Máramaros vármegye az egyik legnagyobb kiterjedésű, ugyanakkor az egyik legkisebb népsűrűséggel rendelkező magyarországi törvényhatóság volt. A trianoni békeszerződés Máramarost elszakította Magyarországtól; Románia, valamint Csehszlovákia között osztotta fel. A vármegye tíz járásra, illetve 156 községre, valamint egy rendezett tanácsú városra tagolódott. Máramaros vármegye 156 községe közül mindössze tíz volt magyar többségű falu. Az 1910-ben 21 370 főt számláló vármegyeshékhely, Máramarossziget (Sighetu Marmației) rendezett tanácsú város ugyancsak magyar többségű településnek számított (82,1%).⁶³

A jórészt magyarok által lakott, történelmi Szabolcs vármegye területéből 69 km²-t csatoltak el; három magyar többségű település, Eszeny (Esen'), Szalóka (Solovka) és Tiszaágtelek (Tyiszaahtelek) Csehszlovákiához került.⁶⁴

⁵⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 246–255. pp.; EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 658., 681. pp.

⁵⁸ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 254–263. pp.; EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 684. pp.

⁵⁹ Sátoraljaújhely része, a Ronyva patak bal partján fekvő Karlatanya, ma Tótújhely (Slovenské Nové Mesto) Csehszlovákiához került. SEBŐK LÁSZLÓ: *Kettévágott települések. Komárom, Sátoraljaújhely, Szabadka*. In: Rác Árpád (felelős kiadó): *Rubicon Történelmi Magazin*. XXVIII. évfolyam. 7–8. szám. Rubicon-Ház Kft. Budapest, 2017. 95. p.

⁶⁰ „Cívsváros: azoknak az alföldi nagy mezővárosoknak a megkülönböztető neve, amelyek a szabad királyi városi jogállást megszerezték vagy megközelítették, de polgárságuk döntően földművelő-állattenyésztő paraszti árutermelőkből állt, kereskedő, iparos, értelmiségi foglalkozású elemeik pedig javarészt jobbágyparaszt eredetűek voltak. A cívsvárosoknak és polgáraiknak jelentős szerepük volt a magyar parasztság társadalmi felemelkedésében, gazdasági, művelődési fejlődésében. A cívsvárosok keretei között vészelték át a legjelentősebb lélekszámú csoportok a török hódoltságot.” ORTUTAY 1977. 438. p.

⁶¹ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 659. p.

⁶² A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 296–297. pp.

⁶³ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 298–305. pp.

⁶⁴ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 659. p.

5. táblázat: A Tisza bal partján fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

Közjogi alkatrész, országgrész, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított		
	előtt	után	összes terület	területből jutott	
				Csehszlovákiának	Romániának
négyzetkilométer					
Békés vármegye	3670	3670	–	–	–
Bihar vármegye	10 609	2754	7855	–	7855
Nagyvárad tjv.	48	–	48	–	48
Hajdú vármegye	2386	2386	–	–	–
Debrecen tjv.	957	957	–	–	–
Szabolcs vármegye	4637	4568	69	69	–
Máramaros vármegye	9716	–	9716	7202	8283
Szatmár vármegye	6104	1731	4373		
Szatmárnémeti tjv.	183	–	183		
Ugocsa vármegye	1213	–	1213		
Szilágy vármegye	3815	–	3815	–	3815
Összesen	43 338	16 066	27 272	7271	20 001

Forrás: EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 659. p.

A történelmi Szatmár vármegye tíz járásból, illetve 304 községből, valamint három rendezett tanácsú városból, továbbá egy törvényhatósági jogú városból állt. A trianoni békeszerződés három részre osztotta, 96 község Magyarországnál maradt, egy magyar többségű település – Nagypalád (Velika Palad') – Csehszlovákiához került, valamint 207 község és a városok Románia részei lettek. A magyar többségű községek száma 164 volt, amelyből 67 magyar többségű települést csatoltak Romániához, illetve egyet – a már említett Nagypaládot – Csehszlovákiához.

A három – Romániához került – rendezett tanácsú város magyar – anyanyelvi – többségűnek számított; a román falvaktól körülölelt Felsőbánya (Baia Sprie) 93,8%-os, Nagybánya (Baia Mare) 77,6%-os, illetve a vármegye székhelye, Nagykároly (Carei) 98,1%-os magyar – anyanyelvi – többséget mutatott.⁶⁵

Szatmárnémeti (Satu Mare) törvényhatósági jogú város ugyancsak magyar többségű település volt. A 34 892 fős népességszámából 33 094 fő (94,9%) volt magyar anyanyelvű személy.⁶⁶

A történelmi Szilágy vármegye teljes területe Romániához került. A hat járásra, illetve 239 községre, valamint két rendezett tanácsú városra osztott vármegye népességéből 87 312 fő (37,9%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek. A magyar többségű községek száma 60 helység volt.

A két rendezett tanácsú város, a vármegye székhelye, Zilah (Zalău) (7477 fő/92,7%), valamint Szilágysomlyó (Șimleu Silvaniei) (6030 fő/87,6%) is magyar többségű városnak számított.⁶⁷

Egyik legkisebb vármegyénk, a történelmi Ugocsa vármegye ugyancsak elveszett Magyarország számára. Az egykori törvényhatóság két

⁶⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 310–321. pp.

⁶⁶ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 320–321. pp.

⁶⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 320–329. pp.

járásra, illetve 70 községre tagolódott. A magyar többségű települések száma 34 volt, amelyek közé a vármegye székhelye Nagyszöllős (Vinohradiv) is tartozott.

A törvényhatóság területe Csehszlovákia és Románia között került felosztásra.⁶⁸ Elgondolkodtató, hogy a magyar anyanyelvű személyek 42 677 főt, azaz a népesség – relatív többségét (46,5%) alkották. A magyarság a legjelentősebb népcsoport volt a vármegye nemzetiségei között, megelőzve a ruszinokat és a románokat is.⁶⁹

VI. A Tisza–Maros szögében fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

A Tisza–Maros szögében lévő országrész öt vármegyét, illetve négy törvényhatósági jogú várost foglalt magában. Területe 36 285 km² volt, ebből mindössze 1997 km² (5,5%) maradt az anyaországnál.⁷⁰

A túlnyomórészt románok által lakott történelmi Arad vármegyét a trianoni békeszerződés megcsonkította. Az Eleki járásból mindössze öt település maradt az anyaországnál. Az egykori vármegye tíz járásra, illetve 217 községre oszlott, valamint egy törvényhatósági jogú város egészítette ki. A Román Királysághoz csatolt 212 település közül mindössze 24 település volt magyar többségű. A vármegye székhelye, a „vértanúk városa”, a 63 166 főt számláló Arad (Arad) törvényhatósági jogú város magyar többségű (46 085 fő/73%) településnek számított. A vármegye népességének – Araddal együtt – mindössze a 30%-a (124 215 fő) volt magyar anyanyelvű személy.⁷¹

A négy járásra, illetve 28 településre és egy rendezett tanácsú városra (Makó) osztott magyar többségű Csanád vármegyétől négy települést szakított el a trianoni békeszerződés.

Romániához került a szlovák többségű Nagylak (Nădlac), a román ajkú Sajtény (Șeitin), valamint a magyar többségű Kisiratos (Dorobanți) és Turnya (Turnu).⁷²

A románság egyik „fellegvárának” tekinthető, hatalmas területű Krassó-Szörény vármegyéből mindössze két település (23 km²) került a délszláv államhoz, a szerb ajkú Krassószombat (Banatska Subotica) és a magyarok lakta Udvarszállás (Dobričevo).⁷³

Krassó-Szörény vármegye többi – jobbára románok, kisebb részben németek, szerbek, csehek, illetve krassovánok által lakott –, összesen 360 községe Romániához került. A Román Királysághoz került községek közül mindössze hat település volt magyar többségű. A vármegyéhez tartozott még két rendezett tanácsú város is. Karánsebes (Caransebeș) román, a vármegye székhelye, Lugos (Lugoj) relatív magyar többségű városnak (6875 fő/34,7%) számított. A vármegye népességéből mindössze 33 787 fő (7,3%) volt magyar anyanyelvű személy.⁷⁴

A történelmi Temes vármegye területének nagyobb része Romániához, kisebb hányada a délszláv államhoz került. Lakosai többnyire románok, németek, illetve szerbek, kisebb részben magyar anyanyelvűek voltak. Temes vármegye 11 járásra, illetve 222 községre, valamint egy rendezett tanácsú és két törvényhatósági jogú városra tagolódott. A 222 helység közül mindössze kilenc volt magyar többségű, azonban ennél több településen képezett jelentősebb kisebbséget a magyarság. A rendezett tanácsú város, Fehértemplom (Bela Crkva), valamint a két törvényhatósági jogú város, Versec (Vršac) és a vármegye székhelye, Temesvár (Timișoara) német többségű helységek voltak, jelentős számú magyarsággal, továbbá román, illetve szerb kisebbséggel.⁷⁵

⁶⁸ Megjegyzés: „A trianoni béke a megyéből Magyarországnak csak pár holdnyi lakatlan területet hagyott Tiszapéterfalva határából, ezt az 1923: 35. t.c. Szatmárral egyesítette. Ugocea területének zöme a Csehszlovák Köztársaság része lett, Románia 14 községei kapott belőle.” EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 684. p.

⁶⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 330–333. pp.; EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 659. p.

⁷⁰ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 659. p.

⁷¹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 332–341. pp.

⁷² A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 340–343. pp.

⁷³ KÓKAI SÁNDOR: *Román-Bánság demográfiai és etnikai viszonyainak változása (1910–2002)*. In: Gulyás László (szerk.): *Közép-Európai Közlemények*. V. évfolyam. 3–4. szám. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged, 2012. 15. p.

⁷⁴ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 342–355. pp.

⁷⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 354–365. pp.; Vö. CZIRBUSZ GÉZA: *Temes vármegye népe*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár*. Országos Mono-

6. táblázat: A Tisza–Maros szögében fekvő vármegyék és törvényhatósági jogú városok

Közjogi alkatrész, országgrész, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított		
			összes terület	területből jutott	
	előtt	után		Romániának	a Szerb– Horvát–Szlovén Királyságnak
	négyzetkilométer				
Arad vármegye	5936	270	5666	5666	–
Arad tjv.	112	–	112	112	–
Csanád vármegye	1714	1469	245	245	–
Krassó-Szörény vármegye	11 074	–	11 074	18 393	9872
Temes vármegye	7151	–	7151		
Temesvár tjv.	85	–	85		
Versec tjv.	197	–	197		
Torontál vármegye	9903	258	9645		
Pancsova tjv.	113	–	113		
Összesen	36 285	1997	34 288	24 416	9872

Forrás: EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 659. p.

A történelmi Torontál vármegye többségében ortodox szerbek és jobbra római katolikus németek által lakott törvényhatóság volt, kisebb számban magyar, valamint román és szlovák anyanyelvűek is lakták. A vármegye 14 járásra, illetve 210 községre, valamint két rendezett tanácsú és egy törvényhatósági jogú városra oszlott. A trianoni békeszerződés mindössze nyolc falut hagyott az anyaországnál. Az elcsatolt 202 községből mindössze 38 falu volt magyar többségű, azonban számos település rendelkezett jelentős magyar kisebbséggel. A két rendezett tanácsú városból Nagyikinda (Kikinda) szerb, a vármegye székhelye, Nagybecskerek (Zrenjanin) relatív magyar többségű városnak (9148 fő / 35,2%) számított. A szerb főváros, Belgrád (Beograd) közelében fekvő törvényhatósági jogú város,

Pancsova (Pančevo) szerb többségű, de jelentős német kisebbséggel rendelkező település volt. A Temes folyó torkolatának közelében fekvő várost – kisebb számban – magyarok is lakták.⁷⁶

VII. A Királyhágón túli vármegyék és törvényhatósági jogú városok

A Királyhágón túli országgrész Erdély területét jelentette, amely teljes egészében a Román Királysághoz került. Annak ellenére, hogy egy homogén, magyar tömböt – a Székelyföldet –, valamint más, kisebb-nagyobb, magyarok által is nagyobb számban lakott területet (pl.: Kalotaszeg, Aranyosszék etc.) is magában foglalt. A magyar-ság mellett más népcsoportnak is otthont adott

gráfiai Társaság. Budapest, 1914. 129–150. pp.; REISZIG EDE – VENDE ALADÁR: *Temes vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár*. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1914. 21–128. pp.; GYÉMÁNT RICHÁRD: *A történelmi Temes vármegye népesedéstörténete*. In: Tóth Károly (szerk.): *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. 5. kötet. Szeged, 2005. 90–92. pp.

⁷⁶ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 364–373. pp.; Vö. REISZIG EDE – VENDE ALADÁR: *Torontál vármegye községei*. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1912. 14–138. pp.; GYÉMÁNT RICHÁRD: *A történelmi Torontál vármegye népesedéstörténete*. In: Tóth Károly (szerk.): *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. 4. kötet. Szeged, 2004. 226–231. pp.

Erdély, így például az erdélyi szászoknak. A Királyhágón túli térség 15 vármegyét és két törvényhatósági jogú várost – Kolozsvárt (Cluj-Napoca) és Marosvásárhelyt (Târgu Mureș) – ölelt fel. A Királyhágón túli országrész összesen 2321 községnek, továbbá 27 rendezett tanácsú, illetve két törvényhatósági jogú városnak adott otthont.⁷⁷

A történelmi Alsó-Fehér vármegye nyolc járásra, illetve 175 községre, valamint négy rendezett tanácsú városra tagolódott. A magyar többségű falvak száma 15 helység volt, valamint Gyulafehérvár (Alba Iulia) (45%), illetve a vármegye székhelye, Nagyenyed (Aiud) (75%) rendezett tanácsú városokban regisztráltak magyar többséget. A román többségű községek száma 157 falu volt, továbbá két rendezett tanácsú városban – Abrudbányán (Abrud) és Vízaknán (Ocna Sibiului) – is román többséget mutattak ki. Három falu német (szász) többségű volt. Alsó-Fehér vármegye népességének 17,6%-a, azaz 39 107 fő vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁷⁸

A jobbára a szász Beszterce-vidékből (Nösnerland) létesült Beszterce-Naszód vármegye négy járásra, illetve 97 községre és egy rendezett tanácsú városra tagolódott. Magyar többségű településnek mindössze öt község számított, további 67 községben regisztráltak – 1910-ben – román, valamint 26 faluban mutattak ki német (szász) többséget. A vármegye székhelye, Beszterce (Bistrița) többségében németek (szászok) által lakott város volt. A törvényhatóság lakosai közül 10 737 fő (8,4%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁷⁹

A szász Barcaságból (Burzenland) alakult Brassó vármegye három járásra, illetve 23 községre, valamint egy rendezett tanácsú városra tagolódott. A magyar többségű falvak száma kilenc, a románoké négy, a német (szász) falvaké pedig tíz volt. A törvényhatóság székhelye, az egykor kereskedelméről, iparáról messze földön híres szász város, Brassó (Brașov) – 1910-ben már – magyar többségű városnak (43,4%) számított.

Brassó vármegye jelenlévő népességéből 35 372 fő (35%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁸⁰

A magyar ajkú Csík vármegye öt járásra, illetve 61 községre, valamint két rendezett tanácsú városra tagolódott. A magyar falvak száma 55 volt. A vármegye székhelye, Csíkszereda (Miercurea Ciuc) (97%), valamint Gyergyószentmiklós (Gheorgheni) (96%) rendezett tanácsú városok is magyar anyanyelvi többségű településnek számítottak. A románok mindössze hat helységben képeztek többséget. A vármegye jelenlévő népességéből 125 888 fő (86,4%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁸¹

A románság egyik erdélyi „fellegvára” a történelmi Fogaras vármegye volt. A törvényhatóság négy járásra, illetve 86 községre, valamint a törvényhatóság székhelyére, Fogaras (Făgăraș) rendezett tanácsú városra tagolódott. Magyar többségűnek csak a 6579 főt számláló Fogaras városa (3357 fő/51%) számított. A falvak közül 84 volt román, valamint kettő német (szász) többségű. A vármegye jelenlévő népességéből 6466 fő (6,8%) volt magyar anyanyelvű.⁸²

A többségében magyar ajkú – Kézdi-, Orbai- és Sepsiszékből alakult – Háromszék vármegye négy járásra, illetve 102 községre, valamint két rendezett tanácsú városra (Kézdivásárhely [Târgu Secuiesc], Sepsiszentgyörgy [Sfântu Gheorghe]) oszlott. A magyar községek száma 93 volt. Magyar anyanyelvi többséget mutatott a vármegyeszékhely, a 8665 fős Sepsiszentgyörgy (8361 fő/96,5%), valamint a 6079 főt számláló Kézdivásárhely (5970 fő/98,2%) is. A román többségű helységek száma mindössze kilenc falut tett ki. A vármegye jelenlévő népességéből 123 518 fő (83,4%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁸³

A többségében románok által lakott Hunyad vármegye tíz járásra, illetve 424 községre, valamint négy rendezett tanácsú városra tagolódott. A magyar többségű falvak száma mindössze 14 helységet tett ki, ehhez jött még a két rendezett tanácsú város is.

⁷⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 372–459. pp.

⁷⁸ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 372–379. pp.

⁷⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 380–383. pp.

⁸⁰ GYÉMÁNT RICHÁRD: *Nemzetiségi és felekezeti viszonyok Brassóban*. In: Kovács Péter (szerk.): *Gazdasági és társadalmi elemzések és fejlesztési lehetőségek*. Pátria Nyomda Zrt. Szeged, 2015. 305. p.

⁸¹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 384–387. pp.

⁸² A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 386–391. pp.

⁸³ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 390–395. pp.

zett tanácsú város, a vármegyeszékhely, Déva (Deva) (5827 fő/67,3%), valamint a Hunyadi család ősi fészke, Vajdahunyad (Hunedoara) (2457 fő/54,4%). A románság 412 községben, valamint két rendezett tanácsú városban, Hátszegen (Hațeg), valamint az egykor szász Szászvárosban (Orăștie) is többséget képezett. Hunyad vármegye jelenlévő népességéből 52 720 fő (15,5%) volt magyar anyanyelvű.⁸⁴

A meglehetősen „elegyes” Kis-Küküllő vármegye négy járásra, illetve 116 községre, valamint két rendezett tanácsú városra – Dicsőszentmárton (Târnăveni), Erzsébetváros (Dumbrăveni) – tagolódott. A magyar többségű falvak száma 33, a románoké 61, a németeké (szászoké) 22 helység volt. Magyar többségűnek számított a vármegyeszékhely, Dicsőszentmárton (3210 fő/72,7%), valamint az erdélyi örmények egyik erdélyi központja, Erzsébetváros (2613 fő/59,3%) is. Kis-Küküllő vármegye jelenlévő népességéből 34 902 fő (30,1%) volt magyar anyanyelvű.⁸⁵

A román többségű Kolozs vármegye nyolc járásra, illetve 233 községre, valamint egy rendezett tanácsú városra és egy törvényhatósági jogú városra oszlott. A községek közül 42 volt magyar, 187 román, illetve négy helység német (szász) többségű. A rendezett tanácsú város, Kolozs (Cojocna) magyar többségű (2271 fő/54,9%) volt, akárcsak a 60 808 főt számláló „kincses” Kolozsvár törvényhatósági jogú város (50 704 fő/83,4%). Kolozs vármegye jelenlévő népességéből 60 735 fő (26,9%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.⁸⁶

A jobbára magyar ajkú Maros-Torda vármegye öt járásra, illetve 204 községre, egy rendezett tanácsú városra és egy törvényhatósági jogú városra tagolódott. A községek közül 130 volt magyar, 71 román és három falu német (szász) többségű. Szászrégen (Reghin) rendezett tanácsú város német (szász) többségű volt. Maros-Torda vármegye jelenlévő népességéből

111 376 fő (57,4%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek. A Székelyföld legnépesebb városa, Marosvásárhely törvényhatósági jogú város jelenlévő népességéből 22 790 fő (89,3%) volt magyar anyanyelvű.⁸⁷

A német (szász) többségű, egykori szász székekből szervezett Nagy-Küküllő vármegye öt járásra, illetve 123 községre, valamint két rendezett tanácsú városra tagolódott. A községek közül 11 volt magyar, 42 román és 70 német (szász) helység. A két rendezett tanácsú város, Medgyes (Mediaș) és a vármegye székhelye, Segesvár (Sighișoara) német (szász) többségű város volt. Nagy-Küküllő vármegye jelenlévő népességéből 18 474 fő (12,4%) volt magyar anyanyelvű személy.⁸⁸

Az egykori szász Szebenszékből kialakított⁸⁹ Szeben vármegye hat járásra, illetve 86 községre, valamint két rendezett tanácsú városra – Nagyszeben (Sibiu), Szászsebes (Sebeș) – oszlott. A román többségű községek száma 66, a német (szász) többségűeké pedig húsz helység volt. Magyar többségű település a vármegyében nem volt. Szeben vármegye székhelye, a patinás Nagyszeben német (szász), Szászsebes városa pedig már nem szász, hanem román többségű városnak számított. Szeben vármegye jelenlévő népességéből 10 159 fő (5,7%) vallotta magát magyar anyanyelvű személynek.⁹⁰

Szolnok-Doboka vármegye nyolc járásra, illetve 317 községre, valamint két rendezett tanácsú városra tagolódott. A községek közül 25 volt magyar, 289 román és három volt német többségű. A vármegye székhelye, Dés (Dej) rendezett tanácsú város magyar többségű település volt (70%), akárcsak az erdélyi örmények egyik erdélyi központja, Szamosújvár (Gherla) városa (67,5%) is. A vármegye népességnek 20,7%-a, azaz 52 181 fő volt magyar anyanyelvű személy.⁹¹

Az egykori Torda vármegye jelentős részéből és a jobbára székelyek lakta Aranyosszékből ki-

⁸⁴ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 394–409. pp.

⁸⁵ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 408–413. pp.

⁸⁶ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 414–423. pp.

⁸⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 422–429. pp.

⁸⁸ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 430–435. pp.

⁸⁹ EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 46, 54. pp

⁹⁰ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 434–439. pp.

⁹¹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 438–449. pp.

7. táblázat: A Királyhágón túli vármegyék és törvényhatósági jogú városok

Közzogi alkatrész, országrés, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított	
	előtt	után	összes terület	területből jutott
				Romániának
négyzetkilométer				
Alsó-Fehér vármegye	3646	–	3646	3646
Beszterce-Naszód vármegye	4333	–	4333	4333
Brassó vármegye	1492	–	1492	1492
Csik vármegye	5064	–	5064	5064
Fogarás vármegye	2444	–	2444	2444
Háromszék vármegye	3889	–	3889	3889
Hunyad vármegye	7809	–	7809	7809
Kis-Küküllő vármegye	1724	–	1724	1724
Kolozs vármegye	4844	–	4844	4844
Kolozsvár t.jv.	162	–	162	162
Maros-Torda vármegye	4169	–	4169	4169
Marosvásárhely t.jv.	34	–	34	34
Nagy-Küküllő vármegye	3337	–	3337	3337
Szeben vármegye	3619	–	3619	3619
Szolnok-Doboka vármegye	4786	–	4786	4786
Torda-Aranyos vármegye	3514	–	3514	3514
Udvarhely vármegye	2938	–	2938	2938
Összesen	57 804	–	57 804	57 804

Forrás: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 13. p.

alakított⁹² Torda-Aranyos vármegye hat járásra, illetve 139 községre és egy rendezett tanácsú városra tagolódott. A magyar többségű községek száma 26, a románoké 113 falu volt.

A vármegye székhelye, az erdélyi vallásszabadság (1568) kihirdetéséről elhíresült Torda (Turda) rendezett tanácsú város magyar többségű településnek számított (9674 fő/71,9%). Torda-Aranyos vármegye jelenlévő népességéből 44 630 fő (25,6%) volt magyar anyanyelvű személy.⁹³

A székelyek lakta, Udvarhelyszékből kialakult Udvarhely vármegye négy járásra, illetve 135 községre, valamint egy rendezett tanácsú városra tagolódott. A magyar többségű községek száma 129, a románoké és németeké (szászoké)

mindössze három-három helység volt. A vármegye székhelye, Székelyudvarhely (Odorheiu Secuiesc) rendezett tanácsú város magyar többségű településnek számított (9888 fő/96,5%).⁹⁴ Udvarhely vármegye az egyik leghomogénebb, magyarok által lakott térség volt; 124 173 főt számláló jelenlévő népességéből 118 458 fő (95,4%) vallotta magát magyar anyanyelvűnek.

VII. Fiume város és kerülete

A Magyar Szent Korona Országainak következő alkotórésze a 21 km² kiterjedésű Fiume város és kerülete volt. Fiume városa – 1779-től egészen

⁹² EDELÉNYI-SZABÓ 1928. 54–55. pp

⁹³ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 448–455. pp.

⁹⁴ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 454–459. pp.

1918-ig kisebb megszakításokkal – a Magyar Királyság – teher- és személyforgalmi – tengeri kikötője volt az Adriai-tenger partján. A város speciális jogállással rendelkezett a Magyar Szent Korona országrészeként. Élén magyar kormányzó állt. Az egyesült főváros, Budapest után – a tengeri hajózásnak és a kikötő kiépítésének köszönhetően – Fiume (Rijeka) volt a második legdinamikusabban fejlődő város a dualizmus (1867–1918) idején, a Magyar Szent Korona Országainak városai közül. Ahogyan Fest Aladár (1855–1931) történész fogalmazott: „[...] ettől a pillanattól kezdődik Fiume új élete, óriás arányú gyarapodása.”⁹⁵

Az 1870-től kiépített – személy- és teherhajózásra egyaránt kiválóan alkalmas – kikötő, az ezzel kapcsolatban álló forgalmi és kereskedelmi intézkedések jelentős mértékben előmozdították, hogy Fiume város és kerülete nagy fontosságú és világforgalmi helyé váljon. Az ország belső részeivel az 1874-ben kiépített Fiume–Zágráb (Zagreb)–Budapest-vasútvonal kötötte össze, amely lehetővé tette a világ különböző pontjairól érkező áruk Magyarországon történő értékesítését is.

Az említett vasútvonalon, illetve Fiumén keresztül értékesítették világszerte a magyar föld kiváló terményeit is. Így például a Bács-Bodrog, valamint Torontál vármegyékben megtermelt gabonát. A város gazdasági fejlesztésében „oroslánrésze” volt bellusi Baross Gábornak (1848–1892), a „vasminiszternek”, aki európai szintűvé emelte a magyar közlekedésügyet, a tengerhajózást, a kereskedelmet, valamint a postaügyet is. Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy az immáron Horvátországhoz tartozó fiumei teherkikötő a mai napig a jeles politikus nevét viseli.⁹⁶ A trianoni békeszerződés értelmében Fiume város és kerülete Olaszországhoz került. A népesség száma 49 806 fő volt, amelynek többsége olasz

anyanyelvű volt. A magyar anyanyelvű népesség mindössze 6493 főt (13%) tett ki.⁹⁷

VIII. Horvát–Szlavónország vármegyéi és törvényhatósági jogú városai

A Magyar Szent Korona Országainak harmadik alkotóeleme Horvát–Szlavónország volt. A horvátokkal már I. (Szent) László (1077–1095), illetve (Könyves) Kálmán (1095–1116) uralkodásától számítva közös államban éltünk. Szent István királyunk alapította – még 1093-ban – a zágrábi püspökséget, amelyet 1852-ben – IX. Piusz pápa (1846–1878) „Ubi Primum Placuit” című bullájával – érsekségi titulusra emelt.⁹⁸ Horvát–Szlavónország a Magyar Királyság „társországa” volt.

Horvát–Szlavónország teljes területe az újonnan létrejött Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. A magyarság népességszáma a „társországban” – a törvényhatósági jogú városok magyarságával együtt – 105 948 fő volt. A horvát–szlavón vármegyék magyarságának lélekszáma 95 721 fő volt. Súlypontja a nyolc vármegye közül Verőcze (33 927 fő/14%), Szerém (27 523 fő/6,9%), Pozsega (16 462 fő/6,2%), illetve Belovár-Körös vármegyékre (14 224 fő/4,3%) esett. Zágráb (2040 fő/0,4%), Varasd (624 fő/0,2%), valamint a tengerparti Modrus-Fiume (899 fő/0,4%) és Lika-Korbava vármegyék (22 fő/0,01%) elenyésző magyarsággal rendelkeztek. A törvényhatósági jogú városok tekintetében a magyarság lélekszáma 10 227 főt tett ki. A legtöbb magyar anyanyelvű személy Zágrábban (Zagreb) (4028 fő/5,1%), majd Eszéken (Osijek) (3729 fő/11,9%), továbbá Zimonyban (Zemun) (1999 fő/11,7%), végül Varasdon (Varaždin) (471 fő/3,5%) élt.⁹⁹

⁹⁵ FEST ALADÁR: *Fiume új élete 1870-től 1897-ig*. Borovszky Samu (szerk.): Fiume és a magyar-horvát tengerpart. Országos Monográfiai Társaság, Budapest, 1897. 89. p.

⁹⁶ Vö. GONDA BÉLA: *A fiumei kikötő*. In: Borovszky Samu (szerk.): Fiume és a magyar-horvát tengerpart. Országos Monográfiai Társaság, Budapest, 1897. 181–190. pp.; *Történelmi emlékhely lehet 2020-ban a fiumei Baross Gábor kikötő*. Fiume a folyamló város: <http://www.folyamlovaros.hu/hir/tortenelmi-emlekhely-lehet-2020-ban-fiumei-baross-gabor-kikoto> (Letöltés ideje: 2020. április 15.)

⁹⁷ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 459. p.

⁹⁸ DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. XV. kötet (Veszp–Zs.)*. Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2010. 318. p.

⁹⁹ A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 23., 460–485. pp.

8. táblázat: Horvát–Szlavónország vármegyei és törvényhatósági jogú városai

Közjogi alkatrész, országrész, törvényhatóság	Magyar uralom alatt álló terület a trianoni béke		A béke következtében Magyarországtól elszakított	
	előtt	után	összes terület	területből jutott
				a Szerb–Horvát–Szlóven Királyságnak
négyzetkilométer				
Belovár-Kőrös vármegye	5070	–	5070	5070
Lika-Korbava vármegye	6211	–	6211	6211
Modrus-Fiume vármegye	4879	–	4879	4879
Pozsega vármegye	4929	–	4929	4929
Szerém vármegye	6810	–	6810	6810
Zimony tjv.	56	–	56	56
Varasd vármegye	2440	–	2440	2440
Varasd tjv.	67	–	67	67
Verőcze vármegye	4810	–	4810	4810
Eszék tjv.	57	–	57	57
Zágráb vármegye	7145	–	7145	7145
Zágráb tjv.	67	–	67	67
Összesen	42 541	–	42 541	42 541

Forrás: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. 1912. 13. p.

A Magyar Szent Korona Országainak közigazgatási egységei (1876–1918)

Forrás: Osztrák-Magyar Monarchia vármegyei a XX. század elején. ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/vmlista.htm>
(Letöltés ideje: 2019. október 28.)

IX. 1. Felhasznált nyomtatott irodalom

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. I. A népesség főbb adatai. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912

BADICS FERENCZ: A Bácska. In: Jókai Mór (főszerk.): Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben. VII. kötet. Magyarország II. kötet. A Magyar Királyi államnyomda kiadása. Budapest, 1891

BAUMANN SAMU: Újbánya. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1903

BAYER ZSOLT: 1100 év Európa közepén. II. kötet. Zikkurat Színpadi Ügynökség Kft. Budapest, 2002

BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Vas vármegye. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1898

BUDAY LÁSZLÓ: A megcsonkított Magyarország. Pantheon Irodalmi Intézet Rt., Budapest, 1921

CZIBULKA ZOLTÁN: A Délvidék településeinek nemzetiségi adatai (1880–1941). Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1999

CZIRBUSZ GÉZA: Temes vármegye népe. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1914

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon. III. kötet (Éhi–Gar). Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 1997

DIÓS ISTVÁN (főszerk.) – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon. XV. kötet (Veszp–Zs.). Szent István Társulat. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója. Budapest, 2010

EDELÉNYI-SZABÓ DÉNES: Magyarország közjogi alkotásainak és törvényhatóságainak területváltozásai. In: Dobrovits Sándor (szerk.): Statisztikai Szemle. VI. évfolyam. 6. szám. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal. Budapest, 1928

FEST ALADÁR: Fiume új élete 1870-től 1897-ig. Borovszky Samu (szerk.): Fiume és a magyar-horvát tengerpart. Országos Monográfiai Társaság, Budapest, 1897

GONDA BÉLA: A fiumei kikötő. In: Borovszky Samu (szerk.): Fiume és a magyar-horvát tengerpart. Országos Monográfiai Társaság, Budapest, 1897

GYÉMÁNT RICHÁRD: A történelmi Torontál vármegye népesedéstörténete. In: Tóth Károly (szerk.): Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Publicationes Doctorandorum Juridicorum. 4. kötet. Szeged, 2004

GYÉMÁNT RICHÁRD: A történelmi Temes vármegye népesedéstörténete. In: Tóth Károly (szerk.): Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Publicationes Doctorandorum Juridicorum. 5. kötet. Szeged, 2005

GYÉMÁNT RICHÁRD: Magyarok – államhatárainkon túl. Pólay Elemér Alapítvány. Szeged, 2009

GYÉMÁNT RICHÁRD: Nemzetiségi és felekezeti viszonyok Brassóban. In: Kovács Péter (szerk.): Gazdasági és társadalmi elemzések és fejlesztési lehetőségek. Pátria Nyomda Zrt. Szeged, 2015

GYÉMÁNT RICHÁRD: A határon túli magyarság fogalma, keletkezése. In: Szakács Ildikó Réka (szerk.): Nemzetpolitikai ismeretek. Nemzetközi és Regionális Tanulmányok 13. SZTE ÁJTK NRTI. Szeged, 2017

HAŠEK, JAROSLAV: Svejka, egy derék katona kalandjai a világháborúban. Európa Könyvkiadó. Budapest, 1957

HOLLÓSI GÁBOR: Az „emberi és polgári jogok” értelmezése a pozsonyi hídfő kiszélesítése kapcsán. In: Koltay András (főszerk.): Iustum Aequum Salutare. Jogtudományi folyóirat. Pázmány Péter Katolikus Egyetem. Állam- és Jogtudományi Kar. XII. évfolyam. 3. szám. Budapest, 2016

KÓKAI SÁNDOR: Román-Bánság demográfiai és etnikai viszonyainak változása (1910–2002). In: Gulyás László (szerk.): Közép-Európai Közlemények. V. évfolyam. 3–4. szám. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged, 2012

KRIŠKO JÁNOS: Körmöcbánya. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1903

MISKOLCZI MIKLÓS: Trianoni ikrek. Három pötty a déli országhatáron: Tompa, Kelebia, Csikéria. In: Fűzi László (főszerk.): Forrás. Szépirodalmi, szociográfiai, művészeti folyóirat. Kecskemét Megyei Jogú Város és a Katona József Társaság folyóirata. 39. évfolyam. 6. szám. Kiadja a Kecskeméti Kortárs Művészeti Műhelyek Nonprofit Kft. Kecskemét, 2007

NAGY IVÁN: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Hatodik kötet. Kiadja Ráth Mór. Pest, 1860

ORTUTAY GYULA (főszerk.): Magyar Néprajzi Lexikon. Első kötet. A–E. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1977

REISZIG EDE – VENDE ALADÁR: Nógrád vármegye községei. In: Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1911

REISZIG EDE – VENDE ALADÁR: Torontál vármegye községei. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1912

REISZIG EDE – VENDE ALADÁR: Temes vármegye községei. In: BOROVSZKY SAMU (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Temes vármegye és Temesvár. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1914

RICHTER EDE – KIRÁLY ERNŐ: Selmezbánya. Borovszky Samu (szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Hont vármegye és Selmezbánya sz. kir. város. Országos Monográfiai Társaság. Budapest, 1906

ROMSICS IGNÁC: A trianoni békeszerződés. Osiris Zsebkönyvtár. Osiris Kiadó. Budapest, 2001

SEBŐK LÁSZLÓ: Kettévágott települések. Komárom, Sátoraljaújhely, Szabadka. In: Rácz Árpád (felelős kiadó): Rubicon Történelmi Magazin. XXVIII. évfolyam. 7–8. szám. Rubicon-Ház Kft. Budapest, 2017

SUTARSKI, KONRAD: Szepes és Árva – történelmi szemmel. In: Papp Endre (főszerk.): Hitel. XX. évfolyam. 6. szám. Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat. Hitel Alapítvány. Budapest, 2009

ZEIDLER MIKLÓS: A revíziós gondolat. Osiris Zsebkönyvtár. Osiris Kiadó. Budapest, 2001

IX. 2. Felhasznált elektronikus irodalom

85 éve írták alá a trianoni békeszerződést. 2005. június 3. A Múlt-kor Történelmi Magazin elektronikus oldala: <https://mult-kor.hu/cikk.php?id=9982>

BÁLINT CSABA: Szegedi legendák: Kárász uraság kocája. Délmagyar.hu:

http://www.delmagyar.hu/szeged_hirek/szegedi_legendak_karasz_urasag_kocaja/2123279/

Egy darabka föld Szatmár megyéből. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) elektronikus oldala: <http://www.karpatalja.com.ua/kmksz/hir273.html>

Így lett Sopron a leghűségesebb város. 2015. december 14. Múlt-kor Történelmi Magazin elektronikus oldala: <http://mult-kor.hu/igy-lett-sopron-a-leghusegesebb-varos-20151214>

Jeles napok. Az Országos Széchenyi Könyvtár elektronikus oldala: http://jelesnapok.oszk.hu/prod/unnep/a_huseg_napja_magyarorszagon

Osztrák-Magyar Monarchia vármegyéi a XX. század elején. ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék: <http://lazarus.elte.hu/hun/maps/1910/vmlista.htm>

TARJÁN M. TAMÁS: 1779. április 23. | *Mária Terézia Magyarországhoz csatolja Fiumét.* Rubiconline. A Rubicon Történelmi Magazin elektronikus oldala:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1779_aprilis_23_maria_terezia_magyarorszaghoz_csatolja_fiumet

Történelmi emlékhely lehet 2020-ban a fiumei Baross Gábor kikötő. Fiume a folyamló város: <http://www.folyamlovaros.hu/hir/tortenelmi-emlekhely-lehet-2020-ban-fiumei-baross-gabor-kikoto>

Horgos alapítójának, Kárász Miklósnak a kastélya és környéke a tetőfedés és ablakcserék ellenére 2020 áprilisában ilyen látványt mutat, ami az utókor viszonyulásáról tanúskodik

Szűz Mária a zászlókon

Biró Aurél – Seremetyeff-Papp János: Szűz Mária ábrázolású zászlók I–III.

Budapest–Pápa, 2015, 2016, 2017

Biró Aurél fiatal történész, az Országos Levéltár főmunkatársa és Seremetyeff-Papp János restaurátor, aki a képzőművészeti Egyetem Restaurátorképző Intézetének a tanára volt húsz éven át, hosszú évek kutatómunkájával számos kiállításon, előadáson és kisebb kiadványokban ismertették az általuk felkutatott régi magyar zászlóinkat. 2017-re már három szép kötetben összegezték a jelenleg *Budapesten fellelhető*, Szűz Máriát ábrázoló zászlókat. Az első kötet a fennmaradt *katonai* zászlókat mutatja be, a legrégibb 1508. évi zászlótól 1945-ig. A második a budapesti *templomok, cserkészcsapatok és iskolák* zászlóit gyűjtötte egybe a 16. századtól a 21. századig. A harmadik kötet pedig a budapesti *céhek, ipartársulatok, ipartestületek és -egyesületek* zászlóit ismerteti 1696-tól 1952-ig. A kötetek igényes kiadása a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, valamint a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár együttműködését dicséri.

A szerzők a Családjuknak és Szüleiknek ajánlották kötetüket. Ebbe a fogalomba, a nagybetyűs Családba, úgy érzem, beletartozik tágabb értelemben minden olvasó, kortól függetlenül, mert a zászló éppen az összetartozás jelképe. A három előttünk álló szép kötet a magyar nemzet egységének tudatát kívánja erősíteni a történelmi zászlók budapesti közgyűjteményekben fellelhető emlékeinek bemutatásával. Szeretné segíteni és felgyorsítani a rendszerváltásunk óta elindult folyamatot a hazaszeretetünk elmélyítésére. Erre mindnyájunknak égetően szükségünk van 2020-ban is, három évvel a kötetek megjelenése után is.

A jelen írásunkat ennek felismerése hívta életre. Úgy látjuk, hogy sokakhoz nem jutott el e két jeles szerző kötetének még a híre sem. A második világháború nemcsak lélekszámában ritkította

meg nemzetünket, a fiatal férfaink százezreinek halálával, városaink, falvaink, gazdasági és természeti kincseink pusztulásával, hanem hazánk megmaradt lakosságát 1948-tól 1989-ig, 41 évig tartó ateista gyarmati diktatúra alá vetette. Jelszó volt „a múltat végképp eltörölni”. A felnövekvő új nemzedék nem ismerhette meg a tanulmányai során hazánk ezeréves dicső múltját, és a jelenben is sokan csak egy eladósodott ország képét látják. Hazánk ezeréves kereszténységének világhírű egyéniségeiről is csak eltorzítva hallhattak a jelenlegi középkorúak. A kötelező világnézet a materializmus lett, amely tüzzel-vassal üldözte a kereszténység eszméit és példás híveit. Elvette az emberektől a társadalmi, lelki megújulásnak a legfőbb erejét, a Mindenható, Teremtő Isten szeretetétbe vetett hitet, a Vele való közvetlen élő kapcsolatot. Az új nemzedékek részben ma is annak a téveszmének a rabjai, hogy a vallás magánügy. S ezáltal az istenhit nem tudja áthatni, jobbá tenni a társadalmat. Nem tudjuk, hogy a tízparancsolat erkölcsi normája az egyén és következésképpen a kis- és nagyközösségek boldogságának egyedüli forrása! S mivel a múlt értékeire nem figyelünk, elavultnak tartjuk őket, nem tanulunk a történelemből, és szükségszerűen gyakran fejjel megyünk a falnak. A kommunizmus évtizedeiben az iskola még az ősi ókori igazságot sem véste a fiatalok szívébe, hogy **a történelem az élet tanítómestere**. Az Istentől kapott tízparancsolat jóllehet a szívünkbe van írva, de az ember képes azt elhallgattatni. Isten helyére önmagát állítja, s önzően önmagát akarja megvalósítani. S mivel kudarcot vall, elkeseredik... Csak kevesen hallják meg a szívükben Isten hangját: Jót tenni jó! Boldog csak úgy lehetsz, ha a másikat boldogítod Isten önzetlen szeretetével! Minderre ezer éven át a Zászlóval összetartott keresztény közösség segítette az embereket!

Az ezeréves történelmünket végigkísérő zászlóink nagy része elpusztult. Csak az utóbbi 500 évből maradtak fenn zászlók az eredeti, anyagi valóságukban. De az első 500 év írott forrásai és festett illusztrációi a történelmünket elbeszélő krónikáinkban nemcsak meggyőzően igazolják a zászlóink létét, hanem a formájukat, sőt az ábrázolásukat is bemutatják. Ezek az ábrázolások szinte kivétel nélkül vallási jellegűek. Az értelemmel bíró ember ugyanis minden korban tudta, érezte, hogy nem ő a világ ura. Tudta és érezte, hogy az ember Isten teremtménye, akire a Mindenható Istennek gondja van, mert Isten a Szeretet! A keresztény ember nemcsak egy távoli személytelen istenségben hisz, hanem a személyes Istenben, Jézus Krisztusban, aki a valóságos Isten fiaként 33 éven át az egyszerű emberek életét élte a földön. Tanításával és élete példájával megmutatta az ember boldogulásának útját. Ezt az utat az ember leginkább a közösségben tudja követni a közösség vezetőjének útmutatása szerint. A zászló ilyen útmutató. A szocializmusnak nevezett kommunista-ateista diktatúra számúzta hazánkban a közösségeket, mivel azok többnyire egyházi közösségek, egyesületek voltak. A közösségekkel együtt a zászlóikat is igyekezett megsemmisíteni. A nemzeti lobogónkat az állam használhatta az általa kinevezett ünnepeken, de az egyes ember már nem tehetette ki bármikor a kapujára a zászlót, legfeljebb a nemzeti ünnepünkön, március 15-én. Mindez azt eredményezte, hogy a negyven év alatt megkopott a zászló szerepe az ember életében. Elvesztette szakrális jellegét, profanizálódott, és ezzel a tekintélyén is csorba esett. S a rendszerváltás utáni harminc év alatt is csak igen lassan tudja nemzetünk megtalálni az elsorvasztott gyökereinkből kisarjadó új, friss hajtásokat, amelyek helyre állíthatják nemzeti identitásunkat, vagyis igazi nemzeti méltóságunk tudatát. Ehhez meg kell ismernünk nemzetünk eredetét és szellemiségét, amely megtartott bennünket az elmúlt ezer év vérvizatai közepette. Ezt a nemzetünket ezer éven át megtartó energiát, a szenvedélyes hazaszeretetet leginkább az irodalmunkból ismerhetjük meg: Balassi Bálinttól Wass Albertig és Nagy Gáspárig. Valamennyi nagy költőnknek az egész lényét áthatotta a szerelem a Haza iránt. Idézzük csak Balassit, az ifjú végvári vitézt,

aki a török hódoltság alatt három részre szakadt és véres háborúban élő hazáját szíve nagy szeretetével így szólította meg: „Óh, én édes hazám, te jó Magyarország, / Ki kereszténységnek viseled paizsát”. Ez a megszólítás vajon él-e 2020-ban hazánk polgárainak ajkán? Tudunk-e ilyen szeretettel beszélni hazánkról? S tudjuk-e minden erőnkkel pajzsként védeni az ezeréves kereszténységünket? A család intézményét? A tiszta szerelem és az életadás összetartozását mint az emberi boldogság betetőzését? Az embertársaink iránti segítő szeretet jelenti-e életünk célját, legfőbb örömét?

Tudatában vagyunk-e Zrínyi Miklós üzenetének, hogy „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók”? S folytathatnánk a sort Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc, Petőfi Sándor nemzetünket felrázó, utat mutató tanításaival Wass Albertig, aki oly vigasztalóan üzeni a ma emberének, hogy a fundamentum, a történelmi örökségünk, a KŐ MARAD! A víz – az események, a politika – szalad, a kő marad.

[...]

Üzenem az erdőnek: ne féljen,
ha csattog is a baltások hada.
Mert erősebb a baltánál a fa
s a vérző csonkból virradó tavaszra
új erdő sarjad győzedelmesen.

[...]

Jönnek majd újra boldog építők
és kiássák a fundamentumot
s az erkölcs ősi, hófehér kővére
emelnek falat, tetőt, templomot.

[...]

a fundamentum Istentől való
és Istentől való az akarat,
mely újra építi a falakat.

(Wass Albert: Üzenet Haza. Bajorerdő, 1948)

A zászlók ezer éven át segítették nemzetünket, hogy az Istentől való alapot megőrizzük, és újraépítsük a falakat.

Ma is ez a feladatunk. Ezért illő és hasznos megismernünk történelmünk vérvizatairól is a még fellelhető zászlóinkat.

A most bemutatandó három kötet még elérhető, megvásárolható, s reményünk szerint minden olvasót arra fog ösztönözni, hogy felkutassa

a környezetében lévő, templomokban kidobásra ítélt vagy magánszemélyeknél elrejtett zászlókat, pályázzon a restaurálásukra, hogy azok megújítva betöltsék eredeti rendeltetésüket: erősítsék közösségeink keresztény magyar öntudatát. Ugyanis hazánk jelenlegi Alaptörvénye is Istenre épül. Mai államformánk keresztény demokrácia.

Intézményeink örvendetesen felismerik napjainkban a zászló közösséget formáló erejét, és új zászlókat készíttetnek a települések, iskolák, közösségek. A legjobb címer- és zászlótervezőink – mint például Pécsi L. Dániel – nagy figyelmet szentelnek a közösség korábbi zászlóinak, címeinek, jelvényeinek a felkutatására, hogy azok ábrázolásai alapján, mint „az erkölcs ősi, hófehér kövére” alakítsák ki a jelenünk és jövőnk építésében lelkesítő szerepet betöltő zászlókat.

A fentiek után, bizonyára, senkinek sem kell megmagyaráznunk, hogy miért szerepel a kötetek címében a *Szűz Mária-ábrázolású* zászlók megjelölés. De talán mégis! Az ugyanis lassan közzismert, hogy a történelemben nem léteztek istenhit nélküli népek, és hogy a magyar állam ezeréves alkotmánya Szent István királynak a Biblián alapuló Intelmeire épült – leszámítva a kommunizmus negyven évét. De az, hogy miért éppen Szűz Mária, az emberré lett Istenfiú anyja, a názáreti Szűzből lett Istenanya szerepelt a magyar zászlókon 1945-ig, sőt a pénzeinken is, talán nem mindenki számára világos. Jóllehet sokan tudják, hogy a keresztény világban hazánk volt az első ország, amelyet az uralkodója, Szent István első királyunk 1038-ban, a halála előtt – mivel vér szerinti férfi utódja nem volt – nagy hittel, az ország vezetőivel egyetértésben, az Istenanyának, a magyarok által különösen tisztelt Szent Szűznek az oltalmába ajánlott, neki ajánlódta az országot! Ennek az eseménynek a művészi ábrázolása fogadta a belépőt a Magyar Királyság főtemplomában, az esztergomi főszékesegyházban, a Porta Speciosa, az ékes kapu timpanonjában is.

A történelmi forrásaink alapján egyértelmű, hogy 1038 óta az Istenzüdő Szűz Mária a Magyarok Nagyasszonya. Azt is sokan tudják, hogy a magyarság Istenanya iránti kiemelt tiszteletének a gyökerei az ősi magyar vallás *Babba Mária*, vagyis a Szép Mária Nagyasszony kultuszába nyúlnak vissza. De miképpen volt lehetséges,

hogy az ősi hit ezer éven át, egészen napjainkig is – pl. a csíksomlyói búcsúban – fennmaradjon?

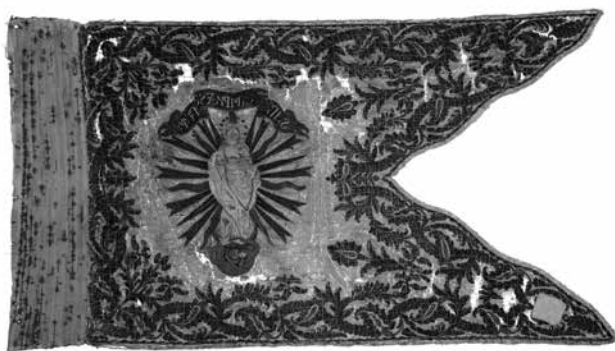
A válasz egyszerű: nemzetünk **megtapasztalta** az Istenanya közvetlen kiemelt oltalmát, segítségét, szeretetét folyamatosan ezer éven át. S ezért ábrázoltatta a legtöbb hazai közösség a zászlaján az összetartozásuk legfőbb forrását és fenntartóját, az Istenzüdőt, aki Magyarország hatalmas királynője.

Az *1. kötet első fejezetének* a címe: Mariológia, amely a katolikus egyház Szűz Mária tiszteletének történeti áttekintését adja egészen napjainkig. A *2. fejezet* mutatja be a magyarság sajátos viszonyát az Istenanyával, *Babba Máriától a Magyarok Nagyasszonyáig*. S itt közlik a szerzők az országfelajánlás későbbi képzőművészeti ábrázolásait is, mint például Újbánya 14. századi remekművű várospecsétjét. S az Istenanya, mint Magyarország valóságos királynője, hatalmas freskóképen ma is látható Szepeshelyen, a székesegyházban, amint megkoronázza I. Anjou Károly Róbert királyunkat az esztergomi érsek által nyújtott Szent Koronával. A felirat szerint a freskó 1317-ben készült, amikor Szent Márton születésének ezeréves évfordulóját ünnepelte a kereszténység. Az ifjú király ebben az évben az esztergomi egyházmegyének ebbe a Szent Márton tiszteletére épült prépostsági templomába látogatott, hogy megköszönje az Istenanyának, a Magyarok Nagyasszonyának és Szent Mártonnak, a pannóniai születésű római katonából lett szent tours-i püspöknek a közbenjárását Istennek, hogy elnyerte a magyar ősei örökségét. Szent Márton ugyanis Szent István kora óta nemzeti szentünk, mivel Szent István király az ő közbenjárása révén diadalmaskodott Koppány vezér felett.

A történelmi zászlóinkat bemutató könyvsorozat *1. kötetének 3. fejezete* a Szűz Mária-ábrázolású katonai zászlóink történetét, valamint a festett és tárgyi valóságukban is ismert főbb példáit tárja elénk. A magyar harci zászlók sorát a Szent István király pénzein megjelenő királyi zászlós lándzsa ábrázolásának bemutatásával kezdi – a lándzsát a pápa küldte Istvánnak. Majd a történelmünk háborúit megjelenítő képzőművészeti ábrázolásokon tárja elénk a harci zászlók szerepét. Így pl. a Széchényi Könyvtárban őrzött 14. századi kódexünk, a *Képes Krónika* művé-

szi miniatúráinak gazdag során megismerhetjük a zászlók szerepét a 10–14. századi harcokban. Majd a törökök felett aratott csodás győzelmeinkért a máriacelli Szűzanyának hálát adó fogadalmi képeken megfigyelhetjük a fraknoi várban fennmaradt 16–17. századi zászlók ábrázolásának fontos szerepét. A 19. századi historizmus történelmi témájú ábrázolásain már törekedtek a művészek az ábrázolt kor zászlóinak hű megjelenítésére is. Ebből a korból már egyre több valószínű zászlót ismerünk.

A 4. fejezet a Fővárosban, Budapesten közgyűjteményekben őrzött Szűz Mária-ábrázolású katonai zászlókat mutatja be, mintegy 75 darabot a 17. századtól a 20. századig. Ezek közül emelem ki a 34., 35. és a 38. képen bemutatott három 18. századi zászlót, az Esterházy huszárezred 1743-ban készült törzszászlóját, Esztergom

Az Esterházy huszárezred törzszászlója, 1745. Hadtörténeti Múzeum, Budapest, Zászlógyűjtemény 0062/zl.

vármegye lovassági zászlóját és Vas vármegye nemesi felkelőinek zászlóját (1792–1806). Mindhármat a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Múzeuma őrzi. Az első, az Esterházy huszárezred törzszászlója 50 × 80 cm-es selyemre fémzással hímzett, fecskefarkú zászló, amelynek az

előlapját a birodalmi kétfejű sas domború rátéte ékesíti, a mellén az összetett, koronás címerrel. Körülötte az aranygyapjas rend láncá képezi a keretet. A sas lábával a jogart és a kardot tartja. A hátlaon a Nap sugaraival övezett Istenanya a földgömbön és a holdsarlón állva jelenik meg. Lábával a tekeredő kígyóra tapos. A Biblia Jelenések könyve (12,1) Napba öltözött asszonyának fejét 12 csillagból álló korona övezi.

Esztergom vármegye 1740–1780 között vörös selyemből készült, fecskefarkú lovassági zászlójának előlapján az ovális keretbe foglalt olajfestmény Szent István király országfelajánlását ábrázolja. A király hermelinszegélyes aranypalástban, az oltár előtt térdelve ajánlja az országot jelentő Szent Koronát az Istengyermekeket tartó és az oltáron, felhők fölött megjelenő Magyarok Nagyasszonyának. A hátlaon az ugyancsak

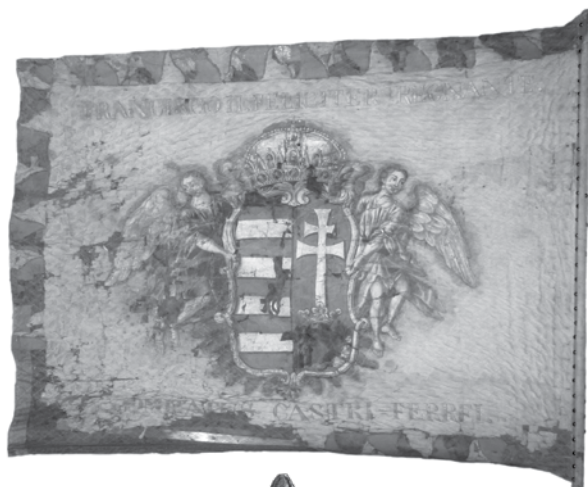

Esztergom vármegye lovassági zászlója, 1740–1760. Hátlap: Patróna Hungariae, Hadtörténeti Múzeum, Budapest, Zászlógyűjtemény 0076/zl.

ovális keretbe foglalt olajfestmény már a Szent Koronával megkoronázott Magyarország királynéját ábrázolja. Mária a kék ruhája felett arany palástot visel, a jobb karján ülő Jézus áldást ad. A zászló mérete: 86 × 115 cm.

A Vas vármegyei zászló lényegesen nagyobb méretű: 138 × 170 cm. A téglalap alakú, fehér selyemből készült zászló előlapján a Patróna Hungariae, mint a Jelenések könyvének Napba öltözött asszonya, olajfestmény rátéten látható. Mária fejét a Szent Korona ékesíti, jobbáiban a jogart tartja, balján a Kisjézust, aki áldást ad a zászlóhoz tartozókra. Baljában az országal-

ma. A hátlap olajfestményén a Szent Koronával ékes magyar kiscímert két angyal tartja. Megvan a zászló 277 cm hosszú, a nemzeti színeinkkel festett, szegekkel ellátott zászlórúdja is, a zászlócsúccsal, amelyen II. Ferenc monogramja látható.

Vas vármegye nemesi felkelőinek zászlója, elő-, hátlap és zászlócsúcs, 1792–1806, Hadtörténeti Múzeum, Budapest, Zászlógyűjtemény 00114/zl.

A 1848-as dicső, remekművű zászlókat külön fejezet tárgyalja. Ezután a 20. század első felének katonai zászlóit ismerhetjük meg. A kötetet a trianoni békediktátum elleni tiltakozásul 1928-tól felállított *Országzászlók* bemutatása zárja.

A katonai zászlók után a szerzők, Biró Aurél és Seremetyeff-Papp János a Szűz Mária-ábrázolású templomi zászlókat ismertetik a könyvsorozat 2. kötetében. 56 budapesti templomból 170 zászlót a 16. századtól a 21. századig, 10 cserkészzászlót az 1913–1998 közötti évekből, továbbá 25 iskolai és egyesületi zászlót mutatnak be. A kötetben több mint 200 zászlót ismerhetünk meg 400 fényképen. A kiadvány jelentős részét tehát a templomi zászlók bemutatása teszi ki, a 180 oldalból 120 oldalt tölt ki, ebből megismerhetjük a templomi zászlók történetét, felépítését, egyházi előírásait, továbbá a készítőket, a Szűz Mária-ábrázolású zászlók ikonográfiáját s végül az egyes emlékeket.

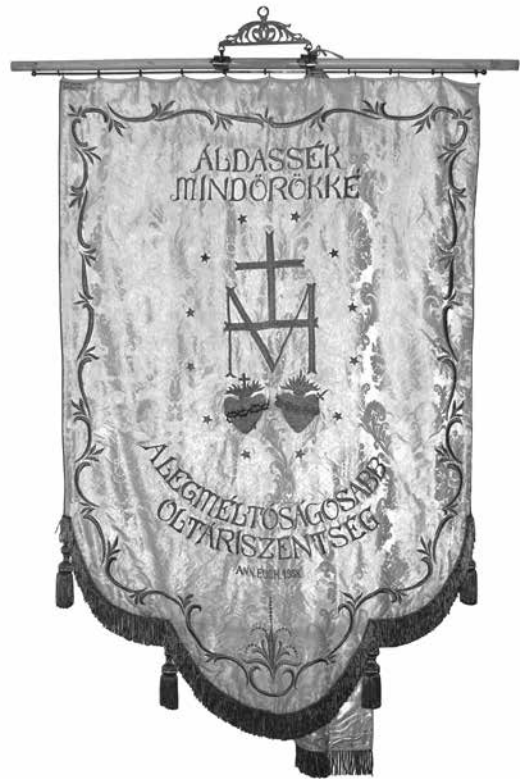
Ezek közül emelem ki az óbudai Szent Péter és Pál templom vörös színű, fecskefarkú, 1900 körül készült selyemzászlóját. A 108 × 115 cm nagyságú zászló előlapját a Szent István király országfelajánlását ábrázoló olaj-vászon kép ékesíti. A király vörös palástban, térdelve, párnán tartja a Szent Koronát és a többi koronázási

Az óbudai Szent Péter és Pál templom fecskefarkú selyemzászlója, 19. század 2. fele (előlap)

Az óbudai Szent Péter és Pál templom fecskefarkú selyemzászlója, 19. század 2. fele (hátlap)

A Szentendrei úti Kövi Mária-templom Oltár-egyesületének selyemzászlója, 1938 (hátlap)

ékszer, és helyezi a Magyarok Nagyasszonya oltárára. Az oltáron ott van a feszület, a gyertyatartók mellett pedig a misekönyv és a magyar kiscímer is. A hátlapon a hazatérő Szent Család olaj-vászon képe látható ovális keretben.

Pompás, művészi zászlók egész sora készült az 1938. évi Budapesti Eucharisztikus Kongresszus tiszteletére. Ezek közül tekintsük meg a Szentendrei úti Kövi Mária-templom Oltár-egyesületének hímzett, fehér, selyemzászlóját. A 95 × 150 cm nagyságú zászló előlapján az Oltáriszentséget, a Krisztus rejtett jelenlétét tartalmazó Szent Ostyát felmutató pompás arany ötvösművet, az Úrmutatót látjuk búzaszálakkal és szőlőfürttel övezve. Felette és alatta aranszállal hímzett felirat jelzi a készítettő egyesületet. A hátlapon Mária-szimbólumok: a nagy M betű a kereszttel, valamint Jézus és Mária tövissel koszorúzott, átdöfött és egymáshoz kapcsolódó szíve jelenik meg. Felette és alatta az aranszállal hímzett felirat az Eucharisziát dicsőíti.

A Szentendrei úti Kövi Mária-templom Oltár-egyesületének selyemzászlója, 1938 (előlap)

Az iskolai zászlók közül tekintsünk az ugyan- csak 1938-ban a budapesti Angolkisasszonyok Santa Maria Leánygimnáziuma (ma Ward Mária Általános Iskola és Gimnázium) számára készült zászlóra. A téglalap alakú, 120 × 140 cm nagyságú rózsaszínű selyemre aranszállal hímzett zászló előlapján ovális keretben a lourdes-i Mária-jelenés asszonya, a szeplőtelen fogantatás koronás ábrázolása látható. A fehér ruhás Szűz

Igaz ügyünk vidd diadalra, kérünk. A nemzeti színű szalag felirata ez volt: *Hűen mindhalálíg Istenhez és Hazához!* A zászlószentelést a Zeneakadémia nagytermében tartották. Itt szavalta a zászlót átvevő VII. osztályos diák Szathmáry István erre az alkalomra írt versét:

A zászló szent és nagy dolog,
A zászló égi jel,
Ha szent az eszme, szent a cél,
Amelyet képvisel.

[...]

Vezess hát zászlónk, égi jel
Lobogj szeplőtelen: követve téged, miénk a
végső győzelem!

A budapesti Angolkisasszonyok Santa Maria Leánygimnáziuma zászlója, 1938 (ma: Ward Mária Általános Iskola és Gimnázium)

Máriát kék öv övezi. Jobbján rózsafüzérrel, a kezét imára kulcsolja. A Mária áldását kérő felirat íves vonalban kíséri az ovális keretet: *Nos cum prole pia – benedicat Virgo Maria*. A hátoldalon a rend címere: Mária-monogram és felette a korona. Ezt a címert az iskola alapításának és a zászlókészítésnek az évszáma fogja közre: 1918–1938. A két megsemmisült zászlószalag felirata ez volt: *Anna főhercegnő (a zászlóanya). Nagyasszonyunk örök szent eszményképünk.*

Bíró Aurél és Seremetyeff-Papp János szerzőpáros könyvsorozatának 3. kötete a *céhek, ipartestületek és kulturális, hagyományörző egyesületek 1696–1952 között készült Mária-ábrázolású zászlóival* foglalkozik (amelyek budapesti közgyűjteményekben található). A bevezető a céhek kialakulását mutatja be Pest-Budán és Óbudán, ami a történeti források alapján a 13. század közepére tehető. A 15. század második felében, Mátyás király korában és a 16. század elején virágkorukat élték a céhek az oklevelek bizonyosságai szerint. A főbb céhek Pest-Budán a török hódoltság idején is fennmaradtak. A török kiűzése után újjáalakultak, és a gazdasági fejlődéssel a számuk is gyarapodott. 1840-es években Pesten már 67, Budán 49, Óbudán pedig 8 cég működött. A 19. század elejétől már gátolta a céhszervezet a gazdasági fejlődést. 1872-ben az új ipartörvény megszüntette működésüket. Helyükbe az ipartársulatok, ipartestületek léptek, amelyek önállóan dolgozó iparosok és kézművesek érdekvédelmi szervei voltak. A céhek hivatalos iratait, értékeit átvették, így a zászlókat is, amelyek a céhek-ipartestületek templomaiban, illetve oltáraik közelében nyertek elhelyezést, a padok végére erősített vaskarikákban. A szerzők a kötet első részében a *céhek* történetét és emlékeit, a hivatalos iratokat, a cégleveleket, cégpecsétet és a cégzászlókat mutatják be. A zászlók előlapja többnyire Szűz Máriát ábrázolja a város címerével, és a hátlapon a mesterség-

A cserzővargacéh zászlója, 1803. A Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma

gek jelvényei mellett az illető céh védőszentje is gyakran megjelenik. Külön alfejezet foglalkozik a céhek védőszentjeivel, oltáraikkal és a céh patronusának a tiszteletére rendezett ünnepélyes szentmisékkal.

A céhzászlók többnyire rongált, töredékes állapotban maradtak fenn. Az épek közül a *cserzővargacéh* 1803. évi kétoldalas vörös selyemdamaszt zászlóját mutatjuk itt be, amelyet a Kiscelli Múzeum őriz. A 127 × 153 cm-es kereszttrudas zászló előlapját a szeplőtelen fogantatású Szűz Mária olajfestménye ékesíti. A földgolyón álló és a lábával a kígyó fejét eltaposó Mária mindkét karjával a Kisjézust öleli magához, aki hosszú szárú keresztrel ledöfi a kígyót. Felettük az aranyfestésű latin felirat Szűz Mária áldását kéri a céhre. A hátlap olajfestményén Keresztelő Szent Jánost látjuk, a céh védőszentjét, amint megkereszteli Jézust. A felette lévő aranyfestésű latin felirat az ő közbenjárását kéri a céh

számára. A zászló mindkét oldalán kiemelt helyet kapott az évszám: 1803.

A kötet második része az *ipartestületek*, *iparosegyesületek* történetével és emlékeivel foglalkozik. A bemutatott zászlók közül a Boldogi Önkéntes Tűzoltó Testület 1924. évi téglalap alakú, bordó selyemdamaszt zászlaját emeljük ki. Az előlapon középen a tűzoltók jelképeit – ezüstsisak, kötéllel átvett létra és két balta – szalaggal átkötött két olajág övezi, és tölgyfalevél, a bátorság és hősiesség jelképe kíséri. Felette az aranyszínű íves felirat: *Közjóért becsületből*. Alatta a testület neve szerepel. A hátlap közepén ovális keretben Szűz Mária mellképe látható. Felette az aranyszínű hímzett felirat: *Szűzanyánk segíts!*

Végül a szerzők ismertetik az ipartestületek és iparosegyesületek szerepét a kiemelkedő országos ünnepeken, körmeneteken, így a trónörökös pár, Rudolf és Stefánia 1881. évi

A Boldogi Önkéntes Tűzoltó Testület zászlója, 1924. Katasztrófavédelem Központi Múzeuma, Zászlógyűjtemény AT 74.2.1.

Budapestre érkezésekor, az 1885. 1915. és az 1930, 1931. évi Szent Jobb-körmeneteken, a leírásokat fényképek színesítik.

A három pompás, nagy formátumú, keménykötésű kötet borítója a nemzeti színeinkben jelent

meg, hogy ráhangolja az olvasót az ezeréves keresztény államiságunk iparostársadalmának szellemiségét sugárzó szent ereklyéink megismerésére és üzenetének meghallására: A jövőnk is csak **Isten és a Haza szeretetére** épülhet.

Bocz Bea: Szálak

Tóth Gábor

„Csodálatos lehetett a középkori Magyarország!”

Beszélgetés Prokopp Máriával

A középkort nem érthetjük meg a keresztény vallás nélkül. A kereszténység adta azt az erkölcsi alapot, amelyre az európai kultúra épült – nyilatkozta a Vasárnapnak (www.vasarnap.hu) adott interjújában Prokopp Mária művészettörténész.

Művészettörténészként hogyan látja, milyen lehetett a középkori Magyarország?

– Csodálatos! Csodálatos lehetett... Bízom benne, hogy a közeljövőben az általános és középiskolák tananyagában nagyobb szerepet kap majd a Mohács előtti időszak! Tény, hogy a magyar középkori emlékek többsége elpusztult, de amit ma tudunk a múltunkról, azt mindenkinek

tudnia kell! Kevesebb középkori emlékünks van, mint sok más európai országnak, ezért alakul ki a kutatásban és a közvélekedésben az a kép, hogy középkori művészetünk nem önálló, nem élvonalbeli, stílussteremtő művészet, hanem csak a külföldi mesterek hatására, évtizedekkel azok után alakult.

Pedig, ha megismernénk hazánk valós történetét, földrajzát, a mindmáig hatalmas természeti és ásványi kincseit, akkor mélyen átéreznénk, hogy van mire büszkének lennünk.

A középkori Magyar Királyság nemcsak egy fényes királyság volt, hanem egy olyan állam, mely ötszáz éven át tudta tartani helyét Európa vezető államai között!

Mi lehetett az ország felemelkedésének oka?

– A Kárpátok védelmében egy igen egységes, központi hatalomra épülő királyság jött létre a 11. században, ahol minden szükséges erőforrás biztosítva volt ahhoz, hogy Európa élvonalába kerülhessünk. Nem volt minden királyunk kiemelkedő uralkodó, nagy tehetség, de a gazdasági centralizáció segítette fenntartani a rendet, a királyi uralmat és az ország virágzását.

Ma már kevesen tudják, de nem lehet véletlen, hogy a középkor nagy költője, Dante a *Paradisójában* egy egész fejezetet szentelt Magyarországnak dicséretére: „Óh, boldog Magyarország! Csak ne hagyja / magát félre vezetni már...” – írja.

Ma már nem tudjuk megszólítani a régen elhunyt embereket, de minden bizonnyal volt némi alapja annak, amit akkor Dante írt. Rend és stabilitás volt az országban, és ez nagyban hozzájárulhatott az építészet, a szobrászat és a festészet európai rangú fejlődéséhez.

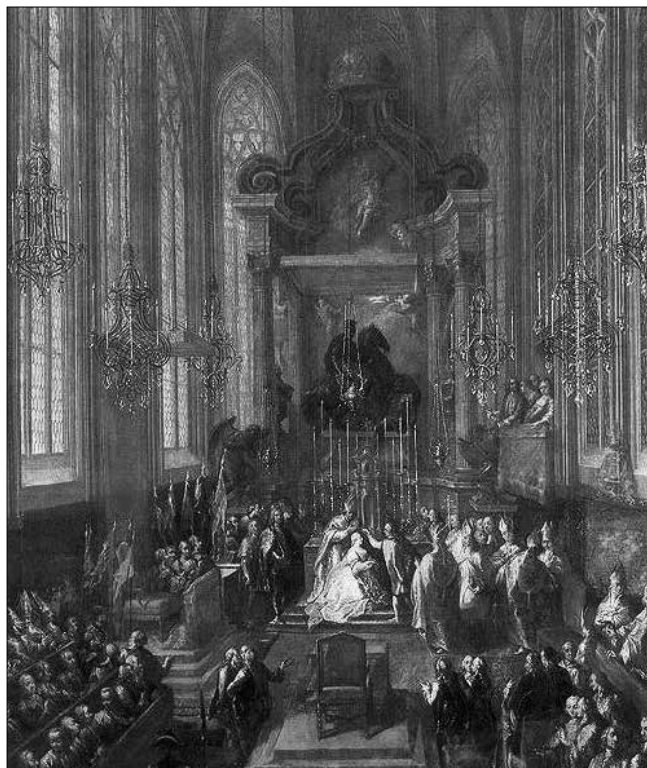
Prokopp Mária, az ELTE BTK Művészettörténeti Intézetének oktatója
(Fotó: Tóth Gábor, Vasarnap.hu)

Egyházi oldalról mit tudhatunk a magyarországi középkorról?

– Nem szoktunk arról sem sokat beszélni, hogy a legtöbb szentet adó dinasztia a magyar *Árpád-ház* volt, ami többet jelentett akkor, mint ma a Nobel-díj. Magyarországnak előbb volt szent királya, mint a franciáknak! Szent László avattatja szentté Istvánt, aki az ő nagyapját megvakította. Szent királyunk és királyleányaink élete máig példa lehet mindannyiunk számára.

Szentjeinket ma is tisztelik Európában és a világ minden részén jelen lévő keresztény közösségekben.

Arról sem beszélünk túl gyakran, hogy 1301-ben az *Árpád-ház* nem halt ki, csak férfiágon. Rengeteg leányági örökös volt még akkor, de azt nem tanítjuk! Érdekes módon arról is hallgatunk, hogy *III. Károly – Mária Terézia apja* – halálával kihalt a Habsburg-ház! Jóllehet, arról meg mindenki tud, hogy a magyar nemesek a pozsonyi országgyűlésen megszavazták, elfogadták a leányát királynénak: „*Életünket és vérünket Mária Teréziáért...*”

*Mária Terézia koronázása a pozsonyi Szent Márton-székesegyházban, 1741
(Forrás: Wikipedia.hu)*

*Az esztergomi Szent Adalbert székesegyház „gyönyörűséges kapuja”, a Porta Speciosa. Ismeretlen festő olajképe, 1781 előtt
(Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár)*

Visszatérve a középkor kutatására: a keresztény megközelítés mennyire fontos a megismerés során?

– Elengedhetetlenül! Ma, a 21. században a középkort nem érthetjük meg a keresztény vallás nélkül. A kereszténység erkölcsi alapot adott, mely nélkül például a tisztességes kereskedelem elképzelhetetlen lett volna. A kereszténység megvalósulása nem volt tökéletes, ugyanakkor szinte minden vitatott kérdést a keresztény gondolatok mellett sikerült tisztázni.

Volt egy erkölcsi alap, amely arról szólt, hogy *ne legyünk önzők, és szeressük felebarátainkat.*

Az effajta egymásra figyelés sajnos valamilyen féltrecsúszott az elmúlt évszázadokban. A középkor szellemisége egy ideál volt, melyet nem tudtak az emberek megvalósítani, de többségük minden erővel, tiszta szívvel törekedett rá. A másokkal való törődés nem csupán a középkor-

ri keresztény Európa, hanem a Magyar Királyság egyik lényege volt.

Ez a gondolkodásmód is elpusztult a hódoltság alatt?

– Részben. Ami bizonyos, hogy a középkori országunkból és annak kultúrájából, értékeiből csak töredék maradt meg. Tudomásul kell vennünk, hogy nekünk az egykori fényes művészeti emlékeinkből csak morzsák maradtak. Ezekből a részletekből, mint például az esztergomi *Porta Speciosa* pár köemlékéből kell elképzelnünk – a nyugat-európai példák alapján –, hogy milyen lehetett a hazai középkor.

Nagy a veszély ilyenkor, hogy olyat gondolunk, feltételezzünk, ami nem volt valóságos. A nyugat-európai példák felvonultatása egy darabig segítheti a kutatást, de úgy vélem, hogy olykor tévútra is visz. A kiegyezés után folyamatosan „hatásokat” sulykoltak az irodalomban és az újonnan megalakult hazai művészettörténetben is. Mindig csak *hatásokat* említ a szakirodalmunk

is: „olasz hatásokat”, „német hatásokat”, melyek azért nem olyan egyértelműek.

Ezt a szót, hogy „hatás”, igyekeztem 50 éves egyetemi oktatásom alatt kiirtani, mert „kapcsolatok” vannak, nem hatások.

Tudunk olyan példáról, hogy Remisből, a francia királyok koronázási városából, a katedrális építőműhelyéből az 1230-as évek körül, még a tatárjárás előtt, *Villard de Honnecourt* építőmestert Magyarországra küldték. Vázlatkönyvében feljegyezte néhány rajza mellé, hogy „ezeket Magyarországon láttam”.

Tehát nem azért jött, hogy tanítsa a magyarokat, hanem azért, hogy a magyar építőktől, kőfaragóktól tanuljon!

Azt is tudjuk, hogy a milánói dóm építésén számos magyar mester is közreműködött. Az európai mesteremberek, művészemberek jártakeltek, tanultak, dolgoztak, folytonos *kapcsolatban* álltak egymással. Nagyon fontosak voltak a helyi műhelyek, iskolák, melyekről azonban nagyon keveset tudunk.

Volt más téves elképzelés is, mely meghatározta a művészettörténet nézőpontját?

– A török utáni magyar világban az osztrákok, a Habsburg császár határozta meg helyünket a világban. Az ő gyarmatukká vált az országunk, érthető módon ez alapján sértette a haza sorsáért aggódó magyarokat. Ne feledkezzünk meg arról, hogy miért is tört ki a Rákóczi-szabadságharc! Azért, mert a magyar arisztokrácia egy része már nem bírta elviselni, hogy Habsburggyarmat legyen ez az ország!

Természetes, hogy mindig voltak Habsburg-hű főurak, hiszen minden korban a társadalom egy része igyekszik úgy élni, ahogy lehet... Azonban *Zrínyi*, *Wesselényi*, *Rákóczi* mind egy független magyar királyságért küzdött. Egy olyan országért, amely Mohács előtt valóban ragyogott. Ezt megpróbálták helyreállítani.

Az osztrákoknak mennyire volt létkérdés Magyarország megtartása?

– A Habsburg Birodalom lényege volt a Magyar Királyság uralása. Földrajzilag, erőforrásaiban Ausztria fejlődése elképzelhetetlen lett volna a

Dániel próféta feje – Porta Speciosa, Esztergom
(Forrás: Magyar Elektronikus Könyvtár)

magyar gyarmat mezőgazdasági áru és munkereje nélkül. Az 1867-es kiegyezés egy kompromisszum eredménye volt, mely után sok mindent átírtak, ami korábban a hagyományban, nemesi elképzelésekben élt.

Megélénkültek a viták arról, hogy *kik vagyunk mi, magyarok, és honnan származunk*.

Addig a középkorban minden krónikákon, évkönyveken alapult. A krónikások nem voltak tanulatlan emberek, nem a mesékre építettek. A szkíta ősokeket, hunokat, avarokat elődjüknek tartották, ami nem lehetett alaptalan.

Hunor és Magor ábrázolása a Képes Krónika lapjain (Forrás: Országos Széchényi Könyvtár)

Az Akadémia főtitkára 1867-ben nem más volt, mint *Arany János*. Nem volt lehetősége arra, hogy kimondja: nem így van, nem ért egyet az

osztrákok által preferált magyar származásmérettel, így amit tehetett, megírta balladáiban. A *Rege a csodaszarvasról* című munkájában egyértelműen így fogalmaz: „*Hunor s Magyar, két dalia, / Két egytestvér, Ménrót fia.*” Munkái a közoktatáson keresztül pedig erősen hatottak a következő generációkra, így eleinkről való vélekedésünk a szépirodalmon keresztül maradt meg.

Összegzésként mit mondhatunk, milyen lesz a középkori művészettörténet-kutatás jövője?

– Tudományunk jövője olyan lesz, amilyenné a mindenkori országvezetés, annak oktatáspolitikája alakítja. Ez természetesen nem független a lakosság, főképpen az ifjúság hazafiasságától, világnézetétől. Ennek a két fogalomnak a megerősítése nélkül nincs biztos jövő! Jelenleg, a rendszerváltás után harminc évvel sem kap kellő hangsúlyt iskolai oktatásunkban – az óvodától az egyetemmel bezáróan – a középkor valós történelme. Ennek a feladatnak a megvalósításában minden állampolgárunknak részt kell vállalnia, s akkor a gyökereinkből, a dicső múltból életre kel a dicsőséges jövő. Csupán ez lehet a haladás útja, ahogy hirdeti a szegedi *Hősök kapujának* a felirata:

„*Haladás útja dicső múltból diadalmas jövőbe vezet*”

Ez a kapu az első világháború világégése és a trianoni országcsönkítés – helyesebben az 1000 éves államunk feldarabolása – után készült, az életüket a Hazánkért feláldozó hőseik emlékére.

Váljon közkinccsé az eredeti, Erkel által megzenésített Himnusz!*

„Magyarország himnusza Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével” – idézet a 2011-ben elfogadott Alaptörvényből

1823. január 22-én fejezte be Kölcsey Ferenc Csekén Hymnus, a' Magyar nép zivataros szadaiból című költeményét. A mű először 1829 decemberében jelent meg nyomtatásban az Aurora folyóiratban, Kölcsey első verseskötetében pedig 1832-ben látott napvilágot.

De még azelőtt a Pesti Casino akkor alakult olvasótársaságának megnyitása alkalmával is felolvasták, amiről barátja így számolt be a költőnek: „Az első olvasás múlt pénteken történt, 's én valék a' szerencsés első olvashatni – a' Te Hymnusodat: Áld meg Isten a' Magyarat etc. etc – Nem arra értve, hogy én olvastam, de megnyittathatott e az olvasás méltóbban? Barátom, bizonyos ünnepiséget ada, legalább adhata e' darab a' megnyíló intézetnek.” Igazi elismerést, általános ismertséget azonban egy bő évtizeddel később majd a megzenésítés hoz a versnek s költőjének.

Mindössze két évig, az 1843–1844-es esztendőben állt igazgatóként a pesti Nemzeti Színház élén Bartay András (Endre), a reformkor bölcsész polihisztorja, kulturális vezetésének kiemelkedő képviselője. Tevékenységének, kezdeményezéseinek máig ható eredményei mind a nemzeti opera, mind zenei szimbólumaink megszületése. Erkel Ferenc szakmai életének pedig egyik, ha ugyan nem a legsikeresebb esztendeje volt 1844, elég, ha csak a Hunyadi László – ez év januárjában – 175 évvel ezelőtti bemutatójára vagy mostani „zenei főtémánkra”, a Hymnus komponálására gondolunk.

Bartay alighanem a Gotterhalte – az akkor hivatalos osztrák himnusz – ellensúlyaképpen is

1843 kora tavaszán zeneszerzői pályázatot hirdetett Vörösmarty Mihály Szózatára írandó népmelódiára. Ennek nyertese – mint köztudomású – Egressy Béni lett, dallama máig meghatározó része nemzeti és egyházi ünnepeinknek. (Arról azonban kevesebben tudnak, hogy az eredetileg énekhangra és zongorára komponált mű zenekari hangszerelését utóbb Egressy barátja és alkotótársa, Erkel Ferenc készítette el.) Őt magát is megragadta a téma, de a nemzeti színházi bírálóbizottság tagjaként nem pályázhatott. „Erkel Ferencz karmesterünk is készíte a Szózatához zenét, melly mint tudjuk és bizonyosan tudjuk, nem csak a' jutalmazottnál jobb, de magában is jó, 's a' Szózat lángeszű költője tetszését is megnyeré, de a' szerző által jutalomra be nem adaték; kérjük ezért a' nemzeti színház igazgatóját, énekeltesse el a' színpadon ezt minél előbb, legalább kárpótlásul, 's felsekmentéseül azon reménynek, hogy lesz nem sokára egy a' hazát keresztülriadó nemzeti dalunk.” Alig egy héttel később, május 30-án ezt a Szózat-megzenésítést is bemutatták a Nemzeti Színházban. Erkel műve mintegy másfél évszázadnyi szunnyadás után Tarczai Zoltán karnagy inspirációjára, Bárdos Lajos kórusfeldolgozásainak köszönhetően vált ismertté.

Egy másik írásból ugyancsak kiderül, hogy a nemzeti himnusz iránti vágy Vörösmarty versének megzenésítése után sem lankadt: „Minden nemzetnek megvan a maga néphymnusza, melylyel királyát élteti. A brittnek GOD SAVE THE KINGje, a németnek GOTT ERHALTEja stb. A magyar még nem bir illyennel. Avvagy kevesebb loyaltás melegítené keblünket? Bizonyosan nem. [...] Be dicső volna birni egy nagyszerű néphymnuszt, mellyre Vörösmartynk' koszorúzott koboza és Erkelünk' gyönyörű lyrája egyesülnének. Rajta dicső magyar költér! [...] Hadd éltessük mindnyá-

jan a jó királyt, ki magyar nyelven beszél nemzetehez!” Az utolsó mondat nyilvánvalóan gesztus volt az uralkodó felé, azonban sokkal inkább tetten érhető a reformkori gondolat; a hangsúly a magyar nyelven és a „néphymnuszon” van.

Néhány napra rá, 1844. február 29-én Bartay igazgató „ismét 20 arany pálya díjt tűz ki a’ legjobb népmelodiáért – KÖLCSEY FERENC KOSZORÚS KÖLTÖNK’ HYMNUSÁRA’ ének és zenekarra téve. [...] A [...] pályaművek beküldésének határnapja 1844 május 1ső napja...”

A Honderü jó három hónappal későbbi beszámolója szerint „egy több műkedvelő urakból alakult választmány” június 15-én hozott egyhangú határozata szerint: „A beküldött 13 műek közül – melyek között számos dicséretreméltó szerzemény van – legtökéletesebnek, minden megkívántóságot magában leginkább egyesítőnek lenni találtott (pedig közértelemmel) az I. számmal, és ’Itt az írás olvassátok’ [sic] jeligével ellátott pályamű, mely a mondott díjat nyerendi...” Amint az írásból is kiderül, Erkel – mert övé volt az egyes számú pályamű – jeligeként Kölcsey Vanitatum Vanitas című versének első két sorát idézte, a nyomda ördöge azonban itt is közbeszólt: „Itt az írás forgassátok / Érett ésszel, józanon...” A „műkedvelő urak” összegzést pedig érdemes kicsit pontosítani, hiszen a grémium Petrichevich Horváth Lázár elnökletével többek között olyan neveket takart, mint Szigligeti Ede vagy Vörösmarty Mihály.

Ahogy azonban – a pályázat jeligés volta miatt – két kivétellel nem tudjuk beazonosítani, hogy egy-egy himnusz melyik szerző műve, úgy keletkezésük pontos sorrendjére sincs megbízható adatunk, bár itt nyilvánvalóan mindössze néhány nap, esetleg hét eltérésről beszélhetünk. Ismerjük a pályázaton indultak, valamint a műveiket zsűrizők nevét, bizonyosak azonban csak abban lehetünk, hogy Erkel adta be darabját először, s hogy a döntés során az ő Hymnusát ítélték egyöntetűen a legjobbnak. A további hat dicséretes pályamű közül másodikként Egressy himnusát emelték ki. Ezek első nyilvános bemutatására a Nemzeti Színház díszelőadásán került sor három héttel később, 1844. július 2-án. Az Erkel megzenésítésével együtt dicséretre méltított műveket Egressy Béni, Molnár Ádám, Travnyik János, Elias Marton, illetve Seyler Károly tollából ismerhette meg a közönség.

Amikor 1994-ben a 150. évfordulót emlékhangversennyel ünnepeltük a Zeneakadémián, Falvy Zoltán, Somfai László és Legány Dezső korábbi kutatásaira támaszkodva még csak három – az Országos Széchényi Könyvtár Népszínházi Tárában megtalált – kompozíciót mutathattunk be. Nevezett zenetudósaink ugyanis nem nyugodtak bele Fabó Bertalan Erkel-émlékönyvének ezen állításába: „A többi pályaművek között akadt nem egy érdekes, de fájdalom, azok hangjegyei elvesztek.” Az akkori hangversenykonceptió alapján különböző felekezetű egyházi együttesek; a Baár-Madas Református Gimnázium, a kőbányai Szent László-templom, valamint a Központi Rabbiképző Intézet kiváló kórusai adták elő a fellelt pályázati himnusokat, végül pedig együtt Erkelét – a Marosvásárhelyen élő zongoraművész-karnagy ükunokának, Szőnyi Zoltánnak a vezényletével.

Az Országos Széchényi Könyvtárban szerzőnév nélkül előkerült a „Himnusz Kölcseytől” jeligéjű mű (OSZK. Népszh. 335), a cappella, vagyis hangszerkíséret nélküli, lefelé hajló dallamú, magyaros jellegét az e korszak zenéjét jellemző, a további pályaművekben is megidézett tárogatómotívum ismétlődése erősíti. (A mai generációk számára ez már inkább talán A Tenkes kapitánya című film zenéjéből ismert.)

Egy háromszólamú férfikari Hymnus-torzónak – ahogy utóbb elneveztük – (OSZK. Népszh. 792/56) a teljes zenekari kísérete elveszett, arra csak a kórus megmaradt szólamanyagának szünetjelei utaltak; háromszor 8 ütem: bevezetés, közjáték és befejezés. Ennek pótlására a kor stílusismeretének birtokában lévő Sugár Miklós zeneszerző-karmestert kértem fel 1993 őszén, aminek eredményeképpen igényes műgonddal rekonstruált pályamű született.

A 8. sorszámú „Bár babérral nem illettek Csak a gúnytól kíméljete. Egy régi Író” jeligéjű és aláírású négyszólamú vegyes kari darab (OSZK. Népszh. 1344) szerzője minden bizonnyal tisztában volt azzal, hogy az úgyszólván „tisztán magyar zenei gyökerű mezőnyben” számára nem teremhet babér egy németes hangvételő, auftakttal – azaz zenei felütéssel – kezdődő, indulószerű himnusz-próbálkozással. Érdekes ráadásként említendő, hogy a korabeli kopista – kottamásoló – elvettette az írást, s a „Hozz rá víg

esztendőt” sor első szava helyett „Küldj rá...” kifejezést alkalmazott, s azt is (alighanem a Kecskemét–Szeged környéken hagyományos módon ö-ző) „Köldj rá...” formában.

Szívós kutatómunka és a szerencsés véletlen egybeesése folytán aztán a magyar millennium esztendeje előtt még további két pályaműre sikerült rálelni. A Nemzeti Színház irattárában kutató Berlász Piroska megtalálta a „Szenteld Óh Magyar Hazádnak...” jeligéjű, négyszólamú férfikari, zenekar-kíséretes kotta partitúráját (OSZK. Msmus 10869). A pályázati himnuszok közül eme ízes, verbunkos stílusú darabjának sajátossága a kórusműtől szervesen elkülönülő utójáték: egy 8 ütemes, karakteres fuvolaszólo zenekari kísérettel.

Egressy Béni Hymnusa „Isten áld[d] meg a’ Magyart” jeligével pedig végül a Zenetudományi Intézetben Major Ervin hagyatékából került elő (C-388 sz. Fond. 2/58). Érdekes – egyfajta kisebb mintán vett felmérésnek, akár „tetszési indexnek” is felfogható –, hogy a 2000-ben készített lemezünkről annak sajtótájékoztatója után kivétel nélkül minden, a témáról hírt adó médium kuriózumként Egressy himnusát játszotta le.

A pályaművek bemutatása után visszatérve Erkel Hymnusának korabeli fogadtatására; míg az Életképek című lapban Ney Ferenc őszinte lelkesedéssel írt „zenészetünk egyik [új] díszéről”, addig a konkurens Regélő Pesti Divatlap árnyaltabban fogalmazott: „Miután a 6 dicséretre méltatott hymnusdalt az operai chorus eléneklé, s ezek közt Egressy Béniét és Travnyikét leginkább megtapsolá; elvégre a játék után Erkel Ferencz pályanyertes műve adaték elő, mely nemzeti jelleme, magasztos művészi kifejezése, s hathatós harmóniája által egyaránt kitűn, de magán viselvén a hymnus szelleméhez alkalmazott templomi zene bélyegét, a nép ajkán visszhangra nem fog találni.”

E jóslat azonban nem vált be. Augusztus 10-én az óbudai hajógyárban a Széchenyi gőzhajó avatási ünnepségén már hivatalos keretek között a nemzet himnuszaként adták elő a vízre bocsátást kísérő Rákóczi-indulót követően: „végre ütött az óra s erőteljes diapasonokban kezdte zengeni ama fölséges néphymnus, mellyet Kölcseynek és Erkelünk’ egyesült lantjaik teremtének. Szent lelkesedés rezgé át a hallgatóságot az erős mellü

férfiak és csengő hangu énekesnők’ minden szavára, melly erélyezve az érczhangszerek’ teljes harmóniája által, valóságos nemzeti hymnusszá magasult. Három ízben álla be általános szent szünet, és három ízben ismételteték a nemzet’ hymnusa.” Öt nappal később, a Magyarok Nagyszonyának ünnepén a Rákos mezején zászlószentelési misén, az úrfelmutatás alatt már ötvenezer ember előtt hangzott el Erkel fohásza. Nyomatásban pedig a nyár végén jelent meg „Tekintetes Deák Ferencz úrnak” szóló ajánlással Erkel kiadójánál, Wagner József zenemű-kereskedőnél.

Ezt követően a Hymnus népszerűsége fokozatosan nőtt, az előadások és a kottakiadás jóvoltából a ’48-as események idejére országosan elterjedt, ismertté vált. Március 15-én Katona József Bánk bán című drámájának előadása közben a Nemzeti Színház közönsége lelkesítő, gyújtó hangulatú zenét követelt; a Rákóczi-induló, majd a Marseillaise után a „Meghalt a cselészövő...” kórus csendült fel Erkel Hunyadijából. Petőfi Nemzeti dalát Egressy Gábor, a zeneszerző nagy formátumú színész testvére szavalta el, melyet népdalok, végül a Hymnus és a Szózat követett.

A szabadságharc leverése után a nemzeti ellenállás, a lassú konszolidáció éveiben pedig az egység zenei szimbólumává, a nemzeti érzelmeket leginkább kifejező népénekké vált Erkel műve. Országos jelentőségű alkalmakkor hangzott el, többek között Kölcsey síremlékének avatásán 1856-ban Csekén, a kiegyezést megelőző országgyűlés megnyitása napján Ferenc József bevonulásakor, és 1894-ben Kossuth ravatalánál a budai dalárda előadásában.

Megosztottság jellemezte a márciusi forradalom ötvenedik évfordulóján, 1898-ban rendezett ünnepséget; a polgárság a Nemzeti Lovardában a Hymnust énekelte a beszédek után, a szocialisták ezzel szemben tüntetően a Marseillaise-t, a Nemzeti Múzeumtól a várba tartók pedig felváltva a Kossuth-nótát és az előzőeket.

1903-ban Rátkay László képviselő jóvoltából legitimációs kísérlet történt az egységes magyar himnusz törvénybe iktatására, ez azonban meghiúsult Széll Kálmán miniszterelnök válasza nyomán, aki semmi problémát nem látott a Gotterhalte éneklésében. Az első világháború és

Trianon veszteségei azonban megint inkább a Hymnus éneklését erősítették.

A kommunista diktatúrában a hatalom képviselői szakítani akartak történelmi szimbólumainkkal. Révai József, Rákosi népművelési minisztere 1952-ben Kodály Zoltán 70. születésnapján köszöntését látta a legalkalmasabb pillanatnak arra, hogy úgyszólván felszólítsa őt egy új himnusz komponálására, melynek szövegét terveik szerint Illyés Gyulának kellett volna megírnia. Széll Jenő visszaemlékezése szerint Révai „az obligát pohár bor oldottabb hangulatában” ekként fordult Kodályhoz: „Van még a tanár úrnak egy adóssága velünk szemben.” A bizalmaskodó hangra mintha egy jéghegy válaszolt volna: „Nekem? Magukkal szemben? Micsoda?” – „Írjon nekünk a tanár úr új himnuszt!” Mire Kodály csak annyit mondott: „Minek? Jó a régi.” Ő ekkor már óriási nemzetközi tekintélynek örvendett, számára zeneszerzőként nyilvánvalóan akár kísértést is jelenthetett volna a felkérés, mégis pillanatnyi habozás nélkül volt ereje, tisztessége és bátorsága ellentmondani az eszközökben nem válogató hatalom képviselőjének, s nem átengedni az akkor már több mint egy évszázadot megért történelmi-zenei szimbólumot pillanatnyi politikai érdekeknek. S ha ebben a kérdésben meghátrálásra kényszerült is a hatalom, arra azért évtizedeken keresztül gondosan ügyelt, hogy a Himnuszt közösségi énekként továbbra se énekelhessék; felvétel kizárólag az eredeti Esz-dúrban készülhetett, melyben csak a szoprán éneklé a dallamot.

Sok történelmi hányattatás után a Hymnus státusa 1989. október 23-tól törvényesen is rendeződött, amit a 2011-ben elfogadott Alaptörvényünk is megerősít, hogy „Magyarország himnusa Kölcsey Ferenc Himnusz című költeménye Erkel Ferenc zenéjével”.

Erkel művét annak 1844. évi keletkezése óta többen átdolgozták, sokféle átirat született belőle. Közülük több mint két generáció óta máig a legismertebb Dohnányi Ernő hangszerelése. A történelmi hűség kedvéért azonban tisztázni kell, hogy bár ezt a változatot a XX. század egyik valóban legkiválóbb magyar muzsikusa hangszerelte, a kották (majd a felvételek) összehasonlításából mégis egyértelműen kiviláglik, hogy Dohnányi feldolgozása – különösen a magyaros zenei elemek tekintetében, azok teljes elhagyása mi-

att – az eredeti Erkel-műtől lényegesen különbözik. Ahogy ő megkomponálta a korabeli Nemzeti Színház zenekarára a ma ismertnél jóval puritánabb hangszereléssel, verbunkos stílusjegyekkel, apró nyújtott ritmusokkal, 32-ed felfutásokkal a vonós szőlamokban és a nándorfehérvári diadalt, valamint a pozsonyi diákkort idéző harangszóval a bevezető és a záró ütemekben. Ezen fontos eltérések figyelembevételével az Erkel által írt nemzeti fohász karaktere, ritmusa, tempója megalapozottan vélelmezhetően jóval frissebb, gyorsabb volt a mai gyakorlatból ismertnél, illetve a felvételek révén megszokottnál. Az eredeti mű verbunkos jellege és ebből fakadó tempója idővel azonban nemcsak megkopott, de lassan a feledés homályába is merült. A mindmáig egyetlen kottahű felvételt 2000-ben, a magyar millennium esztendejében készítettük el Esz-dúrban a Ciszterci Szent Alberik Kórus és a MÁV Szimfonikus Zenekar közreműködésével. Ugyanezen a CD-n elsőként, az egyházi gyakorlatban majd egy évszázada jelen lévő – Lukin László tanár úr egykori szótalányával élve: a „közének” számára – B-dúr transzpozícióban is rögzítettük a művet.

Az ezt követő időszak átiratait, olykor tartalmilag is önkényes, gyakorta erősen vitatható színvonalú feldolgozásai, illetve előadásai miatt 2013. március idusán a magyar zenei élet reprezentáns szakmai szervezeteivel állásfoglalást tettünk közvé Magyarországon legfőbb zenei szimbólumának, Erkel Ferenc Kölcsey Ferenc versére írt Hymnusának védelmében. Ebben többek között: „Kérjük mindazon szervezeteket, intézményeket, állami és kormányzati szerveket, magyar külképviseleteket, melyeknek mindenkori feladata, felelőssége az autentikus magyar himnusz megszólaltatása, hogy Erkel fohászát eredeti – a korabeli Nemzeti Színházi apparátusra komponált – formájában, vagy az utóbbi évtizedekben kialakult szokásjogra tekintettel esetleg Dohnányi Ernő újrahangszerelésében tegyék hozzáférhetővé, adják elő és semmiképp ne adjanak teret a Himnusszal kapcsolatos zenei kísérletezéseknek. Annak érdekében, hogy a Himnusz betölthesse »közének« funkcióját, kérjük, hogy olyan alkalmakkor, amikor remélhető, elvárható a közös éneklés, ott B-dúrban szólaljon meg a mű.”

Ezt követően 2013 nyarán a Magyar Olimpiai Bizottság felkérésére készítettünk újabb – ezúttal

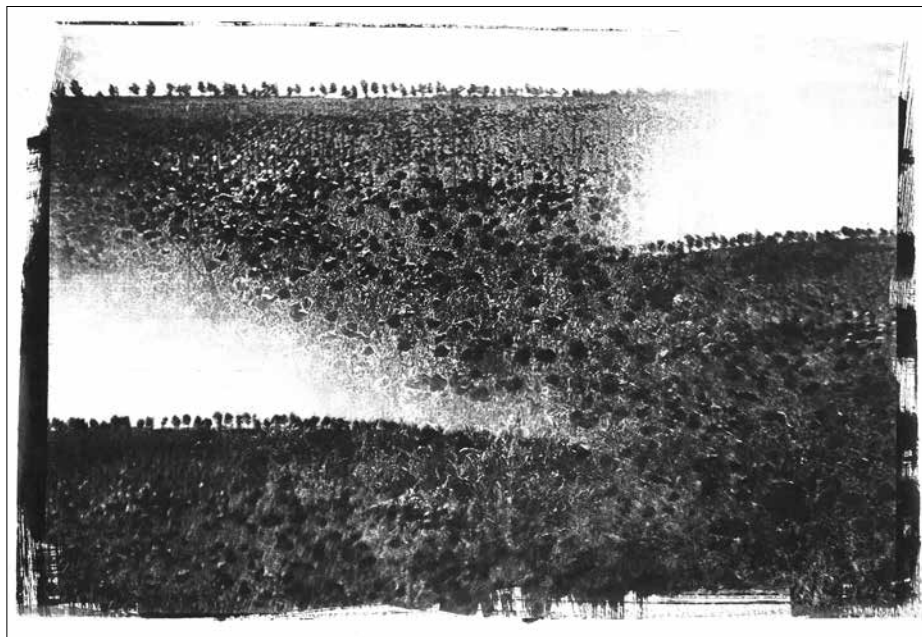
zenekari, énekelhető B-dúr hangnemű – felvétel Erkel eredeti partitúrája alapján a MÁV Szimfonikusokkal a NOB számára, sportolóink hazai és nemzetközi versenyeken történő méltó, ugyanakkor autentikus zenei delegálására.

S végül – bár kifejezetten nem a Hymnus keletkezési körülményeihez kapcsolódik, ám a keletkezés évének egyezősége, valamint mondanivalójának máig is érvényes aktualitása miatt – még egyszer visszakanyarodnék az 1844. évhez. Akkoriban a korszak nemzeti törekvéseinek művészeti, később politikai központja volt a Nemzeti Kör. Ennek szállásavatóján, október 13-án hangzott el Erkel Ferenc Garay János versére írott Köri kördal című négyszólamú kompozíciója a Nemzeti Színház férfikarának előadásában. Szövegének legfontosabb üzenete az ősi magyar átok, a széthúzás megszüntetése, az összefogás szükségessége. Úgy hiszem, e mű is máig ható jelentőséggel, aktualitással bír.

A Hymnus születése 175. évfordulójának tiszteletére 2019. június 15-én a Nemzeti Múzeum Dísztermében az Erkel által alapított Filharmóniai Társaság jelenkori zenekarával, mintegy 120 tagú előadói apparátus közreműködésével, adtunk emlékhangversenyt, amelynek védnöke Áder János, Magyarország köztársasági elnöke volt. Az ünnepi hétvégét követően keresett meg dr. Bencze Izabella jogász asszony azzal az elhatározással, hogy civil kezdeményezést kíván

indítani Erkel eredeti művének visszaállításáért, az Alaptörvényben rögzítettek szellemében. Ennek folyamataként számos cikk és interjú után értesítést kaptunk, hogy az Emberi Erőforrások minisztere támogatásra méltónak találta a Budapesti Filharmóniai Társasággal közös – már lezajlott és megvalósítandó – rendezvényeinket a *Hymnus* 175 éves évfordulójának megünneplésére. December 1-jén korábbi terveink szerint a Pesti Vigadóban hivatásos együttesekkel – a Budapesti Filharmóniai Társaság Zenekarával és a Magyar Állami Operaház Kórusával – rögzítettük Erkel eredeti Hymnusát az 1844-es partitúrája alapján, „közének számára”, vagyis mindenki által énekelhető módon. Az Emberi Erőforrások Minisztériumába – szakmai beszámoló levél kíséretében – eljuttattuk a kép- és hangfelvételt, amely így először 2020. január 22-én hangzott el hivatalosan a Kultúráért Felelős Államtitkárság magyar kultúra napi ünnepségén az Uránia Filmszínházban. (Megtekinthető a következő linken: https://www.youtube.com/watch?v=lypr_XM9q28&feature=youtu.be)

* *Erkel Ferenc szépunokájának, Somogyváry Ákos karnagy úrnak a Honismeret 2019/3. számában megjelent 175 éves a megzenésített Himnusz című tanulmányának kibővített változata – A címet a szerkesztőség adta.*

Novák Mihály: Kényszerszerződés

Meghaladni Trianont

A békediktátum százéves évfordulója maga a történelem. Ezért érdemes a históriát, vagyis a múltunkat felidézni. Kezdetől tapasztalható a magyarság élni akarása és sorsfordító helyzetekben a kimagasló személyiségek munkálkodása. Így építkezett IV. Béla király a tatárjárást követően, majd a feudális anarchiát leküzdő Károly Róbert és Corvin Mátyás. Így került sor a mohácsi csata után a végvári harcok kirobbanására, Báthori Istvánnal az önálló Erdélyi Fejedelemség megszilárdulására, a Bocskai-felkelésre, II. Rákóczi Ferenc szabadságharcára, a magyar köznemesség ellenállására II. József császár abszolutizmusával szemben, végül az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot követő kiegyezésre Deák Ferencsel és Andrássy Gyula gróffal. Bár harmincnégy évig tartott, az '56-os forradalmat követő pártállamtól és a szovjet csapatoktól is sikerült megszabadulnunk. Gyurcsány Ferenc rezsimje kevesebb mint öt esztendeig tartott. Utóda, Bajnai Gordon is csak egy évig húzta.

Ám a trianoni békeparancs semmiféle korábbi katasztrófához sem hasonlítható. A magyarságnak egy évezreden át esetről esetre sikerült visszaszereznie önállóságát és területi integritását. Egészen a Párizs környéki rablóbékéig. Ott és akkor az ország – külső-belső okokból egyaránt – végzetesen megcsonkult. De még a kezdeti tetszhalálból is született feltámadás. A társadalom magához tért, és korra-nemre való tekintet nélkül reménykedett a revízióban, mi több: azért kitartóan munkálkodott. Csakhogy a törekvést a II. világháború felülírta. A kényszerhelyzet az országot rossz felé sodorta, majd a vereség újabb csonkításhoz, közel fél évszázados szovjet megszálláshoz és hazai csatlósai rémuralmához vezetett. Végül bekövetkezett a rendszerváltozásnak titulált felemás átrendeződés, ezzel párhuzamosan módosultak az európai és világpolitikai

viszonyok. A trianoni utódállamok szétestek, a Szovjetunió összeroppant, de addigra a magyarság nem csak meggyöngült, meg is hasonlott.

A nemzetnek a gyöngye jellemű, pacifista Károlyi Mihály vezette köztársaság, majd a bolsevik tanácskormány pár hónapos anarchiája után még sikerült kijózanodnia. Horthy Miklós és kormányainak néhány jeles politikusa – Bethlen István, Bánffy Miklós, Klebelsberg Kuno, Teleki Pál és mások – társadalmi békét teremtettek, az Erdélyből, Délvidékről és Felső-Magyarországról menekültek százezreit sikeresen integrálták, végül tíz-egynéhány év alatt helyrehozták az ország hitelképességét, a gyáripart, a mezőgazdaságot, a közlekedést, a kultúrát és a művelődést, végül a győri programmal nekiláttak a nemzeti hadsereg fejlesztésének. Visszatekintve korántsem meglepő, hogy históriánk a balsors közepete is rátermett vezetőkkel folytatódott.

A talpra állásban óriási szerepet játszott a magyar értelmiség: elkötelezett művészek, tanárok, feltalálók, mérnökök, jogászok, orvosok, köztisztviselők, ugyanúgy a hozzáértő iparosok, földművesek és nem utolsósorban a katonák. Trianon megítélésében és a nemzeti egység kérdésében a különböző társadalmi osztályok közt elmentétek (akkor még) nem robbantak ki. Vita csak a békeparancs kiküszöbölésének módozatairól zajlott, de vérmérséklettől és politikai nézetektől függetlenül a véleménykülönbségek sose váltak kibékíthetetlené. Ez a lényeg: a nemzet tagjai osztályhelyzetüktől és származásuktól függetlenül ugyanarra törekedtek, vagyis a történeti Magyarország helyreállítására. Ezért vállalták a nehézségeket és a mindennapos küzdelmet a tudományos életben, a művészetekben és a kétkezi munkában egyaránt. Ennek a szándéknak tulajdonítható a szövetkezés Mussolinival és Hitlerrel, kieroszakolt részvételünk a második

világháborúban és a vereség, mely halottak és hadifoglyok százezreivel, végül újabb terület-vesztéssel járt.

Könnyű utólag ítélkezni. Ám elfogadhatatlan gyűlölködő sovinizmust és kirekesztést ordítani abban az országban, mely hódító háborúkat a kora középkor óta nem indított, öncélú dinasztikus küzdelmekben nem vett részt, idegen népességet és területeket nem óhajtott bekebelezni, s a fajgyűlölet sem volt jellemző rá. Összegezve: aki Magyarországon nem hisz a csodákban, az nem realista, ha csak a Trianon utáni talpra állásra, a második világháború után megindult újjáépítésre, az '56-os forradalomra, a vegyes emlékezetű, de mégiscsak megvalósult rendszerváltozásra és a szovjet megszállók kivonulására gondolunk. Ebbe a sorba illeszkedik a kettős magyar állampolgárság bevezetése 2010. május 20-án, a 2011. április 25-én elfogadott Alkotmány, a határon túli magyarság évről évre erősödő támogatása, az egyházi oktatás térnyerése, a munkanélküliség zuhanásszerű csökkenése, a felívelő gazdaság és sok más előremutató intézkedés.

Az idén nemcsak Trianonra és azokra emlékezünk, akik a két világháború között a megcsonkított Magyarországot anyagilag és szellemileg megszilárdították, hanem azokra is, akik a változó gazdasági-politikai viszonyok közt a Kárpát-medence átrendeződött népességét figyelembe véve a nemzet gyarapodásáért határainkon innen és túl munkálkodnak.

A gyökeresen megváltozott helyzetben Magyarország NATO- és EU-tagsága mozgásterünket egyszerre tágítja és szűkíti. Kontinentális viszonyok közt más a játéktér, és meglehetősen vegyesek az elvárások. Az uniós tagság óriási előnye a határok légiesítése, tisztán nemzeti szempontból főképp az, hogy az elcsatolt magyarlakta területekre szabadon utazhatunk. Feltétlenül hasznos a Kárpát-medencei beruházások megvalósítása, a tőke és a szolgáltatások akadálytalan áramlása, a művelődés pezsgése és sok más. De hátrányai is jócskán vannak. Egyrészt a kiterjedt mozgásszabadság elaltatja a magyarság veszélyérzetét, és megkönnyíti a határon túliak – mind a szórvány, mind a tömbmagyar lakosság – elvándorlását meg az asszimilációt. Másrészt ugyanez a szabadság kultúravesztéssel jár(hat). Fennáll a veszély,

hogy a nyelvhez és a tájhoz kötődő művészet feloldódik valamiféle európai katyvaszban, mely eredetét nem teremt, csupán próbál megfelelni a világdivatoknak. Noha Európát mindenekelőtt kulturális sokszínűsége teszi egyedülállóvá. A bőség főleg a szépirodalmat gazdagítja, de más területeken is érvényesül.

Csak néhány példa: a jellegzetes erdélyi, más szóval transzszilván irodalom termette Kemény Zsigmondot, Bánffy Miklóst, Wass Albertet, Nyirő Józsefet, Tamási Áront, Kós Károlyt, Kányádi Sándort, Páskándi Gézá, Sütő Andrást, Szilágyi Istvánt és más jeleket. Erdélyben jött létre a nagybányai festőiskola. Felső-Magyarország szülötte Márai Sándor, Grendel Lajos és Batta György, a Délvidéké Kosztolányi Dezső, Herczeg Ferenc, Gion Nándor, Bence Lajos, Hornyik Miklós és így tovább. Szerbiában működött a hatvanas-hetvenes évek posztavantgárd irányzatainak legszabadabb folyóirata, az Új Symposion (hasonlóan a párizsi Magyar Műhelyhez). Szerzőik nem elszigetelten alkottak, de irodalmukat közegük jellegzetes történetvezetésével, szókészletével és sajátos élményeivel gazdagították. Emigráns irodalmunk is ízig-vérig magyar maradt. Az erdélyi színház korábban Harag Györggyel és Lohinszky Loránddal ékeskedett, ma pedig más kiválóságokkal büszkélkedhet. Vidnyánszky Attila a Kárpátalja szülötte; ott kezdett színházat csinálni. Profán, de igaz: a határainkon túli magyar konyha ízei összetéveszthetetlenek. Csupán remélni lehet, hogy mindezeket nem adjuk föl.

Az EU-tagság megkönnyítette a határon túli magyarok kettős állampolgárságát, s a magyar szellemi életbe történő visszafogadásukat is. Ugyanakkor ajtót-ablakot tárt a romboló szubkultúráknak, a művészkedő értékhiányos irányzatoknak és annak a világpolgári szemléletnek, mely képtelen és nem is akar nemzeti törekvéseinknek megfelelni. Filmtermésünk, könyvkiadásunk, képzőművészetünk és színházaink egy része elszakadóban van a magyar és Kárpát-medencei gyökereitől. A kultúra nagy nemzeti céljai időről időre háttérbe szorulnak, támogatói és alkotói örökös magyarázkodásra kényszerülnek. Az ellentétek valóságos szellemi polgárháborúvá fajulnak. Megtapasztaltuk korábban is a népi-urbánus küzdelmek során, de azok irányzatos harcok voltak, míg a maiak tisztán politikai-

anyagi érdeket képviselnek. Nagy kérdés, hogy az EU-tagság gazdasági előnyei és kiterjesztett szabadsága mellett elindít-e néhány visszafordíthatatlan folyamatot. Ma még nem tudni. Ha a visegrádi négyek együttműködése meg a balkáni országokkal épülő kapcsolatrendszer kitart, s ha Magyarország nem enged a kozmopolita-internacionalista nyomásnak, van esély. Mint annyiszor, a szorongatott helyzetből létezik kilábalás.

Ami Trianont illeti, legkevesebb, hogy megőrizzük a nemzeti emlékezetben. Egyúttal lépünk tovább. Illyés Gyula *Haza, a magasban* című verse pár sorát idézve: „Jöhet idő így emlékezni / bátrabb dolog lesz, mint tervezni – / bátrabb új hont a mult időkben / fürkészni, mint a jövődőkben –? / Mi gondom! – áll az én hazám már / védőbőben minden magasságnál.”

A történettudomány és a művészet Trianonfeldolgozásai mellett a művelődés-oktatás adósága, hogy iskoláinkban és egyetemeinken a békeparancs átélhető, tárgyilagos ismertetése sekélyes, sőt hiányos. A szomszéd országok érzékenysége és amúgy üdvözlendő célok: a politikai-gazdasági együttműködés szempontjai a tragédia megjelenítését legtöbbször felülírják. Kölcsey Ferencnek igaza van: „Régi kor árnyai felé visszamerengni mit ér?” – de ahogy a 907. évi pozsonyi csatát, későbbi győzelmeinket és vereségeinket tanítjuk, úgy történelmünk legnagyobb katasztrófája se maradhat említetlen. Mi több: alapos elemzésre szorul. Szükség van rá, már csak azért is, hogy a veszteség elemzése mellett a diákokban tudatosítsa: határainkon túl honfitársak milliói élnek, akikkel összetartozunk.

Máskülönben a Kárpát-medence magyar népessége elenyész, kultúrája megsemmisül, épített öröksége rommá, jó esetben múzeumi relikviákká zsugorodik. Ez történt a fejpénzért eladott-elüldözött erdélyi szászokkal, Kolozsvárt a Házsongárdi temetővel, Délvidéken (Szerbiában) az aracsi gótikus pusztatemplommal és más magyar műemlékekkel. Az utódállamok szélsőséges nacionalizmusa a magyar históriát és a szépirodalmat sem kíméli.

Így lett Csák Máté Matej Čak néven szlovák, Hunyadi János román, Balassi Bálint Valent Balaša. A szomszéd országok história- és művészettörténet-hamisításai hosszan sorolhatók, de legalább itthon öntsünk tiszta vizet a pohárba. Más szóval: a Kárpát-medencei magyar kultúrát tanítsuk egységesen, hisz létrehozása ugyanazon országnak köszönhető.

Bár a teljes körű megbékélés ma még illúzió, érdemes törekedni rá. Trianon megtörtént, ezen nem változtathatunk, de annak tanulságait megszívelhetjük. A békediktátum nyomasztó öröksége végül is meghaladható, ha a kormány és a közvélemény a székely közigazgatási és kulturális autonómia kérdését, a kárpátaljai magyar nyelvoktatást, a délvidéki honfitársaink helyzetét, általában a magyarlakta területek fejlesztését folyvást napirenden tartja. Bár a törekvésnek az EU régiós politikája ma még nem kedvez, a közöny sem örökkévaló. Országunk megerősödése és népességünk gyarapodása a veszteséget nem, de a keserűséget csillapíthatja.

A többi a jövő dönti el.

Barna Kolozsi Valéria: Örökségünk

Hinni a közös felemelkedés kegyelmében

„Babilon” foglyai

Istenhez fohászokodott a legázolt magyarság 1920. június 4-én. – Más pártfogója nem volt.

Fennhézó nagyhatalmak, mohó szomszédok szaggatták, s még az önvédelem fegyverét is kiütötte kezéből a pártos önáltatás... Leszegett fejvel várta hát az ítéletet. De Trianonból csak a kivégzéseknél szokásos cinikus vigasz érkezett: „Istennél a kegyelem”... Hiába rajzolódtak ki a pontos etnikai képletek Teleki Pál „vörös térképén”, hiába volt Apponyi gróf ékesszólása s Wilson elnök – győztesekre komponált – önrendelkezési elve...

És zúgtak a harangok Zágontól Lékáig, szerte a Kárpát-medencében. De egészen másképpen, mint az 1456-os nándorfehérvári diadal után! Amikor a világra zúduló törököt saját testével tartóztatta fel a Hunyadi János vezette nemzet, „Európa védőpajzsa”. Csakhogy ez az áldozat merőben hiábavaló volt, amikor Dózsa polgárosodni vágyó parasztjait lemészárolta, nyársba húzatta, felnégyeltette és szolgaságba lökte az országvezető elit. Megvédve előjogait! Ám a rábizottakhoz hűtlenül nem örködött az ország boldogulásán és határainak biztonságán! S így nem maradt elég erő és lélek az irdatlan török armádiával szemben a hon védelmére vagy józan szövetkezésre...

Már a mohácsi síkon megtörtetett Magyarország teste! Három részre tépték, hadak útjává, cselszövések tárgyává, nemzedékek temetőjévé lett. S az elpusztult széleken a török hódítók, majd a Habsburg „felszabadítók” tömegével idegeneket telepítettek, kedvezményekkel. A rebelis magyarok megfékezésére is!

Épp úgy jártak el, mint az asszír hódítók az izraeli Szamáriában. S amiként a Biblia népe nem

tanult a tragédiából, nemzetünk felelősei sem! A dualista korszakban nem a méltányosság szellemében kormányozták a kétkezi tömegeket és az ország végein meggyökeresedő idegen ajkúakat. S a békecsinálók éppen ez utóbbi „szamariánusok” vitatható „jogfosztottságára” hivatkozva rabolták el az ország kétharmadát.

Égbe kiáltóan jogtalanul, ámde nem oktalanul! A nemzet egyharmada – megtizedelve és megalázva – nem véletlenül vettetett „babiloni fogságra”. Hogy okulásul kiáradjon prófétai lélkületű szellemi vezetőink józan, megtartó szava. Az anyaország és számkivetett erdélyi népe között hányódó Makkai Sándor püspöktől a „Magunk revíziója” és a „Nem lehet”, a felvidéki Fábry Zoltántól „A vádlott megszólal” s a kárpátaljai Kovács Vilmostól a „Holnap is élünk” biztatása. Reményiknél (s Rezek Románál az emigrációban) az „Ahogy lehet”.

A sivár szocializmusban Illyés tette nyilvánvalóvá: „Magyar az, akinek fáj Trianon”. Nos, a 2011-es népszámlálás szerint a csonka haza tízmillió polgárából 8 314 029 ember nevezte magát egyáltalán magyarnak. De „szívfájdalmukról”, hitükről közelebbit nem tudhatunk. Azt azonban igen, hogy a megszállók imádatára és saját véreinek megtagadására nevelt, majd a globalizáció fogyasztáskultuszával öntudatlanná tett nép hitvány vezetőitől olykor csak ennyire futotta: „Ártanánk nekik, ha segítenénk rajtuk.” Meg a „merjünk kicsik lenni”. Vagy így, egyszerűen: „El lehet menni...”

Trianon óta a megcsonkítás és a sorsszerűnek tűnő kollektív sikertelenség tapasztalata lassacskán beépült a magyarság habitusába: a határ mindkét oldalán csökevényesedik, porlad. De ha egy legázolt nép magának valóvá torzult tagjai nem hisznek a közös felemelkedés kegyel-

mében, mindenütt kiskaput keresnek, s „trükkök százaival” próbálják megédesíteni öncélú életüket, akkor megállíthatatlan az erózió!

S a „járhatatlan út” téveszméjét erősíti bennünk a nemzet „húsából” megvendégtelt szomszédnépek gyanakvó utálata. Tacitus megfogalmazásában: „Azokat gyűlölik, akiknek ártottak.” Mivel a győztesek a tükörbe nézve szembesülnek saját gátlástalanságukkal. Mert a visszavételtől való félelmük haragot szül, s a harag oktan agressziót (mint „lakosságcsere”, magyarverések, állampolgárság megvonása, elvetett autonómiaigények). S ez a mögöttes árnyék minden bizonytalán rávetül az unió magyarellenes kampányára is: a legyőzöttek és megnyomorítottak minden önálló akarathyányítása a nemzetközi viszonyok felforgatásának minősül (amelyet a „nagyok” két párizsi békerendszerrel oly bölcsen eligazítottak...). Csakhogy az önvédelem joga minden rezsimben, korban – alapjog!

Képzeljük csak el, ha Ezékiel, Ézsaiás vagy Nehémiás próféta nem az Úr és a szent tekercek üzenetére figyel, és nem képviseli félelmet nem ismerő állhatatossággal a „van jövőnk”, a „vissza, atyáink örökébe”, és a „Jeruzsálem újra megépül” bizonyosságát. – Akkor marad a szétszórattatás, a lassú enyészet!

Pedig rájuk is csak egy kisebbség hallgatott! A szabadságra érett, áldozatkész, hittel megáldott magra – egy balsors tépte, de jobb sorsra érdemes nemzetben...

„Nem sírbolt!” (S ha az is?)

Ezekkel a szavakkal reflektált Trianonra újdonsült magyar szövetségesének Mussolini duce a húszas évek alkonyán. A végítélet ellenébeni biztató szózat azonban nem akarózik beteljesülni. Sokkal inkább az „igazságtevésbe” belerokkant magyarság agóniája látszik kiteljesülni. Az utódállamok pirosposzsgásan gyarapodnak (a szlovákok, horvátok megkétszereződtek), miközben határon túli nemzetrészeinknek jó harmada odalett. A magyarság erőst szórványosodik, s tömegével ragad vándorbotot, vagy (túl)él komor belső száműzetésben. Az anyaországban is! S aki a tetszhalott feltámadásáról szólna, az magyarkodik, békebontó, a demokrácia ellensége. Honn és künn egyaránt...

A „józanok” szerint az európeér gondolkodásmód is azt diktálja – béküljünk meg! (Lám, egy újabb békediktátum!) Temessük el végre, s lélegezzünk mélyeket, ha már amúgy is oly ritkás a levegő körülünk... Épüljön csak az évszázadok próbáját kiállott (hungarus?) jószomszédi viszony, s éltesük közösen a fene nagy hatalmakat, hogy a Kárpát-medencét oly bölcs hozzáértéssel szétparcellázták. Hatnak javára, s (csak) egynek rovására...

De a gombóc – amely száz éve liftezik föl-alá torkunkban – már a mélylélektan nagyítólencséjén is fekete lyukként ásít. S ma is jellemző ránk a kurucos-szuicid tempó, a „majd mi megmutatjuk ennek a keserves világnak” indulat. Ami épp annyira hősies, mint amennyire reményvesztett. Pedig ha nem kiáltjuk az éterbe József Attilával, hogy „Nagyon fáj!”, akkor a gondos anyaként rajtunk csüggő unió sem fogja érteni „vasfátyolon” túli fiacskája baját. S csak békétlenítő csínytevéseink lajstromát gyarapíthatja egy újabb rovátkával.

Rémlik még, amint pár éve az évfordulón egy atlanti „szaktudósító” zavartan visszakérdezett területvesztéseink arányára: 7,1 százalék? Ejnye, hát, 71, ha mondom! Tán sokallja? Az meg jegyzetel, krárog, s bólogat hozzá: illet még nem pipált. De aztán sietve távozott, mert lapzártáig tényfeltáró riportja is készült a civilizált Nyugat hírekes publikumának – a román elleni jogsértéseinkről...

Hiába hessegetem hát a gondolatot, hogy az IRA, az ETA, de nemrég még a dél-tiroli német Néppárt vagy a korzikai hazafiak sem a népek barátságáról áradoztak, hanem legalábbis magas feszültségű vezetékek elleni szabotázsakciókkal, metróröbbsantással, emberrablással tartották napirenden ügyüket a világközvéleményben. És hiába volt csak pár ezer aktivista kezében fegyver! A bújtatás, élelmezés, a hamis iratok és muníció biztosítása „forradalmi adó” formájában az egész közösségre terhelődött. A nemzet ügyének így szinte mindenki áldozathozó segítőtje lett. (Még a baloldal is, felebarátaim! Gondoljunk csak a Herri Batasunára, az ETA politikai fedőszervezetére!) Ám máshogy is lehet! Akár ártatlan-konok dalegyletekben – mint a baltiak. Ha másképp nem, hát a „szerves munka” programja által, mint a sokadjára (százhetven év alatt

öt ízben) nagyhatalmak martalékává lett lengyelek. – Mert innen is van feltámadás!

A magyar politikai és szellemi elit három plusz három nemzedéke viszont puhányan és haszonszerűen veszni hagyta atyái örökét. Mert ugyan miképpen verhetette szét a Szent István-i államot s a Monarchiát a fejünk fölül a fondor Beneš, vagy Vaida-Voevod, Šrobár, Goga és Korošec? (Még ha utóbbi kettő teljes fegyverzetben hozta is haza egységét a frontról, a területszerzések eszközéül. S Vaida főként a márványember, Tisza István kiiktatásán mesterkedett! Hogy aztán az öngyilkos revolúció tálcán kínálja nekik a nemzet fejét. Legnagyobb megkönnyebbülésükre...) De menjünk sorjában. Hát nem magyar mágnások latifundiumai fojtották meg az alföldi s a székely parasztot? Nem lelketlen tőkésék és uzsorások vágták zsebre a háromszoros GDP-növekményt a dicső dualizmus idején, s taszítottak milliányi lelket idegenbe? S védte-e széles látókörű diplomata s (a Székely Hadosztályon kívül önként) bátor katona, józan újságíró, felkészült tanár a birtokot? Jó gazdaként, hogy az idegen ajkú polgár is ragaszkodjék a Kárpátok karolta közös hazához? Nem, nem, soha! De miket beszéltek? A közteherviselő reformkorban és 1848–49-ben ámulatba ejtő eredményekkel – igen!

És azóta? Újra meg újra! Nemzedékről nemzedékre a történelem viharaiban. Oly konok állhatatossággal, mint az albán (emberöltőnyi időn át statáriális viszonyok között) Jugoszlávia kosovói árnyéktársadalmában! Ahol a nyomornál

csak a terror volt nagyobb, de a nyugati vendégmunkára szegődött rokon önként utalta keresménye egy részét az otthon kitarató „kitartottaknak”. Akik sűrű gyermekvállalással fizették meg a belépőt az új évezredbe, s teremtettek új hazát 1999-ben/2008-ban. A „semmiből”! Noha nem méricskítették az európai jogelvek érvényesülését, nem hódoltak a trendnek. S nem olvadtak el, mint bácskai magyarjaink, akik egykor létszámában is erősebbek voltak náluk, ám ma hatodát sem érik el az elszakadt albán népességnek. Pedig a lánglelkű költő, William Yeats jó száz éve még a magyarok Bach-korszak alatti passzív ellenállásának példájával lelkesítette az ír Sinn Féin mozgalom tagjait. Ma viszont mi meríthetnénk példát az időközben révbé érkezni látszó keltáktól, lengyelektől, albánoktól. A kesergés, az önsorsrontó indulat helyett.

De akarni kell! Fegyelmezetten, nagyon akarni. S fáradságot nem ismerve dolgozni érte, hogy ne maradjunk végérvényesen alul a népek tolongásában. Bízván, aki állhatatos szívvel zörget, annak a mennyország kapuja is megnyitódik.

Ha a megmaradás szívós ösztönével a választott nép, a zsidóság is éberem őrzik a holokauszt dermesztő, ám tettekre sarkalló emlékét, mi is tekintsük zsinórmértéknek a Biblia tanítását: „Kihoztalak Egyiptomból, a szolgaságnak földjéről...”

S egy emberkéz emelte sírbolt állhat-e valaha is útjába a feltámadásnak?

Molnár Imre: Feltámadás

E számunk szerzői

Ács Margit	író, Budapest
Apponyi Albert gróf	politikus
Bencze Izabella	közíró, jogász, Budapest
Bertha Zoltán	író, irodalomtörténész, Debrecen
Borbély László	író, újságíró, Budapest
Diószegi György Antal	művelődéskutató, Budapest
Faggyas Sándor	újságíró, Budapest
Gutai István	író, nyugalmazott könyvtáros, Paks
Gyémánt Richárd	demográfus, jogász, Szeged
Iancu Laura	költő, néprajzkutató, Velence
Kondor Katalin	közíró, újságíró, Budapest
Madár János	költő, író, Budapest
Makkai Béla	történész, Budapest
Mérey Katalin	író, Szeged
Mezey Katalin	költő, író, Budapest
Prokopp Mária	művészettörténész, Budapest
Radnai István	költő, Budapest, Szeged
Sági Zoltán	pszichiáter, Szabadka
Somogyváry Ákos	karnagy, zenetanár, Budapest
Stanyó Tóth Gizella	újságíró, Újvidék
Surján László	az Európa Parlament volt alelnöke, Budapest
Tóth Gábor	újságíró, Budapest
Tráser László	író, újságíró, Szeged
W.-Nemessuri Zoltán	író, Budapest

E számunk képzőművészei

Balla Ákos – Zwara	grafikus, Zenta
Barna Kolozsi Valéria	szobrász, Ada
Bocz Bea	textilművész, Budapest
Boros György	festőművész, grafikus, Szabadka
Bráda Tibor	festőművész, grafikus, üvegtervező, Budapest
Butterer Kiss Márta	képzőművész, Újvidék
Csák Attila	szobrász, Páty
Csernik Attila	grafikus, Topolya
Deák Ilona	festőművész, Budapest
Demeter István	szobrász, Székelyudvarhely
Földi Éva	festőművész, Újvidék
Gajzágó Sándor	festőművész, grafikus, Budapest
Gyurkovics Hunor	festőművész, grafikus, Szabadka
Jankovics Marcell	rajzfilmrendező, grafikus, Budapest
Kerekes Sándor	festőművész, Szabadka
Kókay Krisztina	textilművész, grafikus, Budapest
Kovács Imre	festőművész, Budapest
László Dániel	festőművész, Budapest
Lugossy László	szobrász, Veszprém
Mezei Erzsébet	festőművész, grafikus, Zenta
Mihály Árpád	szobrász, Budapest
Molnár Imre	grafikus, Szabadka
Nemes Fekete Edit	keramikus, Szabadka
Novák Mihály	operatőr, fotográfus, Szabadka
Olajos Ilka	fotóművész, Budapest
Rieger Tibor	szobrász, Budapest
Sagmeister Laura	festőművész, Szabadka
Tóth Dávid	szobrász, Budapest
Zsáki István	festőművész, Topolya

A Kárpit határok nélkül című mű (a színes mellékletben a 134. oldalon látható) alkotói:

Bálint Ildikó, Balogh Edit, Baranyi Judit, Baráth Hajnal, Benedek Noémi, Bényi Eszter, Csókás Emese, Dobrányi Ildikó, Erdélyi Eta, Erdős Júlia, Faragó Márta, Farkas Éva, Gremesperger Beatrix, Hager Ritta, Harmati Zsófia, Hauser Beáta, Ipacs Hajnal, John Ágoston, Kapros Kósa Edit, Katona Szabó Erzsébet, Kecskés Ágnes, Kókay Krisztina, Kovács Imre, Kovács Péter, Kőszegi Annamária, Lencsés Ida, Lugossy Edit, Máder Indira, Málík Irén, Martos Katalin, Mészáros Erzsébet, Nagy Katalin, Nyerges Éva, Pasqualetti Eleonóra, Polgár Rózsa, Rapaich Richard, Remsey Flóra, R. Fürtös Ilona, Richter Éva, Rónai Éva, Solti Gizella, Tápai Nóra, Vajda Mária, Varga Bernadett, Vastag Ágnes, Zelenák Katalin.

Köszönetet mondunk Kókay Krisztinának, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagjának, hogy közreműködött a Trianon-számunk képzőművészeti anyagának begyűjtésében.

Deák Ilona, Bráda Tibor: Köpenyes Madonna

Gajzágó Sándor: Köntösömre sorsot vetnek

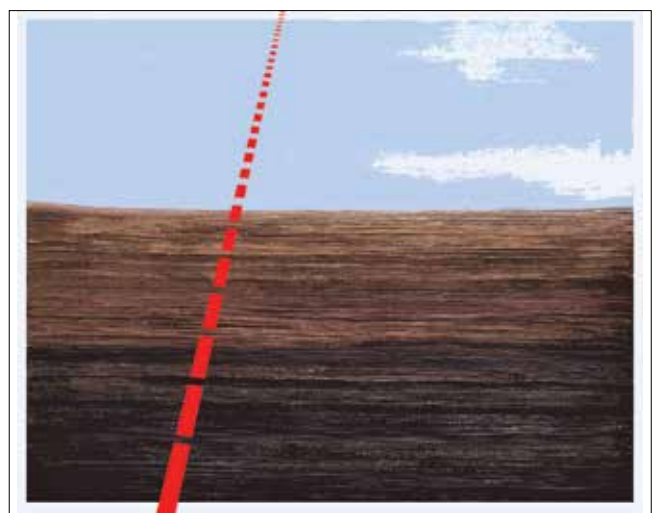
Novák Mihály: Határkorrekció

Kárpit határok nélkül

Földi Éva: Tulipánkoszorú

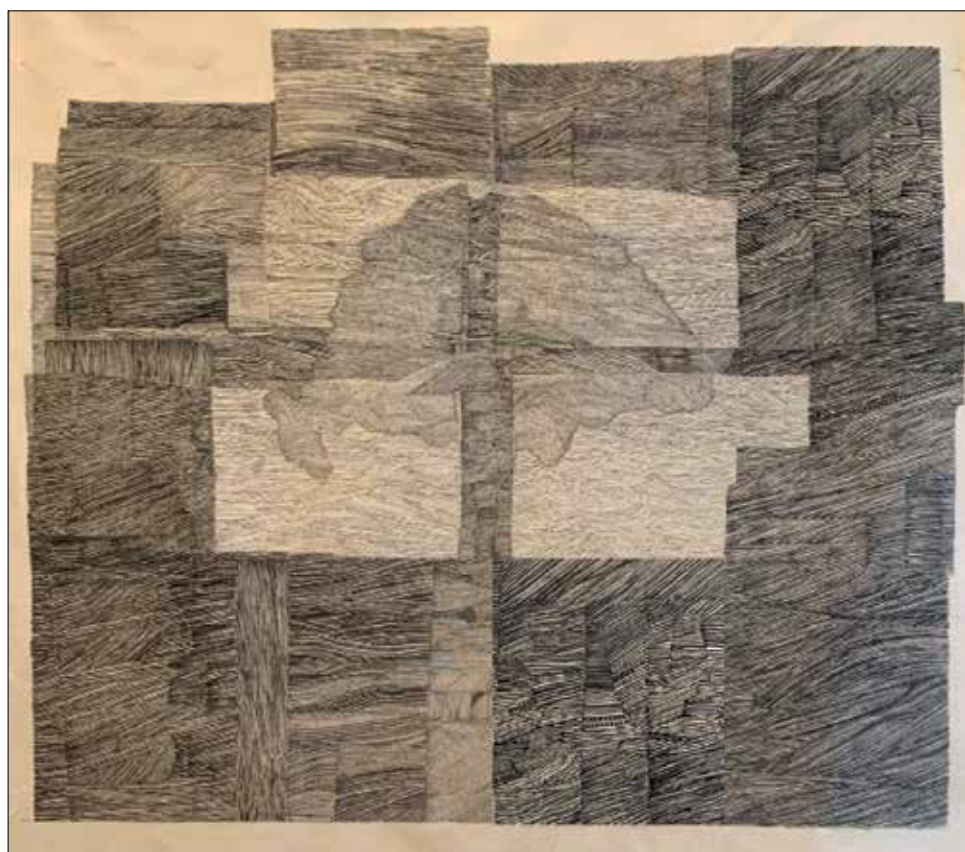
Balla Ákos – Zwara: Vonalak ereje

Csernik Attila: Trianon

Mezei Erzsébet: Torlasz

Kókay Krisztina: Trianon

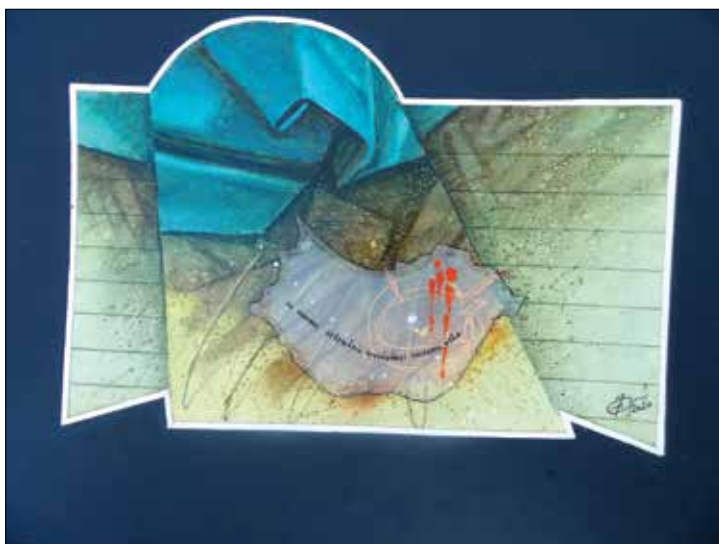
Gyurkovics Hunor: Megmaradásunk szimbóluma

Gyurkovics Hunor: Trianon fellegei nem foszlanak

Gyurkovics Hunor: A világ összmagyarságának feltámadása

Zsáki István: Ez maradt Mária országából

Zsáki István: Trianon

Zsáki István: Trianon-oltár

Demeter István: Trianon-emlékmű – Dunakeszi

Butterer Kiss Márta: Szent István

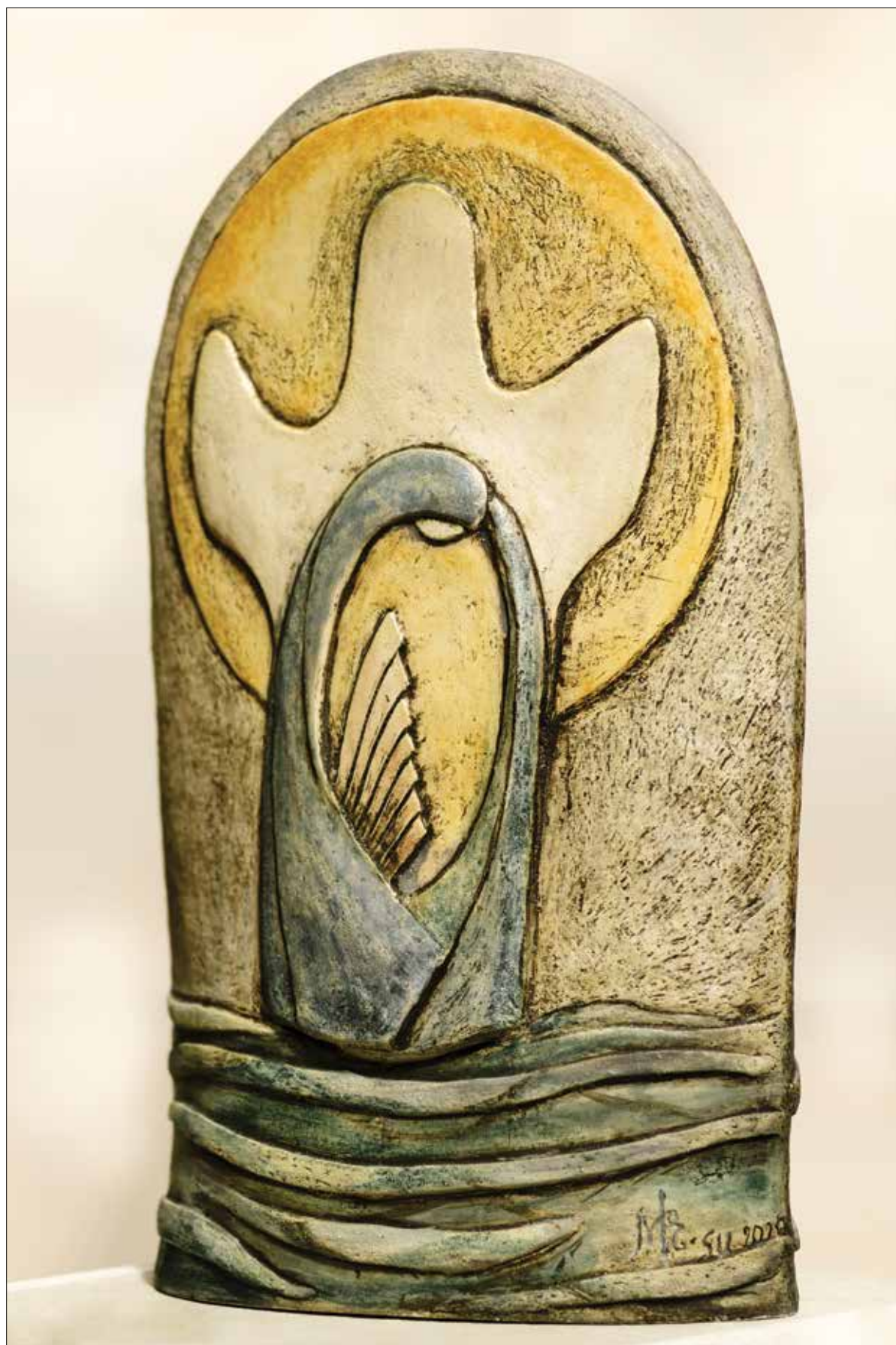
Butterer Kiss Márta: Hagyatékaink

Mihály Árpád:
Szétszakítottak, mégis összetartozunk
2020/2. XX. évf.

Rieger Tibor: Volt egy ország

Nemes Fekete Edit: Ima megmaradásunkért (hátlátnézet)